

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ
VEKALET SAVAŞLARI ve
ULUSLARARASI ÇÖZÜMÜ ZOR SORUNLARDAKİ
YERİ

SELMİN SEDA COŞKUN

2502140358

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SAADET GÜLDEN AYMAN

İstanbul 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SELMİN SEDA COŞKUN Numarası : 2502140358
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKLER Danışmanı : PROF. DR. SAADET GÜLDEN AYMAN
Tez Savunma Tarihi : 24.06.2019 Saati : 10:30
Tez Başlığı : " VEKALET SAVAŞLARI VE ULUSLARARASI ÇÖZÜMÜ ZOR SORUNLARDAKİ YERİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. SAADET GÜLDEN AYMAN		Kabul
2- PROF. DR. YAŞAR ONAY		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜY. İBRAHİM MAZLUM		Kabul
4- DR. ÖĞR. ÜY. ÖMER FARUK ÖRSÜN		Kabul
5- DR. ÖĞR. ÜY. ŞÜKRÜ YAZGAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. HASAN DURAN		
2- DR. ÖĞR. ÜY. ERHAN DOĞAN		

ÖZ

VEKALET SAVAŞLARI ve ULUSLARARASI ÇÖZÜMÜ ZOR SORUNLARDAKİ YERİ

SELMİN SEDA COŞKUN

Devletlerarası savaşa neredeyse uzun bir süredir rastlanmıyor oluşu bir barış döneminden mi geçildiğinin, yoksa savaş olgusunda bir değişimin gerçekleşiyor olduğunun mu habercisidir? Günümüzde devletlerin eski haliyle cephesel savaşlarda yer almayı tercih etmemesi durumuyla karşı karşıyayız. Ancak, devletlerin karşılıklı savaşmayı tercih etmemesi durumu karşısında da dünya barışının sağlandığı anlamı aranmamalıdır. Nitekim, bugün yaşanan çatışmaların faili olan devlet dışı silahlı grupların çatışmalarda ihtiyaç duyduğu kaynakların yine devletler tarafından sağlanıyor olduğu açıktır. Kaynağını dışarıdan almaya muhtaç bu örgütlerin üçüncü devletler tarafından beslendiğine dair kuşku da, vekalet savaşları olgusunun dünya siyasetinde uygulanıyor oluşunun altını doldurur mahiyettedir. Bu çalışmada, çözümü zor bir sorun olarak devlet içi çatışmalarda çatışmaların süresinin destekçi devletler tarafından yürütülen vekalet savaşı ile bir ilintisinin olup olmadığı irdelenmektedir. Bu çalışmanın teorik çerçevesi bu üçlü ilişki modeli içinde tarafların birbirleriyle ilişki boyutlarının bir seri hipoteze aktarılmasına dayanmaktadır. Bu hipotezler, destekçi, vekil ve hedef birim arasındaki üçlü ilişki mekanizmasından ortaya çıkan rekabet-işbirliği-çatışma hali etrafında, vekalet ilişkilerinin sürelerinin çatışma sürelerini ne ölçüde etkilendiğine yönelik olarak inşa edilmiştir. Lübnan örneği üzerinden devletlerin dış politikada başvurduğu bir araç olarak vekalet savaşlarının bileşenlerini açıklamak, uluslararası çatışmalarla ilgili sorunlara yönelik etkisini ve çözüm yollarını ne şekilde karmaşıktırdığını ortaya koyabilmek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vekalet Savaşları, Vekalet İlişkileri, Soğuk Savaş, Devlet içi çatışmalar, Devlet dışı silahlı örgütler, Lübnan.

ABSTRACT

PROXY WARS and ITS ROLE IN INTERNATIONAL DISPUTES

SELMİN SEDA COŞKUN

Is the fact that there is no longer inter-state warfare a sign of passing through a peace period or a change happening in the state of war? Nowadays we are faced with the fact that states do not prefer to take part in the war with its former shape. However, it should not be sought for the meaning of a world peace behind those preferences of states. As a matter of fact, it is clear that the sources needed by the non-state armed groups, which are the perpetrators of the conflicts today, are provided by the states. The doubts about the fact that these organizations, which are in need of receiving their sources from outside, are fed by third states, underline the fact that the phenomenon of proxy wars is being implemented in world politics. In this study, it is examined whether the duration of the conflicts in intrastate conflicts as an intractable conflict to be related to the proxy war carried out by the supporting states. The theoretical framework of this study is based on the transfer of the relationship dimensions of the parties to a series of hypotheses in a triple relationship model. These hypotheses are built around the competition-cooperation-conflict relations arising from the triple relationship mechanism between the supporter, proxy and target units to what extent the duration of the proxy relations affects the conflict periods. It is aimed to explain the components of the proxy wars as a tool that the states apply in foreign policy, and to reveal how it complicates the effects and resolutions of the problems related to international conflicts by focusing on Lebanon case as an example.

Keywords: Proxy wars, Proxy relations, Soğuk Savaş, Intrastate wars, Non- state armed groups, Lebanon.

ÖNSÖZ

Vekalet savaşları, güçlü bir devletin kendinden daha zayıf bir devlete karşı saldırıyı kendi gerçekleştirip askerini tehlikeye sokmak yerine kendisine bağlı bir başka devletin askerini cepheye sürmesi olarak ifade edilmektedir. Fakat bu yaklaşım, tarihin her süreci için doğru ve genel bir ifade ortaya koyamamaktadır. Vekalet savaşları, dış müdahalenin olduğu yerde destek sağlayan üçüncü taraf ile bu desteği alan ve çatışan vekil arasındaki ilişkinin bir ürünüdür. Destekçi devletin vekalet savaşına başvurmadaki nedeni, en basit anlamda, stratejik hedeflerine asgari düzeyde asker kullanarak ulaşmak iken, vekil devlet kendinde yeterince bulunmayan kaynakları destekçi devletten temin ederek hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Vekalet savaşlarının devletler arasında yürütülen güç mücadelesinin yeni biçimlerinden biri olarak yaygınlaşmaya başlamış olmasıyla, yeni çağda savaş stratejisini dönüşüme uğratması ve dış politika yapımında yerini almış olması, savaş, güvenlik ve barış çalışmaları açısından tamamlayıcı bir niteliğe büründüğünü göstermektedir. Vekalet savaşları, uluslararası ilişkiler tarihinden daha eski olan bir geçmişe sahipken, bugün değişen dinamikleri ile hala dış politika yapımının önemli stratejilerinden biridir. Bu açıdan, vekalet savaşları olgusu üzerine modern tarihsel olay ve olgular ışığında karşılaştırmalı bir çözümlemenin yapılması gerekmektedir. Uluslararası sistemin dengelerinde yaşanan yeni tikanıklık ve bunun sonucu olarak ortaya çıkabilecek yeni çatışma ihtimallerini ele almak, bugün yaşanan ve gelecekte öngörülen çatışmaların karakterini çözümlemekten geçecektir. Bu açıdan, savaş, ilişkiler ve çatışma çözümü temelinde vekalet savaşlarının yeniden bir analizinin ortaya konulması bu tezin temel amacını oluşturmaktadır.

Tez yazma süreci çoğu doktora adayı için kolay geçmeyen bir süreçtir. Bir heves ve tutku içinde giden çalışma süreçleri, kimi zaman zorlu anlarla boğuşur. Ama her zaman değerli akıl hocalarının desteğine ihtiyaç duyar. Kuşku yok ki bu tez çalışması ilgisini ve desteğini bir an olsun üzerimden ayırmayan Sayın Danışman Hocam Prof. Dr. S. Gülden Ayman'ın sayesinde tamamlanmıştır. Kelimeler kendisine olan şükranlarımı yansıtamayacak kadar kifayetsizdir. Çeşitli kazanımlarla dolu bir süreçtir tez yazma

süreci. Bu süreçte edindiğim kazanımlara kendisinin desteği ile ulaşmak şahsım adına büyük bir onurdur. Ayrıca tez sürecinde değerli bilgilerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen, bana kıymetli zamanlarını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle dinleyen ve faydalı olabilmek adına ellerinden gelenin fazlasını sunan değerli hocalarım Dr. Ömer Faruk Örsün ve Dr. Şükrü Yazğan'a sonsuz teşekkür ederim. Elbette hayatın her alanında en büyük şansım olan, özellikle eğitimim konusunda her türlü fedakarlığı gösteren Anneme ve Babama, kıvrak zekasıyla bana sohbetleriyle eşlik eden Kardeşim Berkay'a ve tüm umutlarımızı birlikte yeşerttiğimiz, hayatlarımızı paylaştığımız dostlarım Nazlı Deniz Zorlu ve Zeynep Basmacı'ya minnetarım. Doktora çalışmalarımın en başından beri yanımda olan ve bıkmadan her soruma yanıt arayan M. Görkem Erdoğan'a teşekkürüm sonsuzdur. Teşekkürlerin yetersiz kalacağını bildiğim bir diğer kişi ise, gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm kıymetli akıl hocam Sayın Petr Mares'tir. Onun desteği ve bende yarattığı motivasyon ileriki çalışmalarımın ilk adımlarını oluşturmaktadır. Ve elbette son zamanların bana kazandırdığı güzel insanlar, dostlarım, Jan Ondrejka ve Veronika Ondrejko'ya ve benden bu süreçte desteğini esirgemeyen herkese teşekkürü borç bilirim.

İstanbul, 2019

Selmin Seda COŞKUN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VEKALET SAVAŞLARINA DAİR KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE: TANIMLAR, BİLEŞENLER VE DEĞİŞKENLER

1.1. Vekalet Savaşlarına Tarihsel ve Terminolojik Bir Yaklaşım	42
1.2. Vekalet Savaşlarının Ana Bileşeni: Bir Siyasal Etki Aracı Olarak Dış Yardım.....	49
1.3. Vekalet Savaşlarının Temel Değişkenleri.....	52
1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Karşılaştırma	53
1.3.2. Coğrafi Yakınlık.....	55
1.3.3. İç Tehdit Algısı	57
1.3.4. Çatışmalı Geçmiş	59
1.3.5. Görece Güç Üstünlüğü.....	59
1.4. Bir Savaş Türü Olarak Vekalet Savaşları.....	60
1.4.1. Kuramlar Işığında Değişen Savaş Olgusu.....	63
1.4.2. Yeni Savaşlarda Yeni Olan Ne?.....	71
1.4.3. Savaşın Değişen Niteliği İçinde Vekalet Savaşlarını Aramak	74
1.4.4. Devletler Niçin Vekalet Savaşlarına Başvurur?.....	75

1.4.5. Devlet İçi Çatışmaların Vekalet Savaşları İle Kesişen Yolu	79
1.4.6. Terörizm ve Vekalet Savaşları Üzerine Düşünmek	80
1.4.7. Vekalet Savaşları Bitmeyen Savaş mı? Çatışmanın Ömrüne Etkisi Üzerine	82
1.5. Bir İlişki Türü Olarak Vekalet Savaşları.....	86
1.5.1. Vekalet İlişkilerini Geliştiren Etkenler, Mekanizma ve Koşullar	88
1.5.2. Vekalet İlişkilerini Çözümleme Arayışı: Bir Model Yaratmaya Doğru	90
1.5.2.1. Rekabet: Destekçi-Hedef Birim İlişkisine Realist Perspektiften Bakış ..	90
1.5.2.2. İşbirliği: Vekil-Destekçi Birim İlişkisine İnşacılık Perspektifinden Bakış	97
1.5.2.3. Çatışma: Vekil-Hedef Birimin Çatışmadaki Kararlılığı Üzerine	101
1.5.3. Vekalet İlişkilerinin Çatışmanın Ömrüne Etkisi Üzerine Değerlendirme ...	108

İKİNCİ BÖLÜM

LÜBNAN: NAZİK DENGELER ÜZERİNE İNŞA EDİLMİŞ İSTİKRARSIZLIK CUMHURİYETİ

2.1. Tarihsel Arka Plan.....	116
2.1.1. İç Savaşa Giden Yol: Güç Dağılımındaki Eşitsizlik	118
2.1.2. 1975-1990 İç Savaş Dönemi: Lübnan Yanıyor!	121
2.1.3. 1989 Taif Anlaşması İle Yeni Düzenin Getirdikleri	123
2.1.4. 2005 Hariri Süikasti: Yeni Siyasal Cepheleşmeye Doğru	126
2.1.5. 2006 Lübnan Savaşı: Hizbullah-İsrail Çatışıyor	128
2.2. Lübnan Siyasetinin Temel Aktörleri	130
2.2.1. Lübnan Siyasetinin İç Aktörleri	130
2.2.1.1. EMEL Hareketi	130

2.2.1.2. Maruniler	131
2.2.1.3. Rum Ortodokslar	132
2.2.1.4. Dürziler.....	132
2.2.1.5. Ermeniler	133
2.2.1.6. Hizbullah	133
2.2.2. Lübnan Siyasetinin Dış Aktörleri ve İç Aktörlerle İlişkileri.....	142
2.2.2.1. İsrail.....	143
2.2.2.2. İran	147
2.2.2.3. Suriye	149
2.2.2.4. Amerika Birleşik Devletleri’nin Bölge Politikasının Lübnan’a Etkisi .	159
2.2.2.5. Arap Rejimlerinin Lübnan’a Dair Tutumu.....	161
2.3. Uluslararası Çözümü Zor Sorunlara Dair Lübnan’ın Açmazları	162
2.3.1. İç Karmaşa ve Dış Güçlerin Lübnan’da Hareket Zemini.....	162
2.3.2. Teritoryal Sorunlar	165
2.3.2.1. Filistin Meselesinin Lübnan’a Yansımaları	165
2.3.2.2. Şebaa Çiftlikleri Meselesi	168
2.4. Lübnan’da Çatışma Yönetimi ve Sonuçları	171

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİTMEYEN KRİZ: LÜBNAN ÜZERİNDE VEKALET SAVAŞLARININ İZLERİ

3.1. Lübnan’da Olanlar Yeni Savaşlara Örnek mi?	181
3.2. Temel Değişkenler Üzerinden Bir Değerlendirme	186
3.2.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Bir Karşılaştırma Zemini Olarak Lübnan	186
3.2.2. Coğrafi Yakınlık.....	190

3.2.3. İç Tehdit Algısı	194
3.2.4. Çatışmalı Geçmiş	196
3.2.5. Görece Güç Üstünlüğü.....	199
3.3. Lübnan Üzerinde Vekalet İlişkileri.....	200
3.3.1. İran-İsrail-Suriye Ekseninde Rekabet İlişkisi	201
3.3.2. Suriye-İran-Hizbullah Ekseninde İşbirliği İlişkisi	205
3.3.3. İsrail-Hizbullah Çatışma İlişkisi	210
3.4. Lübnan’da Vekalet Savaşlarının Çatışmaların Ömrü Üzerine Etkisi	213
SONUÇ.....	223
KAYNAKÇA	231
EKLER.....	248

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BM : Birleşmiş Milletler

EMEL : Lübnan Direniş Tugayı (AMAL)

FKÖ : Filistin Kurtuluş Örgütü

LUH : Lübnan Ulusal Hareketi

UNDOF : Birleşmiş Milletler Ateşkesi Gözlem Gücü (United Nations Disengagement Observe Force)

UNIFIL : Lübnan'daki Birleşmiş Milletler Geçici Gücü (United Nations Interim Force in Lebanon)

GİRİŞ

“'Savaş' ve 'barış' kelimeleri her ne kadar birbirine tamamen mütakabil gibi görünse de, ikincisi çok daha geniş bir anlama sahiptir; çünkü barışı, savaşa girmeden birkaç şekilde sekteye uğratabilir veya bozabiliriz.”

Jean-Jacques Rousseau

Uluslararası ilişkiler disiplini *savaş* ve *barış* uzun yıllardır tartışmaktadır. Ancak hala bu iki kavram üzerinde uzlaşılmış tanımlamalar ortaya konulamamıştır. Bunun temel nedeni ise, savaş ve barış kavramlarının birbirleri üzerinden tanımlanmaya çalışılıyor olmasından ileri gelmektedir. Kavramların sınırlarını belirlemek açısından barışın, silahlı bir çatışma durumunun yaşanmadığı; savaşın da savaş ilanından ateşkese uzanan çatışmalı bir dönemi ifade ettiğini söylemek nispeten mümkün olabilir. Savaş ve barış kavramları üzerinde net bir uzlaşma henüz kurulamamışken, güç nosyonunun ve savaş olgusunun yeniden bir yapılanma sürecine girerek siyasetin temel aracı olmaktan çıktığı görüşü günümüz uluslararası politika alanında tartışılmaya başlamıştır. Devletlerarası savaşa neredeyse uzun bir süredir rastlanmıyor oluşu bir barış döneminden mi geçildiğinin, yoksa savaş olgusunda bir değişimin gerçekleşiyor olduğunun mu habercisidir? Devletler arasında alışık olunduğu şekilde bir konvansiyonel savaş yeniden patlak verebilir mi; nükleer bir savaş muhtemel midir; üçüncü dünya savaşının çıkma olasılığı var mıdır gibi sorular hala gündemi işgal ederken, günümüzde devletlerin eski haliyle cephesel savaşlarda yer almayı tercih etmemesi durumuyla karşı karşıyayız. Ancak, devletlerin karşılıklı savaşmayı tercih etmemesi durumu karşısında da dünya barışının sağlandığı anlamı aranmamalıdır ve sıcak çatışmaların hala varlığını koruduğu hususunun göz önünde tutulması gerekmektedir. Öyle ki, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle özellikle devlet içi çatışmalarda belirgin bir artış yaşanmış; 1991'de 32, 2003'te 52 silahlı çatışmaya tanık olunmuştur. 2003'ten bu yana silahlı çatışmaların sayısı yıldan yıla 30 ile 52 arasında değişmektedir. 2017 yılına gelindiğinde ise, 34 ülkenin şiddet içerikli çatışmalardan acı çektiği, toplam 49 tane devlet temelli silahlı çatışma yaşandığı ve yaklaşık 70 bin insanın

hayatını kaybettiği verisi kayda geçmiştir. Oysa yine aynı kaynaklara göre, aynı yıl sadece Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir anlaşmazlığı üzerinden yaşanan gerilim iki devlet arası savaş olarak tanımlanmaktadır. Diğer çatışmalarda ise kendi askerlerini savaş meydanına sürerek silahlı mücadele yürüten devletler arasında bir geleneksel savaş modeli tespit edilmemiştir.¹

Devlet içi çatışmalar ise uluslararası çözümü zor meseleleri etkilediği gerçeğine rağmen devletler arası yaşanan çatışmaların arasında sönük kalmaktadır. Oysa bir taraftan devletler arası savaş ile barış arasındaki ayrımın keskin çizgisi kaybolma eğilimi içine girerken, diğer taraftan şiddetin haşin yüzü kendini özellikle son dönemlerde devlet içi çatışmalarda var etmeye devam etmektedir. Üstelik devlet içi çatışmaların devletler arası yapılanlardan ziyade daha şiddet içerikli ve uzun süreli olduğu; sonunda müzakere masasına oturmanın daha güç olduğu ve müzakerelerde alınan sonuçların nispeten daha az olumlu olduğu argümanları gün geçtikçe kendini doğrular niteliktedir.² Devlet içi çatışmalarda şiddete başvuran isyancı grupların (devlet dışı silahlı aktörlerin) çatışmaların merkezinde yer aldığına da sıklıkla tanıklık edilmektedir. Öyleyse, savaş artık sadece egemen devletler arasında cereyan eden stratejik bir olgu olmaktan çıkmaktadır. Kaynağını dışarıdan almaya muhtaç bu örgütlerin üçüncü devletler tarafından beslendiğine dair kuşku da vekalet savaşları olgusunun dünya siyasetinde uygulanıyor oluşunun altını doldurur mahiyettedir.

Bu çalışmada, devletlerin dış politikada başvurduğu bir olgu/araç olarak vekalet savaşlarının değişkenlerini ve bileşenlerini açıklamak, uluslararası çatışmalarla ilgili

1 Detaylı bilgiye Uppsala Veri Programından ulaşılabilir. Ayrıca bkz. Dupuy K. & Rustad S.A (2018) Trends in Armed Conflict 1946-2017, PRIO Conflict Trends Report, 2018.

2 Detaylı okumalar için bkz. Walter, F. Barbara. (1997). The Critical Barrier to Civil War Settlement International Organization 51(3), s. 335–64; Walter, F. Barbara. (2004). Does Conflict Beget Conflict? Explaining Recurring Civil War. Journal of Peace Research, 41(3), s. 371-388.

sorunlara yönelik etkisini ve çözüm yollarını ne şekilde karmaşıktırdığını ortaya koyabilmek amaçlanmaktadır. Çalışmanın destekleyici soruları ise şu şekilde hazırlanmıştır: i) Eğer vekalet savaşları, devletlerin dünya siyasetinde faydasını gördüğü ve başvurduğu bir olguysa, bu savaş türünün devamlılığı çözümsüzlüğün kendisine mi bağlıdır? ii) Destekçinin ve vekilin mevcut çözümsüzlük ortamı içinde stratejik ve pragmatik çıkarlarının söz konusu olduğu bir anlaşmazlık hali içinde çözüm sürecinden ne zaman ve nasıl bahsedilebilir? Bu sorular ışığında tez çalışmasının temel meselesi vekalet savaşlarının uluslararası çözümü zor sorunlarda rolü olup olmadığı sorunsalı olduğundan, tezin ana ayağı kavramsal bir zemine yerleştirilen vekalet savaşları kavramı olmaktadır.

Temel sorunsalı tanımlarken, devlet içi çatışmalarda çatışmaların ömrü ve dış aktörlerin devlet içi çatışmalarda rolü üzerine odaklanılmıştır. Burada, bir dış destek tarafından savaşıyan taraflar için sağlanan ek kaynakların savaş gücünü artırarak daha uzun çatışmalara yol açıyor olması (Record, 2006), dış devletlerden gelen mali ve askeri desteğin, barışın inşasında ciddi bir tehdit oluşturması ve çatışmaları daha uzun ve kanlı hale getirmesi (Elbadawi & Sambanis, 2000; Balch-Lindsay, Enterline & Joyce, 2008; Regan, 2002; Lacina, 2006), dış müdahale ile birlikte görüşmelerde pay sahibi olan aktörlerin sayısı arttıkça olası anlaşmaların daha da zor hale gelmesi (Balch-Lindsay, Enterline & Joyce, 2008), bir soruna müdahil olan tüm dış aktörlerin onaylamaması durumunda çatışmanın çözümsüz kalması ihtimalinin yükselmesi (Cunningham, 2010) gibi temel argümanlar göz önünde tutulmuştur. Nitekim anlaşılmaktadır ki, vekalet savaşlarının çok boyutlu ve çok aktörlü bir düzleme sahip olması da en başından çözümü zorlaştırıcı bir unsur olabilmektedir.

Çalışmadaki sorunsalın önemi, vekalet savaşlarının devletlerin kendi pragmatik çıkarları doğrultusunda savaş meydanında savaşmak yerine, rakip devleti yıpratmak için önce silahlı örgütleri güçlendirmek ve böylece çatışmayı daha karmaşık ve uzun süren bir duruma sürüklemeyi sağlamak için devletlerin kendi politik hedefleri doğrultusunda yürüttükleri bir dış politika aracı olmasından ileri gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bu

açından belli bir anlaşmazlık alanından doğduğu ve anlaşmazlığın sürdürülmesi ile beslendiği iddiası yersiz görünmemektedir. Diğer bir deyişle, vekalet savaşları belli bir çözümsüzlüğü fırsat bilerek var olmakta ve mevcut çözümsüzlükle yürütülmektedir. Öyleyse, eğer vekalet savaşları devletlerin dünya siyasetinde faydasını gördüğü ve dış politikalarında başvurulabilir kıldığı bir olgu/araç olarak karşımıza çıkıyorsa, vekalet savaşlarının sona ermesi ve/veya devamlılığı hangi etmenlere bağlı olacaktır? Destekçi birimin kaynaklarının tükenmesi veya stratejik faydasının durma noktasına gelmesi gibi etmenler, vekalet savaşını yürüten devlet (destekçi birim) perspektifinden yapılan bir analizle anlaşılabilir. Bununla birlikte, destekçinin ve vekilin mevcut çözümsüzlük ortamı içinde stratejik ve pragmatik çıkarları söz konusuysa çözümün sağlanabileceği durumdan ne zaman bahsedilebilir sorusu, vekalet savaşlarının sadece destekçi birim bakış açısıyla ele alınmasının eksikliklerini en başından ortaya koymaktadır.

Nitekim vekalet savaşları, her ne kadar dış destekçinin yürüttüğü bir mücadele tarzı ve dış politikasında araç olarak kullandığı bir -dolaylı- savaş türüyse de, destekçi, vekil ve hedef birimden oluşan bir ilişki mekanizmasını da içinde barındırmaktadır. Çatışmaların süresinin ne olacağı ve çözümün ne zaman geleceğine dair öngöründe bulunmak, sadece destekçi birimin bu savaş türünü yürütmeyi durdurmasıyla analiz edilemeyecek kadar girift bir konudur. Zira vekil birimin çatışmadaki motivasyonu kendi yürüttüğü siyasi hedefine dayanıyorsa, destekçisi yok olduğunda kendisine başka destekçiler arama yoluna gidebilir. Ayrıca, doğrudan çatışan vekil birim ile hedef birim arasındaki çatışmanın niteliği de çatışmanın ömrü üzerine mahiyet taşımaktadır. Bu sebeple, vekalet savaşlarının bir savaş türü olarak neye tekabül ettiği ve bir ilişki türü olarak nasıl bir mekanizmaya sahip olduğunun iyi irdelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada da, vekalet ilişkilerinin rekabet, işbirliği ve çatışma boyutları içinde, aktörlerin kurdukları ilişkilerin yönleri üzerinden değerlendirme yapılması hedeflenmektedir. Nitekim, aktörlerin birbirleri ile ilişkilerinin boyutları ve yönleri, ilişkilerin sürdürülebilirliği üzerinde belirleyici etkiye sahip olabilmektedir. İlişkilerin sürdürülebilirliği ise vekalet savaşlarının yürütülmesi ile doğrudan ilintilidir. Öyleyse çözümü zor sorunlardan beslenen vekalet savaşlarının devamlılığının vekalet ilişkileri

nezdinde hangi açılardan mümkün kılınabileceği yönünde yeni analizlere ihtiyaç duyulduğu ortadadır.

Bu çalışmada, İsrail, Suriye, İran, ABD ve diğer bölge ülkelerinin birbirleri üzerindeki politikalarını uygulama platformu görüntüsü çizen Lübnan'ın vekalet savaşları nezdinde yansımalarına odaklanılarak, aktörlerin birbirleri ile ilişkileri ve temel anlaşmazlık alanları saptanmaya çalışılmaktadır. Bu sayede, Lübnan siyasetinde mevcut çözümsüzlük ortamının yürütülen vekalet savaşlarına dair bir ilişkisinin olup olmadığı, ne açıdan çözümsüzlüğün bir türlü çözüme kavuşmadığı hususu analize konu edilmektedir.

Uluslararası İlişkiler Disiplini İçinde Vekalet Savaşlarını Çalışmak

Uluslararası İlişkiler disiplinin doğuş amacı yine savaş ve barış fikirleri üzerinden yaratılmış, böylece ilk kürsüsü Barış Araştırmaları Enstitüsü adıyla 1919 yılında Wale Üniversitesinde kurulmuştur. Ancak bu disiplin içinde barışın neye tekabül ettiği, özellikle bugünün dış politika pratiğinde hiç de aydınlatıcı bir tanımlamaya denk düşmemektedir. Her şeyden öte bu disiplinin klasik gerçekçi paradigmayla temel aktörleri devletler olarak varsayması, sadece devlet davranışlarının incelenmesini çoğunlukla gerekli kılmaktadır. Devlet dışında kalan aktörlerin davranışları ise yine devlet merkezli bakış açısıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Eğer devletler resmi olarak savaş ilanında bulunmuyorsa savaş ediminin olmadığı sonucu alınır. Tersine bir şekilde bir devlet başka bir devlete savaş ilan ettiğinde ise, savaş hukuku çerçevesinde şiddet eyleminin gerçekleşeceğini varsayar. Eğer bu bakış açısıyla hareket edilecekse, bugün devletlerin resmi olarak birbirlerine savaş ilan etmeyi nispeten tercih etmiyor oluşu, uluslararası politik alanda savaşların olmadığı sonucuna götürür. Bu da mevcut çatışmaların nedenselliğini ve içeriğini açıklamada yetersiz bir bakış açısı sunmaktan öteye geçememektedir. Geleneksel yaklaşımlar göz önünde tutulduğunda, ana akım paradigmaların devletleri uluslararası ilişkilerin temel aktörleri pozisyonuna koyması, savaşın, barışın ve uluslararası güvenliğin, yalnızca devletler tarafından kurulabileceği ve yine devletler tarafından bozulabileceği anlayışını hakim kılar. Mevcut çatışmaların

devletler arasından ziyade devlet içi çatışmalarda patlak vermesi ise taraflardan birinin devlet dışı silahlı bir aktör olduğu gerçeğine parmak basar. Şiddeti tekelinde bulunduran devletler bu yetkiyi artık paylaşmak durumunda kaldığı bir devlet dışı aktöre -isyancı bir gruba- bırakmıştır. Temel paradigmlar ise bu aktörü tanımlamakta oldukça güçlük çeker. Dolayısıyla, silahlı şiddetin dünya politikasına etkisi incelenirken devlet merkezli bakış açısına ve bu perspektiften kurulmuş teorilerin ötesine çıkmak gerekmektedir. Bunun için ise daha incelikli teorilerin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Devletler uluslararası arenada sahip oldukları egemenlik ilkesine bağlı olarak eşit birer aktör olduklarından, birbirlerine karşı rekabet ilişkisi beslemek, gerektiğinde ittifak ilişkisi içine girmek, stratejik ortaklık kurmak, yeri geldiğinde savaş ilan etmek, birbirlerine dış yardımda bulunmak gibi iki veya çok taraflı ilişki türlerinin içine girerler. Nitekim uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletlerin bu davranışları sergilemeleri uluslararası politikanın bir iletişim mecrası olmasından ileri gelmektedir. Uluslararası alanda rekabet, işbirliği ve çatışma olguları gerçekçi, liberalist ve inşacı yaklaşımlar tarafından devletler nezdinde fazlasıyla tartışılmış, teorik çerçevede nedensellik zemini geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak benzer uygulama ve davranışlar devlet dışı silahlı aktörleri de içine alarak yapıldığında daha komplike bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Devlet dışı silahlı aktörler kendi otonom yapılarıyla uluslararası ilişkilerin bir aktörü olarak kabul edilmedikleri için varlıkları hukuki alanda tanınmamaktadır. Bu da eylemleri şiddete dayalı örgütlerin devletler tarafından karşılıklı ilişkilerinin bir parçası haline getirilmesini oldukça tuhaf ve çoğunlukla kabul edilmeyen bir durum olarak ortaya çıkarmaktadır. Oysa uzun yıllardır şiddeti tekelinde bulunduran devletin şimdi bu yetkiyi devlet dışı bir örgütle paylaşıyor olması, kendisini zaten doğrudan bu örgütlerle bir ilişki içine sokmaktadır.

Devlet dışı silahlı örgütlerin bugün geline nokta uluslararası ortamdaki etkin kapasiteleri, uluslararası ilişkilerin aktörleri açısından bakıldığında üç temel paradigmayı da aynı karmaşa içine sokmaktadır. Klasik ve yeni gerçekçi akımın özellikle anarşinin hakim sürdüğü ve devletlerin rekabet ve çatışma ilişkisi içinde olduğu uluslararası

sistemin devlet davranışlarını belirlemedeki etkisi göz önüne alındığında, devletlerin niçin geleneksel savaştan ziyade vekalet savaşlarına odaklandığı, bu akımın okumalarıyla netlik kazanabilmektedir. Nispeten daha ucuz, risksiz ve konvansiyonel bir savaşın açacağı tahribattan daha düşük yoğunluklu bir savaşın devletler açısından daha kolay ulaşılabilir ve daha yüksek ölçüde fayda sağlanabilir yönünün gerçekçi akım çerçevesinden değerlendirilmesi mümkündür. Liberalizmin varsayımları ise vekalet savaşları nezdinde özellikle destekçi ile vekil arasındaki işbirliği temelindeki ilişki türüne odaklanarak ele alınabilir. Her ne kadar liberal akım devletler dışında çeşitli kurum ve kuruluşları da uluslararası ilişkilerin aktörleri olarak kabul etse de, devlet dışı silahlı aktörleri liberalist bakış açısıyla tartışmak kolay değildir. Bununla birlikte, bu akımın önerdiği işbirliği ilkelerinin vekalet savaşı içinde destekçi ile vekil arasındaki işbirliğini açıklamada ne derece katkısı olabileceği değerlendirilmeyi hak etmektedir. Ayrıca, özellikle, 1980’lerden itibaren geliştirilen ‘Demokrasiler Nadiren Savaşır’ yaklaşımı dahilinde, savaşların niçin tercih edilmiyor oluşu ve niçin devletlerin kendilerini savaş alanına sürüklemekten ziyade bunu başka bir grubu delege ederek yapmalarının etkisi bu akım dahilinde tartışılmalıdır. İnşacı yaklaşımdan yararlanılabilecek ana alan ise yine destekçi ve vekil birim arasındaki işbirliği ilişkisinin yönü ile oldukça yakından ilintilidir. Devletlerin niçin vekalet savaşlarına başvurduğuna yönelik bir etken de ortak kimlik ve ideolojilerin sonucu olabilir mi sorunsalı ve yine bu bağlamda niçin bir devletin o değil de bu silahlı aktörü desteklemesinde ortak değer kümelerinin olup olmadığı hususu inşacılık perspektifinden bakılarak anlaşılabilir. Dolayısıyla, uluslararası ilişkiler disiplini içindeki üç temel paradigmanın vekalet savaşlarını açıklamada ne derece etkin olduğu veya yetersiz kaldığını tartışmaya açmak önemlidir. Ancak bu çalışmanın vekalet savaşları olgusunu belli bir yaklaşım içine hapsetme gayesi bulunmamaktadır.

Vekalet Savaşlarında Devlet Dışı Silahlı Örgütleri Çalışmak Niçin Önemli?

Heilderberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü (Heilderberg Institute for International Conflict Research-HIIC) çatışmaları yoğunluklarına göre, görünmez çatışma ya da gizli çatışma (latent conflict), çatışmaların tanımlanmasında geçen ‘silahlı

güçler' kavramı, çatışan tarafların sadece devlet olma zorunluluğu taşımadığını da göstermektedir.³ Bu durum, devlet-dışı silahlı örgütler olarak da adları geçen silahlı grupların uluslararası sistemdeki önemini pekiştiren bir noktaya parmak basar. 2004 yılından bu yana Yemen'de Al-Huthi örgütü ile hükümet arasında devam eden çatışmalar, 2006 yılında Somali'de Al-Shabab örgütü ve hükümet arasında başlayan çatışmalar, Afganistan'da Taliban ile hükümet arasında sistem, ideoloji ve ulusal güç konusunda devam eden savaş ve 2011 yılından bugüne bir devlet içi çatışmanın en sancılı örneğini teşkil eden Suriye rejimi ile silahlı gruplar arasında cereyan eden çatışmalar, silahlı grupların uluslararası sistemin temel dinamikleri arasındaki mahiyetini göstermesi açısından önemli örnekler arasındadır. Bu grupların sisteme ne kadar entegre olduklarının ve sisteme yön vermedeki kapasiteleri ile savaş ve çatışma olgusunun birincil kaynağını bugün ziyadesiyle kendileri tarafından oluşturduğunun bir kanıtını sunmaktadır.

1980 yılından bu yana artış gösteren silahlı grupların bir kısmı küresel aktör haline gelirken, bir kısmı sahip olduğu örgütsel yapı ve sağlam motivasyon ile devletleri stratejik şiddet kullanarak etkileri altına almayı başarmışlardır. Bununla birlikte, bu gruplar devletlerle de yerel, bölgesel ve ulus-ötesi bağlantılar kurarak onların mali kaynaklarını ve silah teçhizatlarını kullanmış, böylece kendi güçlerini artırmaya çalışmışlardır. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak iletişim ve ulaşım olanaklarının artmış olması gibi faktörler de gelişimlerinde önemli etkilere sahip olmuştur (Vinci, 2008; 1).

Son zamanlarda devletler arası çatışmalardan ziyade silahlı grupların birbirleri ile veya bir devlet ile silahlı grubun çatışmasına daha fazla tanık olunmaktadır. Böylece savaşların sadece devletler arası değil, başka aktörlerce devam ettiği de devlet içi silahlı çatışma verilerinde oldukça açık görülmektedir. Devlet içi silahlı çatışmaların taraflarından biri olan devlet dışı silahlı aktörlerin palazlanması ise

3 Bkz. <https://hiik.de/news/?lang=en>

kendilerine verilen dış yardım sayesinde mümkün olabilmektedir. Örneğin, Connable ve Libicki (2010) isyancı gruplar üzerine yaptıkları çalışmalarında, devlet desteğinden yararlanan isyancı grupların zafere ulaşma oranının ikiye bir olduğunu ortaya koymuşlardır. Dış destek durduğu anda ise bu oran bire dört oranında düşmektedir (Connale ve Libicki, 2010: 8-9). Nitekim bu gruplar kendi imkanları doğrultusunda mücadelelerini sürdürse, bu mücadele güç unsuru bakımından asimetrik bir savaş olacaktır. Çatışmaları sürdürebilmek için gerekli olan güç dengesi ise dışarıdan gelen takviye ile mümkün olabilmektedir. Böylece çatışan taraflar arasında güç yönünden nispeten bir denklik sağlanacak, bu da çatışmanın süresine etki edecektir. Öyleyse, bir devletin dış destek sağlaması üzerinden isyancı bir grubu kendi yerine savaşıma göndermesiyle tanımlanan vekalet savaşlarının, çatışmaların uzun sürmesi hususunda bir etkisi olmalıdır. Bu da vekalet savaşlarının devlet dışı silahlı aktörler üzerinden uluslararası sorunlarda nasıl komplike bir niteliğe sahip olduğunu sorgulatmaktadır.

Uluslararası çatışmaların tarafı olan silahlı grupların yönelttiği güvenlik tehditleri, önümüzdeki yıllarda devletlere meydan okumaya devam edecek gibi görünmektedir. Artık dünya politikasının geçici aktörleri olmadıklarını bir nebze daha hissettiren bu gruplar, bugün artık devletlerin ve uluslararası örgütlerin karar alma süreçlerinde göz ardı edemeyeceği önemli unsurlar haline gelmiştir. Devletler de çıkarlarını göz önüne alarak bu gruplara destek vermekte, bu destek de silahlı grupların askeri güçlerinin, ekonomik kapasitelerinin ve teşkilatlanma yapılarının konsolide olmasına yardımcı olmaktadır. Silahlı grupların güçlerinin konsolide edilmesi, vekalet savaşlarının durdurulması ile artık destek verilmemesine rağmen, savaşma kabiliyetlerini taşımalarına ve aktif periyot sürelerini uzatmalarına neden olmaktadır.

Vekalet Savaşlarına Dair Kavramsal Tartışma: Genel Literatür Ne Diyor?

Soğuk Savaş döneminin yapısal özeti olarak kabul gören karşılıklı kesin yıkım çağında nükleer silahların varlığı ve bunların kullanıldığı takdirde topyekün bir yok oluş ihtimali, büyük güçleri karşı karşıya getirecek sıcak çatışmalardan kaçınmasına neden

olmuştur. Büyük güçler de kendi aralarında askeri çatışmalara katılarak güvenliklerini en üst düzeye çıkaramadıklarının bilinciyle hareket etmeye başlamışlardır. Karşılıklı kesin yıkım paradigması içinde güvenlik faydasının artık elde edilemiyor oluşu, bu yetersizliği dış politika araçlarını ve uygulama biçimlerini değiştirme arayışına yönlendirmiştir. Başka bir deyişle, karşılıklı kesin yıkım olasılığı, büyük güçlerin geleneksel bir savaşa girme yeteneklerini kısıtlamış ve nükleer silahlı rakiplerine karşı dış politika hedeflerini iletirmek için onları kendilerine ideolojik açıdan hizmet eden daha küçük güçler üzerinden savaş yapmaya itmiştir. Böylece devletler doğrudan geleneksel bir savaş içine girmeden, içeride kendisi için veya kendisiyle ortak politikalar doğrultusunda ‘vekaleten’ savaşan veya savaşmaya meyilli küçük güçlere dışarıdan verdiği askeri, politik ve/ya ekonomik destek üzerinden bir politika yürütür hale gelmiştir. Bu nedenle, vekalet savaşları vekiller üzerinden dolaylı olarak yürütülen bir savaş tarzının betimlenmesi sırasında sıklıkla Soğuk Savaş sırasında iki kutuplu ideolojik çatışmalar üzerinden yürütülen politika yapım şekline benzetilmektedir.

Vekalet savaşları, bu dönem içinde güçlü bir devletin rakip bir devletle doğrudan savaşmaktansa kendisine bağlı bir başka devletin askerini oraya sürmesi olarak ifade edilmektedir (Duner 1981). Bu dönemde özellikle karşımıza çıkan Afrika,

Güneydoğu Asya ve Ortadoğu gibi coğrafyalardaki sıcak çatışmaların izleri de vekalet çatışmalarının örnekleri olarak görülmüştür. Örneğin, Rauta ve Mumford Angola İç Savaşının yarattığı yoğun karmaşanın, çatışmalara dolaylı yoldan müdahil olan süper güçler tarafından yürütülen vekalet savaşlarından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir (Rauta and Mumford, 2017: 100). Turse ise 1980’lerde Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin, Afganistanda mücahitlere mali ve askeri destekte bulunarak Sovyetler Birliği’ne (SSCB) karşı vekalet savaşı yürüttüğünü iddia eder (Turse, 2012: 67). Innes’e göre bu durum, iki büyük gücün de birbirlerine karşı yürüttükleri mücadelede, devlet içi silahlı grupların eylemlerini gizlice yönetmiş ya da kontrol etmiş olduklarının açık bir göstergesidir (Innes, 2012: 2).

Bununla birlikte vekalet savaşları olgusu, yalnızca askeri açıdan üstün devletlerin politika aracı olmamış, görece daha zayıf devletlerin de zaman zaman başvurduğu, sadece devletten devlete değil, içerideki isyancıların desteklendiği ve hatta bir devlete meydan okumaya çalışan paramiliter güçlerin de bir stratejisi haline gelmiştir. Bu açıdan vekalet savaşları olgusunun sadece uluslararası sistemdeki hegemon güçlerin yürüttüğü ve dünya tarihinde belirli bir dönemle sınırlandırılmış bir strateji olduğu argümanı geçerliliğini yitirmiştir. Nitekim, Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle devam eden çatışmaların çoğunluğunun devlet içi savaşlar nezdinde sürdüğü ve devlet içi savaşların da belli dış destekler vasıtasıyla yürütüldüğü hususu, yürütülen mücadele tarzının yine vekaleten bir yanının devam ettiği konusunda ağırlık kazanmaya başlamıştır. Örneğin, Orta Afrika bölgesinde yer alan Angola'nın 1970'li yıllarda iç savaş ile kavrulması Soğuk Savaş döneminde yürütülen dolaylı ideolojik mücadelenin en önemli yansımalarından biri olmuştur. İç savaş, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle de devam etmiş, 2002 yılında ancak sona erebilmiştir. Öyle ki Afrika'nın en uzun süren anlaşmazlığı olarak ifade edilmiştir. Çatışmada üç taraf mevcuttur: Doğu Bloğu ile bağlantı içinde olan Angola'nın Bağımsızlığı İçin Halk Hareketinin tabanı Kimbundu ve Luanda melezlerinden gelmektedir. Etnik kökeni Bakongo olan Angola Ulusal Bağımsızlık Cephesi, ABD ve Çin ile bağlantılıdır. Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik Örgütü ise yine ABD ile birçok Afrikalı liderin desteğini almaktadır. Ayrıca bölgesel, sınıfsal ve ideolojik temellere dayalı başka grupların varlığı çatışma ortamını perçinlemiştir. Dönemin sistemik özelliklerinin Angola İç Savaşı hadisesine yansıdığı görülmekle beraber, vekalet savaşının yürütülmesinde gelişen etmenlerin de varlığından söz etmek oldukça kolaydır.

Buraya kadar incelenen literatüre bağlı olarak, vekalet savaşlarına yönelik genel bir tanım ortaya koymak gerekirse, güçlü bir devletin kendinden daha zayıf bir devlete karşı kendi çıkarları uğruna saldırı düzenlemek istemesi, ancak saldırıyı kendi gerçekleştirip askerini tehlikeye sokmak ve kendini savaş cephesinde bulmak yerine, kendisine bağlı bir başka devletin askerini cepheye sürmesi olarak ifade edilmektedir. Fakat bu zeminde bir tanım ortaya koyma teşebbüsü, tarihin her süreci için doğru ve genel olmaktan uzaktır. Örneğin, 1964 yılında Deutch vekalet savaşlarını dış politikadaki

hedeflerine ve stratejilerine ulaşmak için o ülkenin iç sorunları üzerinden çatışmayı körüklediği ve o ülkenin insan gücü, kaynakları ve topraklarının bir kısmını araç olarak kullandığı iki güç arasındaki uluslararası çatışma hali olarak tanımlamıştır (Deutsch, 1964: 102). Örneğin, Irak-İran Savaşı sırasında, çatışan devletlerin konvansiyonel savaşın dışında içeride ayrı ideoloji ve etnik grupları benimsemiş örgütlerin desteklendiği de görülmektedir. Devlet teşkilatlanması olmadan farklı ülkelerde bölgesel dağılım içinde yaşayan Kürt nüfusları bu desteklenmelerin en doğru örneği olarak verilebilir.

Mumford vekalet savaşlarını, mevcut çatışmanın sonucunu kendi çıkarları doğrultusunda değiştirebilmek için düşman ile yüz yüze savaşmanın getireceği kanlı ve maliyetli savaflara ikame eden daha makul bir mücadele hali olarak açıklamaya çalışmıştır (Mumford, 2013b: 41). Yine Mumford'a göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde vekalet savaşlarının, küresel ve bölgesel güçler arasındaki ana savaş biçimi olarak önemini koruduğu görülmektedir. Günümüzün vekalet savaşları dış politikada istenen amaçlar doğrultusunda, kendi askeri gücünü doğrudan savaş meydanında kullanmadan, daha az riskli sonuçlar doğuran ve nispeten karşılanabilir bir maliyet sunan etki temelli operasyonlar olarak tanımlanabilmektedir (Mumford 2013: 45). Bu da, Loveman tarafından vekalet savaşlarında devletlerin tüm risklerine rağmen hedef birime karşı doğrudan savaş açıp hızlı çözüm ile rakibi yok etme arzusundan ziyade, rakibine uzun vadede zarar vererek onu yıpratma yolunu tercih etmesi ile açıklanmaktadır (Loveman 2006, 30).

Vekalet savaşları doğrudan bir cephe savaşını gerekli kılmadığı için ucuz savaşlar olarak da anılmaktadır. Geleneksel bir savaşın getireceği yüksek maliyet, kendisi yerine savaşacak bir vekil birimin tayini ile en aza indirilebilmektedir. Bu düşük maliyet konusu, ekonomik anlamda fayda sağladığı gibi aynı zamanda uluslararası arenada savaş ilanının yaratacağı prestij kaybından kaçınma, rakip devletten gelebilecek misilleme riskini bertaraf edebilme, savaşmaya istekli olmayan demokratik ülkelerin halklarının savaş isteyen hükümeti değiştirme tepkisi gibi konular da yer almaktadır (Groh, 2010: 24). Bu sebeplerden kaynaklı olarak, savaş ilan etmenin zorluğu kadar getireceği maliyetin çok

boyutlu özelliği de devletler açısından göz önünde tutulmaktadır. Marshall bu noktada, vekalet savaşının ekonomik yönünü vurgulayarak, küresel ekonomideki döngülerin rolünün vekalet savaşının başvurulabilir ve nispeten tercih edilebilir bir olgu olduğu/olacağı hususuna dikkat çekmektedir (Marshall 2016: 190). Diğer taraftan, bu ucuz savaşların destekçi devletlere getireceği sonucun mutlaka bir maliyeti olmaktadır. Örneğin, 1962-1970 yılları arasında yaşanan ve Komünist eğilimli idareyi savunan Cumhuriyetçiler (Sallal) ile Kralcılar (Imam Bedr) arasındaki mücadeleyle birlikte mezhepsel niteliği de olan Yemen İç Savaşı hadisesine etkinliğini artırmak için müdahil olan Mısır, başlarda çıkarlarını genişletmeyi avantaj sayarken, gitgide Yemen çatışmalarının ortasına düşmüştür. Bu durum, bölgesel pozisyonunda da olumlu sayılamayacak bir etki yaratmaya başlamıştır. Kralcılar safında olan S. Arabistan, Ürdün ve Fas, Yemen hadisesinin kendi ülkelerine sıçrama endişesi taşıırken Yemen içindeki Şii olmayan gruplara destek vermişlerdir. Mısır ise, Cumhuriyetçiler'i destekleyen Sovyet Rusya, Irak, Suriye, Lübnan, Sudan, Tunus, Cezayir ile birlikte hareket etmiştir. Ancak, bir süre sonra dolaylı çatışmalar doğrudan asker göndermeye kadar uzanmıştır. Tıpkı ABD'nin Vietnam bataklığı gibi, Mısır da Yemen bataklığına batmıştır. Öyle ki, Yemen'de 70-80 bin Mısır askeri bulunurken, Enver Sedat da savaşa katılan komutanlardandı (Feierstein, 2019: 20). Bu durum, çözümsüzlüğün destekçilerinin katlanılmaz maliyete ulaşmalarının bir resmidir.

Vekalet savaşlarına yönelik bir diğer özellik ise kendine has üstü kapalı bir müdahale olma niteliğinden ileri gelmektedir. Bir çok vekalet savaşı örneği, kendisinin bir vekalet savaşı olduğunun açıkça anlaşılmasının zor olduğu gizli ve el altından yürütüldüğü bir ortamda meydana gelir (Innes, 2012: 4). Bununla birlikte, destek veren birim, anlaşılabilir bir şekilde yürüttüğü vekalet savaşını reddetme kabiliyetine sahip olabilmektedir. Nitekim, herkes tarafından bilinmesine rağmen, sponsorların hiçbiri doğrudan doğruya savaşı teşvik edebilecek bir şekilde vekile verilen destekten doğrudan sorumlu değildir. Bu noktada Long'a göre, istihbarat, keşif ve bilgi teknolojisindeki gelişmelerin, vekalet savaşlarında vekiller için destek sisteminin tespit edilme kabiliyetlerini artırdığını da belirtmek gerekmektedir (Long 2018: 45).

Vekalet savaşlarının aktörlerinin kim olduklarına yönelik ise yine dönemsel farklılıklar üzerinden argümanların ortaya konma çabası olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş sırasında ABD ve Sovyetler Birliği, gelişmekte olan ülkelerde 120 kadar vekalet savaşına katılmış ve doğrudan, tam ölçekli askeri müdahalenin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Üçüncü Dünya devletleri de bu dönemde her iki tarafın ana vekilleri olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren ise devlet dışı silahlı örgütler, devlet içi çatışmaların isyancı grupları olarak yürütülen vekalet savaşlarının vekil aktörleri haline gelmiştir (Estrin and Shapiro, 2014). Mumford ise, günümüzde varlıkları, kapasiteleri ve etkileriyle oldukça kendilerinden söz ettiren özel askeri şirketlerin vekiller olarak kullanıldığının altını çizmektedir (Mumford, 2013a: 4).

Vekalet savaşlarına yönelik tanım koyma arayışı, bu olgunun kendi bileşenlerinin saptanması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Vekalet savaşlarında, kendi adına bir eylemi yapması için delege edilen vekil birim unsuru bu olgunun en temel bileşenini oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, tayin edilmiş bir vekil birimin olmaması, yürütülen edimi de vekalet savaşı olgusundan ayırmaktadır. Bu da araştırmacıları vekil birime yönelik yeni sorular sormaya itmiştir. Devletlerin vekilleri neye göre tercih ettikleri ve aralarındaki ilişkinin ne sebeple başlayıp, ne boyutta devam ettiği sorulsalları bu bağlamda tartışılmalı konular arasında yer almıştır. Doğrudan vekil birim üzerinden yapılan araştırmalar da bu grupların ayrı birer aktör olarak ele alınabilmesinin kapısını aralamıştır. Salehyan vd. niçin özellikle bazı devlet dışı silahlı grupların devletler açısından dış destek vermede daha cazip göründüklerini sorarak aralarında ulus-aşırı kimliksel ve/veya ideolojik bir bağın olup olmadığı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, ulus-aşırı organik bir bağ ve ideolojik temelli ortaklıkların bulunmasının bir vekili tercih etmede önemli olduğunu savunmaktadırlar. (Salehyan vd., 2011). San-Akça ise tartışmayı bir adım öteye taşıyarak vekilleri de birer otonom aktör olarak düşünmeye davet etmiş ve hem devletlerin vekillerini seçmeye yönelik, hem de kendi destekçilerini seçme otonomisine sahip vekilleri de devletleri seçme sistemlerine yönelik modeller ortaya koymaya çalışmıştır. San-Akça aralarında organik bağ ve ideolojik ortaklığın yanı sıra, hem vekilin hem de

destekçinin görece güç üstünlüğü ve riskli bir durumda birbirlerini ne dereceye kadar kollayabilecekleri gibi faktörlerin önemli olduğunun da altını çizmiştir (San-Akça, 2016).

Sonuç olarak, vekalet savaşlarına yönelik literatür henüz gelişme aşamasındayken ve genel bir tanımlamaya yönelik bir uzlaşma henüz yakalanamamışken, ortaya konan temel argümanlar vekalet savaşlarının teorik çerçevesini oluşturmaya başlamıştır. Bu teorik çerçeveye yönelik olarak da, destekçi devletin vekalet savaşına başvurmadaki nedeni, en basit anlamda, stratejik hedeflerine minimum maliyetle ulaşmak iken, vekil birim kendinde yeterince bulunmayan kaynakları destekçi birimden temin ederek siyasi hedefine ulaşmak olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

Sorunsal Tanımlama ve Amaç

Bugün dünya politikasında önemli bir konu olarak ele alınan devlet içi silahlı çatışmalar üzerine son dönem yapılan araştırmaların sayısı artmaktadır. Hamburg Üniversitesi Savaş Nedenleri Çalışma Grubu'na (AKÜF) göre, 2010 yılında dünyada 32 silahlı çatışma vardı.⁴ 2014 yılında, Uppsala Çatışma Verileri Programı (UCDP) en az 25 ölümün yaşandığı 40 silahlı çatışmayı kaydetmiştir. 2017'de ise bu rakamı 80 olarak vermektedir.⁵ Bunların hepsinde de devlet dışı silahlı örgütler, çatışmaların tarafları olarak yer almaktadır. Bu göstergeleri takiben, vekalet savaşı olgusunun vekil olarak kullandıkları silahlı grupların daha da palazlanması üzerinde bir etkisi olup olmadığı sorusu uyanmaktadır. Vekalet savaşı ise dış destek unsuru üzerinden bir açıklamayı gerekli kıldığı görülmektedir. İsyancı tarafın özellikle küçük çaplı ve hafif silahlara erişimi çatışmanın ilk evrelerinde etkili olabilirken, devlet güçleri karşısında askeri mücadele verebilmek için daha ağır silahlara ve finansal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır.

4 Study Group on Causes of War at the University of Hamburg (AKUF) <http://warpp.info/en/m1/articles/definitions-of-war-and-conflict-typologies> Erişim Tarihi: 22 Kasım 2018

5 Uppsala Conflict Data Program (UCDP) <https://ucdp.uu.se/> Erişim Tarihi: 22 Kasım 2018

Belirli bir alanda nüfuz elde etme veya devlete karşı mücadelede eşitlik veya üstünlük sağlayabilmesi için karşıt devlet gücüne karşı askeri denge düzeyine erişebilmesi gerekmektedir. Silah erişimi ile çatışmalar asimetrik güçten bir nevi simetrik güce çevrilir. Bu da çatışmayı sürdürme imkanı verir.

Devlet içi çatışmaların konu edildiği araştırmalarda çatışmaların önlenmesi, çatışmaların yeniden vuku bulmasının engellenmesi veya barışın tesis gibi alanlara yoğunlaşıldığı görülmektedir. Devlet içi çatışmaların süre ve yoğunluk bakımından bir iç savaşa dönüşüp dönüşmemesinde çoğunlukla devletlerin vatandaşların siyasi taleplerini karşılayamama derecesi, barışı sağlayacak kurumların etkinlik sağlama güçleri ile isyanı başında bastırabilecek kapasitesinin etkili olduğu argümanları öne sürülmektedir. Ayrıca, müzakerelere dayalı anlaşma yapılmasının zorluğundan söz edilmektedir (Marsh, 2007). Ancak müzakere durumunda da devlet güçleri isyancıları yenerek sağladıkları barış halinin daha kalıcı olduğu vurgulanmaktadır (Walter, 1997). Diğer bir deyişle, devlet içi çatışmaların nadiren müzakereler ile sonlandığı ve genellikle askeri bir zaferle sonlandığı görülmekte, uzun sürmesi durumunda da kazanın olmayacağı ihtimalinin güçlendiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, devlet içi savaşların, devletler arası yaşanan savaşlara nazaran daha çetin, daha uzun ve kayıp sayısı daha fazla olan savaşlar olduğu gözlemlenmektedir.

Bu zorlu çözümsüzlük hallerinin ve isyanın yoğun şiddet içeren haliyle devamlılığı, isyancıların çatışmayı sürdürmede ihtiyaç duyduğu kaynak akışının sağlanıyor olmasında aranmaktadır. Örneğin, Sri Lanka'da faaliyetlerini yüksek ölçüde sürdürmüş olan Tamil Kaplanları, desteğini OECD diasporasından almaktaydı. Ancak 11 Eylül sonrası diasporanın desteğini çekmesi, örgütü barış görüşmelerine zorlar hale getirmiştir. Dolayısıyla, diasporanın mali desteğini azaltması, çatışma yaşama ihtimalini azaltmada önemli bir unsur olabileceği ileri sürülmektedir (Collier, 2007).

Dolayısıyla, dış destek unsuru ile devlet içi çatışmaların niteliği arasında bir ilişkinin kurulduğu görülmektedir. Kalyvas ve Ballcells (2008) isyancının ve devletin

askeri kapasiteleri karşılaştırıldığında konvansiyonel savaş devlet ve isyancı grupların askeri kapasiteleinin birbirlerine yakın olduğu hallerde gerçekleştiğini, isyancı grupların askeri kapasitelerinin devlet güçlerine karşı düşük olduğu hallerde ise düzensiz savaş yaşandığını ileri sürmektedir. Bununla birlikte, teorisyenler savaşıyan tarafların askeri kapasitelerinin düşük olduğu durumlarda simetrik konvansiyonel olmayan savaş türü gerçekleştirdiği argümanını ortaya koyarken, isyancıların kapasitelerinin devlet güçlerinden fazla olmasını ise artık başarıya ulaşmış bir darbe olarak yorumlamaktadır (Kalyvas ve Ballcells, 2008). Bu da, isyancı grupların dış desteğe olan ihtiyaçlarının hedefe ulaşma noktasında zaruri olduğunun ve devlet içi çatışmaların gücünün buradan geldiğinin bir göstergesidir.

Diğer ülkelerden gelen askeri desteğin, barışın inşasında ciddi bir tehdit oluşturmakta olduğu ve çatışmaları daha uzun ve kanlı hale getirdiğine yönelik ampirik çalışmalar mevcuttur (Elbadawi & Sambanis, 2000; Balch-Lindsay, Enterline & Joyce, 2008; Regan, 2002; Lacina, 2006). Bu gözlemin arkasındaki akademik açıklamalardan biri, savaşıyan taraflara sağlanan olan ek kaynakların savaş gücünü arttırarak daha uzun çatışmalara yol açacak olmasına dayanmaktadır (Record, 2006). Reagan (2011) eğer dış destek isyancının kabiliyet dengesini ‘üstünlük’ kazanmaya doğru itiyorsa, o zaman süre kısa olacaktır, eğer dış destek, isyancının kabiliyet dengesini ‘eşitlik’ seviyesine getiriyorsa o zaman iç savaşlar muhtemelen daha uzun olacaktır argümanını ortaya koymaktadır. Ayrıca, dış müdahale ile birlikte görüşmelerde pay sahibi olan aktörlerin sayısı arttıkça, olası anlaşmaları da daha zor hale getirdiği tartışılmaktadır (Balch-Lindsay, Enterline & Joyce, 2008; Cunningham, 2010). Neticede de, bir soruna müdahil olan tüm dış aktörlerinin onaylamaması durumunda çatışmanın çözümsüz kalması ihtimali yükselmektedir. Öyleyse temel bileşeni dış destek unsuru olan vekalet savaşları olgusu bir anlamda, önce silahlı grupları güçlendirmekte ve böylece çatışmayı daha karmaşık ve uzun süren bir duruma sürüklenmesine sebebiyet vermektedir.

Buradan hareektle şu çıkarılamayı yapmak mümkündür: Bugün yaşanan çatışmaların çoğunlukla faili olan devlet dışı silahlı örgütlerin çatışmalarda ihtiyaç

duydukları kaynakların yine devletler tarafından sağlanıyor oluşu, vekalet savaşları olgusunun dünya siyasetinde altını doldurur mahiyettedir; Savaş artık sadece egemen devletler arasında cereyan eden stratejik bir olgu olmaktan çıkmaktadır.

Ancak vekalet savaşları ne açıdan bir savaş şeklidir ve çatışmaların niteliği üzerinde yol gösterici etkiye sahiptir? Her şeyden öte, doğrudan veya dolaylı bir savaş halinin sürdürülmesinde vekalet savaşlarının uygulanabilirliği belli ilişki türlerinin kurulmasına bağlıdır. Uluslararası ilişkilerin hangi paradigması kullanılırsa kullanılsın, bir ilişki mevcudiyetini kabul eder. Dünya siyasetinde devletlerin temel amacı/aracı güç ise zayıf olan güçlü olandan destek alabilmek, ittifaklara dahil olabilmek adına destek talep edebilmektedir. Vekalet savaşları çerçevesinde ise, bu tarz bir ilişki türüne vekil birim ile destekçisi arasında kurulan bir tür işbirliği ilişkisi karşılık gelmektedir. Bu işbirliği ilişkisine dair yaygın kanı, destekçi birimin kendinden asgari düzeyde asker kullanarak stratejik hedefine ulaşma isteği doğrultusunda; vekil birim açısından ise kendinde yeterince bulunmayan kaynakları destekçiden temin ederek stratejik hedefine ulaşma isteği doğrultusunda kurulmuş olmasıdır. Ancak, sadece vekil ile destekçi birim arasında kurulan ikili ilişkinin yönü, yürütülen vekalet savaşlarının temel çerçevesini anlamak konusunda yeterli değildir. Zira vekalet savaşlarına başvuran bir destekçi birimin öncelikle uluslararası ortamda kendisine yönelik tehdit algıladığı ve rekabet güdüsü içinde olduğu bir hedef biriminin olması gerekmektedir. Bu hedef birim ile süregelen yapısal problemleri olabileceği gibi, konjonktürel politikalara bağlı yürütülen ve nispeten kısa vadeli hasmane ilişkiler de olabilir. İki aktör arasındaki ilişkinin boyutu, bir devletin destekçi rolüne girerek bir vekil birimi ortak düşman atfedilen hedef birime karşı savaştırması veya vekil birimi kendi hasmına karşı savaştığı için desteklemesi, vekalet savaşı olgusunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çatışan iki aktör arasında da belli bir mücadele ilişkisinden söz edilmelidir. Vekil ile hedef birimin birbirleri ile çatışma motivasyonlarının ne olduğu, yürütülen vekalet savaşlarının devamlılığı hususunda ayrı bir öneme sahiptir. Öyleyse vekalet savaşlarının belli ilişki şekilleri üzerinden bir dış politika aracı olarak kullanıldığı aşikardır. Peki, uluslararası çözümü zor sorunlarda vekalet savaşlarının bir rolü var mıdır, nasıl açıklanır? Eğer vekalet savaşları devletlerin

dünya siyasetinde faydasını gördüğü ve dış politikalarında başvurulabilir kıldığı bir olgu/araç olarak karşımıza çıkıyorsa, vekalet savaşlarının sona ermesi ve/veya devamlılığı hangi etmenlere bağlı olacaktır? Diğer bir deyişle, destekçinin ve vekilin mevcut çözümsüzlük ortamı içinde stratejik ve pragmatik çıkarları söz konusuysa çözümün sağlanabileceği durumdan ne zaman ve nasıl bahsedilebilir?

Bu çalışmada, devletlerin dış politikada başvurduğu bir olgu/araç olarak vekalet savaşlarına yönelik kavramsal bir çerçeve yaratarak, temel değişkenlerini ve bileşenlerini açıklamak; uluslararası güvenlikle ilgili sorunları ve çözüm yollarını ne şekilde karmaşıktırdığını ortaya koyabilmek amaçlanmaktadır. Bunu yaparken, bir savaş türü olarak ele alınabilen vekalet savaşları olgusunun, özellikle bir ilişki türü olarak çözümlenmeye çalışıldığında karşılıklı ilişkilerin çatışmaların ve çözümsüzlüğün devamı üzerindeki etkisi analize alınmaktadır. Böylece, vekalet ilişkileri üzerinden, geleneksel savaşlardan farklı olan yeni çatışma ihtimalleri ile tehdit algılamalarındaki değişimlerin etkilerini inceleyebilmek, bugün yaşanan ve gelecekte öngörülen çatışmaların karakterini çözümleyebilmek, devletlerin vekalet savaşına destekçi veya vekil olarak başvurmadaki motivasyonu ile dış politika yapımındaki düşünce sistemlerindeki temel dinamikleri ortaya koyabilmeye yönelik adımlar atılması planlanmaktadır.

Karşılaşılan Kısıtlılıklar ve Başvurulan Kaynaklar

Karşılaşılan ilk kısıtlılık noktalarından biri, uluslararası ilişkiler disiplininin temel paradigmalarıyla vekalet savaşı olgusunun doğrudan açıklanamamasından ileri gelmektedir. Buradaki amaç da bu olguyu doğrudan temel bir uluslararası ilişkiler teorisine bağlamak değildir. Aksine, vekalet savaşı olgusunu, devlet dışı silahlı şiddeti ve onun dünya siyasetine etkilerini anlayabilmek için devlet merkezli paradigmaların koyduğu kısıtlamaları aşmak gerekmektedir.

Temel paradigmaların yarattığı sınırlandırmaların yanı sıra, bugünkü yaşanan çatışmaların ana aktörlerinden biri olan şiddet eğilimli devlet dışı oluşumlar ile devletler arasındaki karşılıklı ilişkiyi kanıtlayamamanın zorluğu, çalışma açısından önemli bir

kısıtlılık alanı yaratmaktadır. Zira bir devleti doğrudan şiddeti desteklemekle eleştirmek ve yargılamak yeterince güçtür. Bu bağlamda bir devletin şiddete meyilli devlet dışı oluşumlara belirli açılardan yardım sağladığı şeklindeki çalışmalar ancak varsayımlar, algılar ve iddialardan ortaya çıkarak kendine vücut bulabilmektedir.

Bu doğrultuda vekalet savaşları çalışmalarının karşılaştığı en büyük sınırlılık alanı doğru ve güvenilir veriye ulaşmakta yatmaktadır. Devletler, savaş ilan eder gibi bir vekalet savaşını sürdürmeye başladığını açıklamazlar. Bununla birlikte, herhangi bir devletlerarası savaşta kullanılan asker sayısı, teçhizatlar, ekipmanların marka ve modeli, kapsamı, kapasitesi, miktarı gibi verilere kolaylıkla ulaşılabilirken, vekalet savaşlarının örtük ve gizli doğası bu gibi verilere ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, bir vekalet savaşının yürütülmesinin tam olarak ne zaman başladığı, ne zaman sona erdiği, ne miktarda dış yardım verildiği gibi hususlar üzerinden doğru analizlerin yapılması da çok zordur.

Bir diğer kısıtlılık alanı ise, destekçi ile vekil birim arasındaki ulus aşırı yoğun ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin varlığına ve bu ilişkileri anlamlandırmaya yönelik hem yeterince yazın bulunmaması, hem de söz konusu ilişkilerin silahlı isyancı grubun eylemlerine ne derece etki yaptığının irdelenebilmesinin ardındaki zorluktan ileri gelmektedir. Bu sebeple, destekçi birimlerin vekiller üzerindeki etkinliğinin silahlı eylemler üzerinde gerçekleşiyor olduğunun yanı sıra, destekçilerin vekil birimlerin fikirsel-örgütsel yapıları üzerinde ne derece etkili oldukları da hala çözümlenmeyi bekleyen konular arasındadır.

Sonuç olarak, vekalet savaşları nezdinde değerlendirilecek şiddet içerikli eylemler ve destekçi birimlerin dış politikalarındaki hareketleri, varsayımlar, iddialar ve algılar sonucu analizlere konu olabilmektedir. Nitekim, bir devleti doğrudan şiddeti körüklemekte yargılayamamanın getirdiği güçlük, devletler ile şiddet eylemleri yürüten devlet dışı silahlı örgütler arasındaki karşılıklı ilişkiyi kanıtlamayı zorlaştırmaktadır.

Vekalet savaşının yürütölüp yürütölmediğine açık kaynaklar kullanılarak ulaşmaya çalışılmaktadır. Vaka çalışmasında itinayla seçilen Lübnan nezdinde Hizbullah-İran-Suriye-İsrail ilişkisi üzerine toplanan veriler Lübnan Merkez İstihbarat Birimi'nden elde edilen açık kaynaklardan derlenmiştir. Ancak yine de verilerin tam doğru ve tarafsız olmadığı fikrini bir kenarda tutmak gerekmektedir. Bu açıdan ne kadar süre içinde ve ne miktarda destek verildiği/alındığı oldukça sorunlu bir faktör olarak ortada durmaktadır.

Bununla birlikte, bir devlet dışı silahlı örgüt olan Hizbullah'ın örgütsel yapısı, kapasitesi, etkinliği, niteliği ve bugüne kadar gerçekleştirmiş olduğu şiddet içerikli eylemlerine yönelik verilere Uppsala Conflict Data Program (UCDP), Oslo Peace Research Institute (PRIO) ve NAGs Dataset (The Dangerous Companions Project) veri programları kullanılarak ulaşılmaktadır. Hizbullah'ın finansal gelirine yönelik veriler ise Center on Sanctions and Illicit Finance (Foundation of Defence on Democracies)'den elde edilmektedir.

İlgili literatürün bir araya getirilmesi ile birlikte, doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanılacağı bu çalışmada, olay ve olguların gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik çevre, süreç ve algı analizlerinde nitel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır.

Yöntem ve Analiz Çerçevesi

Bu tez çalışmasında vekalet savaşları, belli bir ortak düşmana (hedef birim) karşı dışarıdan askeri veya ekonomik destek sağlayan üçüncü taraf (destekçi birim) ile bu desteği alan ve hedef birim ile doğrudan çatışan bir paramiliter birim (vekil birim) arasındaki ilişkinin bir çıktısı olarak ele alınmaktadır. Bu çalışma, sadece vekil- destekçi ilişkisine odaklanmanın ötesine geçerek üçlü mekanizma içinde birbirleri ile ilintili olan çeşitli değişkenler geliştirme teşebbüsü içine girmiştir. Nitekim, vekalet savaşı sadece vekil ile destekçi arasındaki bir stratejik işbirliği ilişkisinin sonucu değildir. Her şeyden öte bir düşmana karşı büyütölen bir rekabet mücadelesi sonucu başvurulmuş bir dış

politika aracıdır. Mevcut rekabet ortamı da, çalışmada uluslararası ilişkilerin egemen devletlerinin birbirlerine karşı yürüttükleri husumet ilişkisi olarak ele alınmaktadır. Bu hasmane ilişki, kökeni uzun yıllar evvele dayanan ve çözüme kavuşması zor niteliğiyle nesilden nesile çetrefil bir sorun haline bürünen statik ve kronik bir mevzu olabileceği gibi, son dönem hükümetlerin yürüttükleri politikalara bağlı olarak, hasmane ilişkilerin zaman zaman stratejik politikalara göre nispeten dostane ilişkilere dönebildiği daha dinamik bir konudan ileri gelebilir. Yine, vekalet savaşı sadece bir devletin başka bir devlete karşı sürdürdüğü rekabet ilişkisinin sonucu olarak ona karşı savaştıracak veya mücadelesinde yardımcı olacak bir isyancı grubu desteklemekten de ibaret değildir. Desteklediği silahlı güç ile rakip devlet arasında sıcak ve aktif çatışmaların olması beklenmektedir. Bu çatışmanın sebebi ise, paramiliter grubun etnik, dini veya ideolojik sebepler doğrultusunda yönetimde hak iddia ediyor oluşu, bölgesel talep veya otonom kazanma gibi kendi politik hedefleri doğrultusunda bir mücadele yürütmesinden kaynaklı olabilir. Bununla birlikte, destekçi birim tarafından savaşıması için fonlanan, ancak kendi politik hedefini izlemekten ziyade, gelen ekonomik kazanım ile ilgilenen ve bu bağlamda da hedef birim ile çatışmaya girerek destekçinin siyasi hedefini takip eden örgütler mevcut olabilir. Bu örgütler kendi politik hedeflerinin zayıflığı açısından, çoğunlukla ekonomik kazanım odaklı bir çatışma yürütüyor olabilir.

Bu bağlamda vekalet savaşları olgusu, rekabet, işbirliği ve çatışmanın aynı anda yaşandığı bir ilişki türüdür. Bu çalışmanın teorik çerçevesi bu üçlü ilişki modeli içinde tarafların birbirleriyle ilişki boyutlarının bir seri hipoteze aktarılmasına dayanmaktadır. Bu hipotezler, destekçi, vekil ve hedef birim arasındaki üçlü ilişki mekanizmasından ortaya çıkan rekabet-işbirliği-çatışma hali etrafında, vekalet ilişkilerinin sürelerinin çatışma sürelerini ne ölçüde etkilendiğine yönelik olarak inşa edilmiştir. Öyle ki, ilişki süresinin mevcut sorunu çözümsüz bıraktığı argümanı ile ilintili olup olmadığı irdelenmektedir. Diğer bir deyişle, bu tezin odak noktası, yürütülen vekalet savaşlarındaki ilişki biçimlerinin bir çatışmanın sürecini nasıl etkilediğidir.

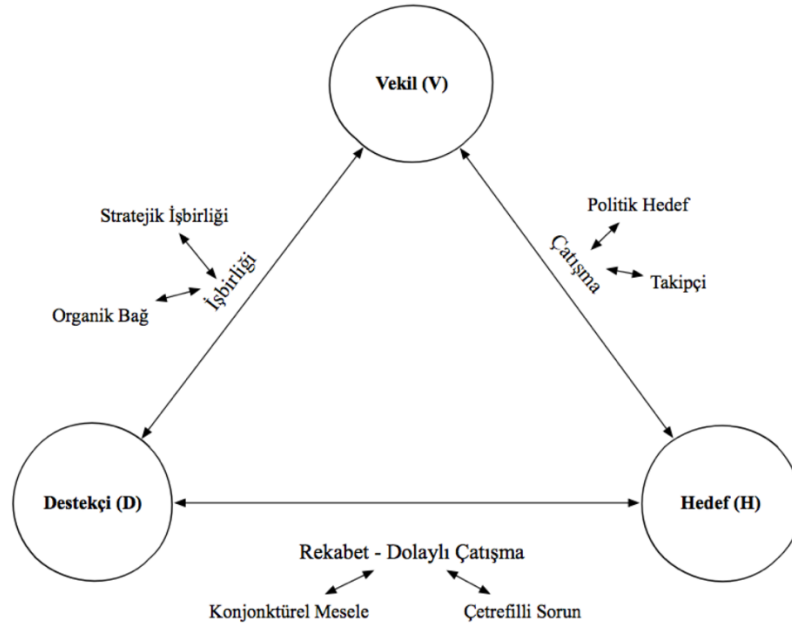
İlk olarak, uluslararası ortamda birbirlerinin hasmı iki devletin birinin diğerine karşı veya karşılıklı olarak yürüttükleri mücadelenin temel dayanağının nasıl bir anlaşmazlık konusundan ileri geldiği, aralarındaki mücadelenin ne kadar daha devam edebileceğine yönelik bir işaret verebilmektedir. Aralarındaki sorunun, çözümsüzlüğü uzun yıllara dayanmış, yapısal ve çetrefil bir hal almış bölgesel alan anlaşmazlığı veya ideolojik bir uyumsuzluktan ileri geliyor olması mücadelenin süresinin uzamasına neden olabilmektedir. İkinci olarak, vekalet ilişkileri bir nevi işbirliği ilişkisi barındırmaktadır. Destekçi ile vekil birim arasında yürütülen bu işbirliğinin ne derece stratejik ortaklık, ne derece organik bir bağ üzerine kurulu işbirliği olduğu vekalet savaşlarının yürütülme süreci açısından oldukça önemlidir. Son olarak, vekil ile hedef birim arasında yaşanan çatışmalarda, vekil birimin çatışmaları sürdürmedeki kararlılığı, çatışma süresini uzatmada ve sorunları çözümsüz bırakmada önemli bir etken olarak ileri çıkmaktadır.

Bu araştırma için *bağımsız değişken*, destekçi devletlerden biri ile milis grup arasında vekalet ilişkisinin bulunması olarak seçilmiştir. *Bağımlı değişken*, temel anlaşmazlık konusu üzerinde vekalet ilişkilerinin boyutunun bir etkisinin olup olmadığını saptamak üzere çatışmaların süresi olarak belirlenmiştir. Vekalet ilişki boyutları ise *koşullu değişkenler* olarak rol alacaktır. Çalışmanın koşullu değişkenleri hipotezlerde de ortaya konulacağı üzere:

- i. Destekçi ile hedef birim arasındaki rekabet ilişkisinin boyutu: a) toprak anlaşmazlığı gibi yapılaşmış köklü bir sorun, b) daha dinamik bir rekabet tarzı;
- ii. Destekçiler ve vekil birim arasındaki ulus-ötesi işbirliği ilişkisinin boyutu: a) ideolojik ve/veya kimliksel bazda organik bağ, b) organik bağ olmadan sadece çıkar odaklı;
- iii. Vekil ile hedef birim arasındaki çatışmanın boyutu: a) kendi politik hedefine sahip silahlı örgüt, b) destekçinin politikalarını benimseyen takipçi örgüt olarak belirlenmiştir.

Vekalet ilişkilerinin, vekalet savaşındaki etkin üç ilişki türü olan hasmane tutum, işbirliği ve çatışma durumlarını etkileyeceği ve böylece ilişkilerin ve üçlü ilişki durumunun sürdürülmesinde bir değişikliği tetikleyeceği tartışılmaktadır. İlişki türleri ekseninde çatışmanın uzunluğunun nasıl etkilendiği tartışılacaktır. Nedensel bir argüman ortaya koyabilmek adına, bir model yardımıyla ilişki türleri ve ilişki boyutları aşağıdaki şemada ve tabloda gösterildiği gibi ele alınmaktadır.

Şekil 1: Vekalet İlişkileri Mekanizması

Tablo 1: Vekalet İlişkileri Boyutları

Taraflar	İlişkinin Türü	İlişkinin Boyutu
Destekçi-Hedef	Rekabet (Dolaylı Çatışma)	Yapısal Sorun
		Dinamik Sorun
Destekçi-Vekil	İşbirliği	Organik Bağ
		Çıkar Temelli
Vekil-Hedef	Çatışma (Doğrudan Çatışma)	Kendi Politik Hedefi
		Takipçi/Kukla

Bu çalışmada analize konu olacak vaka Lübnan olarak seçilmiştir. Toplumsal açıdan bölünmüş, çevresi otoriter ve birbirleri ile çekişme halindeki güçlü devletlerle çevrelenmiş küçük bir ülke olan Lübnan, bölge aktörlerinin etkinliklerini artırma yarışına girdiği önemli alanlardan biri olmuştur. Suriye-İsrail gerginliği, Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki tansiyon, İran ile Suudi Arabistan arasındaki meselenin sahaya yansımış halini çoğunlukla Lübnan üzerinden görmek mümkündür. Nitekim, Lübnan kendi iç savaşıyla kavrulurken, Arap-İsrail Savaşlarının ve İsrail-Filistin çatışmalarının ortasında kalmıştır. Bununla birlikte, İran-Irak Savaşı ile Arap devletlerinin arasında yaşanan çekişmelerin ve en nihayetinde Doğu ile Batı ilişkilerinin savaş alanı haline dönüşmüştür. Bu da göstermektedir ki, Lübnan içindeki çatışmaların daha kompleks hale gelme sebeplerinden biri dış aktörlerin etkilerinin yanısıra içeride savaşıyan taraflar ve onların destekçileri ile olan ilişkileridir.

Uzun yıllardır çatışmaların ve kaosun göbeğinden çıkamamış Lübnan'ın siyasi yapısı oldukça karmaşık ve kırılgandır. On beş yıl ülkeyi yakan ve 1990lı yılların başında

ancak sona erebilen iç savaş sonrası Lübnan'ın bir istikrara kavuştuğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bugün bile Lübnan'ın geleceğine dair pozitif öngörülerde bulunmak dış güçlere kapısı açık olduğu müddetçe epey zordur. Ülkenin hassas dengesinin değişken dinamiklerini kavramadan Lübnan gerçeğini anlamak mümkün değildir. İç savaşın, Taif düzeninin ve Hariri Suikastı ile alevlenen ve İsrail Hizbullah savaşı ile zirve noktasını yaşayan şiddet eylemlerinin, özellikle dış aktörler açısından ne ifade ettiğine bakmak gerekmektedir. Fransa için, Lübnan başından beri Akdeniz ve Ortadoğu'ya açılan kapı olmuştur. Bu açıdan da Lübnan'ın Hristiyan Marunilerin vatanı kabul edilmesi kendisi açısından fayda sağlamaktadır. İsrail açısından ise Filistinli direniş örgütlerini içinde barındırdığı için bir tehdit niteliğindedir. Özellikle 1980'li yıllarda Hizbullah'ın sahneye çıkmasıyla bu tehdit kendisi için daha da görünür olmuştur. Suriye açısından Lübnan, sömürge döneminde batılı güçler tarafından koparılmıştır kendi geleneksel topraklarıdır. Bu sebepten ötürü Lübnan, Arap-İsrail savaşlarında Lübnan çoğunlukla Suriye tarafından girdaba çekilmiştir. Lübnan'ın İran açısından mahiyeti, etkinliğini özellikle ülkedeki radikal Şiiler üzerinden Akdeniz kıyılarına taşımada ve Batılı hasımlarına karşı gücünü sergilemede bir çatışma ve rekabet alanıdır. ABD için, Ortadoğu bölgesinde emellerine ulaşmada engelleyici rol oynayan İran'ın nüfuzunu kırma, İsrail'in güvenliğine yönelik önlemleri alma mecrası olmuştur. Suudi Arabistan için, İran ve Şii tehdidine karşı korunması gereken bir bölge ve ABD ile ortak çalışma sahasıdır.

Öyleyse Lübnan'a ilişkin kriz alanları aslında Lübnan'a has olmaktan çıkarak büyük oranda uluslararasılaşmıştır. Örneğin, uluslararası çözümü zor bir sorun olarak Filistin meselesinde barışın sağlanması, Lübnan'ı doğrudan ilgilendirir mahiyettedir. Bu bağlamda, yerel gibi görünen sorunların çözümü yerelde çözülebilmek imkanına sahip olmaktan çıkmış, bölgesel ve uluslararası alanda kapsamlı ortak adımlar atılabilmesine bağlı hale gelmiştir. Ancak, kısa ve orta vadede kapsamlı çözüm adımlarının atılabilmesi mümkün görünmemektedir. Zira ortada bunu mümkün kılacak ne ulusal ne bölgesel ne de uluslararası bir siyasal sistem ve işleyiş bulunmaktadır.

Bu çalışmada özellikle Lübnan'ın sahip olduğu çözümsüzlük ortamının vekalet savaşları olgusu ile kesişen yanlarına odaklanılacaktır. Lübnan'daki çatışmaların taraflarının yalnızca yerel aktörler olmaması, her bir aktörün bir uluslararası ya da bölgesel güçle işbirliğinin söz konusu olması, Lübnan'da vekalet savaşlarının yürütülüyor olduğu tezini daha da kuvvetlendirmektedir. Bu işbirliğinde yerel güçlerin, aldıkları mali ve askeri desteğe karşılık, bölge ve bölge dışı aktörlerin etkinlik alanlarını genişletmek üzere stratejiler izlediği görülmektedir. Bu işbirliği sayesinde, yerel güçler iktidar mücadelesinde avantaj elde etmeye çalışırken, onların destekçileri olan dış güçler ise etkinlik alanlarını genişletme ve rakiplerini zayıflatma stratejisi izlemektedirler. Lübnan söz konusu olduğunda bu çıkarsamanın geçerli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, vekalet savaşlarının ilişki mekanizmasının Lübnan özelinde nasıl yansıdığı değerlendirmeye alınmaktadır. İsrail-İran-Suriye arasındaki rekabet ilişkisi, İran-Suriye-Hizbullah arasında işbirliği ilişkisi ve Hizbullah-İsrail çatışma ilişkisine odaklanılmaktadır. Nitekim, vekalet savaşlarının çözümü zor sorunları nasıl daha komplike hale getirdiği sorunsalına, bu çalışmanın ana çerçevesini oluşturan vekalet ilişkileri çevresinde yanıt aranmaya çalışılmaktadır. Lübnan'ın yakın geçmişine sirayet eden olaylar ve vekalet savaşlarını yürütmek adına kurulan temel ilişkiler çözümsüzlüğü ne ölçüde tetiklemektedir sorusuna cevap, bu bölümün son kısmı olan Lübnan'da vekalet savaşlarının çatışmaların ömrü üzerine etkisinden bahseden kısımda ele alınmaktadır.

Lübnan özelinde konu ele alındığında, çatışmaların basit bir iktidar mücadelesi ya da iç savaş değil, uluslararası ve bölgesel aktörlerin yerel aktörlerle işbirliği yaptığı bir vekalet savaşına dönüşmüş olduğu argümanı netlik kazanmıştır. Zira, Lübnan'daki hemen hemen her büyük milis grubunun bir dış güçle vekalet ilişkisi geliştirdiği görülmektedir. Bölge ve bölge dışı güçler birbirleriyle mücadelesini kendi askerlerini sahaya sürmek yerine, iç dinamikleri harekete geçirerek sürdürmekten vazgeçmedikleri sürece, mevcut çözümsüzlükler çözümsüz kalmaya mahkumdur. Nitekim, vekiller aracılığıyla mücadele çözümsüzlükten beslenen bir süreçtir. Lübnan, kendi iç sorunları ve bölgenin temel problemlerini iç içe geçirmiş bir ülke olarak vekalet savaşlarının yürütüldüğü bir alan haline gelmiştir. Ancak, Lübnan'da olanlar sadece Lübnan'la ilgili değildir, bir anlamda

bölgesel jeopolitiğin Lübnan'a yansımasıdır. Ancak bu yine de ülkenin başına gelen trajediden ülke halkının sorumlu olduğu gerçeğini yadsımamaktadır.

Kavramsal ve Operasyonel Tanımlar

Çalışmanın temel analiz çerçevesinin sınırlandırılması adına öncelikle ana kavram olan *vekalet savaşının* ne olduğu ve *vekilin* kim olduğunun net bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Bununla birlikte, uluslararası ilişkilerde çeşitli yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılan rekabet, çatışma ve işbirliği kavramlarının vekalet ilişkilerinde neye ve nasıl tekabül ettiğinin, çalışma nezdinde iyi irdelenmesi gerekmektedir.

Vekalet savaşı nedir?

Vekalet savaşlarının kavramsal analizi için inşa edilmeye çalışılan teorik çerçeve, yukarıda vekalet savaşları teorisi başlığı altında toplanmıştır. Bu çalışmada vekalet savaşı kavramının tam olarak neyi kastettiği ve sınırlarının ne olduğunu ortaya koymak önemlidir. Çizilen çerçeve aşağıdaki gibidir:

- i. Herşeyden önce bir dış gücün, gizli veya açıkça verdiği destek üzerinden yerel bir çatışmaya dolaylı yoldan müdahil olması gerekmektedir.
- ii. Vekalet savaşı olgusu, destekçi, vekil ve hedef birimi içeren en az üç aktörlü bir etkileşim mekanizmasından oluşmalıdır. Destekçi, (supporter /benefactor/ principal) bir çatışmanın yürütülmesinde vekile yardımcı olacak yeterli kaynağa ve menfaate sahip bir devlet; vekil (proxy), bir çatışma halinde aktif olarak faaliyet gösteren isyancı bir devlet dışı silahlı örgüt (milis güç/paramiliter güç) olarak ele alınmaktadır. Bu isyancı grup farklı kimliği veya ideolojisinden ötürü siyaset sahnesinde temsiliyet hakkı elde etme, ayrılıkçı amaç gütmeye, bölgesel kazanım iddiası gibi çeşitli sebeplerle bir devlete karşı şiddet içeren mücadele içine girmiş silahlı bir örgüttür. Hedef birim ise ortak düşman olarak kabul edilen, destekçi devletin uluslararası ortamda rakibi bildiği, vekil birimin ise karşısında mücadeleye giriştiği yine bir ulus-devlet veya görevdeki hükümdardır.

- iii. Vekalet savaşlarının hem rekabet ilişkisi, hem çatışma durumu, hem de çeşitli açılardan işbirliği ilişkisi içeren üçlü bir ilişki mekanizması olmalıdır. Uluslararası ortamda başka bir devlete karşı rekabet duygusu içinde olmayan ve o devletin güç kaybının kendi çıkarları açısından önemi olmayan bir devlet, rakibine karşı açılan bir çatışmada bir vekili desteklemesinin gereksiz olması; politik veya ekonomik olarak herhangi bir çıkarı olmayan bir vekil grubun, bir hedef birimle çatışması da oldukça zor olması varsayımıyla; ortak bir düşmanı ya da çıkarları paylaşmadan bir vekil ve destekçi arasında bir işbirliği ilişkisi kurmanın da zor olacağı argümanı hakimdir. Şekil 1, bu üçlü mekanizma için bir model göstermektedir.
- iv. Destekçi ile hedef birim arasındaki ilişki uluslararası politika nezdinde rekabet ilişkisi olarak kabul edilmektedir ki bu hasmane ilişki, vekalet savaşlarına yol açan vekalet ilişkilerinin kurulmasının başlangıç noktasını teşkil ettiği varsayılır. İki devlet arasındaki düşmanlık ilişkisi ya uzun vadeli yapısal bir soruna ya da görevdeki hükümetlerin son politikalarından kaynaklanan konjonktürel bir anlaşmazlığa dayanıyor olmalıdır.
- v. Destekçi ve vekil arasında bir tür işbirliği ilişkisi bulunmalıdır. Destekçi ile vekilin ideolojileri, etnik, dini kimlikleri, gelenekleri, tarihsel deneyimleri ya da dilleri, mezhepleri, tarihsel birlikleri ortak olabilir. Ancak vekalet ilişkileri böyle bir ortak paylaşımı gerekli kılmaz. Bu açıdan yürüttükleri ilişki ortak kimliğe veya ideolojiye dayalı organik bir bağ içerebilir veya doğrudan stratejik temelli bir işbirliği ilişkisi de olabilir. Bununla birlikte, destekçi ile vekilin çıkarlarının uyumu, ortak bir düşmanı yıpratma arzusu paydasında buluşmalıdır.
- vi. Vekil ile hedef birim arasında devam eden veya daha önce yaşanmış ve yine yaşanma potansiyeli yüksek olan çatışmalı bir mücadele olmalıdır. Bu çatışma hali destekçi tarafından potansiyel isyancı güçlerin bir araya getirilip eğitilmesi ile savaşa delege edilen takipçi (destekçi birim tarafından yaratılan) vekillerle yürütülebileceği gibi, kendi politik hedefi doğrultusunda, kendi rakibine yönelik yürütülen şiddet içerikli bir mücadele hali de olabilmektedir.

- vii. Vekalet savaşları yardım kaynağı, faaliyetlerin koordinasyonu ve bilgi alışverişi gerektiren bir ilişki mekanizmasıyla yürütülür. Destekçi devlet, vekil örgüte yardım sağlıyor olmalıdır. Bu yardım gerektiğinde mali olabilirken, askeri eğitim, danışmanlık, lojistik, güvenli alan sağlama gibi destekler de olabilmektedir. Ancak, propaganda veya örgüt liderlerini kendi ülkesinde ağırlama gibi bir isyancı grubun savaşmasını doğrudan etkilemeyen unsurlar vekalet savaşlarının dış kaynak unsuru olarak ele alınmamaktadır.
- viii. Vekalet savaşları normal olarak çatışmaların tırmanmasına, çatışmanın şiddetinin, süresinin ve kısırlığının artmasına ve belki de sonucunun değiştirilmesine yol açmaktadır. Böylece, vekalet savaşları içinde kendi askeriyle savaşılmayan bir çatışmayı yönetmek olarak da adlandırılabilir. Zira çatışmanın yönetilmesi, destekçinin alcağı fayda için önemlidir. Destekçi bu faydayı sağladığı ölçüde, dolaylı mücadelesini de yürüteceği varsayılmaktadır.
- ix. Vekalet savaşlarında kurulan ilişkilerin bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Destekçiler, yürütülen çatışma ortamından elde edecekleri avantaj ve dezavantajları göz önünde bulundurarak verdikleri yardımı kısıabilir veya sona erdirebilirler. Vekalet ilişkilerinin bazen açık, ama çoğunlukla örtük olması, destekçiye bu konuda açık el vermektedir. Dolayısıyla kurulan ilişkilerin sürdürülebilirliği hususu üzerinde garanti bulunmamaktadır.

Vekil kimdir?

Literatür taraması yapıldığında devlet dışı silahlı aktör kavramının genel bir tanımından bahsetmek güçtür, ancak genel teorik çerçeve şu şekilde çizilmiştir: Amaçlarını gerçekleştirmek için şiddete başvurma arzu ve kapasitesine sahip; düzenli askeri ordular veya polis, jandarma gibi herhangi bir devlet teşkilatı ile bağı olmayan; kaynaklar ve altyapı bakımından belli bir derecede özerk hareket edebilen milis güçler, kabile reisleri, savaş ağaları, terör örgütleri, mafya, paralı askerler ve düzensiz yapılardır (Schneckener, 2007:10-12). Bu çalışmada ele alınan vekil birim, bir devletin kendi çıkarları doğrultusunda uluslararası arenadaki kendi rakibine karşı bir savaş başlatıp kendi

askerlerini oraya sürmektense, ortak düşmanı alt etmede ona yardımcı olacak bir milis bir grubu işaret eder. Bu tez çalışmasında bahsedilen vekil aktör aşağıdaki kriterler doğrultusunda ele alınmaktadır:

- i. Belli bir otoriteye karşı çeşitli politik hedefler doğrultusunda başkaldıran ve politik hedeflerine ulaşmada şiddete başvuran, örgütlenmiş, devlet dışı silahlı gruplardır.
- ii. Uluslararası sistemdeki bir devletle resmi bir bağlantısı bulunmayan, bir devletin resmi silahlı ordusunun mensubu olmayan örgütlerdir.
- iii. Politik hedefler uğruna mücadele vermek amacıyla örgütlenmiş, askeri açıdan terör faaliyeti, gerilla faaliyeti gibi çeşitli taktik ve strateji geliştiren silahlı gruplardan söz edilmektedir. Kendiliğinden oluşmuş protesto hareketleri bu çalışmanın konusunun dışındadır.
- iv. Bahsi geçen örgütlerin rejim değişimi, toprak kazanımı gibi bir siyasi hedefinin bulunması gerekmektedir. Mafya gibi silahlı örgütler bu çalışmanın dışındadır.
- v. Silahlı gruplar bazen devlet sınırları içerisinde, bazen devlet sınırları dışında, bazen kendi coğrafi bölgesinin dışında bazen de küresel çapta operasyonlarda bulunabilirler. Örgütlerin yalnızca kendi coğrafyalarında savaşıyor olma kısıtlılığı yoktur.
- vi. Yalnızca dış destek alan silahlı gruplar bu çalışmanın analiz çerçevesi dahilindedir.

Destekçi ile Hedef Birim Arasındaki Rekabet İlişkisinin Boyutları

Uluslararası politikada iki devlet arasındaki rekabet ilişkisi, bir devletin diğerinden aldığı tehdit neticesinde çatışma içine sürüklenebilir veya çeşitli dış politika araçlarının yardımıyla bir diplomasi ile yürütülebilir. Bu süreçte de devletler, rakibinin stratejisini bozma taktikleri ve başka kanallar aracılığıyla yıpratma hesapları yapabilir. Bir devletin başka bir devlete karşı, silahlı grupları destekleyip rakip devleti ile çatışmalara girmesine neden olma durumu vekalet ilişkilerinin gelişmesine kapı aralar. Diğer bir ifadeyle, vekalet savaşlarına başvurulmasının gerekli faktörü bir devletin diğerine karşı hasmane

tutum içinde olması ve bu rakip devleti somut çatışmalar içine sokarak yıpratma stratejisini gerektirir.

İki ulus-devlet arasındaki düşmanlık ilişkisi ya uzun vadeli bir sorunlu tarih ya da görevdeki hükümetlerin son politikalarından kaynaklanan konjonktürel bir soruna dayanabilir. Bu bölümde, uluslararası ilişkilerin gerçekçi yaklaşımın pozitivist/rasyonalist çerçevesiyle de uyumlu bir bakış açısından yola çıkılarak devletlerin uluslararası arenadaki rakiplerine karşı niçin vekalet savaşına başvurdıklarını açıklarken dış politika yapım mekanizmalarına ve rakip devlet ile aralarındaki ilişki boyutlarına bakmak gerekmektedir. İki devlet arasında uzun süredir devam eden yapısal bir sorun söz konusu ise, vekalet savaşına başvuran devletin rakibini yıpratmak adına maliyeti nispeten düşük bir dış politika aracı seçme potansiyeli yüksek görünebilmektedir. Ancak çeşitli nedenlerle, iki ülke arasındaki husumetin yapısal sorunlara dayanmıyor oluşu rakip devlete karşı bu dış politika aracını kullanmayacak olmasını göstermez. Bu bölümün hipotezleri şu şekilde ortaya atılmıştır:

H-1: Eğer bir destekçi ve hedef birim arasında uzun vadeli anlaşmazlığa dayanan bir mücadele söz konusuysa, doğrudan çatışmanın makul görünmediği durumlarda da mücadeleleri dolaylı yoldan yürütme gayesine sahip olabilirler.

H-2: Potansiyel bir destekçi ile rakibi arasındaki ilişki, geçmişe uzanan yapısal sorunları içermiyor ve rejimlerin politikalarına dair bir soruna dayanıyorsa, destekçinin vekalet savaşı yürütme kararlılığı nispeten zayıf olacaktır.

Destekçi ile Vekil Birim Arasındaki İşbirliği İlişkisinin Boyutları

Destekçi birim ile vekil birim arasındaki ilişki her zaman ‘gönüllü’ bir ilişki olmasa da, bu işbirliğine dayalı ilişki türü her iki tarafa da bir ‘gönüllü uyum’ derecesi ile bağlıdır. Literatürde destekçi ve vekil ilişkisini patron-müşteri ilişkisi yaklaşımına dayandırarak ele almak mümkündür. Patron-müşteri ilişkisi, bir güvenlik mevzuu ve askeri işlem gerektirdiği için ve ilişkinin doğasının gönüllü ve sürekli olup olmayacağı

mahiyetini koruduğu için diğer iki taraflı ittifaklardan ya da bağımlı ilişkilerden ayrılır. Bu ilişkide patronun yada destekçinin aradığı önemli bir hedefi söz konusudur: stratejik avantaj. Müşteri ya da vekil ise kendinde yeterince bulunmayan kaynakları tedarik etmek amacıyla kurduğu bu işbirliği ilişkisi içinde pragmatik davranmayı önceliğine alarak ideolojik birliktelik unsurunu da göz ardı etmez. Ancak tüm kurulmuş ilişkilerin stratejik olarak karşılıklı fayda unsurundan söz edilebilirken, ortak kimliksel bağ aramak her ilişkide olası görünmemektedir. Başka bir deyişle, bazı destekçi ve vekil birim arasında ideolojik, dini, kültürel veya etnik milliyetçi bağlar söz konusu olabilir, ancak tüm vekalet savaşları vakalarında görülen ortak faktör, ortak düşmanı zayıflatmak veya yok etmek için sahip olunan ortak bir çıkara dayanmasıdır. Bu sebeple, destekçi ve vekilin her zaman ortak kimliğe dayalı bir bağ kurduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Bununla birlikte, ilişkinin vekalet ilişkisi olarak tanımlanabilmesi için doğrudan kurulmuş olması, ortak hedefe yönelik stratejiler geliştirmeleri ve birliktelik sürecinin belli bir zaman dilimine yayılmış olması beklenmektedir.

Öncelikli hedefin her şeyden önce belirli bir amaç değil güvensizlik olması bakımından, stratejik işbirliği ile kimliksel yakınlık sağlanan işbirliği birbirinden ayrılır. Bu nedenle işbirliğinin temeli stratejik çıkar ilişkilerinde ortak düşman olarak tanımlanabilirken, organik bağ odaklı ilişkilerde ortak bir düşman değil, ortak çıkarlar ve ortak güvenlik sorunları veya tehditler olarak görülebilmektedir. Özel bir stratejik işbirliği durumu, oluşum, uygulama ve değerlendirme aşamalarının ayırt edilebildiği açısından döngüsel bir süreç olarak analiz edilebilir. Süreklilik olarak stratejik işbirlikleri, ortak değerler, ideoloji, ilgi alanları, hedefler, taahhütler, beklentiler, destek, iletişim gibi iç faktörler ile uluslararası yapının değişmesi veya devletin gücü, başka bir stratejik ortaklık ve güvenlik tehdidinin oluşumu veya çözülmesi gibi dış faktörler bağlamında formüle edilir, uygulanır ve değerlendirilir.

Destekçi-vekil ilişkisinin bir sponsorluk ilişkisi mi yoksa ittifak ilişkisi mi olduğunun ayrımının iyi yapılması gerekmektedir. Sponsorluk ilişkisi daha kısa vadeli ve tarafların politikaları ve tutumlarına bağlı olarak ayakta kalabilirken uluslararası

ilişkilerde ittifak ilişkisi savunma, diplomasi, ticari ilişkiler gibi konularda, taraflar arasında daha formel anlaşmaların vasıtasıyla kurulmuş ilişki türüdür. Vekalet ilişkilerinde devlet dışı bir silahlı grupla resmi anlaşma yapmak mümkün olmayacağına göre, ilişkinin kendi aralarında kurduğu bir ittifak ilişkisi olup olmadığına destekçi ile vekilin aralarında organik bağ olup olmadığı sorusuyla bir nebze yaklaşılabılır. Taraflar birbirlerinin amaçlarını ne derece önemsiyor, birbirlerinin politik hedeflerini ne derece diğerinin politik hedefine ortak koşuyor sorusuna aralarındaki ilişki boyutuna bakılarak cevap verilmeye çalışılacaktır. Bu bölümün varsayımları şu şekilde ortaya atılmıştır:

H-3: Bir destekçi devlet bir silahlı grup ile sadece çıkar odaklı bir stratejik işbirliği ilişkisi içine girerse, bu işbirliği ilişkisinin süresi nispeten daha kısa sürer.

H-4: Bir destekçi devlet ile bir isyancı grup arasındaki ortak kimliksel ve ideolojik bağlar, büyük olasılıkla desteğin seviyesini ve süresini arttırır.

Vekil ile Hedef Birim Arasındaki Çatışmanın Boyutları

Vekalet savaşlarında aktif olarak savaşan silahlı grupların oluşumunun altında yatan ideoloji ve motivasyon kaynakları mücadelelerini devam ettirme noktasında önem arz etmektedir. Şiddet eylemleri gösteren silahlı gruplar, faaliyet gösterdikleri ortamda karşı karşıya kaldıkları zorluklara bağlı olarak çeşitli özelliklerini geliştirirler. Bu bağlamda, grubun faaliyetleri siyasal katılım taleplerinden ekonomik faydaya kayma gibi değişim gösterebilmektedir. Nitekim, devlet dışı silahlı örgütlerin savunduğu örtülü veya açık motivasyonlar politik ideolojiler eksenindeki amaçlarını sürdürmek kadar, daha geniş bir yelpazede ekonomik amaçlarını da kapsayabilmektedir.

Bir devlet dışı silahlı örgütün öncelikli olarak maddi teşvikler veya kendis siyasi hedefi doğrultusunda hareket edip etmediği hususuna dair grubun çatışmadaki kararlılığı üzerinde önemli etkileri vardır. Eğer destekçinin çıkarları, kendi çıkarları ile örtüşüyorsa, silahlı örgütlerin davranışları genellikle kendi hedefini güden sivil halkın çıkarları açısından da uyum göstermektedir. Bu da hedefine ulaşma bağlamında ihtiyaç duyduğu

kaynağa daha büyük motivasyonla sarılmasını sağlayabilir. Ancak, silahlı grup, destekçisinin sağladığı fon ile ilgileniyor ve daha ziyade bir ekonomik açgözlülük sergiliyorsa, kendi politik hedefine ulaşmaktan ziyade aldığı mali avantajın peşine düşebilir. Bu durumda, eylemlerinde yağma, yıkma ve hedefe yönelik ayırım gözetmeyen bir şiddet örneği sergileyebilir. Bu da daha az disiplin ve daha düzensiz silahlanmanın önünde büyük bir tehlike teşkil edebilir. Ancak bu örgütler, destekçiden sağladığı maddi avantaj sona erdiğinde dağılabilir. Bu da, kendi siyasi hedefini ortaya koyan örgütlerin çatışmalarda motivasyonunun daha yüksek olduğunu, diğer örgütlerin ise ekonomik kazanıma odaklı oldukları ve bu sebeple çatışmayı durdurma durumlarının olduğunu göstermektedir. Bu bölümün varsayımları şu şekilde ortaya atılmıştır:

H-5: Vekil birim güçlü bir siyasi hedefe sahipse ve bu uğurda mücadelesini destekçisinden tedarik ettiği kaynaklar ile kararlılıkla sürdürüyorsa, çatışmayı bir kazanım elde edene kadar devam ettirecektir. Bu da çatışmaların ömrünü uzatır mahiyettedir.

H-6: Vekil birim, güçlü bir politik hedefe sahip olmak yerine sadece destekçinin siyasi amacı doğrultusunda hareket ediyorsa, uzun süreli vekalet ilişkilerinin olasılığı nispeten daha düşüktür. Zira, vekil birimin çatışma motivasyonu düşük olacaktır.

Çalışmanın Katkısı

Yukarıdaki bölümlerde bugüne kadar araştırmacıların vekalet savaşlarını nasıl tanımladıkları, hangi sorunsallar doğrultusunda bu olguya yaklaştıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu tez çalışmasında ise vekalet savaşları, belli bir ortak düşmana (hedef birim) karşı dış müdahalenin açık veya kapalı olduğu yerde destek sağlayan üçüncü taraf (destekçi birim) ile bu desteği alan ve çatışan bir silahlı birim (vekil birim) arasındaki ilişkinin bir ürünü olarak ele alınmaktadır. Destekçi birim ile ortak düşman kabul edilen hedef birim arasındaki uluslararası arenaya yansıyan rekabet ilişkilerinin karşılıklı çatışmaya girmeden birbirleri nezdinde üstünlük kurma arayışı, destekçi birimin kendi düşmanına karşı potansiyel düşmanlık ilişkisi olan bir aktör ile karşılıklı işbirliği ilişkisine girmenin bir nedeni olarak yansımıştır. Bu durum Hughes tarafından ‘düşmanımın

düşmanı dostumdur' tabiri ile vekalet savaşları çalışmalarında sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. (Hughes, 2012). Ancak her düşmanın düşmanını dost kabul etmek insanoğlunun doğasında kabul edilebilir bir unsur değildir. Belli çıkarlara dayalı bu işbirliği türü doğrudan ortak düşman nezdinde stratejik temellere dayanabileceği gibi vekil birim ile destekçi arasındaki belli ortak ideolojik veya kimliksel bağların stratejik yansımaları olarak da okunabilmektedir (Sozer 2016, 643). Bu işbirliği ilişkisinin göz ardı edilemeyecek kadar büyük etkisi de vekil birim ile hedef birim arasındaki çatışmanın temel ayaklarından birini oluşturmaktadır. Ancak bir çatışmada silaha başvuran taraflardan biri olmak her zaman kendi siyasi hedeflerini sıkı bir şekilde takip ettiği için çatışmanın bir parçası haline gelmiş vekillerin başlattığı mücadele olmayabilir. Nitekim ekonomik faydaların göz önünde tutulduğu bir durumda, mücadelenin sadece temel siyasi amaçlar doğrultusunda yürütülmediği, ancak bir şekilde çatışmanın devamlılığının finansal getiriler dolayısıyla sürdürüldüğü de önemli bir etken olarak görülebilmektedir. Bu da vekalet savaşları olgusunun temel aktörlerinden biri olan vekilin bu mücadeleyi ne doğrultuda yürüttüğü, belli politik hedefi üzerinden motivasyonunu yaratıp yaratmadığı ve dış destek unsuru gelmeden zaten bir iç politik sorun karşısında kendi kendini yaratan siyasi bir grup olup olmadığını sormak önemli görünmektedir.

Bununla birlikte, vekalet savaşının diğer aktörlerinin birbirleri ile ilişkilerinin boyutlarını ele almak, yürütülen doğrudan ve dolaylı çatışmanın ne kadar süreceğine dair bir öngöründe bulunmaya yönelik ipucu verebilmektedir. Bu sebeple, bu çalışmada ilişkilere yönelik bir model ortaya koyma çabası sürdürülürken, bu modelde rekabet-işbirliği ve çatışma ekseninde üçlü mekanizmanın ana hatlarına odaklanılmaktadır. Destekçi ile hedef birim arasındaki rekabet ilişkisinin boyutu, yapılaşmış bir bölgesel alan anlaşmazlığı veya ideoloji uyuşmazlığı söz konusu olabilecekken, aralarındaki sorun rejimlerin son dönem çıkar politikalarına da dayanabilmektedir. Aralarında yapısal soruna sahip devletlerin vekalet savaşlarını sürdürmelerinin, konjonktürel politikalarla hareket eden devletlere nazaran daha uzun süreli çatışma halinin devam edeceği argümanı ortaya konmaktadır. Bunun yanı sıra, destekçi ile vekil birimin ilişki boyutu göz önüne alındığında, yürüttükleri işbirliğinin ya tamamen stratejik çıkara dayalı ya da aralarında

kimliksel veya ideolojik bağlamda bir organik bağ kurulumu sonucu gerçekleştiği söylenebilmektedir. Organik bir bağın mevcudiyeti, aralarındaki ilişkiyi ve ortaklaşa yürüttüğü mücadeleyi daha uzun süreli kılabilmektedir. Son olarak vekil ile hedef birim arasındaki çatışma boyutu ele alındığında, özellikle vekil birimin çatışmayı yürütücü kararlılık ve motivasyona sahip olup olmadığının iyi saptanması gerekmektedir. Vekil birimin, destekçisinin politikalarının tek başına takipçisi olmadan, kendi politik hedefleri doğrultusunda hareket ediyor oluşu çatışmadaki motivasyonunu ortaya koyar mahiyettedir. Bu çalışmada bu farklı değişkenler, çatışmaların süresine yönelik etkileri göz önünde tutularak ele alınmaktadır.

Ayrıca, çalışmanın birinci bölümünde vekalet savaşlarının genel kavramsal çerçevesinin çizilmesiyle beraber, yeni bir tanım geliştirmeye de çalışılacaktır. Nitekim, çalışmanın ana fikri vekalet savaşlarının nereden türediği, nasıl bir gelişme gösterdiği, bugün uluslararası politikaya izdüşümünün nasıl olduğu ve potansiyel tehlikeleri ile öngörülemeyen sonuçları bağlamında bir tanımlama arayışı sonucu ortaya çıkmıştır. Böylece, siyaset bilimi disiplini uluslararası güvenlik sorunsalında meydana gelen değişimleri terör, güvenlikleştirme gibi hususlar üzerinde tartışadururken, kavramsal açıdan oldukça eski ancak dış politikada sıklıkla başvurulmuş bir araç olarak nispeten yeni bir fenomen olan vekalet savaşları üzerine yapılan çalışmalar, uluslararası sorunların, çatışma çözümleri ve güvenlik alanlarında çalışan araştırmacılara bir başka pencere açmaktadır. Bu pencere daha ziyade son on beş yıldır tartışmalara konu olan devlet dışı silahlı aktörlerin üzerinde nitelikli araştırmalar yapılmasına da olanak vermektedir.

Vekalet savaşları kavramına yönelik genel geçer bir tanım yapmak kolay görünse de, niteliğini ve gelişimini anlamak açısından oldukça girift bir konudur. Tez çalışması, vekalet savaşları alanında yapılan çalışmalara eklektik bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir. Bunu yaparken de vekalet savaşları olgusunu daha ziyade belli türde ilişkilerden doğan ve belli türde ilişkilere kapı aralayan bir savaş şekli olarak ele almaktadır. Bu çalışmanın amacı, çözümü zor bir sorun olarak devlet içi çatışmalarda,

çatışmaların süresinin dış devletler tarafından yürütülen vekalet savaşı ile bir ilişkisinin olup olmadığını çözümlemeye çalışmaktır.

Literatürden yararlanılarak ortaya konulan genel çerçeve dahilinde bu tez çalışmasında vekalet savaşları kavramı daha ziyade bir savaş ve ilişki türü olduğu yaklaşımıyla yola çıkmakta ve vekalet ilişkileri özelinde bir model önermektedir. Geliştirilen bu ilişki modeli vekalet savaşlarının bir parçası olan aktörlerin ikili ilişki boyutları ve bu ilişki boyutlarının hem vekalet savaşlarının yürütülmesi hem de sahadaki çatışmaların devamlılığı üzerindeki etkisine yönelik argümanlar konmaya çalışılmaktadır. İlişkiler nezdinde ortaya konan model çerçevesinde, vekalet savaşlarına başvurulması, yürütülmesi ve sonuçlanması üzerindeki etkilere yönelik analizler yapılabilmesi bakımından bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Nitekim, vekalet savaşlarının bu tez çalışması açısından ana rolü, çözümsüz kalmış sorunlar nezdinde yürütülen vekalet savaşlarının çözümsüzlüğü daha da körükleyen bir etkisinin olup olmadığı sorunsalını teşkil etmektedir. Bu eksende, tez çalışmasının amacı da uluslararası çözümü zor sorunlar etrafında çözümsüzlüğün daha da körüklenmesine yol açan vekalet ilişkilerine dikkat çekmektir. Zira, uluslararası hukukun giremediği, ilişkilerin el altından ve kirli bir şekilde döndüğü bu vekalet sisteminin neden olduğu komplike konuların nasıl daha çözümsüz hale getirildiğine tanık olunmakta, ancak teorik açıdan tam bir tanımlanamamaktadır.

Bu nedenle, tez çalışmasında vekalet savaşları literatürüne genişletilmiş bir tanım geliştirmeye odaklanılacak, uluslararası ilişkilerde çatışma çözümleri ve güvenlik alanlarında da ortak çalışma zemini yaratılmasına yönelik bir katkı sunmaya çalışılacaktır. Nitekim, bu alanlarda şiddetin nereden ve kim tarafından geldiğinin ve bu görünmeyen savaşçılar açısından ne yapılabileceği çalışmanın sonuç bölümünde vekalet savaşlarının öngörülemeyen sonuçları kısmında tartışmaya açılacaktır.

Çalışmanın Planı

Bu tez çalışması giriş ve sonuç bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm vekalet savaşları kavramına yönelik tanımlar, bileşenler ve değişimkenlerin

ortaya konulduğu bölümdür. Burada vekalet savaşlarına yönelik kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılarak, önce tarihsel ve terminolojik açıdan kavram ele alınmaya çalışılacaktır. Akabinde bu olguya yönelik temel bileşenlerden dış destek unsurunun bir siyasal etki aracı olarak vekalet savaşlarında neye tekabül ettiği irdelenecektir. Tanımlamalar ve bileşenlerden sonra ise, bu olguya yönelik temel değişkenler üzerine değerlendirme yapılacaktır. Vekalet savaşları çoğunlukla Soğuk Savaş döneminin karakteristiğini yansıttığı düşünüldüğünden, Soğuk Savaş dönemi sonrası bu olgunun nasıl bir değişim ve dönüşüm içine girdiği hususu değerlendirilecektir. Nitekim, bugün yaşanan çatışmaların niteliğini anlamada eğer vekalet savaşları da bir işleve sahipse, Soğuk Savaş döneminden farklı olarak neyi verdiğinin iyi anlaşılması gerekmektedir. Değişkenler arasında ele alınacak diğer faktörler ise coğrafi yakınlığın vekalet savaşlarına başvurmada ve/veya vekil ile destekçi birim arasındaki ilişki ve iletişimin gelişmesinde bir katkısının olup olmadığı hususuna değinilecektir. İç tehdit algısı, ele alınacak başka bir değişkene işaret etmektedir. Vekalet savaşlarının yürütüldüğü bölgelerde devlet içi çatışmaların varlığının bir tesadüf olup olmadığı konusu açısından bu değişken önem arz etmektedir. Devletlerin niçin vekalet savaşlarına başvurduğu konusu üzerine değerlendirme yaparken karşılaşılan görece güç üstünlüğü unsuru ise bir başka değişkeni teşkil etmektedir. Vekalet savaşı yürütmeyi tercih etmiş bir devletin, rakibi ile aralarında çatışmalı bir geçmişin olup olmadığı hususu ise, destekçi rolüne giren devletin ne derece mücadelesini yürütmeye kararlı olduğunun altına dolduran bir faktör olarak vekalet savaşları değişkenlerinde ele alınması önem teşkil etmektedir.

İlk bölümde oluşturulan kavramsal çerçevenin tamamlanması, vekalet savaşlarının aynı zamanda bir savaş ve ilişki türü olarak neyi ifade ettiğini ortaya koymasıyla sağlanabilecektir. Bu açıdan, vekalet savaşlarının bir savaş türü olarak neye işaret ettiği ortaya konmaya çalışılacaktır. Özellikle son yıllarda geliştirilen yeni savaşlar kavramının vekalet savaşları için yeni bir şey söyleyip söylemediğini anlamak önemlidir. Bu sebeple, savaş olgusunun kısaca tarihsel açıdan bir değişim içine girip girmediği, yeni savaşlardan kastın ne olduğu, vekalet savaşlarının buradaki yeri irdelenmeye çalışılacaktır. Bununla beraber, devletlerin niçin bu savaş türüne başvurduğu, devlet içi çatışmaların yolunun ne

açından vekalet savaşları ile kesiştiği ve terör olgusunun vekalet savaşları ile ilişkisi, bu kısımda ele alınacak başlıklar arasındadır. Kuramlar ışığında gelişen savaş olgusuna bir bakış attıktan ve yukarıda sıralanan başlıkları vekalet savaşları nezdinde değerlendirdikten sonra, bir savaş türü olarak vekalet savaşlarının çatışmaların süresi üzerine etkisi tartışmaya açılacaktır. Böylece, çözümü zor sorunlar üzerinde nasıl bir rolünün olduğu, savaş çerçevesi içinde değerlendirmeye alınacaktır.

Vekalet savaşları, bir savaş türü olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir ilişki türüdür. Nitekim, belli ilişki kalıpları kurulmadan yürütülecek bir olgu olmaktan uzaktır. Vekalet savaşlarının ilişki türü olarak ele alınması yine birinci bölümün konusu dahilinde yapılacaktır. Burada, vekalet ilişkilerini geliştiren etkenler, koşullar ve temel mekanizmanın ne olduğuna yönelik bakış açıları ortaya konmaya çalışılacaktır. Vekalet ilişkilerini çözümlemeye yönelik bir adım olarak ise ilişkilerin doğasını gösteren bir model yaratılmaya çalışılacaktır. Bu model, ilişkinin ve aynı zamanda vekalet savaşlarının yürütücü mekanizmasını teşkil eder niteliktedir. Bu kısımda vekalet savaşları aktörlerinin rekabet, işbirliği ve çatışma ilişkilerine değinilecek, ilişki boyutları detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır. Nitekim çalışmanın temel dayanağı, ilişki türlerinin ve boyutlarının çatışmanın süresine etkisinin ne olduğu yönünde olacağından, bu kısım ileriki bölümlerin de tartışma noktasını teşkil eder nitelikte olması planlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü, vaka çalışmasına ayrılmıştır. Uzun yıllardır şiddetin merkezinde yer alan Lübnan'da tarihsel ve siyasi açıdan ne olduğu, iç ve dış temel aktörlerin rolleri, uluslararası çözümü zor sorunlara dair Lübnan siyasetinin ne söylediği ve Lübnan'da bugüne kadar geliştirilen çatışma yönetimi ve sonuçlarının neler olduğuna değinilecektir.

Üçüncü bölüm analiz kısmına ayrılmıştır. Bitmeyen Kriz başlığı ile açılan bu bölüm, Lübnan üzerinde vekalet savaşlarını aramaktadır. Öncelikle Lübnan'da yaşanan savaş ve çatışmaların yeni savaşlarda yeri olup olmadığı ve ne açıdan vekalet savaşı örneği teşkil ettiği hususu ele alınacaktır. Akabinde vekalet savaşlarının temel değişkenlerinin

Lübnan örneğinde nasıl değerlendirilebileceği irdelenecektir. Son olarak da, bir ilişki türü olarak vekalet savaşlarının Lübnan nezdinde yansımalarına odaklanılacaktır. Burada ele alınacak temel aktörler İran, Suriye, İsrail ve Hizbullah olarak belirlenmiştir. Lübnan üzerindeki vekalet ilişkilerinde de, İran-Suriye-İsrail ekseninde rekabet ilişkisi, Suriye-İran-Hizbullah ekseninde işbirliği ilişkisi ve Hizbullah-İsrail çatışma ilişkisinin boyutlarına değinilecektir. Bu bölüm, Lübnan'da vekalet savaşlarının çatışmaların ömrü üzerine etkisinin ne olduğuna dair tartışma ile sonlandırılacaktır.

Çalışmanın son bölümü sonuç kısmına ayrılmıştır. Bu bölüm, çalışmanın temel odak noktalarının toparlanacağı, vekalet savaşlarının çözümü zor sorunlar üzerinde rolünün tartışılacağı ve vekalet savaşlarının potansiyel tehlikeleri, sınırları ve öngörülemeyen sonuçları üzerine bir tartışma açılacağı kısım olarak planlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VEKALET SAVAŞLARINA DAİR KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE: TANIMLAR, BİLEŞENLER VE DEĞİŞKENLER

1.1. Vekalet Savaşlarına Tarihsel ve Terminolojik Bir Yaklaşım

Sözlük anlamı ile vekalet kelimesi, bir işi kendisinin yapması yerine, kendi adına yapması için başka birine devretme, yetkilendirme, delege etme anlamına gelmektedir. Başka birini bir işi yapması konusunda tayin etmesi olarak da ifade edilen vekalet kelimesi siyasi arenada ise askeri alanın konusu olarak kullanılmaktadır. Maliyeti olabildiğince düşük seviyede tutabilmek adına, başka bir birimi çatışmaya azmettirmek; kendinden geldiğini doğrudan göstermeden rakibine siyasi ve askeri baskı yapmak; bölgedeki çıkarlarını elde edebilmek uğruna devlet dışı silahlı oluşumlara politikalarında yer vermek; savaşı başkası üzerinden gizli ve açıkça kendi hesabına yürütürken bunun için gereken kaynakları çok çeşitli biçim ve yöntemlerle sağlamak, bu askeri konuların ana hatlarını oluşturmaktadır.

Olgusal açıdan bakıldığında, vekalet savaşları, etki alanları için yapılan bir mücadele şeklidir. Rakibinin üstünlük elde etmemesi için alınan her kararda, tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu haliyle, doğrudan karşı karşıya gelmeden düşmanın düşmanını destekleme prensibi rehberliğinde etkinlik savaşının sürmesi halidir. Bu şekliyle bir bakıma, muhalif gruplara verilen desteğe dair teyit edilmeyen ve belki de hiç teyit edilemeyecek iddialar silsilesidir.

Bir mücadele şeklinin vekalet savaşı olabilmesi için aktif olarak destek verme, kaynak akışı yapma, doğrudan yardımda bulunma, kasti yardımda bulunması gerekmektedir. Bununla birlikte, kendisinin doğrudan savaşmıyor olması beklenmektedir. Örneğin, savaşta ayrı bir varlık olarak doğrudan askeri harekatta bulunan bir devlet, savaşıya yardım etse bile, buna vekalet savaşı tanımı koymak mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla önce vekalet savaşının ne olduğu ve ne olmadığı çok iyi saptanması gerekmektedir.

Doğrudan yardım ilkesi vekalet savaşlarına tanım arayışında ilk faktör olarak belirlemektedir. Bu yardım, vekil birimin kuvvet kabiliyetini arttırmak için silahlandırma, askeri teçhizat yardımında bulunma, askeri eğitim verme, istihbarat, lojistik ve fon sağlama gibi etmenler içermektedir. Buradaki doğrudan yardım ilkesi, kasti, gönüllülükle ve bilerek yapılıyor olmasından ileri gelmektedir. Nitekim, destek veren birimin zorda kalmadıkça kendi askerini sahaya sürmemesi beklenir. Verilen yardımın aktif olarak devamlılığı da diğer bir unsurdur. Bir devletin sadece bir defaya mahsus olarak yukarıdaki destek türlerinden birini veya bir kaçını vermiş olması, o devletin vekalet savaşı yürüttüğü argümanını desteklemekten uzaktır. Diğer bir deyişle, vekil ile destekçi arasındaki ilişkinin bir süredir devam ediyor olması ancak vekalet savaşlarının sürdürülüyor olduğunu ortaya koyabilmektedir. Dış ve yerel aktörler arasında yalnızca geçici bir işbirliği varsa, bir vekil ilişkisinin varlığından söz edilmesi oldukça güçtür. Örneğin, yerel aktörlere bir suikast yapmak için fon sağlanması, ortaklığın ancak görevi tamamladığı sürece sürmesi anlamı taşımaktadır. 1985'te Lübnan'da yaşanan suikastte, suikastin yapılması için Suudi Arabistan ve ABD'nin Lübnan milislerine fon sağladığı ileri sürülmüştür. Bu tarz bir fonlama vekalet ilişkisi bünyesinde değerlendirilebilecek bir konu olmaktan uzaktır.

Bir diğer önemli nokta ortak düşman faktörüdür. Vekalet savaşları çerçevesinde, vekil ile destekçi birimden bir ortak düşmanı paylaşmaları beklenmektedir. Fakat her zaman ortak bir hedefi paylaşmaları zorunlu değildir. Burada 'düşman', hedef birim olarak adlandırılmaktadır. Ancak, hedef ve düşman arasında kavramsal açıdan muğlaklığa neden olacak bir faktör bulunmaktadır. Zira şiddete maruz kalan düşman, her zaman asıl hedef olmayabilir. Örneğin, Angola İç Savaşı sırasında ABD'nin düşman hedefi Sovyetler Birliği iken, Sovyetler Birliği'nin vekili olan MPLA hareketi şiddetin adresi olmuştur.

Bununla beraber, vekalet savaşı olarak adlandırılan bu fenomenin gerçekte bir savaş olup olmadığı sorunsalı kilit bir unsurdur. Thomas More ütöpik ülke modelinde, bir yandan silahlı kuvvetlersiz bir siyasal sistem hayal ederken, diğer yandan, düşmanlarını birbirlerinin aleyhine kışkırtarak ülkesinin güvenliğini sağlamayı önermekte ve savaşı

ülkesinin dışında tutarak bir anlamda mübah saymaktaydı (More, 2000). Bu bakış açısı, bir dış aktörün alabileceği diğer destek biçimlerini veya müdahaleyi hariç tutarken konvansiyonel savaş konusundaki geleneksellik anlayışını yakından incelemeyi gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla vekalet savaşı bir savaş biçimi midir sorusuna, geleneksel savaştan ayrılan yönleri nelerdir; dolaylı müdahale hali onu bir savaş şekli olmanın dışına çıkarır mı sorularını eklemek anlamlı olacaktır.

Literatürde vekalet savaşlarının çoğunlukla ucuz savaşlar olarak ele alındığı görülmektedir. Kendi askerini sahaya sürmekten kaçınmak, kayıpların olmayacağına vurgu yapmakta; vekalet savaşının örtük ve gizli doğası ise savaşın getireceği prestij kaybından kurtulmasına vesile olduğu düşünülmektedir. Ancak, vekalet savaşlarını her zaman maliyeti düşüren bir savaş biçimi olarak ele almak sorunlu bir yaklaşımdır. Maliyetin düşüklüğü yalnızca gönderilen asker sayısı, silah sayısı veya yaşanan maddi ve can kayıplarının yanı sıra uluslararası politikada prestij kaybı, uluslararası ilişkilerde diğer devletlerle olan ilişkilerinde tersine gidiş gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Daha örnekleyici bir şekilde ifade etmek gerekirse, eğer yürütlen bir vekalet savaşı sırasında vekil birim hedef birime karşı yenik düşerse bunun da azmettirici, destek veren devlet açısından bir riski olacaktır. Hedef birim ile azmettirici devlet arasındaki ilişkinin eski boyutuyla devam etmesini beklemek zor olacaktır. Son dönemlerde bunun örneğine de sıklıkla rastlanmaktadır. Özellikle Suriye Krizi içinde Devlet Başkanı Beşar Esad'ın yenilip gitmediği, hatta bugüne kadar gelinen noktada kazanan olduğuna dair görüşler yaygındır. Esad rejimine karşı baş kaldıran ve savaşan gruplara verdiği destekler ile Suriye rejiminin karşısında yer alan ülkeler bugün rejim ile diyaloglarını öncekine nazaran çok farklı bir boyutta sürdürebilecektir.

Vekalet savaşı her ne kadar bir savaş türü olarak kendini öne çıkarıyorsa da, belli ilişkilerin sonucu olarak yürütülmektedir. İçinde en az üç aktör ve en az üç ilişki tarzı barındırmaktadır. Destekçinin hedef birime yönelik rekabet ve husumet tutumu, yine aynı hedefe yönelik benzer tutum içinde bir silahlı aktör ile işbirliği yapma yoluna itmektedir. Burada hem destekçinin hem de vekilin amacından bir anlaşmazlığın doğurabileceği

sonucunu kendi isteği doğrultusunda, kendi lehine çevirebilmek, sonucunu etkileyebilmek olarak bahsedilir. Bu doğrultuda vekil ile hedef birim ise aktif olarak bir çatışmayı yürütmektedirler. Ancak çatışmalar zaman zaman sönerken, belli zaman dilimlerinde yoğunlaşabilir. Nitekim bu da vekalet savaşlarının kısa süreli olabileceği kadar uzun süreli yürütülebilecek bir olgu olduğuna işaret eder. Vekalet savaşlarının süresinin uzun olması ile üçlü ilişkilerin boyutları ile yakından ilgilidir. Destekçi ile hedef birim arasındaki hasmane ilişkinin toprak, egemenlik, kimlik, ideoloji gibi yapılaşmış çözümü zor bir soruna dayanması bu mücadelenin yürütülmesine salık vermektedir. Vekil ile destekçi birim arasında kimliksel ve ideolojik zeminde bir organik bağ sonucu işbirliği kurulduysa, yine mevcut işbirliği ilişkisinin daha uzun vadede aktif olacağı düşünülmektedir. Vekil ile hedef birim arasındaki çatışma durumunda ise vekil birimin çatışmalardaki motivasyon ve kararlılığı temel etken olarak ölçülmektedir.

Vekalet savaşı ile ilgilenen araştırmacıların başlıca zorluklarından biri, temel yazında tutarlı kavramsal etiketlerin kurulamamış olmasından ileri gelmektedir. Uluslararası ilişkiler literatürü, uluslararası hukuk kavramlarından da yararlanarak, devletler ile devlet dışı silahlı gruplar arasındaki işbirliği ilişkilerine değinirken, sebep olunan veya desteklenen şiddet durumuna yönelik çeşitli kavramsallaştırmalar yapmıştır. Devlet destekli terörizm bu kavramsallaştırmanın birincil ayağını oluşturmaktadır. Devlet destekli terörizmin stratejik açıdan daha uzun vadede kullanılması ve bu desteğin taraflar arasında bir işbirliği ilişkisine dönüşme durumu ise daha ziyadesiyle vesayet ilişkileri, bir diğer ifade ile vekalet savaşları kavramına götürmüştür.

Vekalet savaşları, asimetrik savaş, dış müdahale, üçüncü taraf gibi çeşitli terimlerle de bir arada anılabilmektedir. Benzer şekilde vekalet ilişkileri de sponsorluk, dış destek, ikame, himaye ya da dış müdahale gibi kavramlarla oldukça yakındır. Ancak, bu terimlerin her biri bir vekalet savaşı açıklaması sağlamaya çalışırken, aynı zamanda ilişkinin doğası ile ilgili çıkarımlar yaratır ve böylece kaçınılmaz olarak içsel bir önyargı koymaktadır. Bu önyargı ile, belirli bir savaş biçimini tanımlamaktan daha ziyade bir ülkenin dış politikalarını eleştirmek için kullanılan ‘vekalet savaşları’ kirli bir kavram

oluvermiştir. Nitekim, uluslararası arenada teritoryal bir sorun veya statü odaklı rekabet halinde bulunduğu ya da tehdit algıladığı devletle direkt olarak karşı karşıya gelmekten kaçınan ve bu devletle muhtemel bir savaşın maliyetlerini hesaplayan devletler daha az maliyetli ve etkili bir yöntem geliştirmektedirler. Bu yöntemlerin başında söz konusu rakip devlete karşı isyan bayrağını çekmiş, silahlı mücadele içerisinde bulunan ve şiddet eylemleri gerçekleştiren silahlı ya da şiddet eğilimli devlet dışı örgütlere (non-state armed groups) politik, askeri ve ekonomik destek verme gelmektedir. Şiddet eğilimli bir devlet dışı oluşuma verilen destek uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak vekalet savaşları, rakibini başka bir çatışma içinde yorgun düşürme, zarar verme, yıpratma amacıyla bir dış destekçinin kendi hedef birimi üzerinde yürüttüğü mücadele biçimidir. Bu sebeple, mücadeleyi dolaylı yoldan, maliyeti en aza indirmek suretiyle bir devlet dışı silahlı gücü destekleyerek yürütmektedir. Bu silahlı örgüt ile ortak bir düşmanı paylaşıyor olmaları beklenmektedir. Bu da destekçi birimin vekili ile hedef birim arasında mevcut var olan bir çözümsüzlüğü fırsat bilerek müdahil olmasını veya kendisinin bir çözümsüzlük alanı yaratmasını ve bu sayede mücadeleye çatışma zemininde dolaylı yoldan devam etmesine imkan tanımaktadır. Yine, bu da destekçi birimin, kendi vekili ile hedef birim arasındaki çözümsüzlüğü devam ettirme güdüsü ile açıklanabilir. Devletler başka devletlerin iç işlerini kendi stratejilerine fayda sağlayacak biçimde şekillendirmek için onlara karşı savaşan veya savaşma potansiyeli olan isyancı grupları desteklemiş veya azmettirmiş olabilirler. Öyleyse, vekalet savaşları bir bakıma çözümsüzlüğün içinden doğan veya çözümsüzlüğü mevcut kılarak var olan; sürdürülebilirliği de çözümsüzlüğün kendisine bağlı olan bir olgudur. Bu açıdan, vekalet savaşlarının yürütüldüğü yerde çatışma ve çözümsüzlük hali nasıl nasıl sona ereceği önemli bir sorunsal olarak ortada durmaktadır.

Vekil Üzerine

Bugüne kadar devlet merkezli bakış açısıyla değerlendirildiğinde, vekil gruplar kendi otonomları olmayan, belli karar verme mekanizmalarından yoksun, yalnızca

şiddetin işe yarayacağı düşünüldüğü durumlarda ellerine silahlar verilerek ortaya sürülen isyancı gruplar olarak görülmüştür. Ancak bir devlet dışı silahlı örgüt en temel tanımıyla kendi siyasi hedefleri doğrultusunda hareket ederken sesinin bir siyasi parti aracılığıyla parlamento çatısı altında yürüt(e)memesi sonucu şiddete başvuran bir isyancı örgüttür. Buradaki 'siyasi hedef' kavramı kendine hedef aldığı devletten talep ettiği siyasi hususlar üzerine kurulmaktadır. Bu siyasi hususlar arasında toprak talebi, rejim değişimi gibi konular ön plana çıkmaktadır. Bu siyasi hedefler de bu grupların etnik, dini veya milliyetçi isyancılar olarak sınıflandırılmasına olanak sağlamaktadır. Ancak bu örgütlerin devrimciler mi, gerilla savaşçıları mı, teröristler mi olduğu üzerine sınıflandırma yapmak nispeten zordur. Etki dereceleri hesaba katılarak ve şiddet eylemlerinin içeriği göz önünde bulundurularak çeşitli sınıflandırmalara gidilebilmektedir. Örneğin, El-Kaide ile Filistin Kurtuluş Örgütünün etki alanlarının oldukça geniş olduğu, kendi coğrafyaları dışına taşıdığından söz edilebilir. Buna karşılık, İspanya'nın Bask bölgesinde faaliyetlerini uzun süre sürdürmüş olan ETA kendi bölgesi içinde sınırlı kalmıştır. Ancak yine de bu sınıflandırma isyancı grupların birer devlet dışı silahlı örgüt olmaları ve birer vekil olarak devletlerin kendi mücadelelerinin parçası haline gelmelerinin önünde engel teşkil etmemektedir.

Dolayısıyla, vekil kendinde yeterince bulunmayan kaynakları dışarıdan bir devletten tedarik ederek çatışmanın doğrudan parçası olan, eylemlerinde silaha başvuran, etnik veya dini açıdan savaştığı devletle siyasi hesapları bulunan örgütlenmiş bir gruptur. Savaşmaları için vekaleti veren destekçi birim ise, kendi askerini sahaya sürerek konvansiyonel bir savaşın parçası olmadan, çoğunlukla el altından verdiği destek ile kendi stratejisini sürdüren uluslararası politikanın öznesi olan egemen devletlerden birisidir. Tarihsel pratiklere bakıldığında vekalet savaşlarının öznelere yalnızca devlet dışı silahlı örgüt ve/veya sadece bir devlet olmasını beklemek hatalı bir analize yol açabilir. Nitekim, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, desteklenen birimler arasında ziyadesiyle egemen devletler de yer almıştır. Örneğin Kore Savaşı bir vekalet savaşı örneği teşkil etmesi bakımından önemlidir. Destekçi devletler, kendi rakiplerine karşı başka devletleri

destekleyerek mevcut bir anlaşmazlık üzerinde kendi lehlerine etkin bir siyaset yürütmeye çalışmış, hatta yeri geldiğinde bu çatışmaların parçası bile olduğu görülmüştür.

Bir devlet dışı aktörün kim olduğu konusu da bugün başlı başına vekalet savaşları olgusunun önemli bir sorun alanını teşkil etmelidir. Örneğin Filistin Kurtuluş Örgütü bir vekil olarak kabul edilebilir mi? Kendine has siyasi bir hedefi olan, bu siyasal hedefi gerçekleştirme yolunda civar devletlerin desteğini alarak silaha başvuran Filistin Kurtuluş Örgütü, bugün bakıldığında kendi otonom yapısını da oluşturmuştur. Benzer bir örnek Kürt grupları nezdinde de tartışılabilmektedir. Destekçileri her kim olurlarsa olsun kendi politik amacından vazgeçmeyen ve bu uğurda şiddet eylemlerine başvurmaktan çekinmeyen Kürt silahlı gruplar, süreklilik dahilinde operasyonlarını sürdürmüşler ve sürdürmeye de devam etmektedirler. Bu kendi politik hedefine sahip silahlı gruplar başkası adına savaş veren birer vekil savaşçılar olarak adlandırılabilir mi? Eğer bu gruplar vekil olarak adlandırılmazsa öyleyse bugün vekalet savaşlarının vekil aktörleri özel silahlı kuvvetler olarak alınabilir mi? Vekil birim üzerine konan analiz çerçevesi, kendi politik hedefi doğrultusunda hareket eden, bu uğurda ortak düşmana karşı hareket etmek üzere bir başka devletten kendinde yeterince bulunmayan kaynaklara erişmek için yardım alan ve sahada doğrudan silahlı mücadeleye giren gruplar olarak ele alınmaktadır. Bu grupların savaşma motivasyonları da yüksek olması beklenmektedir. Bununla birlikte, vekil birim bu çatışma bünyesinde kendi politik hedefine yeterince bağlı olayan, ancak çeşitli başka kazanımlar uğruna çatışmaya gerçek bir piyon olarak devam eden gruplar da olabilmektedir. En çok ekonomik çıkar odaklılık burada üstünde durulması gereken konudur. Vekalet Savaşları olgusunun anlaşılabilmesi, devletlerin şiddet eğilimli devlet dışı örgütleri neden destekledikleri sorusuyla beraber nasıl desteklediklerini de göz önünde tutmayı gerektirmektedir.

1.2. Vekalet Savaşlarının Ana Bileşeni: Bir Siyasal Etki Aracı Olarak Dış Yardım

Uluslararası ilişkiler yazınında dış yardım konusu en temel anlamıyla siyasal etkide bulunmak amacıyla ticari eylemler dışındaki tüm tek yönlü kaynak transferi olarak tanımlanmaktadır. Dış yardım konusuna yönelik yapılan çalışmalarda temel sorunsallar farklı açılardan ortaya konulmuştur. Örneğin desteği veren aktör ile alan aktörün kriterlerinin neye göre belirlendiği, ihtiyaç çerçevesi, miktarı, aralarındaki ilişki türü gibi başlıklar bu sorunsalları şekillendirmiştir. K. J. Holsti dış yardımları askeri, teknik, mali ve gelişme borçları gibi alanlara ayırırken; yardımı alan ülkeye politik etki yaratmaya yönelik yardım, ülkenin iç ve dış politikasında değişim meydana getirmeye yönelik yardım, bir ittifakın parçası olması dolayısıyla verilen yardım ve dışa yönelik ihtiyaçlarını gidermesi için verilen yardım başlıklarına bölmüştür (Holsti, 1974: 259-267).

Tıpkı Holsti gibi diğer araştırmacılar da dış yardım konusunu aşağı yukarı benzer başlıklar altında sınıflandırmıştır.⁶ Ancak burada önemli husus dış yardım ilişkisi çerçevesinde veren birimin alan birim üzerinde siyasi etki yaratıp yaratmadığı üzerinedir. Siyasi etkiyi yaratacak maddi gücün çoğunlukla tarafların karşılıklı olarak çeşitli kazanımları doğrultusunda sonuçlar ortaya koyması beklenir. Ancak yardımı verenin, yardımı alan üzerinde ne derece bir etki yarattığı, beklenildiği doğrultuda sonuçlar ortaya koyup koymadığı da bugün hala tartışılan konular arasındadır. Diğer bir deyişle, dış yardım ile bu yolla ulaşılan etkinin ölçüsü arasındaki ilişki hala cevap bekleyen bir sorunsaldır. Bununla birlikte, verilen dış desteklerin temel amacı, çoğunlukla yardımı veren birimin alan üzerinde siyasi etkisini artırmaya olanak vermesi olarak varsayıldığından stratejik bir gaye güttüğü de öne sürülmektedir. Örneğin, İkinci Dünya

6 Detaylı dış yardım okumaları için bkz: Baldwin D. A. (1969). Foreign Aid, Intervention and Influence, World Politics, Vol:21, No:3. ve Singer, H. W & Ansari, J. (1977). Rich and Poor Countries, London

Savaşı akabinde Afrika ülkeleri fakirlikten acı çekmeye devam ederken, ABD yardımları, kendisine stratejik açıdan fayda sağlayabileceği ülkelere gitmiştir.

Dış destek unsuru çeşitli destek türleri üzerinden sağlanabilmektedir. Bu ilk bakışta doğrudan destek ve dolaylı destek olarak iki sınıfta toplanabilir. Doğrudan destek başlığı altına askeri eğitim, ekipman desteği, mali destek, silah gönderimi, güvenli alan sağlama ve lojistik sağlama gibi destek türleri sayılabilmektedir. Bu yönde yapılmış destekler devletlerin niyetli bir şekilde ve ortaya çıktığında da alenen yapılmış olmasından çekinmeyecek cüretkarlıkla verildiği kabul edilebilen destek türleridir. Burada destekçi ile destek alan birim arasında doğrudan bir iletişim, koordinasyon ve yardım kanalının kurulmuş olması beklenir. Diğer taraftan dolaylı destek türleri içinde ise silahların yer değişimine katkı sağlama, siyasi destek verme, karşılıklı ticaret kanalı kurma, kendi sınırları içinde propaganda yapılmasına müsaade etme veya önyak olma, fonlama için çeşitli kanallar açma ve/veya ağlar kurma gibi faktörler sıralanabilir. Dolayısıyla dolaylı yoldan yapılan yardım türlerinde, destekçi devletler yardım alan birimlere doğrudan bir katkı yapmadan, o örgütlerin liderlerinin faydalanabileceği çeşitli iletişim kanallarının açılmasına ön ayak olma ve çeşitli kaynaklara erişebilmesine imkan tanımaktadırlar (Byman, 2005).

Bugüne kadar dış yardım üzerine ortaya konan çalışmalar genellikle devletler arasındaki ilişkilerin genel doğrultusunda ortaya çıkan ekonomik ve siyasi gereksinim ve öz çıkar düşüncesinden ileri gelerek yapılmıştır. Vekalet savaşları olgusu göz önünde tutulduğunda, savaşması için vekalet verilen birime yönelik maddi bir unsuru da beraberinde vermek oldukça olağan bir durumdur. Burada da dış destek olarak adlandırılan terim, devlet merkezli uluslararası politikada dış yardımın devlet ve/veya devlet dışı gruplara kaynak transferi olarak yansır. Bu da devletlerin şiddet eğilimli devlet dışı aktörleri neden destekledikleri sorusunun yanında nasıl desteklediklerini de tartışmayı gerektirmektedir. Dış destek hususu vekalet savaşları açısından elzem bir faktör olma niteliğine sahiptir. Aksi halde mücadele iki aktör arasında vuku bulurdu, bu da bize vekalet savaşının doğasından ileri gelen üçlü mekanizması konusunda tartışmaktan alı

koyardı. Neticede bu mücadele de bir vekalet savaşı olmazdı. Ancak destek türünün doğrudan mı yoksa dolaylı mı olduğu konusu, meselenin yine bir vekalet savaşı örneği yansıtıp yansıtmadığını anlamak açısından önemlidir. Bir dış politika aracı olarak başvuru, fakat bir nevi dışarıdan çatışmaya destek vererek çatışmanın gizli parçası olan destekçi devletlerin, vekil olarak delege ettiği birimlerin savaşma kabiliyet ve kapasitelerini artırmaya doğrudan bir etki sağlıyorsa vekalet savaşı olarak tanımlanabilmektedir. Bu da, dolaylı yoldan açılan kanallar, propagandaların yapılmasına izin verilme, toplantı ve yürüyüşlere göz yumma gibi destek türlerini dışarıda bırakmaktadır. Bu çalışmada da vekalet savaşlarının ortaya koyduğu destek türleri bu bağlamda askeri eğitim vermek, mali destek sağlamak, silah ve lojistik yardımında bulunmak, askeri teçhizat, tavsiye ve danışmanlık vermek, gerektiğinde askeri birlikleri göndermek ve güvenli alan sağlamak olarak sınırlandırılmaktadır. Ancak tıpkı vekalet savaşlarının kendi doğası gibi destek türlerini ayırmak da sıkıntılı bir işlemdir. Nitekim devletler çoğunlukla verdikleri destek türlerini inkar ederler. Bununla birlikte aşağıdaki destek türleri doğrudan, niyetlice ve belli çabalar sonucu ortaya konan destek türleri olarak vekalet savaşlarının temel bileşenleri arasında yer almaktadır.

Vekalet savaşlarında verilen destek türleri arasında mali yardım verme, askeri eğitim sunma, örgüt üyelerinin barınıp teşkilatlanabileceği ve eğitim alacağı eğitim kampları ve güvenli bölge sağlama sayılabilir. Bununla birlikte, bir isyancı grubun kendi ülkesinde toplantı yapmasına mücadele etme, örgüt liderlerinin kendi ülkesinde şube açmasına göz yumma gibi destek türleri her ne kadar destek olarak görülse de vekalet savaşlarının yürütüldüğüne dair bir belirti sunmaktan uzaktır. Mali yardım, destekçi devlet tarafından doğrudan verildiği gibi, fonlama ve fon elde etmeye yönelik kanal açma şeklinde de olabilmektedir. Örneğin İran'ın Hizbullah'a verdiği mali destek doğrudan bir para aktarımı olarak görülürken, IRA'nın çeşitli ülkelerden, özellikle ABD içinde fonlandığı görülmüştür (San-Akça, 2016). Askeri eğitim, örgüt üyelerinin yürüttükleri çatışmada etkinliklerini artırmaları adına verilen taktiksel ve silah eğitimini kapsamaktadır. Bu eğitimlerin verileceği yerler yine destekçi tarafından sağlanabilir. Eğitim kampları savaşçıların kendi ülke sınırları içinde olabileceği gibi, destekçinin veya

bir başka ülkenin topraklarında gerçekleşebilir. Örneğin, İran Hizbullah’a desteğinde eğitim kampları ve kaynak tedariki sağlamalarını Suriye toprakları üzerinden gerçekleştirmiştir. Güvenli bölge ise eğitim kamplarından farklıdır. Bu bölgeler örgütlerin teşkilat yapısını yönetme, gerekli iletişimi bulundukları bu üslerden sağlama amacıyla kurulmuş özel alanlardır. Ancak güvenli bölge hem örgütün liderine hem de örgütün savaşımlarına ayrı ayrı tahsis edilebilir. Eğitim kampları sağlamaktan oldukça daha kolaydır.

Dış yardım bir taraftan bir devletin kendi çıkarları uğruna yürüttüğü kirli bir dış politika için kullanılan bir araç olmanın ötesinde vahim sonuçlara da sebebiyet vermektedir. Her savaşın kaybı kendi ölçüsünde oldukça dramatiktir. Ancak bir de buna devletlerin parçalanması konusu eklenebilir. Devletler dolaylı yoldan müdahale ettikleri bir başka devletin iç sorununa, isteyerek veya istemeyerek temelden yıkım çalışmalarını da başlatmış olurlar. Bu da savaş olgusunun devletlerin yurttaşlarını bir arada tutan, milliyetçilik duygusunu zenginleştiren, bir olgu olarak devletin merkezi gücünün yerinde tutulması değil, devletin içten yine toplumsal yollarla dağılması ve yıkılması riskiyle başa bırakır. Yani savaşların toplumsal alana cereyan etmesiyle devletleri devlet yaparken, şimdi yine toplumsal bir isyan haliyle devletleri parçalamakta, yıkmakta veya iyice güçsüz düşürmekte olduğu gözlenmektedir.

1.3. Vekalet Savaşlarının Temel Değişkenleri

Vekalet savaşları konusu farklı değişkenlerle ele alınabilir. En önemli değişkenlerden birisi ise ‘zaman’ olarak, uluslararası politikada hangi periyodik diliminde neye tekabül ettiği konusudur. Özellikle Vekalet Savaşları üzerine çalışma yapmış araştırmacıların Soğuk Savaş Dönemi içerisinde daha farklı bir tanımlamaya, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise farklılıklar barındıran başka bir tanımlamaya gidildiği görülmüştür. Nitekim vekalet savaşı Soğuk Savaş döneminin niteliği gibi adlandırılırken (Bar-Siman Tov, 1984; Duner, 1981), bugün yepyeni bir karaktere bürünerek ‘yeni savaşlar’ kavramı altında lanse edildiği görülmektedir (Kaldor, 2012). Ayrıca vekalet savaşlarının

yürütülmesinin coğrafi yakınlık unsuruyla yakinen bir ilişkisi olup olmadığı, başka bir deyişle, destekçi ile vekil arasında destek unsurlarını ulaştırabilmesi açısından bir öneme sahip olup olmadığı hususu önemlidir. Ayrıca hedef birim içinde varolan iç tehdit algısı, hedef birim ile destekçi birim arasındaki görece güç üstünlüğü ve yine hedef birim ile destekçi birim arasındaki çatışmalı geçmişin varlığı ve niteliği, vekalet savaşları konusunun temel değişkenleri arasındadır.

1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Karşılaştırma

Soğuk Savaş döneminde vekalet savaşları kavramı iki süper gücün doğrudan sıcak bir çatışmanın içinde yer almak yerine üçüncü bir ülkede kendi çıkarları adına yürüttükleri mücadele için kullanılmıştır (Marshall, 2016: 185). Ancak bu durum super güçlerin üçüncü ülkelerde kurdukları üsler üzerinden yürüdüğü anlamı taşımamaktadır, belli bir ittifak ilişkisinin geliştirilmiş olması etmenini gerekli kılmaktadır. Öyle ki, kendi blokları altındaki ülkelerin işgale uğramasını önlemek ve karşıt ideolojiye karşı bir duvar örebilmek adına verilen garantör yardımı olarak okunabilmiştir (Towle, 1982: 21). Böylece nükleer yok oluş krizi, mücadelelerin yerel düzeyde tutulması ile dizginlenebilmiştir. Bu dönemde vuku bulan Süveyş Krizi, Küba Krizi, Afganistan meselesi gibi vakalarda yerel direniş güçlerine sağlanan silah, mühimmat ve finansal destek vekalet savaşlarının farklı örneklerini oluşturmuştur. Bu dönem yapılan akademik çalışmalar vekalet savaşlarını daha ziyadesiyle, “iki dış gücün, üçüncü bir ülkede, bu ülkenin silahlı gücünü ve diğer kaynaklarını, kendi çıkarları, hedefleri ve stratejileri doğrultusunda yürüttükleri uluslararası bir çatışma” olarak tanımlamaktadır (Deutsch, 1980: 102). Burada dikkat çeken unsur, büyük güçlerin stratejilerinin odak noktası yapıldığı ve desteklenen yerel güçlerin stratejilerinin göz ardı edildiğidir.

Soğuk Savaş Dönemi’nin Sovyetler Birliği’nin çökmesi ile sona ermesi sonucu oluşan yeni düzene dair tartışmalar hala kendini korumaktadır. Bir tarafta, yeni düzen, cepheleşme ve çatışmadan ziyade işbirliği ve dayanışma üzerine kurulmaktadır. Yeni sistemde hakim olan değerler ise Batı değerleri olmaktadır (Fukuyama, 1989: 3-4).

Devletler askeri güçten ziyade ekonomik güce odaklanmaktadır (Kurth, 1991; 3). Başka bir bakış açısında göre, yeni dönemin etnik, dini ve milliyetçi akımlardan kaynaklanan düşük düzeyde çatışmalara sahne olacağı, barıştan ziyade savaşın hüküm süreceği vurgulanmaktadır (Booth, 1991; 2; Fearon ve Laitin, 2003). Nitekim, bugün dünyanın değişik bölgelerinde değişik milletler veya milletler grubu arasında yükselen çatışmalar bu argümanı destekler niteliktedir.

Tertaris (2012) ortaya koyduğu çalışmasında, Soğuk Savaş sonrasındaki konvansiyonel savaşlarda neredeyse yarı yarıya bir düşüş olduğunu göstermektedir. Vekalet savaşları üzerine Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönem nezdinde karşılaştırma yapmak, çatışmaların niteliğinin değiştiği argümanını da destekler bir tablo oluşturmaktadır. Soğuk Savaş döneminde büyük güçlerin üçüncü bir ülke üzerindeki güç mücadelesini tanımlamak üzere yürüttükleri dolaylı stratejiye işaret eden vekalet savaşları kavramı, Soğuk Savaş sonrasında daha çok yerel aktörler üzerinden üçüncü bir ülkede etkin olma ya da düşmanla mücadele etme yöntemi olmuştur. Bu mücadele yerel aktörler (vekiller) arasında sıcak bir çatışma şeklinde yürürken, destekçileri konumundaki güçler ise bu çatışmalara ancak onlara askeri ve ekonomik alanda destek sağlayarak dahil olmaktadır. Zorunda kalmadıkça bu dolaylı mücadeleyi örtük bir şekilde gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu da özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde klasik konvansiyonel savaş anlayışı yerini düşük şiddetli çatışmalara bıraktığı argümanına yer vermektedir. Aynı şekilde, çatışmalar da orantısız ve önceden tahmin edilemeyen bir hal almıştır (Creveld, 1991).

Ayrıca, Soğuk Savaş boyunca yerel olarak hareket eden silahlı gruplar, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra uluslararasılaşmaya başlamıştır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmeler, bilgi ve iletişim teknolojisinin yayılması, uluslararası piyasaların serbestleşmesi ve göçlerin artması silahlı gruplardan oluşan devlet dışı aktörlerin yerel-bölgesel sınırlarını yıkmıştır. 2006 yılında yaşanan Lübnan-İsrail Savaşı sırasında çatışan aktörün Hizbullah'ın kendisi olması, silahlı örgütlerin nüfuzunun ne derece artıyor oluşunun altını doldurur niteliktedir. Ayrıca, bugün

Hizbullah'ın etkisi sadece Lübnan ile sınırlı olmadığı, Suriye krizindeki etkinliği ile daha da netleşmiştir. Savaşı niteliğinde ortaya çıkan bu değişimin sebebinin Brown (2016) sistemik değişimden dolayı aktör sayısındaki artışın çatışmanın karakterini de değiştirdiği argümanı ile savunur.

Dolayısıyla vekalet savaşı Soğuk Savaş döneminde dolaylı bir strateji ya da iki super gücün üçüncü bir ülke üzerindeki güç mücadelesini tanımlamak üzere kullanılırken, Soğuk Savaş sonrasında daha ziyade üçüncü bir ülkede yerel aktörler üzerinden rakibine karşı etkinliğini artırarak mücadele etme yöntemi olmuştur. Bu mücadele yerel aktörler (vekiller) arasında sıcak bir çatışma şeklinde yürürken destekçileri konumundaki güçler ise ancak zorunlu olduğunda bu çatışmalara dahil olmaktadır.

Soğuk Savaş dönemi ve sonrası için bir karşılaştırma yapıldığında, Lübnan'da yaşanan çatışmalar net bir örnek ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Bir taraftan Lübnan İç Savaşının yaşandığı 1975-1990 dönemi iki kutuplu sistemin yapısal ve davranışsal özelliklerinin yansıdığı bir dönem olarak vekalet savaşı pratiğinin ne yönde yapıldığına dair ipucu vermektedir. Diğer taraftan 2006 yılında vuku bulan Hizbullah-İsrail savaşı Soğuk Savaş dönemi özelliklerinden bağımsız, ancak bir vekalet savaşının getirdiği çözümsüzlük içinde çatışmaların süresindeki etkisini görmek açısından oldukça ilintili vakadır.

1.3.2. Coğrafi Yakınlık

Gaddis (1990) Soğuk Savaş döneminde iki süper gücün birbiri ile doğrudan bir savaşa girmemesinin nedenlerini uluslararası sistemin yapısı ve nükleer kriz odağının yanısıra coğrafi mesafe olarak sıralamıştır. Aralarındaki coğrafi mesafe çatışmanın kendi toprakları dışında gelişmesini gerekli kılmaktaydı. Bununla birlikte sahip oldukları yıkıcı silahlar, iki gücün çatışmayı göze alamamasına ve farklı bölgelerde başka aktörler üzerinden hesaplaşmalarına itmiştir.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni uluslararası sistemin anlaşılması açısından ciddi açılımlar sağlamaya yardımcı olan bölgesel güvenlik kompleksi bakış açısına göre, bölgelerde devletlerin veya diğer aktörlerin tehdit algılamaları birbirleri ile doğrudan bağlantılıdır ve güvenlik bağımlılığı yaratmaktadır; bir devletin güvenliği bölgedeki diğer ülkelerin güvenliğinden ayrı düşünülemez hale gelir. Coğrafi yakınlık unsuru bölge içinde güvenlik sorunu teşkil eden gelişmelerin bölgedeki diğer aktörleri de etkiler mahiyette oluşuyla bir açıklık kazanmaktadır (Buzan ve Waever, 2003: 4). Bölgede meydana gelen riskler, diğer aktörleri hareket alanlarını genişletmek adına adım atmaya itmektedir. Nitekim, tıpkı Buzan'ın ifade ettiği gibi, uluslararası sistemin yeni çatışma ihtimalleri ya da ittifakları bölgelerin oluşturduğu alt-sistemlerde gerçekleşecektir. Temel düşünce reel tehditlerin coğrafi olarak yakın bölgelerde daha etkin olmasının, güvenlikte karşılıklı bağımlılığı bölgesel ölçekte arttırdığıdır.

Vekalet savaşları nezdinde değerlendirildiğinde, destekçi ile hedef birim arasındaki tehdit algısının ve akabinde gelen güvenlik meselesinin yakın coğrafyalarda daha fazla hissedilmesi unsurudur. Diğer bir deyişle, vekalet savaşlarındaki coğrafi yakınlık unsuru, birbirlerine yakın coğrafyalarda ikamet eden devletlerin, birbirlerine daha fazla tehdit oluşturacağı düşüncesiyle önem kazandığı bir husustur. Sınır çatışmaları riskini daha fazla hissetmelerinden, başlı başına bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Sınır çatışmalarına kendi askerleri ile girmek istemeyen, bunun yıkıcı sonuçları ve telafi edilemez maliyetlerini göz önünde tutan devletler, vekaleten isyancı grupları çatıştırmayı tercih edebilirler. Teritoryal meselelerin varlığı da daha çok coğrafi yakınlık unsuruyla açıklanabilmektedir. Coğrafi yakınlığın hem hedef birim ile vekil birim arasındaki, hem de yine destekçi ile hedef birim arasında görülebilen bölgesel alan anlaşmazlığına daha fazla neden olduğu hususu burda önemli yer tutmaktadır.

Ayrıca, coğrafi yakınlığın getirdiği bir avantaj olarak vekil ile destekçi koordinasyonunun nispeten daha kolay sağlanabilirliği üzerinedir. Bu açıdan, destekçi vekili kendisine yakın bir konumda tutmayı tercih edebilir. Nitekim, maddi destek sağlama kabiliyeti, yalnızca bir ülkenin kapasitesine bağlı olmayabilir; bir devletin

konumuna da bağlanabilir. Uzak mesafelerde yetenekler (silahlar, materyaller, danışmanlar) göndermek, maddi açıdan masraflı bir çabadır. Daha kısa mesafeler, nakliye ve nakliye maliyetlerinde düşüş sağlar (Duner, 1985). Ayrıca, devletler arası bir çatışma bölgesel ve potansiyel yerel projeksiyonları daha fazla etkileme kapasitesine sahip olduğundan, komşu devletlerinin işleriyle doğrudan ilgilenmeleri normal olarak karşılanmaktadır (Tammen vd. 2000: 70).

Coğrafi Yakınlık unsuru, Lübnan örneğinde özellikle Suriye ile İran ilişkileri açısından ele alınabilir. Nitekim İran, Hizbullah'a gönderdiği destekleri Suriye coğrafyasını kullanarak yapabilmektedir. Coğrafi engeller verilen dış destek unsurunu kısma kapasitesine sahip olduğundan Lübnan nezdinde de önemli bir değişken olarak görülebilmektedir.

1.3.3. İç Tehdit Algısı

İç tehdit algısı, konu gereği bir dış gücün vekaleten savaşmaya başvurmada mevcut bir iç karışıklık halinin aranıp aranmadığı durumu açısından önemlidir. Destekçi mevcut karışıklık ortamına kendisi mi çekiliyor, kendisi bunu fırsat bilerek mi giriyor, yoksa bir iç karışıklığı kendisi mi yaratılmasına ön ayak oluyor sorunsalları büyük rol oynamaktadır.

İç karmaşalar çoğunlukla siyasal değişim talebi ile başlayabilir ve devrimsel süreçlerin sonunda sıcak çatışmalara dönebilir. İç tehditlerin sebepleri üzerine genel kanı mevcut etnik veya dini farklılıkların çatışmasından ileri geldiği yönündedir. Literatürde çoğunlukla etnik temele dayalı olan çatışmaların savaşa dönüşme ihtimalinin daha yüksek olduğu ileri sürülürken (Eck, 2009), ekonomik dağılımın etnik ve dini farklılıklardan daha etkili olduğu da argümanlar arasındadır (Fearon ve Laitin, 2001). İç tehdit durumlarında yaşanması için gerekli şartların olgunlaştığı durumlarda çatışmalar kimliksel bir çerçeve etrafında şekillenmekte ve çatışmanın sonucunda kimliksel farklılıklar belirginleşmektedir (Collier, 2007). Ulus-devletlerin kurulamamış olması önemli bir etken olarak ele alınabilmektedir. Lübnan, Yemen, Libya, Afganistan, Irak gibi örneklerde

ulus-devletin tam anlamıyla kurulamamış olması istikrarın da gecikmesini tetiklemektedir.

Bu süreçlerde yerel aktörlerin dış güçlerden yardım aldıklarına da çoğu kez şahit olunmuştur (Goldstone, 2011). Vekalet savaşlarında ise dışarıdan destek veren aktör ile yerel silahlı güç arasındaki ilişkide karşılıklı çıkar söz konusu olmakta ve yerel güç ihtiyaç duyduğu kaynakların temininde dış güce bağımlılık duymakta ve çoğunlukla ortak amaçlar için savaşıyor olmaktadır.

Vekalet savaşlarının yerel çatışmalarla ilintisi hususu, zamanlama konusunda bir hesaplamanın da yapıldığını göstermektedir. Ancak bu husus iç kaosun çıkma zamanlaması ile destekçinin dahil olduğu zamanları sorgulatmaktadır. Destekçi, içeride bir kaosun çıkmasını fırsat bilebilir veya içeride bir kaos ortamı yaratacak tetiğin çekilmesini sağlayabilir. Doğru zamanlama yakalandığı ve destekçinin doğrudan kendi isteğiyle veya vekilin çekmesiyle müdahil olduğu çatışma ortamında vekalet savaşı olgusu başlatılmaktadır. Nitekim, çoğu zaman devletler içerideki isyancı gruplara sivil çatışmaları etkilemek için de destek verirler. Ancak, Bir dış gücün, mevcut iç savaşımdan faydalanabilirliği her zaman vekalet savaşını yürüttüğü gerçeğiyle açıklanamayabilir. Yine de, bir dış gücün yerel bir çatışmaya isyancı bir grubu askeri ve mali açıdan desteklemek suretiyle müdahil oluşu, çatışmanın yoğunluğunu ve süresini artırıcı mahiyette olabilmektedir.

Bir dış destekçinin mevcut bir devlet içi çatışmayı fırsat bilerek kendini vekalet savaşı yürütmek adına durumun içine sürüklemesi mi, yoksa içeride bir kıvılcımdan faydalanarak azmettirici rolü ile bir çatışmaya vesile olması mı hususu önemlidir. Bir diğer deyişle, vekalet savaşının yürütülme kararı mevcut bir çatışmaya dolaylı yoldan mı dahil olmakta, yoksa içeride oluşabilecek bir isyanın fitilini baştan kendisi yakarak azmettirici bir görev üslenerek mi verildiği konusu devlet içi çatışmalar konusu ele alındığında mahiyeti yüksektir. Ancak, bu çalışmanın amacı bir dış destek üzerinden

yürütülen vekalet savaşları olgusunun çatışmalarda kışkırtıcı ve süreyi uzatıcı rolünü aramak olduğundan, bu sorunsal tez çalışmasının dışında tutulmaktadır.

1.3.4. Çatışmalı Geçmiş

Çatışma, en az iki aktörün kısıtlı kaynaklar üzerindeki saiplenme mücadelesinin sürdürülme durumu olarak tanımlanabilmektedir. Ancak çatışma halinin salt savaş halini yansıtması gerekliliği aranmamaktadır. Barışçıl eylemden, savaş eylemine kadar uzanan iki rakip birimin ilişki tarzını yansıtmaktadır. Mücadelenin kısıtlı kaynaklar üzerinden vuku bulması, çoğunlukla toprak veya kimlik sorunun siyasal iktidar mücadelesiyle kendini göstermektedir. Ancak her çatışma vakası birbirinden farklı doğalara sahip olmakla birlikte, anlaşmazlığın niteliği de her çatışmanın süresi ve yoğunluğu üzerinde etki göstermektedir.

Kimi anlaşmazlık konuları tarihsel açıdan köklü, nesilden nesil aktarılan bir nefret duygusu barındıran ve çözümü oldukça zor konulara bağlı olabilirken, kimi anlaşmazlık durumları rejimlerin yürüttükleri dış politika perspektiflerine bağlı olarak dönemin konjonktürel meselelerine bağlı olabilir. Dolayısıyla çatışma konusu, rejimlerin politikaları sonucuna bağlı olarak değerlendirildiğinde tarihsel düşmanlığın yanı sıra, yanlış anlaşılma, politik ve iktisadi çıkarlar doğrultusunda da açıklanabilmektedir. Bu meseleler çoğunlukla, çatışmaların nispeten köklü geçmişe dayanmaması dolayısıyla daha kısa süreli olabileceği varsayımı ile ele alınabilmektedir.

1.3.5. Görece Güç Üstünlüğü

Görece Güç Üstünlüğü başlığı daha ziyade silahlı örgütlerin ve onların destekçilerinin bulundukları ortamdaki karşılaştırmalı güçlerine karşılık gelmektedir. İran'ın Hizbullah'ı desteklemeyi tercih etmesinde, bu silahlı gelişmiş örgütsel yapısı, sağlam bir hedefi, savaşma motivasyonu gibi hususların ne derece rol oynadığına bakılmalıdır. Aynı şekilde Hizbullah açısından İran'ın bir destekçi olarak

değerlendirilmesi önemlidir. Zira taraflar düşük motivasyonlu, zayıf ve oluşabilecek riskler karşısından kendisini ortada bırakabilecek aktörler istemeyeceklerdir.

Bunun yanı sıra, güç kavramı artık göreceli ve ölçülemeyen bir kavram haline gelmiştir. Örneğin, konvansiyonel açıdan İsrail çok daha güçlü olsa da, Suriye'nin Hizbullah ve İran gibi bölgenin önemli aktörleriyle olan ilişkileri bu güç açığını kısmen de olsa kapatabilecek niteliktedir. Bununla birlikte, çatışmaların daha ziyade iç tehdit algılamalı ile birleşmesi sonucu, içeriden parçalama suretiyle mücadelelerin yürütüldüğüne dair argümanları da destekler nitelik taşımaktadır.

1.4. Bir Savaş Türü Olarak Vekalet Savaşları

Savaş olgusunun insanlık tarihi kadar eski olduğu varsayımı oldukça kuvvetlidir. Ancak bu kadar eski bir olgunun keskin bir tanımını yapmak oldukça zordur. Savaş kavramına yönelik birbirinden farklı analiz düzey ve birimlerinin kullanılması çeşitli ontolojik ve epistemolojik yaklaşımların gelişmesine fırsat vermiştir. Yaşadıkları dönem ve bakış açısı itibarıyla siyasi ve askeri düşünürlerin savaşa ilişkin tanımlamaları dikkate alındığında çeşitli yaklaşımları olduğu görülebilir. Örneğin, Sun Tzu (M.Ö. 400- 320) için en güzel zafer muharebeye girmeden kazanmaktır. 'Savaş Sanatı' adlı eserinde savaşı devletler için hayati önemi olan; ya hayatta kalmaya ya da mahvolmaya giden, kısacası yaşam veya ölümle neticelenen bir yol olarak tanımlamıştır (Sun Tzu, 2016). Carl von Clausevitz ise savaşı siyasi ilişkilerin bir devamı ve başka araçlarla gerçekleştirilmesi olarak yorumlamıştır (Clausevitz, 1999).

Tarihsel bir perspektiften bakıldığında İlk Çağ'da kabileler arası çatışmalar; Orta Çağ'da nispeten uzun sürede ancak düşük yoğunlukta vuku bulan ve şehir milislerince (patiriyonalizm) ve paralı askerlerin (mercenary) oluşturduğu özel ordular (commissionaire) tarafından cephelerde yürütülen çatışmalar (Tilly, 2001: 63); Yeni Çağ'da ulus-devletlerin kurulmasıyla oluşturulan yurttaş-orduların üzerinde yaşadıkları toprak parçasını ve milletlerini korumak uğruna, kendi otoriter devletleri adına yürütülen çatışmalar şeklinde cereyan etmiştir. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını içinde

barındıran 20. yüzyılda ise savaş olgusunun gelişen teknoloji ve silahların artan yıkıcı gücü ile daha topyekûn bir hâl aldığı ve kesin sonuçlu yıkıcı bir nitelik kazandığı görülmüştür. Son dönemlerde ise daha ziyade hedef odaklı silahlar ile birlikte bilgi sistemlerinin gelişimine önem verilmiş bu da savaşların simetrik ve asimetrik araçların birlikte kullanıldığı karma (hybrid) bir nitelik kazanmasına vesile olmuştur (Hoffman, 2007: 2).

Savaş olgusu bu tarihsel süreç içerisinde kazandığı yeni boyutlarla giderek daha karmaşık bir önem kazanmaktadır. Bu durum savaş kavramının da teorik açıdan ele alınmasında ve kavramsal bir bütünlük içinde incelenmesinde problemler ortaya koymaktadır. Bu sebepten ötürü hangi olgu ve olayların savaş olarak ifade edilebileceğine yönelik genel geçer belirleyici kriterlerden bahsedilebilmektedir. Bu kriterlere göre savaş, her şeyden önce bir şiddet halidir ve içinde güç kullanımını barındırır. Bu güç kullanımının ise düşmanca (antagonistik) bir tutumdan ileri geldiği varsayılır. Bu düşmanca tutumun ise şiddete yansiyarak eyleme dönüşmesi savaşı doğurmaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe savaşın faili devletlerdir ve devletler her ne kadar gerçekçi akımı doğrultusunda anarşik bir ortamda var olduğu varsayılsa da uluslararası hukukun öznesidir. Öyleyse savaş da hukuki bir durum yaratmaktadır. Nitekim uzun yıllardır tartışılan haklı savaş (jus ad bellum) kavramı da bu hukuki özneselliğin bir uzantı olmasından ileri gelmektedir. Bu ekseninde savaş, ‘devletler veya devlet grupları tarafından, milli güç unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanılması suretiyle icra edilen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen, kuvvet kullanılmasını içeren, düşmanca niyet ve/veya eylem’ olarak tanımlanmıştır (Varlık, 2013; 129). Bu kavramsallaştırmalar ışığında vekalet savaşı olgusunun bir savaş türü olup olmadığı sorunsalı ortada durmaktadır.

Savaş olayının özü, belli muharebe alanında, savaşçıların üniformasıyla yaptığı bir güç gösterisi ise vekalet savaşları pratiğinde görülen, doğrudan cephede yer almadan kendi yerine savaşması için başka bir aktörü vekil olarak delege etmek, azmettirmek, birinin savaşına çıkarları uyduğu için dışarıdan kaynak ve fon sağlayarak dahil olmak

olarak ifade edilen bu fenomen bir savaş olarak tanımlanabilir mi? Başka bir ifadeyle, vekalet savaşlarının kritik niteliği savaşı dolaylı yoldan yürütmesidir. Öyleyse, dolaylı yürütölen bir çatışma hali, başka bir aktörü yüreklendirmek, azmettirmek ve desteklemek suretiyle bir çatışmayı icra etmek olarak değerlendirilebilir mi?

Herşeyden önce gizli ve örtük doğası gereği yapılan desteklerin aleni olmaması savaş hukuku açısından bir sorgulamaya da girmesinden çoğunlukla uzak kalmasını mümkün kılmaktadır. Fiili olarak bir savaşta olmak toplumlara bazen çeşitli davranış kalıpları içinde kalmayı da gerektirir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sırasında bir topyekün seferberlik hali söz konusuyken, toplumun hemen hemen her kesimi bundan etkilenmiştir. Ancak başka bir çok savaş sırasında yapılan savaş ilanı sonrası sadece devletlerin askeri kuvvetleri savaş cephesinde karşı karşıya gelmiş, toplumlar nispeten daha az etkilenmiştir. Vekalet savaşı yürütmeye dönük alınan kararlar ise devlet yetkililerinin kapalı odalar ardında aldığı kararlar ve resmi bir ilan olmadan gerçekleşen örtük uygulamalarla gerçekleşir. Oysa bir konunun hukuki çerçeve içinde uygulandığı analizi önce onun açık bir şekilde uygulanışını gözlemlemekten geçer. Fakat vekil savaştıran devletlerin bunu açıkça ilan etmemesi, yürütölen uygulamanın gerçek bir savaş olgusuna karşılık gelip gelmediği sorunlu bir alan olarak kalmaktadır.

Ayrıca, savaşlar, normal koşullar altında, savaşan taraflar açısından yıkımın getirdiği yıpratıcı etki veya bir tarafın zafer kazanması sonucu barış anlaşması veya belli şartlar doğrultusunda ateşkes yapılması akabinde sonlanmaktadır. Ancak 1990lardan sonra vuku bulan hiç bir çatışmanın bir barış anlaşması ile sonuçlanmadığı görölmüştür (Hobsbawm, 2007). Bu tür çatışmaları denetim altında tutmak ve bir çözüme bağlamak açısından herhangi bir mekanizmanın mevcut olmadığı da ortadadır. Ne uluslararası hukuk yardımcı olabilir, ne uluslararası kuruluşlar. Gizli doğası işi daha da kirli hale sokmakta, oyunun da daha kirli oynanmasına olanak sağlamaktadır.

Bu durum, son zamanlarda özellikle sık sık duyulan ‘yeni savaşlar’ kavramı konusunda vekalet savaşlarının yeri nerededir sorusuna götürmektedir. Bir kısım

araştırmacı geleneksel savaşların geride kaldığını iddia ederken devletlerin kendi askerlerini muharebe alanına sokmadan, isyancı grupları azmettirerek kirli ve örtük bir mücadele sürdürdüğü argümanını savunmaktadır (Münkler, 2002). Günümüz küresel güvenlik ortamı göz önünde tutulduğunda büyük resim savaş olgusunun geleneksel sınırları dışına çıkıldığına dair olay ve olgularla karşılaşmak mümkündür. Savaşın politikanın başka araçlarla devamı olduğunu söyleyen Clausewitz'den yola çıkarak kullanılan vekillerin ve yürütülen vekalet savaşının da bir nevi dış politika aracı olduğunu iddia etmek çok da yersiz olmayacaktır.

Vekalet savaşı kavramının da yeni çalışmalarda asimetrik yapısı, davranışsal farklılığı ve değişen aktörleri çerçevesinde 'yeni savaş' türü olarak ele alınıyor olması, savaş olgusunun en erken Clausewitz okumalarına başvurarak evrelerini dönemsel olarak karşılaştırılmasının gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Ancak bu çalışmada amaç savaşın değişen dünyasını geniş bir perspektifle anlamlandırmaktan ziyade, vekalet savaşları olgusunun bir savaş tarzı olarak neye işaret ettiğini açıklamaya çalışmaktır. Bu açıdan yeni savaşlar kavramıyla ortaya konulmak istenen noktaların, vekalet savaşı olgusu çerçevesine girip girmediği daha ayrıntılı bir şekilde ancak ileriki çalışmaların konusu olabilir.

1.4.1. Kuramlar Işığında Değişen Savaş Olgusu

Savaş olgusunun ve bu olgunun kurallarının ne olduğu siyaset bilimciler tarafından bugüne kadar epeyce tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir. Ancak savaş kuralları tıpkı 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri'nde ele alındığı ve bir sonuca bağlandığı gibi hareket ediyor olsaydı bugün savaş olgusuna yönelik gri bir tablodan ziyade daha berrak ve sınırları net bir ifadeye yer verilebilirdi. Birleşmiş Milletler (BM) sözleşmesinde yer aldığı şekliyle devletler başkalarının iç işlerine müdahale hakkını teslim etselerdi, yine belli kural ve çerçevelerden bahsetmek mümkün olabilirdi. Ancak Birleşmiş Milletler maddesinin ortaya atıldığı günden bu yana sayısız olayda devletlerin müdahale ettiği ve çatışmalarda yer aldığına tanıklık edilmiştir.

Bu çalışmanın savaş nosyonunu tarihsel bir bağlamda kapsamlı bir analize tabi tutma gayesi bulunmamakla birlikte, değişen sistemsel dinamiklerine kısaca değinmek gerekmektedir. Ancak, detaylı tarihsel bir analiz yapmak ise çalışmanın odak noktasının dışında kalmaktadır. Ana hatlarıyla gözden geçirilecek olursa, savaşın doğasını ve gelişimini açıklamaya çalışan teoriler çeşitli olay ve olguları, dönemleri, çağları baz alarak bir sınıflandırmaya gittikleri görülmektedir. Örneğin, Creveld savaş pratiğini çağlara ayırarak aletler çağı, makineler çağı, sistemler çağı ve içinde bulunduğumuz otomasyon çağı olarak açıklamaya çalışmıştır (Creveld, 1999). Toffler de dalgalara bölerek tarım toplumu, endüstri toplumu, bilgi toplumu ayırmasına gitmiştir (Toffler, 1993). Qiao Liang ve Wang Xiangsui bu ayrımı sınırlı ve sınırsız savaş olarak ifade etmiştir. Ortaçağ savaşlarında sınırlı imparatorluklar savaşı pratiği görülürken, 1991 Körfez Savaşlarına kadar sınırlı ulus-devlet savaşları, bu tarihten sonra ise sınırsız post modern savaşlar icra edilmeye başlanmıştır (Qiao Liang ve Wang Xiangsui, 1999). Lind ve diğerlerine göre ise savaş dönemlerini, ulus-devlet öncesi savaşlar evresi, 1948 Westfalya Savaşının sona eriş zirvesi ile başlayan klasik savaşlar evresi, 1830 Napolyon Savaşları ile başlayan Topyekün Savaşlar dönemi, Birinci Dünya Savaşı itibariyle adlandırılan manevra savaşları evresi, ve özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası anlamlandırılmaya çalışılan konvansiyonel olmayan savaşlar dönemi olarak ayırmak mümkündür (Lind ve diğerleri, 1989).

Araştırmacıların klasik uluslararası politikalar zemininde çeşitli evrelere böldüğü olay ve olgulara bakıldığında, ilk olarak 1648 Vestfalyan düzene geçilmesinden sonra savaşın devletlerin tekeline geçmesinin onaylanması sonucu temel savaş saiklerinin netlik kazandığı söylenebilir. Nitekim 16. yüzyılda şiddete başvurmak, kamusal otorite tarafından tayin edilmiş bir norm değildi ve Ortaçağ'da savaşlar bütün toplumsal kitleyi kapsamıyordu. Bu da, bir siyasal topluluk tarafından kendi beka sorunu için değil, paralı askerler, köleler ve bir takım soylu aileler tarafından yürütülmesine ortam açıyordu. Ancak, bu yüzyılın sonlarına doğru uğruna savaşmaya değecek teritoryal alan algısı oluşmaya başlamış, bu da savaşın toplumun geniş kesimlerinde ilgi uyandıracak bir olguya dönüşmesine fırsat vermiştir (Lantham, 2002; 249). Bu dönem, güçlerin eşit geldiği noktalarda teritoryal sınırların saptanıp tanınması ile barış hali bir nevi olağan

kılınmıştır. Askeri hedef belli bir teritoryal alanın kontrolünü kazanma üzerine kurulmuştur. Sınırların şiddet yoluyla ihlal edilmesiyle savaş olgusu yüzünü gösteriyordu. Bu dönemdeki savaşlarda muharebe alanı teknoloji ve manevra yetkisinin sınırlı kaldığı omuz omuza bir savaşı gerektiriyordu. Piyadelerin sayıca üstünlüğü, kullanılan silahların fazlalığı gibi etkenler ışığında kazanan birkaç gün içinde belli olabiliyordu.

1789 Fransız Devrimi ardından Avrupa’da yaşanan savaş sürecini analiz eden Clausewitz, savaşı devletlerin yürüttüğü bir politika aracı olarak tanımlamıştır.⁷ Napolyon Savaşları sırasında İspanya’daki gerilla hareketleri ve 1812 yılında ise Rusların aynı yola başvurulduğu görülmüştür. 1815 ise 1871 arasında geçen ve Avrupa Ahengi olarak adlandırılan bu dönemde bir gücün sisteme egemen olma girişimi söz konusu olmadığı için, savaşlarda da buna bağlı olarak azalma görülmüştür. Bu dönem vekalet savaşı izlerine de rastlamak oldukça kısıtlıdır. Alman ulusal birliğinin kurulması ile başlayan 1871 sonrası dönemden, Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar geçen süreçte Almanya’nın başat güç olma girişimi ve İngiltere ve Fransa’nın bunu frenlemeye çalışma sürecine tanık olunmuştur. İkinci Dünya Savaşına kadar geçen süreç ise hem Almanya’nın Birinci Dünya Savaşı akabinde yaratılan zincirlerinden kurtulma çabası hem de barış antlaşmalarına ağırlık verilen bir süreci kapsamaktadır. Bu dönemlerin ortak özelliği, uluslararası sistemin güç dengesi sistemine dayanmasıdır. Denge, onu bozmaya çalışanlara karşı ortak çaba ile korunmaya çalışılmıştır. Buzan’a göre klasik güç dengesi dönemi boyunca güvenlikleştirmenin temel özelliği büyük güçlerin birbirleriyle karşı karşıya gelme ihtimalinin oldukça yüksek olmasıydı. Nitekim bu dönemde realist paradigmanın açıkça vurguladığı gibi büyük güçler arası savaş, etnisiteye dayalı temeller, güvenlik ve devletin

7 Clausewitz’in “Savaş politikanın başka araçlarla devamıdır” şeklindeki ünlü argümanının, doğrudan savaş maliyetlerindeki hızlı yükselişle beraber günümüzde geçerliğini artık kaybettiği öne sürülmektedir. Clausewitz’e göre Savaş, uluslararası ilişkilerde tüm diplomatik yollar tükendiğinde başvurulacak bir araç olarak görülmüştür. Ancak savaş aslında öncesi ve sonrasındaki siyasi süreçten farklı ve bağımsız bir olgu değil, aksine kendi politik çıkarlarını devam ettirmede elindeki en son politik araç olarak bir başka şekilde politikanın devamıdır Detaylı okuma için bkz: Clausewitz, C. v. (1999). Savaş Üzerine. Çev: H. F. Çeliker, İstanbul: Özne Yayınları.

bekası için meşru, hatta elzem kabul edilebiliyordu (Buzan, 2008). Yine bu savaşların temel karakteristiği savaşan tarafların sivillerden uzak tahkimli mevzilerde statik olarak ve göğüs göğüse savaşıması olarak verilebilir.

1918 yılında patlak veren ve dört yılı aşkın devam eden Birinci Dünya Savaşı, önceki dönemlere nazaran gelişmiş bir teknolojik alt yapı üzerinde yaşanmıştır. Gerçek bir trajedi örneği olan bu dünya savaşında 100 milyondan fazla asker cephede savaşmış, savaş sonunda yaklaşık 60 milyon insan hayatını kaybetmiştir.⁸ ‘Savaş için sefer’in gerçek anlamda yaşandığı bu dönemde savaş pratiği topyekün savaş türü olarak yazında yerini almıştır. Savaşın sona ermesi ise taraflardan biri olan Almanya’nın savaş sonunda elindeki asker, silah ve mali kaynağının tükenmeye başlaması ve eksik materyaller doğrultusunda yeterli strateji geliştirememesi olarak yorumlanmıştır (Ropp, 2000; 250).

20. yüzyıl pratikleri içinde ise savaş çeşitli boyutlarda kendini sürdürmüştür. Birinci Dünya Savaşı sırasında devam eden mevzi savaşları, savaş sonrası yerini düşmanın en zayıf olduğu tespit edilen tek bir noktada saldırının gerçekleşeceği blitzkrieg (fırtına) taktiklerine bırakmıştır. Önceki dönemlere nazaran yeni bir taktik olan fırtına taktiğinde düşmanın hatları kesilerek geriden destek almasını engellemek ve bu sayede bir kuşatma gerçekleştirmek üzerine kurulmuştur. Böylece düşman daha ufak parçalara bölünüyor, süratli bir şok etkisiyle düşman alt ediliyordu. Bu taktik Birinci Dünya Savaşında harekete geçen topyekün savaş türünü daha da pekiştirmiş, devletler sınırlarını ve ulusal bekalarını koruyabilmek için tüm askeri, ekonomik ve sosyal imkanlarını kullanma yoluna gitmişlerdir. Nitekim İkinci Dünya Savaşının pratiğini de büyük ölçüde etkilediği görülmüştür. İkinci Dünya Savaşında bu kuşatma etkisi, savaşların belli hatlar boyunca bir muharebe alanında yaşanmasını hemen hemen ortadan kaldırmıştır. Bu da, bir savaş

8 ‘Source List and Detailed Death Tolls for the Twentieth Century Hemoclysm’, 13.10.2001. <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/547066/posts> Erişim Tarihi: 23.12.2018

alanında göğüs göğüse çarpışmanın yerine derin ve karmaşık savunma ve saldırı taktiklerinin geliştirildiği bir çağa girildiğini göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı da asker, endüstriyel ve sosyal sistemlerin topyekün çarpışmasıdır (Lantham, 2002; 241). Bu dönemde devletler büyük ölçüde ekonomik alanda etkinliklerini pekiştirmiştir. Mücadelesini toprağı adına sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu asker, teçhizat, silah gibi kaynakları oluşturmak adına ekonomiye yüksek ölçüde müdahale etmiş, devlet eliyle ulusal kaynaklar harekete geçirilmiştir. Genel bir seferberlik halini yansıtan İkinci Dünya Savaşı 1945 yılında Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan ve tek seferde 250 bin kişinin hayatını kaybetmesine neden olan atom bombası da bu yıkım halinin son halkasını oluşturmuştur (Black, 2009; 445-449).

Dehşet verici etkisi sınanmış olan atom bombası İkinci Dünya Savaşı ertesinde savaşın niteliğinin değişmesinde önemli bir rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı ertesinde başlayan ve alışlageldik şekilde devletler arası sıcak savaşların neredeyse yaşanmaması nedeniyle gerilim dolu bir politik süreci ifade eden Soğuk Savaş döneminde ise konvansiyonel savaş belirtilerinin tamamen ortadan kalkmış olduğunu iddia etmek çok da zor değildir. 1948 yılında Sovyetler Birliğinin de ilk nükleer denemesi yapmasıyla, uluslararası sistemin iki süper güçleri arasında bir güç mücadelesinin izleri görülmeye başlanmış, bu da Soğuk Savaş döneminin ayırıcı özelliklerini belirginleştirmeye yetmiştir.

Soğuk Savaş döneminin yapısal özeti olarak kabul gören karşılıklı topyekün yıkım çağında nükleer silahların varlığı ve bunların kullanıldığı takdirde topyekün bir yok oluş ihtimali, büyük güçleri karşı karşıya getirecek sıcak çatışmalardan kaçınmasına neden olmuştur. Devletler de aralarında askeri çatışmalara katılarak güvenliklerini en üst düzeye çıkaramadıklarının bilinciyle hareket etmeye başlamışlardır. Karşılıklı kesin mahvolma paradigması içinde güvenlik faydasının artık elde edilemiyor oluşunu, bu yetersizliği dış politika araçlarını ve uygulama biçimlerini değiştirme gerekliliği düşüncesinde aramışlardır. Bu dönemde özellikle karşımıza çıkan Güneydoğu Asya ve Orta Doğu gibi coğrafyalardaki sıcak çatışmaların izleri de vekalet çatışmalarının örnekleri olarak

görülmüştür. Başka bir deyişle, karşılıklı topyekün yıkım olasılığı, büyük güçlerin geleneksel bir savaşa girme yeteneklerini kısıtlamış ve nükleer silahlı rakiplerine karşı dış politika hedeflerini ilerletmek için onları kendilerine ideolojik açıdan hizmet eden daha küçük güçler üzerinden savaş yapmaya sürüklemiştir. Böylece devletler doğrudan geleneksel bir savaşım içine girmeden, içeride kendisi için veya kendisiyle ortak politikalar doğrultusunda ‘vekaleten’ savaşan veya savaşmaya meyilli küçük güçlere dışarıdan verdiği askeri, politik ve/veya ekonomik destek üzerinden bir politika yürütür hale gelmiştir. Bu nedenle, vekiller üzerinden dolaylı olarak yürütülen bu mücadele tarzı, sıklıkla Soğuk Savaş sırasında iki kutuplu ideolojik çatışmalar üzerinden yürütülen politika yapım şekline benzetilmektedir. Nitekim bu dönem, vekalet savaşları kavramına da oldukça atıf yapılan bir dönem olmuştur. Vekalet savaşı kavramını Soğuk Savaş döneminde analizlerine konu eden Bar-Siman-Tov ve Duner gibi araştırmacılar, o dönemin sembolik kavramının vekalet savaşları olduğuna dikkat çekmiştir (Bar Siman-Tov, 1984; Duner, 1981). Dönemin savaşım şekli de büyük güçlerin, kendilerinin doğrudan karşılıklı savaşıma girmeden kendi bloğu altındaki ülkeleri savaştırarak veya ideolojik ekseninde gerilim yaşayan ülkelerin iç politikalarına çeşitli taraflara verdikleri destek üzerinden dolaylı müdahil olarak yürütülen ve vekalet savaşları denen bir savaşım tarzı olarak kavramsallaştırılmıştır. Vekalet savaşları, bu dönem içinde güçlü bir devletin rakip bir devletle doğrudan savaşmaktansa kendisine bağlı bir başka devletin askerini oraya sürmesi olarak ifade edilmektedir.

Devletler arası yaşanan son savaş örneği olarak Körfez Savaşları verilir (Arquilla ve Ronfeld, 1997). Soğuk Savaş döneminin akabinde yaşanan Körfez Savaşları yeni askeri teknolojilerin kullanıldığı ilk savaş olması bakımından önemlidir. Büyük orduların cephelere savaşmaya gönderilmesiyle değil, aynı anda hedefe kilitlenerek ağır kayıplar verdiren hava saldırıları ve istihbarat gelişmeleri ile birlikte gerçekleşmiştir. Hedef birim daha gardını almadan toplanan istihbarat ile hedefin etkinliğini zayıflatan operasyonlar yapılmıştır (Lantham, 2002; 235). Bu değişimler artık orduları cephede savaştıran taktik ve stratejileri de bir dönüşüme uğratmıştır. Askeri açıdan yüksek donanımlı, taktik kabiliyeti gelişmiş, uzmanlaşmış birlikler yeni savaş alanlarında yer almaya başlamıştır.

Bu dönem Hardt ve Negri tarafından ‘postmodern savaş’ olarak adlandırılmıştır (Hardt ve Negri, 2004; 22). Postmodern savaş kitlesel yurttaş orduların seferber edilmesinden ziyade istihbarat toplama, toplanan enformasyona uygun olarak kapasitelerini yönetme gibi unsurlara dayanmıştır. Nitekim Körfez Savaşı’ndan sonra Afganistan, Irak Libya örneklerinde görüldüğü üzere hava harekatı savaşın temel saiki olmuştur.

21. yüzyılın, Körfez Savaşları’ndan aldığı miras ile hava operasyonları vasıtasıyla ve uzmanlaşmış askeri birliklerle yürütülecek yeni bir çağ olması beklenirken, daha ilk yıllarında vahim bir saldırı ile gündemini değiştirmiştir. Bu saldırıdan önce ideolojilerin çarpıştığı dönemin galibi gelen kapitalizm ve demokrasinin artık nihai zafere ulaştığı, toplumların en nihayetinde mükemmel iyi olan demokrasiyi benimseyerek artık savaşmayacağı ve böylece yaşanan kanlı tarihin ve potansiyel ideolojik çatışmaların sonunun geldiği tezi üretilmiştir (Fukuyama, 1992). Diğer taraftan da aynı dönem için farklı tezler üretilmiş, özellikle etnik- milliyetçi akımların yükselişi ile birlikte daha kimliksel boyutta medeniyetlerin çarpışacağı senaryoları üretilmeye başlanmıştır (Huntington, 1996). Ancak bu bakış açılarından ilki büyük eleştiri olarak bugün geçerliliği kaybetmiş olsa da, ikincisi özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD Dünya Ticaret Merkezlerine yapılan saldırı sonucu gündeme oturmuştur. Artık savaşların kimlikler arasında olduğuna dair, ve hatta doğu ile batı arasında başladığına dair bir kanaat yaygınlaşmaya başlamıştır. Nitekim, saldırıdan iki ay sonra ABD yeni bir savaş stratejisi geliştirerek belli bir toplumsal düşmana değil, bir fenomene karşı savaş ilan etmiştir. Savaş artık nereden ne zaman ve kim tarafından geleceği belli olmayan potansiyel saldırılara karşı, şiddetin kuralsız haline karşı ilan edilmiştir. Savaş teröre karşı ilan edilmiştir. Böylece terörizmin kendisine ilan edilen savaşta ne cephe tam olarak belli, ne de savaşın başlangıç ve bitiş tarihi öngörülebilirdir. Küresel güvenlik ortamını topyekün bir dönüşüme uğratan bu gelişme üzerine John Lewis Gaddis ‘çöken sadece İkiz Kuleler değil aynı zamanda bu kulelerle insanlığın uluslararası, ulusal ve bireysel güvenlik alanında kurumsallaşmış pek çok temel varsayımlarıdır’ demiştir (Gaddis, 2004; 80).

11 Eylül olayı sonrası içine girilen güvenlik kompleksinin hala etkisi ve şartları bugün uluslararası politika nezdinde devam etmektedir. Devletler kendi birliklerini, terör estiren devlet dışı silahlı örgütlere karşı savaşmak üzere çeşitli bölgelere gönderebilmekte, uluslararası koalisyonların parçası haline gelerek terörizme karşı savaşmak adına askeri ve finansal destekte bulunabilmektedirler. Bu da 21. yüzyılda terörizm kavramının somutlaştırıcı bir etkiye dönüştüğü argümanına zemin hazırlamaktadır. Ancak devletlerin uğruna savaştığı tek olgu bugün terör olgusu değildir. Devletlerin kendi içlerinde mücadele ettiği şiddet unsurunun da uluslararası arenaya yansıdığı, çeşitli problemlerin kaynağı olduğu gerçeği bir kenarda durmaktadır. Bugün savaşlar, devletlerin yanı sıra devlet dışı silahlı aktörleri de kapsayan daha küçük yapı ve küçük çaplı çatışmalara doğru evrilmektedir. Ancak bu çatışmaların yapısı ve çapı itibariyle eski savaşlara nazaran küçük olması, süresinin ve yarattığı etki ile sonuçlarının yıkıcı olmadığı anlamını taşımamaktadır. Savaşların devletler arasında yaşanmıyor oluşu ile savaşların ortadan kalktığı tezi savunulamayacak kadar cılız bir tezdır. Ancak, devletlerin güncel şartları da göz önünde tutarak birbirlerine karşı doğrudan savaşmayı şimdilik tercih etmedikleri daha yerinde bir iddia olabilmektedir. Nitekim, çatışmalar bugün oldukça yıkıcı etkisiyle sürmekte, ancak kendini daha ziyade devletler arası bir zeminden devlet içi çatışmalara doğru sürüklediği gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle devlet dışı silahlı örgütlerin uluslararası güvenlik ortamında görünürlüğü artmış, bu da geleneksel varsayımları büyük ölçüde zayıflatmıştır. Böylece savaşın sadece ulus-devletlerin tekelindeki siyasi bir araç olarak görülmediği yeni bir döneme girildiği belirginleşmiştir. Nitekim güncel uluslararası politikada da devletler arası geleneksel savaşların devam ettiği tezini savunmak oldukça güç görünmektedir. Öyle ki, iki devlet arasındaki çatışmanın şimdiye kadar verilmiş son örneğinin Körfez Savaşları olduğu konusunda genel bir görüş mevcuttur (Paker, 2012; 14). Ancak, çatışmaların doğrudan ve açık bir şekilde uluslararası ilişkilerin birincil aktörleri sayılan devletler arasında vuku bulmuyor oluşu, genel bir barış halinin mevcudiyetinden ve şiddetin yokluğundan söz etmek için etkili ve yeterli bir veri oluşturmamaktadır. Bunun yerine, barış hallerinin flulaştığı,

savaşın ise daha eski zamanlarda geçerli olan ve siyasi bir ihtilafın tek bir savaşla çözüldüğü düello sisteminden bir nebze uzaklaştığı argümanı daha geçerli görünmektedir.

Kısacası vekalet savaşı bir savaş türü olarak ele alınabilmektedir. Ancak hem silahlı çatışmaların yapısı, hem de savaşların sona erme yöntemlerine bakıldığında uluslararası sistemin savaş olgusu açısından derin bir değişim ve dönüşüm geçirdiği sonucuna ulaşmak çok da zor görünmemektedir. Özellikle, bir öncekine kıyasla yaşadığımız yüzyılda bir farklılık kendini göstermektedir: Savaşın, baskı araçlarının tamamına sahip, bu sayede şiddet tekeli elinde tutan devletlerin dışına taşıdığı ve bu devletlere bağlı teritoryal bölgelere bölünmüş sınırlar arasında meydana geldiği görüşü geçerliliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Ancak böyle bir argüman devletin geleneksel otoritesinin tamamen ortadan kalktığı anlamını taşımamaktadır. Daha ziyade, devletin silahlı kuvvetler üzerindeki eski istikrarı ve gücünün büyük kısmının aşıldığı ve tekel olmaktan büyük ölçüde uzaklaştığı iddia edilebilir. Diğer bir deyişle devlet, güçlü veya zayıf olsun, savaş için gerekli her türlü donanımına sahip olma ayrıcalığını uzun yıllardır elinde tutabilmesine rağmen son zamanlarda bu unsuru devlet dışı silahlı örgütlerle paylaştığına tanık olunmaktadır.

1.4.2. Yeni Savaşlarda Yeni Olan Ne?

Vekalet savaşlarını bir savaş türü olarak ele aldığımızda bu savaşın yeni savaş kavramlarından birine işaret edip etmediği sorusunu sorarak başlamak gerekmektedir. ‘Yeni savaşlar’ kavramı özellikle Creveld (1992), Münkler (2002), Mello (2010), Kaldor (2012) gibi isimlerin araştırmalarında kullanılmıştır. Savaş olgusunun gelişimine ışık tutularak, yeni savaş yaklaşımları üzerine teorik bir çerçeve çizilmeye çalışılan bu çalışmaların bulunduğu ortak zemin, savaşın tarihsel açıdan gelişmiş devletlerin geride bıraktığı bir olgu olarak anlam kazandırılmasıdır. Bu araştırmacıların çalışmaları ışığında savaş olgusundaki değişimleri, daha ziyadesiyle tehdit algılamalarındaki değişimler, çatışmaların karakterindeki değişimler, devletlerin savaşa başvurmasındaki motivasyonlarının değişimi, dış politika yapımındaki düşünce sistemlerinin değişimi ve

en nihayetinde savaşın aktörlerinde meydana gelen değişimler üzerinden anlamlandırmak mümkün görünmektedir.

Yeni savaşlar kavramına odaklanan Mello, terörizm, kimlik siyaseti, asimetrik yöntem ve devletin güç kullanma tekelinin erozyona uğraması gibi birbiriyle bağlantılı konuları, yeni savaşların eski geleneksel savaşlardan ayıran yönler olarak bir tanım çerçevesi çizmektedir (Mello, 2010). Creveld ise Clausewitz'in paradigmatal zemine oturtmaya çalıştığı devletler arası savaş döneminin sona ermiş olduğunu, savaşların devlet tekelinden çıkması ve devlete özgü özelliğinden uzaklaşması olarak yorumlamıştır (Creveld, 1991). Creveld'in baz aldığı hususlardan biri devlet dışı silahlı aktörlerin yeni savaşlarda yer almaya başlamasıdır. Diğer taraftan devlet destekli terörizm üzerinden çalışmasını yürüten Conrad, devletlerin başka tür askeri angajmanlarla çatışmayı tırmandırma riskleri yaşamak yerine, içinde bulundukları rekabette terörizmi uluslararası sistemdeki güçlerini ilerletmenin bir aracı olarak teşvik eder tezini ortaya koymaktadır (Conrad, 2011). Kaldor ve Münkler ise savaş konusunda Clausewitz'den yola çıkarak açıklanabilecek birşeyin kalmadığı argümanını vurgulamaktadır.

Bu bağlamda yeni savaşlarda yeni olanın ilk olarak savaşın devlet tekelinden çıktığı, şiddetin kullanımını devletlerle artan oranda paylaşan devlet dışı silahlı aktörlerin alması faktörüdür. Bu devlet dışı silahlı aktörler etnik, dini vb. sebeplere bağlı isyancı gruplar, gerilla grupları, dünya çapında etkinlik gösterebilen özel askeri şirketler, paralı askerler ve hatta yerel savaş ağaları olmaktadır.

İkinci olarak yeni savaşların karakterinde devletler arası savaşa nazaran iki egemen devletin kendi teritoryal sahalarını korumak veya bir başkasınıninkine göz dikmek olarak değil, daha ziyade kimlikler üzerinden yaşandığı savunulmaktadır. Bu bağlamda yeni savaşlarda etnik-kültürel gerilimler ve giderek artan mezhepsel inanışların önemli rol oynadığı görülmektedir.

Üçüncü olarak yeni savaşların neden yeni olduğuna dair ortaya konulan tez şiddetin ekonomisi üzerinedir. Fiziksel şiddet araçlarının devlet eliyle tekelleştiği

dönemlerde şiddet ile ticaret arasında keskin bir ayırmadan söz etmek mümkündür. Öncesinde daha ziyadesiyle yöneticiler savaş ve çatışma durumunda savaşmaları için gerekli olan asker gücünden silaha kadar dışarıdan temin eder, bir nevi şiddet piyasasından şiddet hizmeti satın alırlardı. Nitekim savaş tüm toplumu ilgilendiren bir olgu olmaktan uzaktı. Devletin şiddeti tekeline almaya başlamasıyla bu ayırım ortadan kalkmış, şiddet pratikleri de dışarıdan alınan bir hizmet yerine, devletin kendi vatandaşları ile kendi topraklarını korumak, bekasını sürdürmek amacıyla yürüttüğü bir edim halini almıştır (Young, 1984; 99). Artık devlet içeride kendi toplumsal barışını ve vatandaşlarının güvenliğini sağlamakla yükümlü iken, dışarıda da vatandaşlarıyla birlikte kendi devlet bekasını sürdürebilmek için kendi imkanlarıyla savaşı gerektiğinde sürdürme sorumluluğuna sahipti. Bugünkü çatışmalara bakıldığında ise yeniden savaş ağalarının (lord) savaş meydanlarından nemalanmak adına cirit attığı görülmektedir. Münkler, bu durumu yeni savaşların bir unsuru olarak not düşer. Savaş, devletlere zarar veya fayda sağlayadursun, bu savaş ortamından yarar sağlayan çeşitli savaş ağalarının türediği sorunu kendini göstermiştir. Münkler bu aktörleri ‘savaş girişimcileri’ olarak adlandırmaktadır. Savaş girişimcileri varlıklı bireylerden, çeşitli devletlerden veya kurumlardan savaşmak için gerekli kaynağı toplayan, böylece savaşı yerinde tutan çıkar gruplarıdır (Münkler, 2010; 11). Bu gruplar gerektiğinde uyuşturucu ticaretinden, fidyecilik, adam kaçırma, mülteci kamplarına baskı uygulama, haraç kesme ve hatta verimli bölgelerde sondaj çalışması yapmaya kadar bu gibi edimlere savaş dönemi sırasında kolaylıkla başvurabilmektedirler. Bu da kendilerine bir savaş finansmanı sıfatı verdiği için, savaşan tarafların sebepleri ne olursa olsun savaşın kendinden fayda sağlamak ve savaş sürdürme ayakta duracakları bilinciyle hareket etmelerine sebep olmaktadır.

Görüldüğü gibi geleneksel savaş olgusu günümüzdeki savaş imgesinden çeşitli nitelikleri açısından farklılaşmaktadır. Ancak yeni savaşların devletler arası savaş ile pek bağdaşmadığı da bir gerçektir. Münkler, devletin savaş üzerindeki tekelinin sarsılmasının geldiği durumu anlamak için devletin savaş üzerinde tekele sahip olmadığı dönemlerle bir kıyaslama yapılması gerektiği gibi bir bakış açısı ortaya koymuş ve bu bağlamda Otuz Yıl Savaşları ile yeni savaşlar arasında bir karşılaştırma zemini geliştirmiştir. Bu karşılaştırma

zeminin vekalet savaşlarının güncel yüzünün bugün yaşanan çatışmalarda ne şekilde ortaya çıktığına ışık tutması açısından bir mahiyeti bulunmaktadır.

1.4.3. Savaşın Değişen Niteliği İçinde Vekalet Savaşlarını Aramak

Savaş olgusunda değişen saikleri daha ziyadesiyle tehdit algılamalarındaki değişimler, çatışmaların karakterindeki değişimler, devletlerin savaşa başvurmadaki motivasyonlarının değişimi, dış politika yapımındaki düşünce sistemlerinin değişimi ve en nihayetinde savaşın aktörlerinde meydana gelen değişimler üzerinden anlamlandırmak mümkün görünmektedir. Vekalet savaşı kavramının da yeni çalışmalarda asimetrik yapısı, davranışsal farklılığı ve değişen aktörleri çerçevesinde ‘yeni savaş’ türü olarak ele alınıyor olması, tarihsel eskiliğine rağmen çok da sorunlu bir durum teşkil etmemektedir.⁹

Soğuk Savaş döneminin bitiminin, ihtilafların tipik biçimlerinin yüz değiştirdiği bir versiyon olarak da görülebilmektedir. Shaw’a göre, var olan bazı ihtilaflar, aslında süper güçlerin vekil savaşları olsa bile, bağımsız bir iç dinamik geliştirmişlerdir. Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrası üç çeşit ihtilaftan söz edilmektedir. Balkanlar örneğinde olduğu gibi egemenliğin bölünmesi; Ruwanda örneğinde olduğu gibi etnik ihtilaf; ve eski vekil mücadelelerinin yeniden inşası. Bu üç çeşit ihtilaf, savaş ve barış, güç ve şiddetin arasındaki temel ayrımın da kaybolduğuna işaret etmektedir. Bu yeni itilaf biçimi devletin işlevsel ve bölgesel bir idare biçimi olarak, meşru şiddetin devlet tekelinde olmasını da kaybettirmeye başlamıştır (Shaw, 2000). Bu hususta, devletler arası ilişkilere bakıldığında, iç dinamikler arasında hasmane tavırların (antagonizma) uluslararası ortamda nasıl bu derece yaygın ve belirleyici konuma geldiği sorusu kendini

9 Vekalet savaşı olgusunun uluslararası ilişkiler tarihinden eski bir geçmişe sahip olduğunu, savaşların devlet tekeline verilmeden önceki dönemlerine de odaklanarak görmek mümkün olabilmektedir. Münkler Yeni Savaşlar adlı çalışmada yeni savaşların politikaya yansımalarının Otuz Yıl Savaşları ile benzerlik gösterdiğini iddia etmektedir. Otuz yıl savaşları da kendi çizdiği pencereden bakıldığında vekalet savaşlarının doğası ile bir benzerlik göstermektedir. Detaylı okuma için bkz: Münkler, H. (2005). Yeni Savaşlar. Çev: Zehra Aksu Yılmaz. İletişim Yayınları, 2010.

göstermektedir. Vekalet savaşlarını anlamlandırma yolunda iç dinamiklerde ortaya çıkan çatışma halinin dış bir güç tarafından desteği ile konsolide edilmesini açıklamak mümkün görünmektedir.

Yine son dönem çatışmalar göz önünde tutulduğunda, uluslararası güç sisteminin hakim kılındığı zamanlarda olduğu gibi yenik düşerek teslim olma, veya sonucu belirgin ve müzakere edilebilir amaçlara bağlı olarak savaşı bitirme durumu gerçeklikten epey uzaktır. Artık gerek savaşların gerekse zaferlerin ilanı başka bir kapsam içinde değerlendirilmektedir. Bir tarafın savaşı kazanma kapasitesinin geleneksel savaşlarda olduğu gibi belli sınırlandırılmalar doğrultusunda gerçekleşmesi beklenmemektedir. Örneğin 2006 yılında vuku bulan Lübnan-İsrail Savaşı aslında iki devlet arası bir savaş değil, Hizbullah ile İsrail arasında yürütülmüş bir savaştı. Bu da savaşan taraflar arasındaki aktör çeşitliliğine vurgu yaptığı gibi savaşan taraflar arasındaki savaş-zafer çizgisinin belli güç kapasiteleri hesaplamaları sonucu çözümlenmesinin zorluğuna da işaret etmektedir.

Kısacası Vekalet savaşlarının bir savaş türü olarak ele alınması çok da sorunlu bir yaklaşım değildir, ancak yeni bir savaş türü olduğunu iddia etmek oldukça zordur. Bununla birlikte, özellikle Soğuk Savaş Dönemi ile sonrası pratiklerine bakıldığında devletler tarafından daha fazla başvurulabilir bir dış politika aracı olduğu ve devletleri geleneksel savaşı tercih etmemesinde oldukça etkili bir alternatif teşkil ettiği hususu karşımıza çıkar.

1.4.4. Devletler Niçin Vekalet Savaşlarına Başvurur?

Devletlerin niçin savaşa başvurduğu sorunsalı uzun yıllardır düşünürlerin üzerinde kafa yorduğu ancak net bir çözümlemeye ulaştıramadığı bir konu olmuştur. Nitekim 2400 yıl önceki Peloponez Savaşlarının nedenleri bile hakkında bilimsel çalışmalar hazırlandığı halde bugün hala sosyal bilimlerin savaş olgusunu tam anlamı ile çözebildiği iddia edilemez. Siyaset bilimciler savaşın doğasını açıklayan genel teoriler ortaya atmaya çalışırken, tarihçiler belli savaşları belli olaylar nezdinde açıklama yoluna gitmiştir.

Felsefe, psikoloji gibi sosyal disiplinler insanın doğasında cevabı aramaya çalışmakta ve insanın doğasından ileri geldiğini veya tam tersi modernleşen insanlığın ahlak dışı görmeye başladığı tezlerini üretmeye başlamışlardır. Uluslararası ilişkiler teorilerinde ise savaş tipik bir hayatta kalma refleksinin uzantısıdır. Ana akım teorilerden klasik realist paradigma, insan doğasının kötülüğünden gelen bir bozukluk, güce duyulan arzu, ulusal çıkarları yürütmede ihtiyaç duyulan bir araç olarak ele almıştır. Liberalizm ise savaşa başvurulmasının bir devletin iç politikasının ve yönetim şeklinin belirlediği tezini ortaya koymaktadır. Nitekim ‘Demokrasiler birbirleriyle nadiren savaşır’ varsayımı da¹⁰ ile liberal bakış açısıyla ortaya konulmuştur. Devletlerin niçin savaşlara başvurduğuna dair sayısız kuram üretilmiş, ulusal beka ve çıkar artırımı gibi faktörlerle yeri geldiğinde elzem olduğu tezi kendini dinamik tutmuştur. Ancak savaş hep noksanlı, defolu, ahlak dışı bir olgu olarak en büyük eleştiriyi almaya da devam etmiştir. Savaşa niçin başvurulduğu sorunsalı bu kadar girift bir halde iken, devletlerin niçin vekalet savaşlarına başvurduğu konusu nispeten mantıklı gerekçelerle sıralanabilmektedir. Zira savaşın getirdiği her türlü maliyeti ve alınan riski en aza indirebilme özelliğine sahip olduğundan doğrudan rakibi ile savaşmak yerine daha iyi bir alternatif sunmaktadır.

Kuramlar İçinde Gelişen Savaş Olgusu bölümünde devletlerin savaşa başvurma ve dış politika karar ve düşünce sistemlerinde de bir takım değişimlerin meydana geldiğine dikkat çekilmiştir. Bu değişimler göstermektedir ki, tarihin her evresinde olduğu gibi bugün de devletler kendi kendilerine yetmesi, hasımlarını sürekli olarak gözlemlemesi ve

10 Demokratik rejimler birbirleri ile nadiren savaşır yaklaşımı, demokrasilerde sivil toplum daha güçlü, muhalefet daha teşkilatlı olduğu için çatışmaya gitmeme konusunda karar mercilerine kamuoyu baskısının yapılabilirliğine dayandırılmaktadır. Böylece demokratik yönetimler çatışmadan kaçınmakta, özellikle birbirleri ile savaşma konusunda isteksiz hareket etmektedir. Detaylı okumalar için bkz: Farnham, B. (2003) The Theory of Democratic Peace and Threat Perception, International Studies Quarterly 47, 395-415.

hassas politik güç dengelerindeki değişimleri iyi analiz etmeleri oldukça elzemdir. Bu kendi kendine yetme durumu devletleri sonu gelmeyen silahlanma yarışı içine sokmuştur. Zira bu sayede daha güçlü silah gücüne sahip olabilecek ve düşmanlarına karşı etkin konumlarını kuvvetlendirebileceklerdir. Ancak neredeyse eşit tür ve kapasitedeki silahları kullanan ve nitelik ile nicelik açısından birbirine denk güçteki tarafların savaşlarında silahlar zamanla bir etki aracı olmaktan nispeten uzaklaşmıştır. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu sistemin Avrupa merkezli bakış açısına dayandırıldığında nispeten barış dönemi olduğu argümanı da buradan ileri gelmektedir. Nükleer Caydırıcılık Teorisi de bu bağlamda silahlanma yarışına giden aktörlerin ellerindeki silahları sadece caydırıcılık yönünde kullanılabilmesi üzerine inşa edilmiştir. Artık silahların varlığından çok, eldeki imkanları stratejik hedefler doğrultusunda daha iyi kullanabilme arayışı başlamıştır. Bu bağlamda, birbirine denk güçler arasındaki savaşta daha iyi bir fikri olan ve bu fikri rekabet alanında kendi stratejileri doğrultusunda iyi kullanan galip gelmeye başlayacaktır. Bu da devletlerin karar mercilerini daha iyi doktrin ve strateji üretmeye zorlamıştır. Maliyetli, zor, yıkım içeren ve demokratik toplumlar açısından istenmeyen bir olgu olarak geleneksel savaşın yerine ikame edici başka politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Böylece kendi imkanlarını savaşın maliyetli yükünü sırtlanmadan başka bir birimle paylaşma yolu stratejilerine dahil olmaya başlamıştır. Bu da, devletlerin rakip bir devlete karşı bir silahlı örgütü, isyancı grubu, destekleyerek o devlete zarar verme, yıpratma, gündemini çatışmalar yoluyla meşgul etme, zarara uğramasını sağlama amacıyla askeri, ekonomik ve diğer etmenlerle destekleme yoluna gitmeyi tercih etme gibi bir alternatifi değerlendirmelerinin önünü açmıştır. Böylece, uluslararası sistemin devletleri arasında dolaylı yoldan savaşıma işaret eden vekalet savaşı, her ne kadar tarihsel açıdan eski bir olgu olarak görünse de bugün daha çok devletin başvurduğu bir mücadele şekli olarak kendini gün yüzüne çıkarmıştır.

Vekalet savaşları devletlerin esas olarak menfaatler ve risk algıları ile daha geniş jeostratejik kaygılarıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Bir taraftan doğrudan çatışma sonucunda elde edilecek potansiyel kazanımlar, diğer taraftan getireceği yüksek maliyet ve neden olacağı kayıplar, devletleri başka yollar düşünmeye sevk etmiştir. Savaşın

maliyetinden kaçınma arzusu, devletlerin ilk başta doğrudan çatışmaya girmek yerine savaşı potansiyelde bir grubu desteklemeyi tercih etmesini açıklar mahiyettedir (Hughes 2014, 23). Bu noktada, savaşın yalnızca finansal getirisi değil, savaşın neden olduğu kayıplara karşı hassasiyet ve savaş ilanının ve/veya savaşı kaybetme olasılığının getireceği ulusal ve uluslararası prestij kaybı korkusu yer alabilmektedir. Ayrıca, doğrudan askeri çatışmaya girmeme yönündeki toplumsal ve siyasi baskı da devletleri konvansiyonel bir savaşın parçası yapma konusunda alıkoymaktadır. Bu durum, güvenlik kaygıları ile birleştiğinde, doğrudan bir çatışmanın tarafı olmak devletler tarafından yüksek ölçüde tercih edilebilir olmaktan çıkabilmektedir. Ancak devletler, bölgesel ve uluslararası rakipleri karşısında etki alanlarını daima korumak ve geliştirmek isterler. Bunun için de istihbarat arayışı içine girebilirler. Doğrudan savaşmadan, rakiplerini alt edebilecek her türlü yol ve yöntemi yol haritalarına koyabilirler. Bunların başında, etnik ve dini bağları doğrultusunda ideolojik işbirliği yapma arzusu gelebilmektedir. Bir devlet, rakip devletini zayıflatmak, yıpratmak, daha uzun vadede zarar vermek için, kendi ise organik bağa sahip bir başka aktörü destekleyerek ona karşı mücadele içine sokabilmektedir. Bu durum, doğrudan bir çatışmaya girerek, çatışmanın maliyetini topyekün üstlenmektense, maliyeti desteklediği bir başka aktör ile paylaşmasına ve böylece kendinden fazla kaynak harcamadan, rakibini yıpratma imkanı sağlamaktadır. Dolayısıyla, devletlerin vekalet savaşlarına başvurma nedeni, her şeyden önce kendi etki alanlarını korumak, geliştirmek, bu sebeple rakiplerine zarar vermek, yıpratmak, ancak bunu doğrudan bir çatışma içine girmeden yapmak olarak görülebilmektedir. Bu sayede, devletler savaşın yüksek maliyetini bertaraf etmiş, olası savaş sonucuncan bir nebze kendini korumuş olmaktadır. Ayrıca, devletler mevcut güç dengesi içinde yaşadığı tatminsizlik sonucu, güvenebileceği müttefikleri olmadığı durumlarda düşman devlete karşı bir mücadele yürütürken vekil tutma yoluna gidebilirler. Bir diğer etmen olarak, iki ülke arasındaki güç farkı ve bir ülkenin diğerine kıyasla konvansiyonel üstünlüğü karşı devleti düşük şiddetli çatışmalara ve bölgedeki bazı milis kuvvetlere destek vermeye sevk edebilir. Ayrıca vekalet savaşlarının örtük doğası, devletleri uluslararası toplum önünde doğrudan suçlanacak merci konumunda da

tutamamaktadır. Bu devletlerin prestijlerini zedeleme konusundan olası bir savaş ilanından daha az maliyetli olabilmektedir.

1.4.5. Devlet İçi Çatışmaların Vekalet Savaşları İle Kesişen Yolu

Yukarıdaki bölümlerde savaş olgusunun bir nebze değişim ve dönüşüme uğradığı konusuna değinilmiştir. Savaşın tarihsel perspektifinden bakıldığında uluslararası hukukun koyduğu kısıtlılıklar, demokrasi olgusu gibi etmenler ile devletlerin savaşa başvurma konusuna bakışının daha yumuşadığı söylenebilir. Devletlerin birbirlerine karşı savaş ilan edebildiği, çeşitli ittifaklar kurup bozabildiği dönemlerde büyük devletlerin savaşlarından söz edilirdi ve böyle zaman dilimlerinde devlet içi yaşanan çatışmalar gölgede kaldığı görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı ertesini döneminde batı yarımkürede iç savaşlardan bağımsız olarak devletler arası savaşlara neredeyse hiç rastlanmamıştır. Ancak özellikle 1960'lerden itibaren uluslararası savaşlarda bir düşüş meydana geldiği gözlemlenirken, 20. yüzyılın ikinci yarısında devlet sınırları içindeki çatışmaların sayısının arttığına tanık olunmuştur. Özellikle 1948 sonrası Kolombiya'da yaşanan iç çatışmaları 1990'lara kadar yine Orta Amerika, Afrika ve Ortadoğu ülkeleri izlemiştir (Hobsbawm, 2007; 4-5). Dolayısıyla yüzyılın akışı içinde savaşın yüzü devletler arasında cereyan etmesinden ziyade devlet içi çatışmalarla kendini gösterir bir hal almaya başlamıştır.

Soğuk Savaş döneminde bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin başka bir ülkenin iç işlerine müdahalede harekete geçmesi gibi örneklere çok az rastlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistem açısından bakıldığında ise büyük devletler sisteminin fiilen ortadan kalkması ile birlikte bir takım devletlerin başka devletlerin işlerine karışarak silahlı müdahalede bulunmasının önündeki engellerin de kalktığı sonucu ortaya çıkmıştır. Nitekim, vekalet savaşlarını anlamlandırma yolunda da iç dinamiklerde ortaya çıkan çatışma halinin bir dış güç tarafından desteği ile konsolide edilmesini açıklamak mümkün görünmektedir.

1.4.6. Terörizm ve Vekalet Savaşları Üzerine Düşünmek

Vekalet Savaşları üzerine düşünülen temel saiklerden biri devlet destekli terörizm konusu olmuştur. Bu da vekalet savaşlarını düşünürken sorunlu bir kavram olan terörizm unsuruna kayıtsız kalınamamasını gerektirmektedir. Terörizm sosyal bilimciler açısından üstünde uzlaşılmanın oldukça zor olduğu bir kavramdır. Genel itibari ile bu kavram şiddet, korku, tehdit ve yasa dışılık gibi olgulara karşılık gelmekte, ancak bu çerçevede bir tanım yapma açısından da yeterince muğlaktır. Zira her şiddet unsuru terör olarak lanse edilemez ancak her terör eyleminin bir şiddet eylemi olduğunu söylemek yanlış değildir. 11 Eylül Saldırıları her ne kadar bir devlet dışı silahlı grup tarafından gelen ilk şiddet içerikli eylem olmamasına rağmen, devlet dışı bir örgüt tarafından gelen şiddetin nedenlerini araştırmaya yönelik tartışmalar ve çalışmalar bu saldırı sonrası yoğunluk kazanmıştır. Devlet dışı şiddet de burada ziyadesiyle tek bir kavram üzerinden ele alınmaya başlanmış ve söylem bu tek kavrama indirgenmiştir. Terörizm üzerine artık bir kavramı çözümlemeye doğru akademik dünya çalışmalar yaparken, devletler de devlet dışı bir örgütten gelen şiddeti doğrudan bu kavram ile açıklamış ve hatta uğruna savaşlar ilan edilmiş, çeşitli koalisyon ve işbirlikleri ile mücadeleler verilmeye başlanmıştır. Ancak bugüne kadar ne terörizmin aslında ne olduğuna yönelik bir uzlaş, ne de bu sınırsız şiddet silsilesine karşı etkin bir uluslararası mücadele geliştirilebilmiştir.

Terörizm kavramı üzerine uzlaşmış bir tanım konulabilmesi ve bu şiddet olgusuna yönelik uluslararası bir mücadele geliştirilebilmesi önündeki en büyük engel devletler arasındaki siyasi uyuşmazlıktan ileri gelmektedir. Terör nedir, terörist kimdir sorunsalı uluslararası hukukta şiddet eylemlerinin sınıflandırılmasıyla bile çözümlenememektedir. Bir şiddet eğilimli grubu bir devlet ‘terörist’ olarak tanımlarken, aynı grubu bir başka devlet ‘özgürlük savaşçıları’ olarak adlandırabilmektedir. Örneğin, Lübnan’da EMEL örgütünden daha islamcı bir çizgide ayrılan ve doğduğu 1980’li yıllardan bu yana şiddet eylemleri sergilemekten geri durmayan Hizbullah silahlı örgütü İsrail için bir terör örgütü imajı çizerken, İran aynı örgütü ‘küçük ortak’ olarak tanımlamaktadır. Bu uyuşmazlıkların da etkisi bu şiddet belası ile etkin bir uluslararası

mücadele ortaya koyulamamakta ve bu olgu uluslararası alanda ve devletlerin iç politikalarında varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Özellikle devlet içi çatışmalar dendiğinde taraftalardan biri isyancı grubun kendisidir. İsyancı gruplar ise şiddet eylemlerine eğilimli, çoğunlukla operasyonlarını silaha başvurarak yürüten ve mücadelesini adeta terör estirerek yürüten devlet dışı oluşumlardır. Bu gruplar çoğunlukla hükümetler tarafından -özellikle son 15 yıldır- terörist olarak tanımlanmaktadır. Bir devletin sınırları içinde meydana gelen, dış kaynaklı hiçbir örgüt ve devlet ile işbirliği içinde olmadan gerçekleştirilen şiddet eylemleri ulusal terör olarak tanımlanabilmektedir. Bu tarz eylemlerde hedef hükümete zarar vermek dışında başka bir devletin veya şahsın menfaatini veya zararını hedef alma gayesi gerekli olmayabilir. Devletler bu tarz iç şiddet eğilimlerine karşı kendi hukuki gereklilikleri doğrultusunda mücadelesini verme yetkisine sahiptir. Günümüzde yaygınlık kazanan uluslararası terörizm olgusu ise başvuru şiddet eylemlerinin birden fazla ülke topraklarında gerçekleşmesi, birbirinden farklı toplumsal grupları hedef alması ve neticesi açısından uluslararası sonuçlar doğran şiddet şeklidir. Ulusal ya da uluslararası, her iki şiddet sahası da doğrudan ya da dolaylı rakip ya da tehdit olarak gördükleri devletleri zayıflatmak ya da güçlenmesini engellemek amacı ile terör eylemleri gerçekleştiren gurupları desteklediğine tanıklık edilmiştir. Bu da kendi dış politik hedeflerini gerçekleştirmede şiddet eğilimli devlet dışı aktörlere politik, askeri ve ekonomik destek sağlama konusunu önemli bir araç olarak görme ve kullanma ihtimali oluşturmaktadır (Ekmekçi, 2011: 125-127).

Devletlerin uzun dönemli bölgesel ve küresel çıkarlarını gerçekleştirme gayesiyle başvurduğu bir dış politika aracı olan Vekalet Savaşları olgusu, devlet destekli terörizm ile yakın bir mercek altına alındığında birbirleriyle oldukça ilintili oldukları görülebilir. Devlet destekli terörizm bir devletin başka bir devlet üzerinde, şiddete eğilimli silahlı gruplara, eylemlerini gerçekleştirmeleri doğrultusunda verdiği doğrudan ya da dolaylı desteği ifade etmektedir. Heupel bu stratejinin özellikle 1980’li yıllardan itibaren küresel ilişkilerde yaygınlık kazandığı ve demokratik vya demokratik olmayan çoğu devletin

dolaylı ya da doğrudan bu yöneme başvurduğunu ileri sürmektedir (Heupel, 2007; 480). Nitekim, savaşmak yerine kendi imkanlarını şiddete eğilimli bir isyancı örgüt ile paylaşarak onu savaştırmaya delege etmek, çok daha basit ve uygun bir araç olarak görülmektedir. Dolayısıyla, savaş gibi maliyetli bir olguya karşın, nispeten ucuz ve daha az riskli bir seçenek ile, devletler birbirlerine karşı terörist eylemler gerçekleştiren devlet dışı silahlı örgütleri destekleme girişiminde bulunmaktadır (Conrad, 2011: 533- 534).

Ancak devlet destekli terörizm unsuru hem kavramsal açıdan oldukça sorunludur hem de vekalet savaşları olgusu açısından ne yönde ayrıştırılabileceği hususu net değildir. Yine de, çalışmanın temel çerçevesi uluslararası alanda yürütülen vekalet ilişkileri bağlamında, bir devlet dışı silahlı aktörün desteklenmesi ve savaşa delege edilmesi üzerinde durmaktadır. Temelden sorunlu olan terörizm kavramını bu amaçla çalışmanın içine alma arzusu bulunmamaktadır.

1.4.7. Vekalet Savaşları Bitmeyen Savaş mı? Çatışmanın Ömrüne Etkisi Üzerine

Savaşlar bazen tahmin edildiğinden daha uzun sürebildiği gibi, yaratacağı kayıp ve maliyet de bir hayli yüksek olabilmektedir. Devletler savaş kararı alırken oldukça rasyonel davranma yoluna giderler, ancak alınan ilan edilen savaş kararı her zaman rasyonaliteyi sağlamaktan uzaktır. Yine de, savaş ilan edilirken devletler ön hazırlığını yapma, savaşma kapasitelerini gözden geçirme imkanına sahip olabilirler. Böylece savaş ilanından ateşkese geçen süre içerisinde savaşın yaşandığı kesin bir ortam ve süreç vardır. Her ne kadar savaş ortamı bazen düşük, bazen yoğun şiddet içerikli olsa da, savaş olgusu çoğunlukla belli zaman dilimlerini kapsar ve ateşin sustuğu ana kadar devam eder. Oysa vekalet savaşları kavramında belli savaş ilanı yoktur. Sona ermesi de her zaman bir ateşkes ile sona eremeyebilir. Nitekim, vekalet savaşları içinde çatışan taraflar dışında, dışarıdan vekil birime destek olmak suretiyle müdahil olan destekçi birimin de dolaylı mücadelesini sonlandırıyor olması gerekmektedir. Oysa destekçi birim, mevcut çatışma halinden ne kadar fayda sağlıyorsa, çatışan taraflar çatışmayı sonlandırmaya yaklaşırsa bile, ya

desteklediği silahlı örgütü yeniden azmettirmek, ya da kendisine uygun başka bir silahlı örgüt ile yoluna devam etmek isteyebilir.

Bu bağlamda, vekalet savaşları çözümsüzlüğün içinden doğan veya bir çözümsüzlüğü mevcut kılarak var olan; sürdürülebilirliği de çözümsüzlüğün kendisine bağlı olan bir olgudur. Vekalet savaşlarının yürütüldüğü bir ortamda çözüm süreci hangi evrede devreye girer, kalıcı olması neye bağlıdır sorusu sorulduğunda, vekalet ilişkilerinin mevcudiyetinin bu savaş olgusunun yürütüldüğü durumdan kaynaklı ileri geldiği görülmektedir. Burada savaşların süresi siyasi hedeflerin sürdürülüp sürdürülmemesine değil, savaş için gerekli kaynakların sağlanıp sağlanamamasına bağlıdır. Bununla birlikte, savaşların sonra ermesi bir tarafın hedefine ulaşması değil, tarafların artık savaşı sürdürmeye yetecek maddi kaynaklarının olmaması veya tükenmiş olmalarından ileri gelmektedir. Öyleyse, vekalet ilişkilerini sürdüren tarafların mevcut çözümsüzlük ortamındaki çıkarları stratejik ve pragmatikse, çözümsüzlüğün devamı arzu edilen bir husus olarak kalmaya devam edecektir.

Vekalet savaşı olgusu bir devlette meydana gelen iç tehdit unsuru ile yakından ilintilidir. İçinde huzursuzluk, çatışma ve savaş olan bir devlet, dış rakiplerine karşı daha açık ve korunmasız kalabilmektedir. Bu durum yeni çatışma ihtimalleri doğurmakta ve çözümsüzlüğü tetiklemektedir. Burada şu husus anlam kazanmaktadır: dış politika çalışmaları uluslararası güvenlik konularının ötesine geçmiş durumdadır. Artık uluslararası güvenlik konusu dış politikanın ana yürütücüsü olmaktan çıkmıştır. Aksine, bir devletin içerisinde yaşanan kaos ortamı, uluslararası ilişkilerde de önemli bir etkiye sahiptir. Öyle ki, dış politika kararlarında iç tehditlerin de yönlendirici rolü büyük önem kazanmıştır. Bu durum, daha ziyade kimliksel ve/veya ideolojik bazda farklılıklardan kaynaklı olarak, içinde huzursuzluk barındıran devletlerin uluslararası ortamda savunmasız hale gelebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu da güvenliğin daha komplike bir hal almasına neden olmaktadır.

Destekçi devletler, yeni savaşlar olarak adlandırılan bu şiddet biçimine doğrudan katkı sağlamaktadırlar. Nitekim, askeri faaliyetlerin güvenlik alanından, doğrudan siyasi alana kaydığını gösteren bu ilişki ve mücadele biçimi, mevcut iç çatışmaları kullanılarak dışsal müdahaleyi endemik şiddette suç ortağı haline getirmektedir. Kendisine meşru bir zemin yaratma konusunda oldukça güç olan bu örtük destek hali, savaş ile barış arasındaki ayrımı neredeyse tamamen ortadan kaldırmakta, böylece yeni bir güvensizlik durumuna ortam hazırlamaktadır. Nitekim, çözüme giden yolda çözümsüzlüğün yıpratıcı etkisi önemli görülmektedir. Devletlerarası meselelerde yaşanan sorunların askeri çözüme kavuşturulabilmesinin yolu, yine devletlerin kendisinin geliştirip kabul ettirebilecekleri ayrımlar ve sınırlamalardan oluşturulmaktadır. Karmaşık sorunların askeri alana indirgenmesi, akabinde bunların tartışmalı meselelerin çözümü olarak kabul edilmesi için belirli sınırlamalar getirilmesi gerekmektedir. Ancak, vekalet savaşlarının yürütüldüğü ortamlarda, kimin dost kimin düşman olduğunu devletin belirleme yetkisi ortadan kalktığı için, içinden daha da çıkılmaz bir duruma sokmaktadır.

Ayrıca, vekalet savaşlarının uzun sürmesi, hem vekil hem de savaş lordları gibi çeşitli gruplar açısından savaşın mali karının da yükseltilmesi olarak görülmektedir. Savaş, destekçi devletler açısından ucuzlamakta, ancak çatışmanın yürütüldüğü bölgelerde hem yağma, talan, haraç ile kazanım sağlayan savaş lordlarını, hem de finansal açıdan tatmin olan vekilin kazanımını artırmaktadır. Ancak savaş destekçi birim için ucuzladıkça ve vekil ile çevredeki diğer gruplar için kazanım arttıkça çözümün bedeli de yükselmektedir. Barış koşullarında ekonomik hallerinden memnun olmayan grupların yine çatışmaya meyil etmemelerinin garantisi yoktur. Dolayısıyla, vekalet ilişkilerinin ekonomik yönü çözümsüzlüğün beslenmesi için önemli bir unsur teşkil etmektedir.

Bir diğer husus vekalet savaşlarının yürütüldüğü mntıkalar ile ilgilidir. Vekalet savaşlarının özel sınır cepheleri bulunmadığı gibi kendine ait daha geniş bölgelerde de yapılabilmektedir. Bu geniş bölgelerde yürütülen çatışma hali ise göçmen toplulukların oluşmasıyla sonuçlanmaktadır. Son zamanlarda ortaya çıkan göç krizi, devlet dışı silahlı aktörlerin savaşımı yürüttüğü bölgelerde bilhassa yoğunluk kazanmıştır. Göç konusunun

yanısıra, çatışmanın devam ettiği bölgelerin meşru statülerinin kaybolması ileride neden olabilecek yeni çözümsüzlük alanlarına işaret etmektedir.

Belli başlangıç ve bitiş zamanları yoktur. Dinamiklerinin ne zaman söneceğine dair öngöründe bulunmak da oldukça güçtür. Zira, konvansiyonel savaşlarda olduğu gibi, savaş ilan edilmesi veya vekaleten savaşı bir barış anlaşmasıyla sonlanmasını beklemek ütöpik bir bakış açısından öteye geçememektir. Vekalet savaşlarının doğası gizli, el altından yürütülen bir savaş biçimi olmasıyla, örtük yapısı kendisini konvansiyonel savaşlardan ayrı tutmaktadır. Bu da, yürütülen çatışmaların ne zaman sonlanacağına dair öngöründe bulunmayı oldukça zorlaştırmaktadır.

Başka bir husus vekalet savaşlarının taraflarının belirlenmesinde ve çözüm için belli bir masa etrafında oluşturulabilmesi hakkındadır. Bir savaşın sonlanması ve çatışma çözümü safhasına geçilirken ilk olarak çatışan taraflar belirlenir. Çatışma çözümü açısından, çatışmaya müdahil olan aktörler, bu aktörlerin çatışmaya olan etkileri, çıkarları, pozisyon ve güç durumları ile yapısal özellikleri ve birbirleriyle olan ilişkilerini çözümlemek oldukça önemlidir. Çatışmaya dahil olan aktörün bir devlet mi, uluslararası bir örgüt mü veya devlet dışı silahlı bir örgüt mü olduğu noktası, çatışmayı sonlandırma yaklaşımlarını etkileyecek öneme sahiptir. Ancak vekalet savaşlarında, çatışmanın tarafları çatışan aktörler olduğu kadar dış destek veren bir üçüncü aktörün varlığıdır. Oysa bu aktör çoğunlukla çatışma barış görüşmelerinde yer almaz. Bu da, çatışmanın gerçekten bir barış görüşmesiyle sonuçlanabileceğine dair kuşkuları beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak, sınırların güç yansıtmaktan ziyade çatışma bölgeleri haline gelmesi, yürütülen mücadelelerin bedellerinin ağırlaşması, belli sınırların olmaması, öngörüsüzlük, adil olmayan şartlar, ekonomik beslenme, çözümsüzlüğün kazanımları, yeni krizlere gebe olması, milisleşen toplumlar, şiddet kullanan yeni kaynakların varlığı, büyük mülteci akınları, meşru zemine oturtulacak mekanizmanın işlememesi, savaş ve barış arasındaki ayrımın grileşmesi gibi varsayımlar doğrultusunda, vekalet savaşlarının ne derece

uluslararası çözümü zor sorunlarda yer aldığı ve çözümsüz kalan sorunları devam ettirdiği sorusuna argümanlar sunmaktadır.

1.5. Bir İlişki Türü Olarak Vekalet Savaşları

Yukarıdaki bölümlerde vekalet savaşları olgusunun bir savaş türü olarak ele alınıp alınamayacağı üzerine bir tartışma zemini yaratılmıştır. Bu bölümde ise bu vekalet savaşlarının yürütülmesine yönelik ilişkilerin nasıl kurulduğu üzerine odaklanılmaktadır. Vekalet savaşlarının bir ilişki türü teşkil edip etmediği sorunsalı, bir savaş türü olup olmadığı hususu kadar tartışmalı görünmemektedir. Zira etkileşimin olmadığı durumda eylemden de bahsedilemez. Ancak Vekalet Savaşları üzerine çalışmalarına odaklanan araştırmacıların en çok göz önünde tuttuğu kısım vekalet ilişkilerindeki vekil ile destekçi arasındaki etkileşim olmuştur. Bu konuda en etkin araştırmalardan birini yürüten Salehyan (2005) vekil ile destekçi arasındaki sınır ötesi kimliksel bağların mevcudiyetine vurgu yaparak, vekalet ilişkilerinin çoğunlukla ortak bir kimlik zemininde buluşarak başladığı veya uzun süre devam ettiği argümanını ortaya koymuştur. Hatta kimi araştırmacılar vekil birimlerin kendilerine has kimlikleri, hedefleri ve stratejileri olduğu gerekçesiyle, onların da birer otonom aktör olduğunu ileri sürer. San-Akca'nın (2016) çalışması da bu açıdan kıymetlidir. Bu ilişkilerin nasıl kurulduğuna, daha doğrusu vekil ile destekçinin birbirlerini hangi kriterler doğrultusunda seçtiğine odaklanarak birer seçim modeli inşa etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de devlet dışı silahlı örgütlerin de kendi destekçilerini kendilerinin tercih edeceği bir yapılarının olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda, vekalet savaşları kendine bir vekil tutan patron devletin kendi politikalarını yürütürken sahada savaştırdığı bir piyon örgüt ile ilişkileri değil, yapısal farklılıkları bulunan iki aktörün kendi hedefleri doğrultusunda birbirlerinden yararlanan ve bu doğrultuda bir nevi çıkar işbirliği yürüttüğü ileri sürülebilir.

Ancak vekalet savaşına yönelik kurulan ilişki biçimi her ne kadar bir destekçi ve vekilin sürdürdüğü işbirliği ilişkisine bağlı olarak yürüyor olsa da, vekalet savaşına başvurulmasının önündeki tek unsur bu değildir. Bir destekçinin vekil birimi, ortak bir

hedefe karşı savaştırıyor olmasında öncelikle destekçi birim ile hedef birimin arasındaki ilişkinin boyutuna bakmak gerekmektedir. Belli bir husumet olmayan, karşı taraftan tehdit algılamayan, sorunlu bir dış politika serüvenine sahip olmayan devletlerin, her ne olursa olsun belli riskler alarak, başka bir devlete karşı savaştıracak vekil kuvvetleri harekete geçirmesi gerçekçi akımın bile üstüne mantıklı varsayımlar üretmesini engeller niteliktedir. Dolayısıyla, destekçi ile vekil birim arasındaki işbirliği ilişkisine götüren bir başka ilişki türünün mevcudiyeti iyi saptanmalıdır. Destekçi ile hedef birim arasındaki uluslararası arenada ileri gelen rekabet ilişkisi, birbirlerini savaş alanında görme tercihsizliği sonucu başka kanallardan rakibi yıpratmaya götürmüştür. Mevcut rekabetin, rakibe karşı belli kazanımlar elde edileceği düşüncesi ile başka bir birim ile işbirliğine götürmesi ise ortaya beklenen bir çatışma sonucu çıkarmaktadır. Nitekim yapılan işbirliğinin de amacı vekil ile hedef birimin çatışmalarını izlemektir. Öyleyse, vekalet savaşları kavramı bir savaş türü olmasından öte aslında çok daha önce bir ilişki türüdür. Ancak bu ilişki türü geleneksel paradigmaların varsaydığı gibi sadece devletler arasındaki dostane veya hasmane ilişkiler bütünlüğünün oldukça dışındır. Hem devlet dışı silahlı unsurları içinde barındırması bakımından, hem de birbirlerinin nedeni-sonucu olan üçlü ilişki tarzını aynı anda yansıtmaması bakımından üzerinden incelikli analizler yapılmasını gerektirmektedir.

Vekalet savaşlarının yürütülebilmesi en az üç aktörü birbirleri ile etkileşim içinde olmasını gerekli kılmaktadır. Vekalet ilişki türleri de bu üçlü kombinasyon açısından rekabet-işbirliği ve çatışma ekseninde toplanmaktadır. Destekçi ile hedef birim arasındaki rekabet ilişkisi, destekçi birimi savaşın getireceği maliyetten kaçınmak adına başvurduğu bir alternatif olarak, kendisiyle ortak bir düşmanı paylaşan vekil bir birimi desteklemeye, diğer bir ifade ile özel bir işbirliği ilişkisi kurmaya götürmektedir. Destekçi ile vekil birim arasındaki kurulan bu işbirliği sayesinde, vekil birim hedef birime yönelik mücadelesinde ihtiyacı olan kaynakları destekçiden temin ederek hedef birim ile çatışma ilişkisi içine girmektedir. Bu sayede, vekil birim hedef birime yönelik sahada bir reel çatışma hali sürdürürken, destekçi birim hedef birime karşı dolaylı savaşını sürdürmektedir. Dolayısıyla, aktörler arasındaki ilişki ancak ve ancak bir diğer ikili arasındaki ilişkinin

boyutuna bakılarak anlaşılmaktadır. Bu da aktörleri ikişer ikişer ele alarak değil, daha bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak çözümlemeyi gerektirmektedir.

Temelde üçlü bir mekanizma üzerine kurulmuş bu ilişki kümesi, birimler arasında devam eden iletişimin kökeni ve boyutu konusunda daha da komplike bir hal almaktadır. Nitekim, bu çalışmanın ortaya attığı temel argüman vekalet ilişkilerinin devamlılığının çatışmaların uzunluğu üzerinde etkisinin olduğuna yöneliktir. Dolayısıyla ilişkilerin devamlılığı da vekalet ilişkilerini geliştiren etkenler ve koşullar ile doğrudan ilişkilidir.

1.5.1. Vekalet İlişkilerini Geliştiren Etkenler, Mekanizma ve Koşullar

Vekalet ilişkilerini gelişimindeki temel etkenlerin destekçi ile hedef birim, destekçi ile vekil birim ve vekil ile hedef birim arasındaki ilişkilerin yönü ile ilintidir. Destekçi ile hedef birim açısından, aralarındaki mücadeleyi yürütmede konvansiyonel savaş yapmaya yönelik isteksizlik, güç karşılaştırması bakımından getireceği risk ve bu riski vekalet ilişkileri zemininde nispeten azaltan, ve riski düşüren karşılanabilir bir maliyetin doğması olarak görülebilir. Ortak bir hedefe karşı işbirliği ilişkisi geliştiren destekçi birim ile vekil birim açısından ise çıkar uyumunun korunması, ilişkilerin kurulması kadar sürdürülebilmesi için de oldukça önemlidir. Bununla birlikte, özellikle vekil birimin çatışmadaki motivasyonu ve destekçisi tarafından bir zorlamaya maruz kalıp kalmadığı, vekalet ilişkilerinde mahiyetini korumaktadır.

Destekçi ile hedef birim açısından bakıldığında karşılanabilir maliyet unsuru ilk göze çarpan etmen olarak kendini göstermektedir. Bir devletin başka bir devlete karşı vekalet savaşı yürütmesinin arkasındaki ana sebeplerden biri olan görece düşük maliyet faktörü, kendisini vekalet ilişkileri içine girerek mücadelesini yürütmeye sevk edebilmektedir. Burada, devletin doğrudan rakip devlete karşı savaşmaya girmesindeki isteksizlik, doğrudan savaşın getireceği risk, istenmeyen kayıplar ve doğuracağı olumsuz sonuçlar yine etken olabilmektedir. Aynı şekilde, destekçi ile hedef birim arasındaki güç karşılaştırması bakımından savaşmanın nispeten zayıf devlet açısından olanaksız oluşu bir diğer vekalet ilişkilerini geliştirici etmen olarak ele alınabilmektedir. Örneğin, Suriye,

İsrail ile ilişkilerinde, İsrail'in kuruluşundan beri hasmane ilişkiler içinde olmuş, Arap İsrail Savaşları dahil, neredeyse hiç doğrudan savaş muharebesinde karşı karşı gelememiştir. Fakat mücadelesini özellikle Lübnan üzerinde savaşan silahlı gruplar üzerinden yürütmekten vazgeçmemiştir. Bu durum destekçi ile hedef birim arasındaki güç ilişkilerinin yanı sıra, sorunlu bir geçmişe sahip olmasından da ileri gelebilmektedir. Sorunlu geçmişe sahip aktörlerden destekçi birim, bir an önce istenen sonuca ulaşamadığı için, mücadelesini sürdürmek ve rakibini dolaylı yoldan yıpratmak adına sahip olduğu vekil ile ilişkisini etkin tutmayı tercih edebilir.

Destekçi ile vekil birim açısından bakıldığında, vekalet ilişkilerini geliştiren birincil etmen olarak ortak düşman unsuru göze çarpmaktadır. Vekil birim ile kendisine kaynak sağlayarak mücadelesine yardımcı olan dış destekçinin sahip olduğu ortak düşman (hedef birim), birbirleri ile işbirliği içine girmesindeki en temel etkidir (Hughes 2014). Ortak düşman üzerinden kurulan vekalet ilişkisinin işbirliği boyutu her iki tarafa da fayda sağlayacak şekilde korunmaktadır. Vekil, mücadelesini sürdürmede ihtiyacı olan kaynakları destekçiden temin ederken, destekçi de kendi rakibine karşı nispeten ucuz bir maliyette ve doğrudan karşı karşıya gelmeden mücadelesini yürütme imkanı yakalayabilmektedir. Ancak bu aralarındaki bu ilişkinin sürdürülebilirliği, çıkar uyumluluğunun devamlılığından ileri gelmektedir. Bu da destekçi ile vekili arasındaki işbirliği ilişkisinin ne kadar stratejik çıkar odaklı, ne kadar organik bağ ile birbirine bağlı olduğu hususunun önemine işaret etmektedir.

Vekil ile hedef birim açısından bakıldığında, aralarındaki çatışmayı yürütmedeki kararlılık, motivasyon ve ihtiyaç duyulan kapasite önemli etmenler arasındadır. Hedef birim, hem destekçinin hem de vekilin hedefinde olduğu sürece çatışmadaki kapasitesini ve etkinliğini yüksek tutmak zorundadır. Ancak vekil birimin çatışmadaki motivasyonu, vekalet ilişkilerinin gelişimindeki en önemli hususlardan birini oluşturmaktadır. Vekil birimin kendi siyasi hedefleri doğrultusunda, çatışmaya kendi arzusu ile girmesi, mevcut motivasyonun yükseleceğini göstermektedir. Ancak vekil birim, kendine ait çeşitli çıkar odakları peşinde destekçi birim adına bir savaşa girmesi, destekçi birim ile aralarındaki

ilişkinin nispeten kısa sürmesine ortam hazırlayacağı gibi, hedef birime yönelik de çatışmalarında kararlı olmayacaktır. Bu durum da vekalet ilişkilerinin gelişiminde önemli bir etken olarak ortada durmaktadır.

1.5.2. Vekalet İlişkilerini Çözümleme Arayışı: Bir Model Yaratmaya Doğru

Vekalet ilişkilerinden bahsederken, üçlü ilişkilerin doğasını ortaya çıkarma ihtiyacı kendini göstermektedir. Rekabet, işbirliği ve çatışma unsurlarının bir arada bulunduğu, en az üç aktörlü bu ilişki tarzının kendine has bir mekanizması olduğu varsayılabilir. Vekalet savaşı aktörleri, basit bir modelde ele alındığında vekalet savaşının temelde vekil ve destekçi birim olmak üzere iki, nedensel bir modelde ele alındığında vekil, destekçi ve hedef birim olmak üzere üç aktörlü bir yapıda ele alındığı dikkat çekmektedir. Vekil ile hedef birim arasında bir çatışma hali söz konusuysa, destekçi ile hedef birim arasında doğrudan bir çatışma hali bulunmamaktadır. Bununla birlikte, destekçi ile hedef birim arasında doğrudan hasmane tutumların açıkça ortaya çıkmasına da gerek yoktur, fakat uluslararası siyasette rakip birimler olarak ele alınırlar. Vekil ile destekçi birim arasında işbirliği söz konusudur. Yalnız bu işbirliği destek ve çıkar üzerinden kurulabilmektedir. Destek üzerinden kurulan işbirliğine bakıldığında örtülü bir destek veya nispeten açık bir destek olarak görülebilmektedir. Bununla birlikte örtülü destek türü çoğu kez stratejik planlara destek veren de-facto ilişki türüne karşılık gelirken, müttefik ilişkisi içindeki işbirliği daha ziyade destekçi birimin işbirliği konusundaki yüksek motivasyonu ile ilgili olarak ele alınmaktadır. Çıkar üzerinden düşünülen işbirliği ise materyal çıkarlar ile ideolojik çıkarlar arasında ayrılmaktadır. Materyal çıkarlar stratejik çıkarlar, ideolojik çıkarlar ise daha spesifik ideolojiler, normlar, kimlikler üzerinden açıklanmaktadır.

1.5.2.1. Rekabet: Destekçi-Hedef Birim İlişisine Realist Perspektiften Bakış

Uluslararası politika devletlerin uluslararası arenadaki ilişkilerinin ve aslında birbirleri ile olan rekabetlerinin stratejiye yansımış halidir. Uluslararası çatışmalar rastgele yaşanmadığı gibi, anlaşılabilir olaylar silsilesi de değildir. Devletlerin birbirlerine

karşı sürdürdüğü hasmane tutumlarla yapılaşmıştır. Ancak çatışmaların artmasında rekabet ilişkilerinin boyutu önemli yer tutmaktadır. Colaresi vd. 1816-2001 dünya siyasetindeki devletler arasındaki stratejik rekabetlere odaklanarak, çatışmanın olasılığının artması ve karşılıklı kriz ortamları, silahlanma yarışları, ittifaklar ve sahip oldukları yetenekleri nezdinde nasıl etkileşime girdiklerini analiz eder. Bu bağlamda, bölgesel anlaşmazlık (teritoryal alan) ile ilgili rekabetler ile statü ve etki (konum) ile ilgili rekabetler arasında ayırım yapar ve her birinin belirgin biçimde farklı çatışma tırmanışı şekillerine yol açtığını gösterir (Colaresi, 2007). Colaresi vd. birbirlerine rakip olan devletlerin, rekabet ilişkisinde düşmansallığın yapılaşmadığı ilişkilerle karşılaştırıldığında uluslararası çatışmaya girme ihtimalinin daha yüksek olduğunu ve rekabetin neden olduğu çatışmayı sınırlamak için demokratik barış, ekonomik gelişme ve/veya ekonomik karşılıklı bağımlılık beklentisinin çok da yerli olmadığına dair bir argümanı savunmaktadırlar.

Vekalet savaşları ekseninde değerlendirildiğinde, tıpkı Colaresi vd.'nin savunduğu gibi, birbiriyle ihtilaf halinde olmayan tarafların, birinin diğerine karşı vekalet savaşı sürdürmesi reel politikada çok da gerçekçi görülmemektedir. Bununla birlikte, birbirleriyle ihtilaf halindeki tarafların ortak ayırt edici niteliklerinin, politik hedeflerinin, statülerinin ve hatta kendi fayda-maliyet analizleri sonucu olarak şiddete başvurma arzularının eşit olmadığını gözlemlemek zor değildir. Burada rekabetin ana meselesinin ne olduğu önemlidir. Örneğin aralarında territoryal bir mesele söz konusu ise, sorunun çözümsüz kalmasının olası olacağı kadar, mücadelenin kararlılıkla yürütülebilmesinden de söz edilebilir. Nitekim toprak, bir ülke için bir taraftan iktisadi kaynakları temsil ederken, diğer taraftan milli kimliğin oluşmasında demografik bir unsurdur. Bu açıdan tarihi ve hatta dini bir değer olarak kabul edilir. Toprak, aynı zamanda stratejik bir değerdir ve bu açıdan egemenliği temsil eder yanı vardır. (Chiozza ve Choi 2003: 251). Bir toprak sorunun mevcudiyetinde, devletler karşı rakiplere karşı şiddetli mücadele içine girmek isteyebilir, hatta bu durumundan kendini sakınamayabilirler. Zira, Toprak veya güvenlik meseleleri üzerinden yapılan çatışmalar, çoğunlukla yoğun şiddet ve düşmanlığı beraberinde getirebilir (Chiozza ve Choi 2003: 252). Ancak, çatışmaların getireceği risk

algısı ve yüksek maliyet unsuru, devletleri sağduyulu karar vermeye itmektedir. İki ÷lke arasındaki konvansiyonel g÷ç farkı ve bir ÷lkenin diğetine kıyasla konvansiyonel üstünlüğü karşı devleti düşük şiddetli çatışmalara ve bölgedeki bazı milis kuvvetlere destek vermeye sevk edebilir.

Bir devlete karşı savaşıması için bir isyancı grubu azmettirmek ve/veya desteklemek, iki devlet arasında düşmanlık ilişkisinin perçinlenmesine de katkı sağlamaktadır. Ancak, bir devletin başka bir devlete karşı bir isyancı grubu savaştırması da önceden ileri gelen bir düşmanlık anlayışının ürünü olarak okunmalıdır. Rekabet ilişkisi her zaman savaşı girmeyi sağlıklı kılmaz. Hatta düşmanı tamamen ortadan kaldırmayı bile faydalı görmeyebilir. Bununla birlikte bir savaşın doğuracağı maliyetler, başında hesaplandığından çok daha vahim şekliyle sonuçlanabilir. Amaç rakibe içeriden zarar vererek güçsüz düşürmek, kendi dış politikalarını yürütürken karşısına engelleyici bir unsurun çıkmasını engellemek olabilir. Bu da devletleri, izleyecekleri dış politikaların potansiyel maliyetleri üzerine düşünmeye sevk eder.

Devletlerin niçin vekalet savaşlarına başvurduğu ve bir bir silahlı örgütü vekil olarak desteklediği hususlarının tartışıldığı yukarıdaki bölümlerde de ortaya konmaya çalışıldığı üzere, iki egemen devlet arasındaki hasmane ilişkinin boyutu çatışmalı bir geçmişe dayanabilir ya da son dönem siyasi konjonktürel durum göz önüne alınarak yürütölen bir dış politikanın çıktısı olabilir. Her iki durumda da, devletlerin kendi güçlerinin yetmediğı durumlarda çeşitli ittifakların parçası olma arzularından bahsedilebilir. Vekalet ilişkilerinde bu gerçekçi akımın üzerinde durduğu güç dengesi yaklaşımını yine uluslararası ilişkilerin egemen aktörleri arasında birbirlerine karşı kullandığı bir mekanizma olarak ele almak çok da hatalı olmayacaktır. Nasıl ki klasik güç dengesinde bir rakibi yaralamak, zarar vermek, gücüne karşı yeni güçler geliştirmek için başka devletler bir araya gelerek çeşitli işbirliği veya ittifakların parçası oluyorsa, vekalet ilişkilerinin de doğası açısından benzer bir durumdur. Bu noktada, iki rakip devlet sık sık anlaşmazlıklar yaşayan veya belli bir anlaşmazlık üzerinden mücadelesini çeşitli alanlarda yürüten egemen devletler olarak nitelendirilebilir. Ancak, milislerin hedefinin rakibi

olması gerekli değildir. Rakibin vekil kuvvetini hedef almak, rakibi hedef almakla eşdeğerdir.

İlişkinin Yönü

Bu çalışmada rekabet ilişkisi içinde bulunan iki rakip aktör, sık sık anlaşmazlıklar yaşayan ve bu anlaşmazlığın bir türlü çözüme kavuşmadan uzun bir süre boyunca uzayan iki devlet olarak nitelendirilebilir. Bu anlaşmazlık iki yönlü olarak okunabilir. İki rakip birim arasında çözümü oldukça güç, çetrefil doğası olan anlaşmazlıktan (çözümü zor sorun) söz edilebileceği gibi, uyuşmazlığın kökeninin uzun geçmişe sahip olmayan, belli statü konum anlaşmazlığından ve konjonktürel politikalardan kaynaklı olduğu görülebilir.

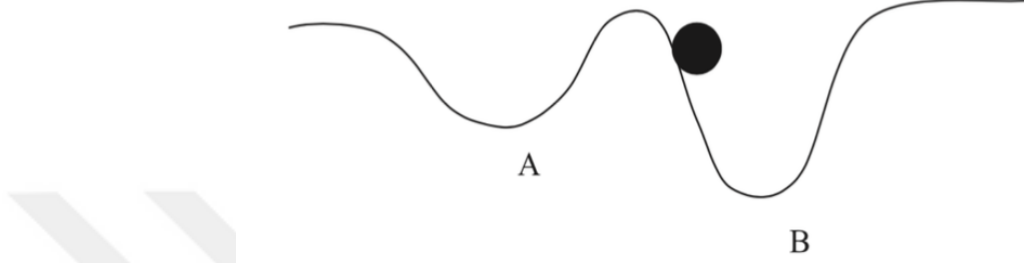
Çatışmaların çetrefil doğasını anlamlandırabilmek için çözüme ulaşmada uzun yıllarca epey güçlük çekmiş meselelere odaklanmak gerekmektedir. Her ne kadar tüm çetrefil sorunların kendine özgü bir niteliği ve farklı değişkenleri olsa da, her çatışmanın belli doğuşu, gizli çatışma halleri, görünür çatışma zamanları, kriz veya şiddetli kriz dönemleri mevcuttur. Bununla birlikte kimi çatışmalar çatışma yönetimi süreçlerini nispeten başarıyla tamamlarken, kimileri barış anlaşmalarını imzalarsa bile kalıcı barışı inşa edememede ortak kaderi paylaşmaktadır.

Çözümü zor sorunlar, çatışma çözümü çalışmalarıyla oldukça yakın ilişkiye sahiptir. Potansiyel çözüm evrelerinin çözümsüz kalmasıyla bunun nedenlerini, değişkenlerini, dinamiklerini anlamaya yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Bu meselelerden yola çıkarak çetrefil çatışmalar üzerine yapılan tanımlarda zamansal açıdan uzun geçmişe; aktörler açısından sorunu çözme hevesinden ziyade intikam alma ve rakibi alt etme dürtüsüyle hareket eden devletler ve/ya diğer aktörlere; içeriği açısından kimlik, egemenlik, değerler, çıkarlar gibi soyut meselelere, ilişkileri açısından düşmanlık ve düşmanlığın kutuplaşmış algılarına ve yıkıcı davranışlarına dayanmaktadır (Bercovitch, 2007, 100-101). Bununla birlikte, düzenli ordular kadar sivillerin de içinde bulunduğu, zaman zaman yüksek, zaman zaman düşük yoğunluklu, fakat hep bir şiddet potansiyeli barındıran çatışma ve/ya gerilim hali ile çatışma yönetimine ve uzlaşmaya karşı bir direnç

ve/ya başarısız barış sürec(ler)i çetrefil sorunların sahip olduğu temel faktörler arasında görülmektedir.

Korku, nefret, intikam alma hırsı, derin tarihi hassasiyetler gibi nesiller boyu aktarılan psikolojik manifestolar husumeti yüksek seviyede tuttuğundan, basmakalıp inançların ve algıların yeniden üretimiyle toplumsal davranışlara yansımaları sonucu sorunlar varlığını korumaya devam etmekte ve çetrefil bir hal almaya başlamaktadır. Nitekim, dinamik sistem teorisi üzerine yapılan çalışmalarda çetrefil sorunların kendini yenileyebilen, devam ettirebilen, var edilen düşmanlığın toplumsal karşılığını sürdürebilen dinamik ve kompleks sistemler olduğu kabul edilmektedir. Bu dinamik ve kompleks sistemler, inanç, tutum, davranış gibi birbirlerine bağlı elementler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Her bir elementte meydana gelen değişim diğer elementlerde de etki yaratmaktadır. Örneğin, düşmanlık algısındaki değişim kişilerin motivasyonlarının ve tutumlarının değişmesine paralellik göstermektedir. Bu da sistemin zaman içinde negatif veya pozitif yönde evrilmesine ve çatışan aktörler arası etkileşimin genel örüntüsüne etki etmektedir (Coleman, Novak, Wrzosinska & Vallacher, 2010). Ayrıca, Coleman vd. bu sürdürülebilir dinamik olgunun Şekil 2’de görüldüğü üzere A ve B noktalarının gösterdiği bir çekim merkezi olduğu kanısını ortaya atmıştır. Çeşitli değişkenleri göz önünde bulundurmakla birlikte kendini yenileyen çatışmalar, dönemsel dalgalanmalar içinde çetrefil sorunlara dönüşmekte, çatışma yönetiminden bahsedilse bile yine Şekil 2’de görüldüğü üzere çekim noktası olan çatışma haline giriş yapmaktadır (Coleman, Novak, Wrzosinska & Vallacher 2007, Nowak & Pruitt 2014).

Şekil 2: Pruitt, Coleman vd.'nin iki çekim merkezli dinamik sistem figürü

Fakat çetrefil sorunlar yalnızca iki aktör arasında vuku bulan ve iki aktörü derinden etkileyen meseleler değildir. Bu sorunlar devletler arasında çıkabilirken, devlet içindeki isyancı grupların aktiviteleri sonucu iç savaş şeklinde de kendini gösterebilmektedir. Örneğin, Keşmir sorunu Hindistan ve Pakistan arasında uzun yıllar devam eden, uzlaşmaya varılması oldukça güç olan devletler arası bir sorun iken, Kolombiya’da FARC hareketinin yıllarca yürüttüğü şiddet eylemleri devlet içi meseleler açısından örnek teşkil etmektedir.

Bir diğer husus, bu çatışmaların sadece orta seviyeye kadar kendi çevrelerini etkilemekle kalmayıp, bulundukları coğrafyaları ve hatta çok daha büyük coğrafyaları etkileme kapasitesine sahip olabilmeleridir. Bugün ve geçmişte çetrefil sorunlara örnek teşkil eden Kuzey İrlanda meselesi, İsrail-Filistin Sorunu, Hindistan-Pakistan sorunu, Mozambik, Somali, Angola, Myanmar’da yaşanan iç savaşlar gibi vakalar kendi çevre ve hatta bölgelerini oldukça fazla etkilemişlerdir. Bu tarz zamansal ve şiddet niteliği açısından oldukça yoğun içerikli çatışmalar uluslararası güvenliğe de bir tehdit oluşturmaktadır. Fakat diğer taraftan, çözüme ve uzlaşmaya gitmeyi tercih etmeyen, çatışmanın veya çatışma potansiyeli devamlılığından beslenen politika anlayışlarının bu sorunları devam ettirdiği görülebilmektedir.

Statü konum anlaşmazlığı diliminde ise çatışmanın izlediği tempo, iniş çıkışlar, yoğunluk, süre, çatışmanın doğası, taraflar arasındaki iletişim şekli ve kalitesi incelendiğinde, daha çok yapısal sorunlar dışında kalan, fakat çatışmayı etkileyen koşullar ve genellikle statik olan genel durum kastedilmektedir. Çatışmanın yaşandığı ortamdaki mevcut ekonomik, siyasi, sosyal sistemin kendisi çatışmayı besleyen bir etmen olarak öne çıkıyor olabilir. Bu da konjonktürel siyasetten tatmin olmama ve statü konum anlaşmazlığı içinde bulunma durumunu ortaya çıkarabilir. Toprak veya ideolojik anlaşmazlıklardan ziyade güvenlik ve bölgesel konjonktürel çıkarların ağır bastığı görülmektedir. Anlaşmazlıklar karşılıklı çıkar ilişkisi zemininde ele alındığı takdirde kapsamlı ve sürdürülebilir bir barışa ulaşabilir potansiyele sahip olabilmektedir. Bu açıdan geliştiği şartlar ve yapılara bakıldığında çözümü zor sorunlara nazaran nispeten çözüme yakın anlaşmazlıklar olarak değerlendirilirler (Bercovitch vd, 1991).

İdeolojik anlaşmazlık ve teritoryal meseleler gibi yapılaşmış çetrefil sorunların aksine, henüz kemikleşmemiş, uzun soluklu çatışmaya evrilmemiş, iletişim kalitesinin düşük olmadığı ve düşük yoğunluklu anlaşmazlıklar statü konum anlaşmazlığı çerçevesinde değerlendirilebilir. Nesilden nesile aktarılma şartını sağlamamakla birlikte, gündemi rejimlerin birbirlerine karşı yürüttüğü sıcak hasmane tutumları ile işgal edebilir. Burada özellikle çatışan veya dolaylı yoldan çatışmayı sürdüren tarafların karakteristiğini incelemek önem arz edebilir. Özellikle, birbirlerinin rejim türleri, görece güç üstünlükleri ve geçmiş ilişkileri, bir çatışmanın niteliğini belirler mahiyettedir (Bercovitch vd., 1991: 10).

Örneğin, Suriye-İsrail çatışmasının doğasına göz önünde tutulduğunda egemenlik, ideoloji, toprak, doğal kaynaklar ve güvenlik gibi birkaç farklı etmenin öne çıktığını görülmektedir. Pan-Arabizm ve ve Siyonizm, farklı iki kutbun çatışmasını ideolojik olarak öne çıkarmaktadır. Sorunun toprak, egemenlik, doğal kaynaklar ve güvenlik kısmını ise Golan Tepeleri meselesi oluşturmaktadır. Özellikle Lübnan toprakları üzerinde vuku bulan karşılıklı düşük şiddetli çatışmalar da güvenlik sorunu teşkil etmektedir. Bugün Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilere bakıldığında ise, mevcut

güvenlik sorunun konjonktürel politikalardan ileri geldiğini iddia etmek güç değildir. Türkiye ile Suriye ilişkisi Suriye rejiminin Kürdistan İşçi Partisi'ne (PKK) verdiği destek¹¹ , su ve Hatay nedeniyle gergin boyutuyla devam etmiştir. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak işgalinde Türkiye topraklarını da kullanmaya ilişkin tezkerenin, 1 Mart 2003'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde reddedilmesi, Irak işgaline karşı olan Şam ile Ankara'nın yakınlaşmasına yol açmıştır. 2000li yıllarda devam eden üst düzey ziyaretler ikili ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir. 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaş ile birlikte Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin de kopmaya başladığına tanıklık edilmiştir. Bu da göstermektedir ki, Türkiye ile Suriye arasındaki rekabet ilişkisi, İsrail ile Suriye arasındaki hasmane ilişki kadar yapısal soruna dayalı değildir. Bununla birlikte, iki devletin birbirlerine karşı izledikleri stratejik politikalar, aralarındaki anlaşmazlığın ne yönde evrileceğinin işareti sayılabilir.

1.5.2.2. İşbirliği: Vekil-Destekçi Birim İlişkisine İnşacılık Perspektifinden Bakış

İlişkilerin gelişimindeki faktörler ortak düşmana, ideolojik, kültürel, etnik veya dini kimlik zemininde uyuşmaya veya doğrudan ulusal çıkarların etrafında stratejik işbirliğine dayanmaktadır. İlişkilerdeki mekanizma ve koşullar içerisinde ise statükonun devamlılığını sağlama veya değiştirme arayışı, sınır ötesi jeostratejik meseleler, etnik, dini, ideolojik faktörler, ilişkilerin kurulması ve böyle bir savaşım içinde yer alınmasında etkili olan motivasyon kaynakları ilişkinin gelişmesinde doğrudan etkili unsurlar arasındadır. Ancak, devlet dışı silahlı örgütler desteğini her zaman ve her durumda aynı devletten almamış olduğu da gözlemlenmektedir. Bu da devlet dışı silahlı grup ile bir

11 İki ülke arasındaki başka bir sorun da Şam yönetiminin 1979 yılında PKK lideri Abdullah Öcalan'ı topraklarına kabul etmesiyle başlamıştır. Öcalan yıllarca Suriye'nin denetimindeki Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde ağırlanmış, burada kurulan kamplarda PKK'lılara eğitim verilmiş ve örgütün kongreleri Suriye'de toplanmıştır. Bkz: Al Jazeera Türk, 'Türkiye Suriye İlişkilerinde İnişler ve Çıkışlar' <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar> Erişim Tarihi: 22.04.2019

devlet arasında uzun vadeli bir stratejik ortaklık kurulmasının ve/veya böyle bir ortaklığa evrilmesinin oldukça zor olduğunu göstermektedir. Örneğin Filistin Kurtuluş Örgütü Suriye ve Mısır'dan destek alırken, onların güçlü etkisi ve baskısı altında kalmaktan çekindiği için asıl desteği Libya, Tunus, Sudan ve hatta Çin'den alma yollarına gitmiştir (Mann 2007). Benzer şekilde Filistin İslamı Cihat örgütü de Gazze'den Lübnan'a ve Suriye'ye doğru teşkilat yönetim mekanını sıklıkla değiştirmiştir (Stringberg, 2000).

Peki bu işbirliği nasıl kurulmaktadır? Destekçi devlet doğrudan bir yardım kanalını açmayı kendisi mi teklif etmektedir, yoksa başından itibaren bir devlet desteği ile kurulmuş bir işbirliğinden söz edilebilir mi? Vekilin ve destekçinin motivasyon kaynakları göz önüne alındığında vekil ve destekçi açısından farklı etmenlerin olduğu göze çarpmaktadır. Destekçi birim, güvenlik kaygıları, risk faktörü, siyasi baskı, doğrudan çatışmaya yönelik caydırıcılık, kayıplara karşı hassasiyet, ideolojik dayanışma, milli veya dini bağlar, nüfuz alanlarının korunması ve artırılması gibi etkenlerle bu ilişki türü içinde yer alabilirken, sadece istihbarata toplama, intikam alma duygusu, askeri operasyonlara yardım veya destekçinin kendi hırsları da birer unsur olabilmektedir. Bununla birlikte, vekil birimin motivasyon kaynaklarına bakıldığında göze çarpan temel üç faktör olduğu görülmektedir: prestij kazanma, kimlik kazanma ve asker teçhizat, silah, finansal destek, lojistik, askeri eğitim, güvenli bölge gibi kaynaklara erişim sağlama. Dolayısıyla, vekalet ilişkilerinin kurulmasındaki motivasyon kaynakları daha ziyade, maliyet düşürme, risk, çıkar ve ideoloji / kimlik üzerinden oluşmaktadır. Maliyet ve risk hesapları, stratejik çıkarlar gibi faktörlerin tek başına olmasından ziyade kombinasyon içinde olmaları durumu göstergelere yansımaktadır.

Kimlik-çıkarcı ilişkisi perspektifinden bir bakış geliştirildiğinde, ilişkinin sürdürülebilirliği açısından kurulan işbirliğinin bir çeşit koalisyon, ittifak ilişkisi mi, yoksa daha genel geçer bir zeminde kurulmuş, konjonktürel politikalara hizmet eden bir işbirliği mi olduğudur. Koalisyon veya ittifak ilişkisinden bahsedilirken daha ziyade güçlü bir motivasyonla hareket edildiği savunulabilir. Bu motivasyon da destek verilen birim ile destekçi arasında ortak kimliksel veya ideolojik ilişki hali içinde olması veya ortak

düşmana karşı yürütülen politikaların birbirleriyle yüksek ölçüde örtüşüyor olması önemlidir. Bu noktada güven ilişkisinin kurulabilmesi daha ziyade kimliksel veya ideolojik bir bağın olmasından geçtiği argümanı hakimdir. Hughes, Vekalet İlişkilerinin Gelişimi, adlı çalışmasında hiç bir ilişki türünün mükemmel olmadığı, kusurlarının da sürekliliği engellediğine vurgu yaparken, destekçi ile vekil birim arasında kimliksel bir bağın olmasında ilişkilerin daha uzun sürdüğü hipotezini ortaya koymuştur. (Hughes 2014).

(Bu bölüm şu fikirler ışığında genişletilecektir: Bir devlet dışı aktör ile kendi destekçi birimi arasındaki ilişki oldukça geri planda tutulmuş bir başka sorunsalı teşkil etmektedir. Bununla birlikte, yapılan çalışmalar ziyadesiyle patron-müşteri yaklaşımına başvurularak (Principle Agent Teorisi) ve çeşitli açılardan bu yaklaşımı destekleyerek yapılmıştır (Bapat 2012; Byman ve Kreps 2010; Salehyan 2010; Salehyan ve diğerleri 2011). Maliyeti olabildiğince düşük seviyede tutabilmek adına yürütülen dış politikada devletlerin isyancı grupları bir taraftan da kendi adlarına çatışmaya delege etmesi olarak nitelendirilebilen vekalet savaşları olgusunda, bu ilişki türü oldukça ağır basmaktadır. Ancak, bu yaklaşım tek yönlü bir bakış açısı sunmaktadır. Böyle bir desteği göstermelerinin arkasında yatan motivasyon kaynağının ne olduğu konusu her iki aktör açısından da önem arz etmektedir. Patron- müşteri ilişkisinde çoğunlukla patron ile müşteri arasında eşit bir alma-verme ilişkisi olmayan, patronun karar verici, müşteriye seçen ve ilişkiyi direkte eden aktör olarak öne çıkmaktadır. Bu hususta müşteri ise aldığı kaynağa muhtaçlığı bakımından patron tarafından yönlendirilen, kendi otonom kimliğinden uzak, karar verme mekanizması olmayan bir birim olarak okunabilmektedir (San-Akca 2016).

Devletlerin niçin vekalet savaşlarına başvurduğuna yönelik genel argümanlar önceki bölümlerde tartışılmıştır, ancak spesifik olarak belli bir örgütün desteklenmesi yönünde belli kriterler olup olmadığı veya bu kriterlerin neler olduğu sorunsalı da çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Bu bağlamda, devlet ile silahlı örgüt arasındaki etkileşimin yönünün ortak kimliğe dayalı bir unsur mu yoksa tamamen karşılıklı çıkara dayalı reel

politika sonucu mu olduğu hususu, üzerine hala düşünölmekte olan bir konudur. Nitekim, bu çalışma açısından vekil ile destekçinin arasındaki ilişkinin yönünün, yürütölen doğrudan ve dolaylı çatışmalarda önemli yeri olduğu tahmin edebilebilir.

İlişkinin Yönü

Destekçi ile vekil arasında politik veya sosyal bir ideoloji ile dini, etnik ve hatta kültürel bir zemin üzerinden paylaşılan bir ortak kimlik mevcut olabilir. Ancak vekalet ilişkilerinde böyle bir ortak kimlik zeminin varlığı her zaman gerekli değildir. Diğer bir deyişle, bir destekçi ile vekilinin birimin bu tarz kimliksel organik bağlantıya sahip olmaları için aynı kimlikleri taşımasına gerek yoktur. Sozer ve Salehyan araştırmalarında ilişkinin ulus-ötesi bir bağın olup olmadığı sorunsalı ile hareket eder. Vekil ile destekçi birimin işbirliği de-facto olabildiği gibi, müttefik ilişkisi olarak da tanımlanabilmektedir. Burada verilen desteğin türü önem arz etmektedir. Destek, daha kültürel, ideolojik motivasyonlu, planlı ve gönüllü bir şekilde verilebildiği gibi; stratejik hesaplı de facto olarak da verilebilmektedir.

Ancak, eğer bir destekçi ile vekil ilişkisinde doğrudan kimliksel bir bağ aranırsa bu durum, organik bir bağın olmadığı, ortak bir kimliksel zeminde buluşmadığı ilişkilerde vekalet ilişkilerinin neden yürütöldüğü sorunsalını karmaşıktırmaktadır. Böyle bir durumda da, araştırmacılar stratejik çıkar ilişkisini yürötmek adına bir tür işbirliği içine girildiği cevabını verirler. Organik bağ tanımlanırken anahtar kavramlar ortak kimlik, normlar ve benimsenen ideolojilerdir. Lübnan siyasetinin yoğun biçimde mezhepsel doğası nedeniyle kimliksel saptama yapmak ve dış destekçi aktörleri içerideki milis güçlerle kimliksel bağlarını göz önünde tutarak eşleştirmek zor değildir. Nitekim bu araştırmada da Lübnan İç Savaşı ile başlayan süre zarfında özellikle mezhepsel kutuplaşma sonucu meydana gelen toplumsal bölünmenin zemin hazırladığı bir dolaylı dış müdahaleye odaklanılmaktadır. Stratejik işbirliği ise çıkara dayalı, materyal bir kazanımın söz konusu olduğu bir işbirliği olarak olarak tanımlanabilir. Burada ortak kimlik, norm veya benimsenen ortak bir ideoloji arayışı yoktur. Anahtar kavram daha

ziyadesiyle ortak bir düşmana karşı verilen doğrudan ve/veya dolaylı çatışmanın mevcudiyetidir.

1.5.2.3. Çatışma: Vekil-Hedef Birimin Çatışmadaki Kararlılığı Üzerine

Vekil birim ile hedef birim arasındaki çatışma durumunun çatışmaları uzatıcı yönü üzerine daha ziyadesiyle vekilin çatışmadaki kararlılığı, amacı ve motivasyonu önem arz etmektedir. Bu da vekilin çatışmadaki motivasyonu, örgütsel yapısındaki gelişmişliği ve toplumsal tabandan aldığı güç unsurunun ve ne derece gelir odaklı yaklaştığı gibi değişkenleri ortaya çıkarmaktadır.

Siyasi Motivasyon

Devlet dışı silahlı gruplar belli motivasyonlarla kendi çıkarları etrafında hareket ederler. Bu motivasyonlar düşük veya yoğun olabilmektedir. Temel motivasyon kaynakları siyasi hedeflerine ulaşma azmi olarak okunabilirken, savaşımın sürdürüldüğü gidişatın içinde alınan bir motivasyon unsuru da olabilmektedir. Devlet dışı silahlı grupları kendi savaşımalarını başlatma ve devam ettirme noktasında motive eden unsurlar arasında azınlık kimliklerine yönelik temsiliyet hakkı elde etme, mevcut hükümeti değiştirme, özerklik kazanma, ayrılma veya devlet-karşıtı ideolojiye sahip olma gibi unsurlar yer almaktadır (Gravingholt, Hofmann & Klingebiel 2007, 52). Bu hedeflere ulaşmak için sahip oldukları yüksek motivasyonla çatışmaya başvuran silahlı örgütler savaşımalarını devam ettirebilmek için ihtiyaç duydukları kaynaklara dış bir destekçiden yardım alarak ulaşabilirler, bu sayede de onların delege ettiği savaşçıları konumuna gelebilirler. Diğer taraftan, bazı silahlı gruplar her ne kadar belli siyasi hedeflere sahip olsa da, henüz isyancı seviyesinde kaldıklarından yalnızca birer potansiyel savaşçı olarak görülebilirler. Hedeflerine ulaşmadaki siyasi motivasyon nispeten düşük olduğundan dış destekçilerin onları ittiği sürece sahada çatışma içinde faaliyet gösterebilirler (Gravingholt, Hofmann & Klingebiel 2007, 53). Ancak, bu noktada kaçırılmaması gereken husus, bu tarz silahlı güçlerin temel motivasyon kaynaklarının politik olmaktan ziyade ekonomik olduğudur.

Nitekim bu gruplar, elde ettikleri kar odağına bakarak, çatışmayı sürdürücü motivasyonu başka bir şekilde elde ediyor olmaktadır.

Kendi politika hedefi doğrultusunda, örgütlenmesini kurmuş, toplumsal tabandan destek gören kendi politik hedefine sahip silahlı gruplar, bu bağlamda, politik motivasyonu yüksek gruplardır. Nispeten düşük yoğunluklu politik amacı olan, örgütlenmesi çoğunlukla dış destekçinin komutasında şekillendirilmiş ve toplumsal tabandan aldığı destekten ziyade sahip olduğu mali gelir ile ilgilenen yaratılan gruplar ise politik motivasyonu düşük silahlı gruplardır. Bir silahlı örgütün, yürütülen vekalet savaşında savaşması için delege edilen ve bunun için yaratılan aktör olup olmadığı konusu, sahip olduğu siyasi motivasyonun yönü ve yoğunluğundan anlaşılabilmektedir. Silahlı gruplar sürekli çoğalan bir yapıya sahip değillerdir. Ancak sahip olunan motivasyon, verilen mücadelenin kararlılığında ve bu kararlılığın toplumsal tabanda yer ederek yeni nesillere aktarılmasında önemli bir yer teşkil eder. Dolayısıyla, çoğalabilmek için takip edilen siyasi hedefe ve bu uğurda verilen mücadeleye yönelik motivasyonlarının gelişmiş olması gerekmektedir.

Bu değişkenin önemi kendini yaratan gruplar ile yaratılan gruplar arasındaki siyasi motivasyon farkını ortaya koyabilmektir. Zira bir silahlı gücün (vekil birimin), vekalet savaşları doğrultusunda yürütülen çatışmalarda kendi politika hedefini takip eden gruplar dış desteğin gelmesinden önce örgütlenmeye başlamış olabilmekte, veya dış destek ile doğan gruplar sahip oldukları motivasyonu hedeflerine ulaşmak için doğru kullanabilmektedirler. Bu da devletin vekalet savaşlarını sona erdirmesi ve böylece dış desteği kesmesiyle bile devam edecek veya bir şekilde ettirilmeye çalışılacak bir çatışma haline işaret etmektedir. Örneğin, Sovyetlerin yıkılmasıyla ilk yıllarda bir türlü iç dengeyi kuramamış olan Tacikistan devletinde ardı ardına silahlı gruplar türemiş ve iç çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. 1998 yılında faaliyete geçen ve aynı yıl sona eren silahlı bir grup 'Forces of Khudoberdiyev'dir. Rejim değişimi talebiyle silahlı çatışmaların bir parçası olan grup faaliyet süresi olan bir yıllık zaman dilimi içerisinde Özbekistan'dan silah, lojistik, askeri eğitim ve grup üyeleri için güvenli alan desteği

almıştır. Ancak, dış destekçinin destek verdiği süreç öncesi ve sonrasında etkin olamamış, varlığını da sonrasında sürdürememiştir. 1984 yılından beri Türkiye’de şiddetize eylemlerine devam eden Kurdistan Workers' Party (PKK) ise Lübnan ve Irak’ın desteği ile aktif olurken, ileriki yıllarda bu devletlerin desteklerinin sona ermesi, örgütün de faaliyetlerinin sona ermesiyle sonuçlanmamıştır. Etnik-milliyetçilik kimliği ile ayrılıkçı politik hedefe sahip olan bu silahlı örgüt daha sonraki yıllarda kısa zaman dilimleri içinde Suriye, Belçika, Hollanda gibi ülkelerden de çeşitli destekler almıştır. Destekler sürdürülebilir olmamasına rağmen PKK’nın varlığı sahip olduğu politik motivasyonun yoğunluğuna bağlı olarak bugün hala devam etmektedir.

Örgütsel Yapı ve Liderlik

Bir silahlı örgütün örgütlenme yapısı sahip olduğu motivasyonun kuvvetini yansıtmaktadır. Örgütsel yapı, bir siyasi grubun savaşmadaki kararlılığını da gösterir. Etkin bir liderliğe sahip olup olmadığını ve örgüt içi alınan kararların tüm örgüt için bağlayıcılığı hususunda da açıklayıcıdır. Nitekim sistemik örgütsel bir yapının ve liderliğin iç asayiş ve kontrolü sağlama açısından yüksek önemi bulunmaktadır. Vinci Silahlı gruplarda politik örgütlenmenin askeri örgütlenmeyle aynı olduğu görüşünü savunur (Vinci, 2009; 17). Ancak silahlı gruplar her zaman tanımlanabilen topraklar üzerindeki en yüksek otorite olarak görünmemektedir (Vinci, 2009; 13). Öyle ki, silahlı gruplar devletler gibi tek bir merkezden yönetilmesinin aksine farklı yapılara sahiptir, fakat yine de bir yönetimin mevcudiyetinden bahsedilir. Örneğin Somali’deki savaşan gruplar esas itibariyle yerel örgütlenmelerdir. Tanrının Direniş Ordusu (LRA) ise farklı ülkelerde merkezi bulunan ve savaşçıları farklı coğrafyalara gönderebilen bir örgüttür. El Kaide’ye bakıldığında ise son derece dağıtılmış, yani merkezi olmayan ve hücrel bir yapıya sahiptir (Vinci, 2009; 109-110).

Devlet dışı aktörler sahip oldukları sistemik askeri ve örgütsel kapasite ile birlikte kontrol sağlayabildikleri ölçüde devletleri zayıflatabilecek etkinliğe sahip olabilmektedir (Vinci, 2008; 299). Diğer taraftan, örgütlerdeki emir komuta zincirinin zayıf olması

nedeniyle örgütlerin eyaletlerdeki hücreleri daha bağımsız hareket etme imkanı bulmakta, bu da zamanla çözülmeyi veya daha düzensiz ve şiddetli hareket etmeye başlamalarına neden olmaktadır. Örneğin, şiddet eylemleri gerçekleştiren İslamcı Boko Haram 2009 yılından bu yana faaliyet göstermektedir. Nijer, Kamerun, Çad, Cezayir, Somali, Afganistan, Mali gibi ülkelerden zaman zaman mali destek, askeri eğitim, güvenli alan gibi destekler temin etmiştir. Günümüzde hala aktif olan bu silahlı örgütün komuta zincirinin zayıf olduğu düşünülmektedir. Zira örgüt zayıflamaya başladığı 2015 yılı itibarıyla radikal islam grubu olan IŞİD'e biat ederek güç devşirmek istemiştir. Politik motivasyonu bu silahlı örgütü yoluna devam ettirse de, örgütsel yapısındaki zayıflık çatışmaları devam ettirememesi veya bir şekilde çözülüp başka gruplara entegre olması ile sonuçlanabilir.

Kendi politik hedefine sahip gruplar daha ziyade önce örgütlenmelerini tamamlayarak isyan hareketine başlamaktadırlar. Akabinde ise ihtiyaç duydukları dış kaynağı bulma yolunda hareketlerini sürdürürler. Örgütlenmelerini tamamlama safhası onlara özerk bir aidiyet veren ilk adımı teşkil etmektedir. Bugün kendi komuta zincirini güçlü oturtmuş gruplar, vekalet savaşlarının vekilleri olarak rol alsalar da bu vekiller savaşıma delege edilmiş piyonlardan ziyade, karşılıklı işbirliği içine giren taraflardan biri olma pozisyonuna girmiş olurlar. Takipçi gruplardaki örgütlenme modeli ise sahip oldukları pozisyonun vekil olmaktan ileri gitmeyen, destekçinin dış politika çıkarlarını yürütmek adına destekçinin komuta çerçevesi içinde hareket eden gruplardır. Dış desteğin çekildiği durumlarda örgüt yapısı da mevcut zayıflığından ötürü çözülecektir. Bu da çatışma sürelerini bu gruplar nezdinde vekalet savaşlarının devam ettiği süreye bağlı kılacaktır.

Toplumsal Taban ve Gelir Odaklılık

Milileşmiş gruplar, toplumdan koparılmış gruplar olarak görülebilmektedir. Ancak bir kısmı kendi toplumsal tabanları için bu mücadeleyi sürdürdüğüne inanmaktadır. Hatta bu inancın bir de o toplumda karşılığı görülebilmektedir. Nitekim, silahlı gruplar

kendi üyelerinin çemberinin dışındaki sosyal bir tabana da farklı yollardan bağlanabilmektedirler. Kendi politik hedefleri doğrultusunda yola çıkmış olan isyancı gruplar genellikle belli bir topluluğun çıkarlarını gözeterek onlar adına mücadeleye giriştiklerini iddia ederler. Çoğunlukla etnik-milliyetçi kimlikleriyle ayrılma, özerklik talepleri, hatta hükümeti devirme veya belli bir toplumsal kesimi yönetime dahil etme hedefleri kişisel siyasi gayelerden ziyade paylaşılan politik hedef ve arzuyu ifade etmektedir. Bu da, isyancı silahlı güçlerin kendi topluluklarının çıkarları uğruna savaştığını düşünenler nezdinde, özellikle diasporalarının da etkisiyle, onları kurtarıcı, özgürlük savaşçısı, iyi savaşçı yapmaktadır. Böyle durumlarda, belirli nüfus gruplarının verdiği ahlaki ve politik destek, bu gruplar açısından büyük bir meşruiyet kaynağı teşkil etmektedir, bu da onlara daha fazla motivasyon ve hedefe ulaşma azmi verebilmektedir.

Silahlı grubun bir toplumsal tabanın gözünde meşruluğu, özellikle ilan edilen amacının adil olup olmadığına ve ortak bir rakibin elindeki tehdit ve zulmün ne kadar direk olarak kabul edilip edilmediğine bağlıdır. Halk, normal siyasal faaliyeti, zulme karşı açık mücadelenin bir alternatifi olarak görüyorsa, bu silahlı örgütlerin faaliyetlerini gönüllü olarak destekleyecekleri şüphelidir (Gravingholt, Hofmann & Klingebiel 2007, 58). Toplumsal desteği alabilmek adına bu grupların bir yandan savaşımı sürdürerek şiddet eylemleri gerçekleştirirken, diğer yandan belli nüfuslar için güvenlik ortamı sağladıkları görülmektedir. (Mehler 2004). Toplumsal desteğe sahip grupların da izledikleri politik hedeflerin daha geniş alanlara yayılmış olduğu, ve bu hedeflere ulaşma konusunda potansiyel sürdürücülerinin olduğu hususu önemlidir. Bu da kendi politik hedefine sahip grupların daha ziyadesiyle belli toplumsal tabandan kuvvet aldıklarıyla açıklanabilmektedir.

Destekçi tarafından yaratılan gruplar ise çatışmaların kazanç kısmıyla daha çok ilgilidirler. Nitekim, bir savaş ne kadar uzun sürerse şiddetin ekonomisi de aktör eylemlerini belirleyen bir unsur olarak önem kazanır (Münkler 2005, 154). Bu da çatışma ilerledikçe ekonomik çıkarların artmasıyla sonuçlanmaktadır (Berdal & Keen 1997). Kendi siyasi amaçları doğrultusunda hareket eden gruplar statükoda değişim

istediklerinden dolayı çatıştıkları için, siyasi hedeflerine ulaştıklarında savaşımalarını bitirecekleri düşünülmektedir. Nitekim çatışma statükosunu da bu doğrultuda değiştirmek isterler. Ancak gelir odaklı gruplar ise amaçları kararlı bir motivasyonla sağlanmadığından çatışmaya dair statükonun devamlılığını isterler. Dolayısıyla, kendi politik hedefine gruplar nispeten sosyo-politik amaçlar için savaşım sürüdürüp, bu savaşım için de materyal ve mali kaynaklara ihtiyaç duyarken; yaratılan gruplar ise şahsi çıkarları için ekonomik kazanç peşinde koşmaktadırlar (Schneckener, 2007:13). Bu da vekil birimin savaşımı ne ölçüde devam ettirip ettirmeyeceğine yönelik iki türlü ele alınabilmesi açısından önemlidir.

İlişkinin Yönü

Devlet dışı silahlı örgütler kendi aralarında da homojenliği temsil etmekten uzaktır. Bazıları açık siyasi amaçlara sahipken, bazı silahlı grupların politik gayelerinin daha az biçimlenmiş olduğu görülebilmektedir. Kimi silahlı gruplar toprak kontrol ederken ve devlet benzeri bir teşkilatlanma kurmuşken diğerlerinin daha gevşek bir komuta yapısı olabilmektedir. Bazıları siyasi gayelerine destek veren bir toplumsal tabandan destek görürken ve bu toplumsal taban için savaşmayı amaç bilmişken, diğerleri toplumsal taleplerden uzak, bireysel gelir kazanımları için çatışmanın parçası olan gruplar olabilmektedir. (Armed Non-State Actors: Current Trends &Future Challenges, 2015:5-8). Silahlı gruplardaki bu farklılık, bu tez çalışmasında kendi politik hedefi doğrultusunda mücadelesini sürdürmek amacıyla kendi hedefine sahip gruplar ile gelir odaklı hareket eden, bu sayede de bir dış destekçi tarafından savaşması için endoktrinasyona uğramış (takipçi) olmak üzere iki grup şeklinde ele alınmaktadır.

Siyasi motivasyona sahip, örgütsel yapısını iyi kurmuş, belli strateji ve taktikler doğrultusunda hareket eden ve karar verme mercii gelişmiş, yürüttükleri siyasi hedeflerine yönelik toplumsal tabanda bir karşılık bulabilen ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda gelir odaklı hareket eden gruplar daha ziyadesiyle kendi kendilerini yaratmış silahlı gruplardır. Bu gruplar kendi örgütlenmelerini, kendi ekonomileriyle birlikte sürdürebilirler. Bu

sebeple ekonomik kazanç odaklı hareket etmek yerine, belli politik hedefleri doğrultusunda hareket ederler. Bu gruplar uzun dönemler boyunca gelişen etkileşimlerin bir sonucu olarak faaliyet gösterdikleri topluluk ve çevrelerde nispeten kök salmışlardır.

Her ne kadar vekalet savaşlarının vekil aktörleri pozisyonunda hareket ediyor olsalar da, kendi çıkarları destekçinin çıkarlarından öncelikli bir konumdadır. Bu da onlara, vekalet ilişkilerinin bozulmasından sonra bile ayakta kalmaya elzem olan mekanizmalarının kendilerinde bulunduğunu gösterir. Dolayısıyla, kendi politik hedefleri doğrultusunda hareket eden ve bu uğurda kendi örgütlenmelerini başlatmış olan gruplar çoğunlukla kendi otonomları içinde hareket eder, varlığını sürdürülebilir kılar, bu da verdikleri mücadelenin uzunluğu ile doğru orantılı olarak ölçülür. Örneğin, Kürt silahlı grupları bugüne kadar verdikleri mücadelede her ne kadar dış destekçileri değişse de, savaşmadaki kararlılıkları devam etmiştir. Bu sebeple Kürt gruplar üzerinden kendi dolaylı mücadelelerini yürüten devletler için birer vekil rolüne girip girmedikleri oldukça tartışmaya açık bir konudur. Ancak, motivasyonlarındaki kararlılık var olduğu sürece, çatışmaya devam edecekleri aşikardır. Bu da destekçilerinin kendi siyasi amaçlarının ne olduğundan çok, onlardan ne ölçüde yarar sağlanabileceğinin üzerinde durulmasını salık vermektedir.

Diğer taraftan eğer bir silahlı örgüt belli bir siyasi amaç doğrultusunda hareket ediyor, ancak bu amaç doğrudan kendisine has bir siyasi hedef değilse, destekçi tarafından çatışması için yaratılmış bir örgüt olma özelliği taşıyabilir. Burada, kendi politik hedefi doğrultusunda hareket etmeden, destekçisinin siyasi emellerini izleyen, takipçi bir örgüt için endoktrinasyondan söz edilip edilmeyeceğinin saptanması önemli bir husustur. Endoktrinasyon, kelime anlamı olarak, birisine veya bir topluluğa görüş, düşünce aşılama ya da belli bir fikrin telkin edilmesi demektir. Diğer bir ifade ile belirli tavırların ve inançların, bireylere, veya bir topluma onların entellektüel otonomilerini ortadan kaldıracak ve akli melekelerini kullanmalarını engelleyecek şekilde belli bir düşünce kalıbının aşılmasıdır, empoze edilmesi anlamını taşımaktadır. Özellikle dini veya silahlı gruplara üye yetiştirirken sık kullanılan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Örgütler kendi

üyelerini bu yöntem ile bünyelerine kolaylıkla dahil edebilmektedirler. Ancak vekalet savaşı yürütmek isteyen bir devletin nasıl ve hangi koşullar altında bir toplumsal grubu kendi bünyesi altına istediği doğrultuda hareket ettirebildiği oldukça tartışmalı bir konudur. Yine de, vekalet savaşların parçası olan her silahlı grubun kendine has politik hedefleri olmadığı hususunu da göz önüne alarak, endoktrinasyon faktörünün vekil ile hedef birim arasındaki çatışma ortamı içinde, çatışmaların ne kadar daha devam edeceği hususu üzerine bir etkisi olduğu düşünülebilir. Örneğin, 2011 yılında patlak veren Suriye Krizi nezdinde adını duyuran Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Suriye Rejimine karşı yürütülen çatışmalarda çatışmanın bir parçası olmuştur. Örgütün kuruluşu Suriye’de rejimi devirme gayesi üzerine inşa edilmiştir. Bu amacı paylaşan ABD ve Türkiye gibi devletlerden de dış destek almıştır.¹²

1.5.3. Vekalet İlişkilerinin Çatışmanın Ömrüne Etkisi Üzerine Değerlendirme

Kurulan vekalet ilişkileri perspektifinden bakıldığında, vekalet savaşı aktörlerinin aralarında belli ilişki türleri olduğu göze çarpmaktadır. Dışarıdan bir isyancı gruba askeri ve/veya ekonomik destek sağlayan destekçi birimin, çatışmanın doğrudan hedefinde yer alan bir hedef birime yönelik uluslararası ortamda hasmane tutum içinde olması beklenir. Bir devletin başka bir devlete karşı, bir silahlı grubu palazlandırarak savaşa sokması, ancak karşı devletin bu sayede yıpratılmasından alacağı fayda ile açıklanabilir. Ancak aralarındaki hasmane tutumun ne tür sorunlardan ileri geldiği, destekçi birimin bu savaş türünü ne kadar devam ettireceği ile doğrudan ilintili olabilmektedir. Aralarındaki anlaşmazlık noktası, yapılaşmış bir bölgesel alan sorunu, kimlik veya ideoloji gibi etmenlere dayanıyorsa, husumetin boyutunun uzun vadeli ve kemikleşmiş olduğundan söz

12 ÖSO, Suriye krizinin başlangıcı ile beraber doğduğu yıllarda, Suriye’de sayıları ve etkinliği giderek artan cihatçı gruplara karşı daha ılımlı ve daha güçlü bir alternatif oluşturmak amacıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir.

edilebilir. Bu da, destekçi birimi, kendi maliyet hesaplarını da göz önüne alarak, yapabildiği ölçüde mücadelesini çeşitli yollardan sürdürmesi gerektiği düşüncesine neden olmaktadır. Ancak, uzun vadeli, yapılaşmış anlaşmazlıklara yönelik devletlerin sürekli olarak bir çatışma içinde olmasına kaynaklarının ve ömürlerinin yetmeyeceği gibi bir gerçek vardır. Bu da, yürütülmek istenen mücadelenin alanının veya kullanılan araçlarının değişmesine salık vermektedir. Nispeten kendilerinin dahil olduğu konvansiyonel bir savaşın getireceği maliyet ve riskten uzak durarak, rakiplerini farklı yoldan yıpratmak adına, aynı rakibi paylaşan bir başka aktörü silahlandırarak bu gayelerine ulaşmak isteyebilirler. Bunu ise kısa sürede değil, uzun vadede yapmayı tercih edebilirler. Nitekim, vekalet savaşlarında amaç, rakibi kısa sürede hezimete uğraticı bir cephe savaşına dolaylı yoldan müdahil olmak değil, uzun vadede rakibi içeriden yıpratmak olarak görülebilir. Aralarında uzun yıllardır çözilememiş, özellikle toprak veya kimlik mücadelesi gibi çetrefil sorunlar olan aktörler, mücadelelerini yürütmek için savaş dışında çeşitli araçlara başvurabilirler. Vekalet Savaşları da, bu aktörlere dolaylı yoldan mücadelelerini yürütme imkanı verebilmektedir. Aralarında çözümsüz sorun bulunan aktörler, güncel politik meselelerin verdiği anlaşmazlığa nazaran daha fazla vekalet savaşlarını yürütmek isteyebilirler. Bu da, kendi çözümsüz sorunlarının üstüne, vekillerin çatışmasına imkan veren başka meselelerin de doğmasına ve çözümsüzlüğün daha da girift bir hal almasına neden olabilmektedir.

Vekil ile destekçi arasındaki işbirliği ilişkisinin doğasına bakıldığında ise yine iki yönlü işbirliğinin boyutundan söz edilebilmektedir. Geliştirdikleri işbirliği ya bir organik bağ temeline bağlı olabilir ya da birbirleri ile kimliksel, ideolojik veya hiçbir organik bağın olmadığı, ancak sadece yürüttükleri işbirliği sonucu alacakları faydaya göre şekillenen bir ilişki türü geliştirebilirler. Kimliksel veya ideolojik bir tabanda buluşuyor olmak, aralarındaki ilişkiyi nispeten daha baki kılacağı için, yürütülen çatışmanın süresi üzerinde de etkin olabilmektedir.

Vekil ile hedef birim arasındaki çatışmanın süresi üzerine ise daha ziyade vekil birimin çatışmaya yönelik motivasyonunun nasıl olduğunu irdelemek önemlidir. Vekil

birim destekçi tarafından oluşturulmuş ve destekçinin politikaları doğrultusunda hareket eden dağınık, şiddete başvuran bir örgüt ise, çatışmadaki motivasyonunun uzun süreli olmasını beklemek gerçekçi olamamaktadır. Zira motivasyon kaynağını sürekli yukarıda tutmak gerekmektedir. Bu kaynak çoğunlukla silahlı grupların çatışmalardan elde edecekleri ekonomik kazanımları ilintili olarak ölçülebilir. Kendi hedefi doğrultusunda hareket eden silahlı gruplar ise, mücadeleyi destekçiden sağladığı kaynak doğrultusunda yürütürken bunun için gerekli olan kararlılığı zaten kurmuş olmaktadır. Bu da çatışmalarına kaynak sağlamaya devam ettiği ölçüde hedefe ulaşmak adına devam edeceğinin ihtimalini artırmaktadır.

Vekalet ilişkileri nezdinde çatışma süresi değerlendirildiğinde, üçlü ilişki türünün ve her tür içindeki altı değişkenin birbirleri ile oldukça ilintili olduğu ortadadır. Buna göre, destekçi ile hedef birim arasındaki husumet ilişkisinin çetrefil bir soruna dayanıyor olması, destekçi ile vekil birim arasındaki işbirliği ilişkisinin birbirleri arasında organik bir bağdan gücünü alıyor olması ve vekil ile hedef birim arasındaki çatışmanın vekil birimin kendi politik hedefi doğrultusunda yürütülüyor oluşunun çatışmaların süresini artırıcı yöne sahip olduğu iddia edilebilir.

Ayrıca, bu ilişki boyutlarından kısmen bağımsız olarak başka faktörlerden bahsetmek mümkündür. Bir devlet bir isyancı gruba karşı maddi destek sağlayabilir, ancak bu destek o devletin her zaman o silahlı örgüt üzerinde kontrol sahibi olma yetkinliğini getirmeyebilir. Örneğin İran Hizbullah ilişkisi göz önünde tutulduğunda İran'ın Hizbullah üzerindeki kontrol yetkisi daha geniş kapsamlı görülebilirken, İran'nın destek verdiği bir grup olan Yemen'deki Şii Husiler için Hizbullah üzerindeki kontrolün bir benzerininin kurulduğunu iddia etmek yeterli ve gerçekçi bir zemine oturmayacaktır. İşte bu gibi durumlarda vekalet ilişkilerinin değişkenler zinciri içinde ilişkilerin boyutunu analiz etmek son derece önemlidir.

Kurulan vekalet ilişkileri ile yürütülen mücadele biçiminde, hızlı sonuç almaktan ziyade, karşı tarafa uzun vadede zarar vermeyi, meseleyi çözümsüz bırakarak yıpratmayı

hedeflediği görülmektedir. Bununla birlikte, dış politika aracı halini almış vekalet ilişkileri üzerinden, vekalet savaşı olgusuna stratejik bir enstrüman olarak yaklaşıldığı durumu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla, vekalet savaşlarında asıl yürütülen amaç, uluslararası çözümü zor sorunları devam ettirmekten geçmektedir.

Nitekim, pragmatik amaçlar doğrultusunda başvurulmuş bu olgu, hem vekilin hem de destekçinin yarar sağladığı ölçüde devam ettirilecek gibi görünmektedir. Bu durum, vekalet ilişkileriyle yürütülen mücadelelerin, tarafların belirleyici bir zafer kazanamadığı bir statü içine sürüklendiğine ayna tutmaktadır.

Vekalet ilişkileri çerçevesinde devlet dışı silahlı örgütler, devletler tarafından desteklenerek uluslararası ortamda fonksiyonel hale getirilmekte, bu gruplara prestij ve kimlik kazandırılmaktadır. Bu durum, olası çözüm süreçlerinde bu aktörleri hem uluslararası aktörler arasında yer alamama, hem de sorunların çözümünde geri plana atılamama arasında bırakmaktadır. İlişki temelli ele alındığında, vekalet ilişkilerinin sürdürülebilirliğinin neye bağlı olduğu sorulmalıdır. Unutulmamalıdır ki devlet dışı silahlı örgütler bir devletin desteğiyle ortaya çıkmış veya büyütülmüş olsa da bu gruplar da belli ideolojileri ve siyasi hesapları olan gruplardır. Bu gruplar, uluslararası arenada diğer aktörlere veya iç siyasi meselelerde kendi hedef birimine tehdit teşkil ederler. Ancak, bu tehdit durumunu ortadan kaldıracı çözüm süreçlerinin başlamasında devletler kadar etkili olmadıkları gibi, çözüm masasında yer alabilmeleri de oldukça zor görülmektedir. Nitekim, devletler arasında yapılan savaşlarda askeri çözümün üretilmesi, egemen birim olmayan aktörleri tüm tarafların rızasıyla çözüm görüşmeleri masasına oturtmaktan daha kolay görülmektedir. Bu durum, olası çözüm ortamının yaratılmasında yeni bir problem teşkil etmektedir.

Vekalet ilişkilerinin sürdürülemediği durumlarda devlet dışı silahlı örgütler kendiliğinden yok olmazsa, kendi politik hedeflerine ulaşmada başka destekçiler veya başka yollar deneyeceklerdir. Nitekim, bu durum örgütlerin başarılı oldukları şiddete başvurma halinin uzun sürdürülebileceği olasılığına işaret etmektedir.

Devlet dışı silahlı örgütlerin kazandığı fonksiyonel özellikler sayesinde, savaşın ve çatışma ortamının tekeli devlet elinden uzaklaştığını göstermektedir. Her ne kadar silahlı örgütler devletler tarafından fonlanarak büyütülse de devlet dışı silahlı örgütlere hem uluslararası sistemin egemen devletiyle işbirliği içinde hem de devlete karşı hareket edebilme özelliği kazandırmaktadırlar. Bu durum, çözüm süreçlerinde devletler arası meselelerden, yeni aktörlerin politik hedeflerine uzanan geniş yelpazede ve daha giriftli mevzuları ele almayı elzem kılacaktır. Ancak, bu milisleşmiş örgütlerin yarattığı tehditkar durum, onların hedeflerini ve kazanımlarının meşru kılınmasında yeni sorunlar doğurabilecektir. Nitekim, tarafları bağlayan sözleşme ve anlaşmalar yapılabilecek benzer ya da eşit kabul edilebilir taraflar olmadığından çatışmanın bitirilmesinin garantisi yoktur.

Vekalet savaşlarının uzun süredir yürütüldüğü toplumlar içinde, milisleşen siviller bir diğer sorun kaynağı haline gelebilmektedir. Bu noktada yalnızca politik hedefleri olan ve bu uğurda silahlı şiddete müdahil olmuş bireylerin yanısıra, toplumdan dışlanmış kişilerin silah aracılığıyla belli bir konuma gelmeleri, aşağılanma duygusunu toplumsal saygınlık ve itibar ile örtmeleri ve silah tutmanın takdir yarattığı algısı taşıyan bireylerin artması durumu söz konusu olabilmektedir. Bu durum, milisleşen toplumların potansiyel savaşçılar doğurduğunu göstermektedir. Bu gruplar potansiyel savaşa en kolay seferber edilebilen gruplar olarak görülebilmektedir. Nitekim, sadece bir devlet içinde yaşanan kaosta o devletin vatandaşını eğitip fonlamak dışında, vekalet savaşının uzun süreli devam ettiği toplumlar, savaşçı devşirilebilen bir piyasa halini almaya başlamaktadır. Bu durum uluslararası güvenlik açısından yeni bir tehdit halini alabilmektedir.

Vekalet ilişkilerinin örtük kimliği, bu ilişki tarzının sürdürülebilirliğini analizlere konu etmeyi de zorlaştırmaktadır. Dış desteğin boyutunun ve kapsamının ne kadar sürdürülebileceği, mevcut ilişki tarzını ne dereceye ve ne zamana kadar koruyabileceği net değildir. Bu durum, aynı zamanda vekil ile destekçi arasındaki ilişkinin akışkanlığının da bilinmezliğini artırmaktadır.

Uluslararası ortamda rekabet içinde bulunan iki aktörden biri diğerine karşı veya ikisi de birbirlerine karşı vekalet savaşı yürütmeye yönelik hamlede bulunabilir. Ancak bu rekabet ilişkisinin yönü, bu savaş tarzını ne kadar uzunlukta yürüteceklerine yönelik bir tahminde bulunmayı olanaklı kılabilir. Ancak bu tahmin, kesin sonuç bağlamaktan oldukça uzaktır. Yine de, çözümün gelişini zorlaştıran değişkenler üzerinden, mücadelenin ne kadar süreceğine yönelik bakış açıları getirilmesi mümkün olabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

LÜBNAN: NAZİK DENGELER ÜZERİNE İNŞA EDİLMİŞ İSTİKRARSIZLIK CUMHURİYETİ¹³

“Lübnan’ın bayrağında da yer alan simgesi ağaçtır. Devletin kırk yıllık bağımsız varlığında bu ağaç bir yanda gönenç, işbirliği ve demokrasi, öte yanda iç savaş, şiddet, karışıklık ve suikast meyveleri vermiştir. Kötü meyveleri toplayarak ağaca sağlıklı bir görünüm vermek olanaklı ise de gelecek yıl aynı nitelikte meyvelerin oluşmasını engellemek için daha uzun süreli ve köklü önlemlerin alınması mantık gereğidir...”

Oral Sander

Bugün Ortadoğu dendiğinde akla ilk gelen şiddet, savaş, çatışma, göç, katı siyasi rekabet, ince stratejik hesaplar, din ve mezhepsel ayrışmanın sebep olduğu gerginlikler, hatta daha özelde bir türlü çözülemeyen Filistin meselesi gibi sorunların hemen hemen hepsini Lübnan nezdinde görmek mümkündür. Ülke, hacmi açısından küçük coğrafyasıyla tezatlık oluşturacak şekilde tüm bu sorunları içinde barındırmış, halkına da uzun yıllardır kan ve göz yaşından öte yeni bir şey sunamamıştır. Diğer tarafa, Lübnan gerek geçirdiği tarihi süreçler ve kültürü gerek demografik yapısı gerekse coğrafi konumu itibarıyla birçok bakımdan Ortadoğu bölgesinde istisnai bir yapıya sahiptir. Lübnan Doğu Akdenizdeki konumundan ötürü, Ortadoğu’nun Batı’ya açılan kapısı olmuş; yüzyıllardır Hristiyanların etkisinin bölgede en yoğun hissedildiği yer olmuştur. Özellikle Fransa’nın bölgede etkinliğinin arttığı dönemlerde Hristiyanların Lübnan’a yerleşmeye başlamasıyla, Lübnan yüzyıllardır Hristiyan Maruniler, Müslüman Sünniler, Şiiler, Dürziler, Rum Ortodokslar, Katolikler ve Yahudiler gibi çok çeşitli din ve mezheplere bağlı grupların bir arada yaşadığı bir bölge haline gelmiştir. Son yüzyılda ise, ülkede neredeyse her birey bir

13 Michael Hudson (1968) Lübnan’a dair temel gerilim ve çatışma alanlarını ifade ederken kullandığı bir tabirdir.

azınlık grubuna aittir. Zira hiç bir kimliksel grup ülkede çoğunluğu yakalayıp sürdürememiştir. Bu kimlik farklılıkları tarihe içkin derin kültürel etkileşimi nedeniyle sonuçları ve oluşturdukları etki bakımından ülkenin yapısını biçimlendirmiştir. Bir yandan Arap kültürü ile Hristiyan Batı kültürü bir arada yaşama pratiğini gösterebilmiş, bir yandan da İslam ile Doğu Kültürü ve Hristiyan ve Batı Kültürü aynı potada erimemeyi inatla sürdürmüştür (Sander, 1982: 220). Siyasi temsiliyet sisteminin dini ve mezhepsel olarak tanımlanması da, siyasal iktidarın paylaşılma konusunda sorunları beraberinde getirmiştir. Mevcut gerginliğin ekonomik ve kültürel alanlara yansımalarından da kaçınılamamıştır. Dolayısıyla, çok geniş bir yelpazede farklı din ve mezhepten oluşan karmaşık demografik yapısı grupların birbirleriyle sürdürdüğü katı siyasi rekabeti de beraberinde getirmiş, ülkede tansiyon neredeyse hiç düşmemiştir. Bu da ülkeye bölgenin en kararsız toplumsal yapısına sahip olma niteliği vermiştir.

Öte yandan Lübnan jeopolitik konumu gereği stratejik bir özelliğe de sahiptir. Doğu Akdeniz'e olan kıyısı ve özellikle bölgedeki çatışma potansiyelinin önemli bir kısmına kaynak teşkil eden Suriye-İsrail arasında tampon bölge oluşu, Lübnan'ı bölgenin olduğu kadar bölge dışı aktörlerin de ilgi odağı haline getirmiştir. Aralarında katı siyasi rekabetin neredeyse hiç azalmadığı oldukça karmaşık kimliksel yapılar, siyasal sisteminin zayıflığı ve yapısal kırılganlıklar, bu stratejik önemdeki coğrafi konum ile birleşince Lübnan'ın ulusal sınırlarını bölgesel sorunlara karşı korunmasız hale getirmiştir. Lübnan'ın bölgesel sorunlara karşı geçirgenliği, kendini de dışarıda koruyamamasıyla neticelenmiştir. Lübnan, bölgenin geri kalanında yaşanan çatışma ve sorunlardan iç yapısı ve coğrafi konumu nedeniyle doğrudan etkilenmiş ve kendini ihtiyaç duyduğu düzeyde bu sorunlardan geri tutamamış ve sonunda da Filistin Sorunu gibi düğümün bir türlü çözülemediği sorunların parçası haline sokmuştur. Böyle bir ortamda, Lübnan'ın iç yapısının getirdiği etmenlerden faydalananlar, bölge ve bölge dışı devletler Lübnan'da etkin olabilmıştır. Lübnan'daki gelişmeler iç politikadaki güç dağılımı ile bölgesel güç mücadelesinin iç içe geçmesiyle oluşmaktadır. Nitekim, Lübnan'a ilişkin ana çatışma alanlarının temel özelliği de, doğrudan veya dolaylı gerçekleşen dış müdahaleler olarak okunabilir. Dolayısıyla çatışma alanlarının tam olarak anlaşılabilmesi için Lübnan'da,

özellikle doğal olmayan değişimlere yol açan dış müdahalelerin önemli bir yeri olduğu ortadadır.

Toplumsal açıdan bölünmüş, çevresi otoriter ve birbirleri ile çekişme içinde bulunan güçlü devletlerle çevrelenmiş küçük bir ülke olan Lübnan, bölge aktörlerinin önemli alanlarından biri olmuştur. Suriye-İsrail gerginliği, Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki tansiyon, İran ile Suudi Arabistan arasındaki meselenin sahaya yansımış halini çoğunlukla Lübnan üzerinden görmek mümkündür. Nitekim, Lübnan kendi iç savaşıyla kavrulurken, Arap-İsrail Savaşlarının ve İsrail-Filistin çatışmalarının ortasında kalmıştır. Bununla birlikte, İran-Irak Savaşı ve Arap devletlerinin arasında yaşanan çekişmelerin, ve en nihayetinde Doğu ile Batı ilişkilerinin savaş alanı haline dönüşmüştür. Lübnan içindeki çatışmaların daha kompleks hale gelme sebeplerinden biri dış aktörlerin etkilerinin yanısıra içeride savaşıyan taraflar ve onların destekçileri ile olan ilişkileridir (Winslow 1996, 119).

Çalışmanın bu bölümünde, önce Lübnan'ın tarihi arka planı kısaca çizilmeye çalışılmakta, akabinde temel gerginlik ortamının şiddete evrildiği ve iç savaş olarak vuku bulduğu 1975 yılından itibaren İran, Suriye ve İsrail ilişkilerinin Lübnan üzerinden nasıl seyrettiği ve o yılların sancısının 2000li yıllardaki Lübnan'a nasıl yansıdığı değerlendirilmektedir. İran'ın bölgede destek verdiği en büyük grup olan Hizbullah da bu bağlamda özel olarak ele alınmaktadır.

2.1. Tarihsel Arka Plan

Adını sahip olduğu kayalık dağlardan alan Lübnan, Sünni Müslümanlar, Şiiler, Dürziler, Ortodoks Hristiyanlar ve Ermeniler gibi içinde barındırdığı çok sayıda etnik ve dini kimlikler sayesinde Ahmet Cevdet Paşa tarafından adeta Nuh'un Gemisi'ne benzetilmiştir (Köse, 2006; 8). İçinde barındırdığı kimliksel çeşitlilik, Lübnan halkını birbirlerine karşı gösterdiği güç mücadeleleri sonucu zaman zaman bölünme riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. Yaklaşık 400 yıl Osmanlı nüfuzu altında kalan Lübnan'ın farklı etnik ve dini gruplar arasındaki güç mücadelesinin siyasal kökenleri o dönemlerin başına kadar

uzanmaktadır. 19. yüzyılın ortalarında ayrıcalıklı bağımsız sancak statüsü elde etmiş olan Lübnan, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Suriye üzerindeki yayılmacı politik hedeflerinden de oldukça etkilenmiştir. İngiltere'nin Mehmet Ali Paşa'nın ilerlemesini durdurmak için Osmanlı'nın yanında yer alması Mısır Valisi'ni durdurmaya yetmiş, ancak bu güç mücadelesi dış aktörlerin Lübnan siyasetine müdahil olmasına kapı açmıştır. Avrupalı devletlerin bölgede artan nüfuzu da Lübnan'daki mevcut siyasi dengeyi Hristiyanlar lehine yerinden oynatmış, bu durum 1860 yılında III. Napolyon'un ordu göndermesine kadar uzanmıştır. 1864 yılına gelindiğinde ise, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya ve Rusya arasında yapılan Beyoğlu Protokolüne göre Lübnan'ın yönetimi yeniden düzenlenmiş, Lübnan çeşitli cemaatlerin temsil edildiği bağımsız bir sancak olmuştur.

Farklı toplumsal grupların varlıklarını sürdürdüğü Lübnan'da yurttaşlık bilinci etrafında çok kültürlü zenginliğin sağlanması da bu protokol dahilinde hedeflenmiştir (Salibi 1990). Ancak, I. Dünya Savaşı ile birlikte siyasi yönetim askeri otoriteye bırakılmış, 1920 yılına gelindiğindeyse San Remo'da yapılan konferansta alınan kararlar Suriye ile birlikte Lübnan'ın da manda yönetimi Fransa'ya bırakılmıştır. Aynı yıl, 1861 yılında çizilmiş sınırlar korunarak, Lübnan Sancağı, Bekaa Vadisi ve Beyrut'u kapsayan Büyük Lübnan'ın kuruluşu ilan edilmiştir. Ülkenin ilk anayasası ise 1926 yılında kabul edilmiştir. Anayasada öngörülen yönetim şekli tek kamaralı bir parlamentonun içinde barındıracağı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşmaktaydı. Ancak ülkenin sahip olduğu çok kimlikli yapısı, siyasi yönetimin de paylaşılmasında yeni düzenlemeler öngörmekteydi. 1932 yılına gelindiğinde bu düzenleme Hristiyanların lehine olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Böylece, ülkenin Cumhurbaşkanı'nın Maruni, Başbakanın Sunni ve Meclis Başkanın da Şii olması kararı alınmıştır (Salibi 1990).

1941 yılında Lübnan bağımsızlığını ilan etmiş, ancak Fransa'nın manda yönetiminin etkisi ve baskısı yine de tam olarak ortadan kaldırılamamıştır. 1943 yılında ise Hristiyan ve Müslüman liderler aralarında 'Ulusal Pakt' (Misak el-Vatani) imzalamışlardır. Böylece 1943 senesi, Lübnan'ın bağımsızlığını resmen aldığı yıl olarak

kayda geçmiştir. II. Dünya Savaşının sona ermesi ve Fransa'nın ülkeden tamamen çekilmesiyle Lübnan önce Arap Ligi'ne üye olmuş, akabinde Birleşmiş Milletler'e kabul edilmiştir. Başkent Beyrut, özellikle 1950 ile 1970 yılları arasında serbest ekonomi ve döviz sistemi ile dünyaya açılan hava ve deniz yolu açısından Ortadoğu'nun cazip bir merkezi haline gelmiştir. Nispeten barış ortamında yürüyen siyasi denge ise çok kültürlülüğü sosyal bir zenginliğe dönüştürdüğü için bu dönemlerde Lübnan 'Ortadoğu'nun İsviçresi' olarak nitelendirilmiştir (Sander, 1982).

Ancak yaşanan gelişmeler ülkenin istikrara kavuşmasına vesile olmada başarılı olamamıştır. Bunun en büyük sebebi, farklı kimliklere sahip grupların yönetimde istediği hakkı elde edemiyor oluşu ve bunun sonucu olarak da bir türlü sona ermeyen güç mücadelesi olmuştur. Nitekim bu güç mücadelesi, Lübnan'ı önce 1958 yılında, ardından 1975 yılında iç çatışmaların adresi yapmıştır.

2.1.1. İç Savaşa Giden Yol: Güç Dağılımındaki Eşitsizlik

Lübnan İç Savaşı'nın temel nedeni bağımsızlığın kazanıldığı 1943 yılında, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında düzenlenen Ulusal Pakt'ın içeriğidir. Pakt, Maruni Hristiyanlarını ülkenin en büyük kimliksel grubu olarak tanımakta, siyasette bu toplumsal gruba büyük ölçüde pay vermekteydi. Bu pay biçme formülü, ülkede 1932 yılında yapılmış olan nüfus sayımının sonucuna dayanıyordu¹⁴ (Haddad 2002, 203). Ulusal Pakt'a göre, ülkenin Cumhurbaşkanı Hristiyan Maruni, Başbakan Sünni, Meclis Başkanının Şii ve Meclis Başkan Yardımcısı ise Ortodoks olmalıydı. Genel kuruldaki güç dengesinin ise 6 Hristiyan üyeye karşılık 5 Müslüman üye oranıyla oluşturulması koşulu

14 1932 yılında yapılan sayımlara göre Lübnan halkının %29'u kuzey ve orta Lübnan'da ve Beyrut'un doğusunda yaşayan Maruniler; %23'ü Tripoli, Sidon ve Beyrut'ta yaşayan Sünni Araplar; %20'si Güney Lübnan'da ve Kuzey Bika'da yaşayan Şiiler; %10'u Sünnilerle aynı yerlerde yaşayan Rum Ortodokslar; %7'si Lübnan Dağının güneyinde ve yoğunlukla Shouf kentinde yaşayan Dürziler; %6'sı Beyrut ve Zahle'de yaşayan Katolik Rumlar; ve genellikle Ermenilerin oluşturduğu %5'i ise çoğunlukla Beyrut'ta yaşayan diğer Hristiyan gruplardan oluşuyordu.

öngörülmekteydi. Yapılan düzenlemenin amacı her sosyal gruba, bir diğerini tehdit edici güce yeterince sahip olmasını engelleyici, ancak güç dengesi içinde yer almasını sağlayan bir pozisyon veriyordu (Brumberg 2008). Böylece siyasetin şekillenmesinde her grubun işbirliği içinde yer alabilmesine zemin hazırlandığı iddia ediliyordu. Benzer bir güç dengesi ordu ve bürokrasi içinde de sağlanmaya çalışılmıştır. Bu sebeple, bir çok etnik ve dini kimliğe küçük bir coğrafyada sahip olan Lübnan'ın 'demokratik' özelliği başlarda öne çıkarılmış, bir dönem adeta mezhepsel demokrasi beşiği tabiriyle adlandırılmıştır.

Ancak oluşturulmaya çalışılan bu 'demokratik düzenin' barışçıl ömrü çok uzun olmamış, zira mezhepsel demokrasi sancılarını en başından beri hissettirmiştir. Buradaki etkenlerin en büyüğü ise, İsrail'in 1948 yılında kuruluşu paralelinde başlayan Filistin Sorununun Lübnan'a yansıyan etkisi olmuştur. 1950'li yıllara kadar binlerce Filistinli Lübnan'a göç etmiş, 1960'lı yıllara gelindiğinde ise Filistin'den göç eden Müslümanların etkisi ile ülke nüfusunda Müslüman sayısı artmaya başlamıştır. Oysa grupların nüfus oranı değişime uğradığında güç dağılımının da değişeceğine dair bir hüküm pakt içinde mevcut değildi. Dolayısıyla, bu yıllarda Filistinli göçmenlerle beraber Müslümanlar sayıca üstün konuma gelse de, siyasi iktidarın önemli bir kısmının hala Hristiyan Marunilerin elinde kalması, farklı toplumsal gruplar arası memnuniyetsizliği ortaya çıkarmaya yetmiş; siyasi eşitsizliğe neden olduğu inancını pekiştirmiştir (Picard 2002). Böylece, ülkenin etnik ve dini karışımının arasında siyasi gücün dağıtımı konusundaki mevcut düzenin neden olduğu aşırı memnuniyetsizlik, ülkeyi iç savaş sürecine götüren birincil etmen olmuştur (Brumberg 2008)

Demografik değişimin yanısıra ülkeye gelen Filistinlilerin özellikle İsrail'e karşı Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) adı altında milisleşmeleri, ülkede İsrail yanlısı gruplar da göz önüne alındığında her an patlayabilecek bir kıvılcımın habercisi olmuştur. Nitekim beklenen olmuş, mevcut gerginlik Lübnan ordusu ile Filistinli gruplar arasında yaşanan çarpışmaları beraberinde getirmiştir. Çarpışmaları kontrol altına almak adına Lübnan Hükümeti, FKÖ ile Milkart Protokolü imzalamıştır. Bu protokol, Kahire Anlaşmasını teyit ederken Filistinli gerillalara bazı sınırlamalar da getiriyordu. Ancak, Filistinlilerin

Lübnan'ı kendine üs tanıması, İsrail'in de doğrudan Lübnan'a yönelmesine fırsat vermiştir. Özellikle, İsrail'in Güney Lübnan'ı vurması ve akabinde Beyrut'da üç Filistinli lideri öldürmesi Filistinlilere yönelik krizi tırmandırmıştır. Nitekim, iç savaşa giden yolda önem arz eden bir diğer vaka da Hristiyan Marunilerden oluşan Falanjistlerin, yolcu otobüsünde seyahatte olan Filistinliler'e ateş açarak 27 kişinin ölümüne neden olmalarıdır. Bu olaydan sonra Filistinliler ile Falanjistler arasında kanlı çatışmalar yoğunluk kazanmış; FKÖ de Lübnan'da iç siyasetin etkin bir aktörü olarak yerini almıştır.

Diğer taraftan bölgesel gelişmeler bağlamında, İsrail Devleti'ne karşı bir çok Arap Devleti harekete geçmiş, Pan-Arabizm yaygınlaşmaya başlamıştır. Nitekim, kısa ömürlü de olsa Mısır ve Suriye arasında da bu amaca dönük Birleşik Arap Cumhuriyeti kurma girişimleri 1950'li yılların sonunda başlamıştır. Lübnan'ın Maruni Cumhurbaşkanı Kamin Şamun ise dış politikada Batı ile ilişkilerini artırma yoluna giderken, iç politikada Müslüman karşıtlığını artırmaya başlamıştır. İçeride artan gerilim dolayısıyla 1958 yılının Mayıs ayında 3 hafta sürecek olan bir iç savaş meydana gelmiştir. ABD'nin 14 bin civarındaki askerini Lübnan'a çıkarmasıyla, Lübnan bu süreçte dış müdahaleye tamamiyle açık hale gelmiştir. Yaklaşık 4 bin Lübnanlının ölümüyle sonuçlanan iç savaşın yarattığı etkilere, 1967 yılındaki Altı Yıl Savaşları'nın Lübnan açısından sonuçları da eklenmiştir (Brumberg 2008).

Lübnan zaten içinde bulunduğu kendi kırılgan yapısıyla beraber, Hristiyan otoritesinin ve yükselen Müslüman nüfusunun yarattığı bir kaos ortamına dönüşmekten kendini alamamıştır. Zira, her ne kadar Müslümanlar 1960'lı yıllardan beri sayıca üstünlüğü elde etmiş olsalar da, Ulusal Pakt'ın öngördüğü birincil Hristiyan otoritesi değiştirilmemiştir. Hristiyanlar bu dönemde hala en önemli askeri ve siyasi gücü ellerinde tutmaya devam etmiştir. FKÖ militanlarının ülkeye girişi ise bu askeri gücü Müslümanlar lehine değiştirmiştir. Güç dağılımındaki ortaya çıkan dengesizlik sonucu 13 Nisan 1975'te Hristiyan Falanjist Hareketi ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasında Beyrut'un doğusunda başlayan çatışma, Lübnan iç savaşının ilk fitili ateşlemiştir (Brumberg 2008).

Bu vaka 13 Ekim 1990 yılına kadar devam eden çatışmalar silsilesi ile devam etmiş; Lübnan 15 yıl süren iç savaşın içine düşmüştür.

2.1.2. 1975-1990 İç Savaş Dönemi: Lübnan Yanıyor!

1975 yılında başlayan iç savaş, ilk yıllarında Dürzi güç olan Lübnan Ulusal Hareketi (LUH) ve Maruni Güç olan Lübnan Cephesi arasında gerçekleşmiştir. LUH Ulusal Paktın feshedilmesi için uğraşırken, Lübnan Cephesi Filistinlileri Lübnan'dan dışarı atma çabası içindeydi (Brumberg 2008). Ancak ilk bir kaç yıldan sonra taraflar, ülkedeki diğer gruplarla güçlerini birleştirmeye başlamış, neticede de bir cepheleşme hali ortaya çıkmıştır. Lübnan Ulusal Hareketi, Müslüman sosyal gruplar ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile birleşirken, Lübnan Cephesi ise diğer Hristiyan ve Rum gruplarla birlik oluşturmıştır.

İçerideki siyasal cepheleşme dış siyasete de yansımış, bu süreç içerisinde dış güçlerden çeşitli gruplara destek gelmeye başlamıştır. Savaşa müdahil olan devletlerden Suriye, LUH'un yenilmesini İsrail'in Lübnan'ı işgaline kapı aralayacak bir faktör olarak gördüğü için 1976 yılında Hristiyan Lübnan Cephesi'ne müdahale etmek üzere Arap Caydırıcı Gücü altında Lübnan'a askerlerini göndermiştir. Suriye'nin endişesinin ana sebebi, İsrail tarafından işgal edilmiş bir Lübnan'ın Arap- İsrail savaşını tetikleme ihtimaliydi (Brumberg 2008). Suriye'nin Lübnan'a gönderdiği Arap Caydırıcı Gücü kısa bir süreliğine tansiyonu düşürmede etkili olsa da, 1978 yılında FKÖ'nün Lübnan üslerinden İsrail tarafına saldırı düzenlemesi, İsrail'i yeniden kışkırtmaya yetmiştir. Lübnan hükümetinin otoritesinin de iyice kaybolduğu böyle bir ortamda, İsrail Hristiyan gücün liderlerinden biri olan Beşir Cemayel'e desteğini iletmış ve akabinde Cemayel Hristiyanlar üzerinde denetimi sağlayarak mini bir Hristiyan Devlet kurmuştur. Güç dengesindeki bu değişim Suriye'yi de iyice endişelendirmeye başlamıştır. Arkasından İsrail'in Güney Lübnan'ı işgali ve yine İsrail'in 1981 yılında Suriye savaş uçağını düşürmesi hadiseleri büyük ölçekli bir İsrail-Suriye savaşının kıvılcımlarını yakmıştır. Ancak, bu kıvılcımlar parlamadan, İsrail, Suriye ve FKÖ arasında bir ateşkes önerisiyle

ABD'nin müdahalesi beklenmiştir. Gelen ateşkes teşebbüsü ile birlikte, İsrail'in bölgeden çekilmesi sağlanmış, ancak İsrail yanlısı Hristiyan militanların denetiminde kurulan bölge dağılmamıştır (Brumberg 2008).

1982 yılına gelindiğinde FKÖ'nün yine İsrail'e yönelik saldırıları alevlenmiş, İsrail'in Lübnan'ı bombalamak suretiyle saldırılara yönelik cevabı da gecikmemiştir. Bu dönemde Filistinli militanlar ağır kayıplar verirken, Beşir Cemayel de ülkenin Cumhurbaşkanı seçilmiş, ancak seçildikten 3 hafta sonra suikaste uğramıştır. Akabinde İsrail destekli Falanjist militanlar yaklaşık 1500 Filistinli mülteciye saldırmıştır (Brumberg 2008). Bu dönemde, yapılan anlaşmanın yürütülmesi ve kayıpların durması adına Birleşmiş Milletler Barış Gücü Beyrut'a gönderilmiştir. 1983 yılında ise, Lübnan Hükümeti, İsrail ve ABD arasında bir anlaşma imzalanmıştır. '17 Mayıs Anlaşması' adı verilen bu anlaşma ile İsrail, birliklerini Lübnan'dan çekmiştir. Ancak ne bu anlaşma, ne de Birleşmiş Milletleri teşebbüsü Lübnan'a barışçıl istikrar getirmede başarılı olamamıştır.

Beşir Cemayel'in ardından ülkenin Cumhurbaşkanı kardeşi Emin Cemayel olmuş, bu da yine ülke müslümanlarının ağır tepkisiyle karşılanmıştır. Suriye'nin desteğini alan Dürziler ve FKÖ güçleri, İsrail destekli Falanjistlere karşı saldırılar düzenlemeye devam etmişlerdir. Bu gelişmeler ülkedeki Hristiyan nüfusun kısıtılmasına yönelik İsrail, ABD ve Fransa nezdinde bir endişeye neden olmuş, ABD ve Fransız birliklerinin Beyrut'a yerleşerek Dürzi ve FKÖ militanlarına doğrudan ateş açmasına kadar itmiştir. 1983 yılında ise doğrudan ABD ve Fransız birliklerine karşı saldırı düzenlenmiş, bu saldırılar 241 Amerikan ve 58 Fransız askerin ölümü ile sonuçlanmıştır. Bu hadise ABD'nin 1984 yılında doğrudan Müslüman güçlere ateş açmasını da beraberinde getirmiştir. İyice kızışan ve tansiyonu yükselen iç savaş, ABD'nin müslümanlara müdahalesiyle perçinlenmiştir. Bu durum, ülkede milisleşen bir diğer dini grup olan Şii EMEL Hareketi militanlarını iyice cesaretlenmiş, Müslüman güçlerini bir araya toplayarak, Hristiyan güçlerini Beyrut'un dışına sürme çabasını şiddetli mücadele ortamına taşımışlardır.

Müslüman birliklerin Hükümete karşı savaşıması sonucu Lübnan Ordusu dağılıma riski ile karşı karşıya gelmiş, bir süre sonra da Batı güçleri Beyrut'u terketmiştir.

1984 yılına gelindiğinde, Suriye'nin baskısıyla Müslüman ve Hristiyan liderler bir siyasi uzlaşa içine girmiş, ancak yine başarılı sonuç alınamamıştır. Buradaki girişimin sekteye uğraması, Suriye'nin kendi dış politikasından da kaynaklanmıştır. Özellikle Şii militanlara İran desteği sağlanmasının önünü açan Suriye, uzlaşa girişimine dair etkin yürütme kabiliyetini baştan yitirmiş, Lübnan'da kendisine bağlı bir hükümet kurma girişiminde bulunma konusunda da başarılı olamamıştır. Bununla birlikte, 1979 İran İslam Devriminden etkilenen mülteci Şiiler ve Lübnan'daki mevcut Şii milis gruplar da Suriye'den ziyade İran'a bağlılıklarını ortaya koymuşlardır. Bu durum daha seküler Suriye yanlıları ile daha dinci İran yanlıları olmak üzere Şiiler arasında da bir bölünmeye zemin hazırlamıştır.

Bu bölünmenin tetiklediği siyasi kaos, iç savaş içindeki cepheleşmelerde değişim meydana getirmiştir. 1985 yılına gelindiğinde EMEL'in FKÖ'yü Lübnan'dan çıkarma gayesi doğrultusunda EMEL ile FKÖ arasında, çatışmalar başlamıştır. EMEL'in FKÖ'ye bakışı örgüt içinde de ikileme neden olmuştur. Bir süre sonra bu durum EMEL militanlarının bir kısmının daha sonra Hizbullah'a dönüşecek İslami EMEL'e yönelmesi sonucu EMEL'in ikiye bölünmesiyle sonuçlanmıştır. Bu bölünme sonucu doğan Hizbullah adlı örgüt ise doğuşundan itibaren Lübnan siyasetinin İran destekli en önemli aktörlerinden biri haline dönüşecektir.

2.1.3. 1989 Taif Anlaşması İle Yeni Düzenin Getirdikleri

İç savaşı bitirmeye yönelik 22 Ekim 1989 tarihinde imzalanan Taif Anlaşması, 1990 yılının Ağustos ayında Lübnan Parlamentosunda yasallaşabilmiştir.¹⁵ Anlaşma,

15 Taif Anlaşması Lübnan'da 1975 ile 1989 arasında süren yıkıcı iç savaşa son vermiştir. İç savaşın çıkmasına neden olan kimlikler üzerinden siyasal sitemdeki güç dağılımını iyileştirmek amacıyla, kuruluş yıllarında sayıca üstün olan Hristiyanların sahip olduğu siyasi gücü azaltılarak artan nüfusuna bağlı olarak

Lübnan'daki iç savaşın sona ermesinin yanı sıra, siyasi reform, Lübnan ve Suriye arasında yakın ilişkilerin kurulması ve Suriye'nin Lübnan'dan tümüyle çekilmesi konularını kapsamaktaydı. Ancak hükümleri bütünüyle uygulanamamıştır. 22 Mayıs 1991 tarihinde ise Suriye ile Lübnan arasında “Kardeşlik, Koordinasyon ve İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Suriye, 1943 yılında bağımsızlığını kazanmasından sonra ilk defa Lübnan'ı ayrı ve bağımsız bir devlet olarak tanımıştır. Yine bu anlaşma ile Suriye Lübnan'daki etkinliğini artırmış, Lübnan neredeyse bütünüyle Suriye'nin vesayeti altına girmiştir. Böylece 1990'lı yıllarda Lübnan, Suriye'nin 30,000 civarında askeri varlığı ve istihbarat gücünün etkisiyle ve onun Lübnan'daki farklı dinsel ve mezhepsel kesimlerdeki müttefikleri tarafından yönetilmiştir. Bu varlığını sürdürebilmesinin Lübnan'daki parlamento seçimlerinde yaptığı manipülasyonlar sonucu olduğu iddia edilmektedir (Norton, 1991). Ancak, Lübnan'ı oluşturan toplumların geniş kesimleri Suriye'nin varlığından ve Taif Anlaşmasının yarattığı atmosferden çok da memnun olmamıştır. Maruniler Lübnan'da başat rollerini kaybetmekten, Sünniler artan Şii etkisinden, kendi aralarında bölünen Şiiler halen büyük ölçüde dışlanmaktan, Dürziler ise özerk konumlarını kaybetmekten endişe duymaktaydılar. Bu durum, parlamentodaki temsiliyet sayıların Taif düzeninde değişmesinin bir sonucu olarak ileri gelmiştir.¹⁶

Şii nüfus, iç savaş sonrası dönemde de Hizbullah ve EMEL örgütleri tarafından temsil edilmeye devam etmiştir. Ancak, Hizbullah'ın doğuşu EMEL'in gücünü kırmaya

Müslümanlara daha fazla söz hakkı verilmiştir. Cumhurbaşkanı Maruni, başbakanın Sünni ve meclis başkanının Şii olduğu eski sistemde cumhurbaşkanının yetkilerinin kayda değer bir kısmı kabineye aktarılmıştır. Hristiyan ve Müslümanların parlamentodaki oranında da değişikliğe gidilmiş, daha önce oran 5/4 olan bu oran Müslüman ve Hristiyanların eşit sayıda sandalyeye sahip olacakları biçimde yeniden düzenlenmiştir. Anlaşma ile dış güçlerin de Lübnan üzerindeki kontrolüne dair yenilemeye gidilmiş, neredeyse iç savaşın patlak vermesinden bu yana içeride asker bulunduran Suriye'nin geri çekilmesi istenmiştir. Anlaşmaya göre, Suriye, Lübnan'daki askerlerini Bekaa vadisine yerleştirerek ülkenin büyük bölümünden iki yıl içinde geri çekilecektir, tam geri çekilme için ise bir takvim oluşturacaktır. İçerideki silahlı grupların tasviyesine yönelik ise, altı ay içinde dağıtılması planlanmıştır.

16 Taif Anlaşması'ndan önce ve sonra Lübnan parlamentosunda mezheplere göre yapılan temsiliyet dağılımı için bkz Ekler.

yetmiş, yine de Şiilerin bütünlüğünü savunucu bakış açısıyla siyasal arenadaki yerini korumaya çalışmıştır. Zira Hizbullah'ın temsil ettiği Şiiler, siyasal sistemde bekledikleri yeri Taif sonrası düzende elde edememişlerdir. Hatta silahlanmaları gün geçtikçe arttığından hem iç düzeni bozacağı endişesi ile hem de bölgede 1991 yılında başlayan Ortadoğu barış sürecinin etkisi ile Hizbullah bu dönemde dışlanmaya başlamıştır. Böyle bir ortam, Hizbullah'ı ideolojisinde ve politik tutumlarında yumuşamaya sevk etmiştir. Bu yumuşama ile, içeride daha çok sosyo-ekonomik bakımdan dışlanmış Şiilere yönelik sosyal ve ekonomik politikalar geliştirmesine ağırlık vermeye başlamıştır. Dış politikasında ise Suriye'nin İsrail ile barış görüşmelerine başlamasına mücadele edeceğinin sinyalini vermeye başlamıştır (Altunışık, 2007: 8). Böylece, Hizbullah içeriden de aldığı desteği artırarak Lübnan siyasetinde sözü geçen bir aktör konumuna gelmeye başlamıştır.¹⁷ Ancak bu yumuşama, İran çizgisinde Lübnan'da bir İslam devleti kurma projesinden tamamen vazgeçtiği anlayışı doğurmamaktadır. Zira, parlamento seçimlerinde koltuk elde etse dahi, yine de tamamen silahı elden bırakmamıştır.

Hizbullah'ın da yumuşama sinyalleri vermesiyle, 1990'lı yıllar Lübnan halkı için nispeten istikrarlı bir dönem olmuştur. Ancak Taif düzeni, Suriye'nin vesayeti altında iç savaştan hasar almış ve yorgun düşmüş Lübnan halkına istikrar ve barışı kısa süreliğine getirse de, aslında daha önce varolan temel sorunları çözememiştir. Lübnan'ın sosyo-ekonomik eşitsizliklere dayanan ve dini kimliklere dayalı siyasi düzen yapısı mevcudiyetini korumuştur. Dış aktörlerin de Lübnan içindeki etkileri farklı araçlarla sürmeye devam etmiştir.

2000'li yıllar ise Lübnan'ın hem iç hem bölge politikasında önemli değişikliklerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Taif düzeni ile Lübnan'da etkinliğini artıran Suriye'nin ülkeden tamamen çıkarılma talebi toplumun ciddi bir kesiminden gelmiştir. Suriye'den

17 1992 yılında Taif düzeni içinde yapılan ilk seçimlerde Hizbullah, 128 sandalyeli mecliste 8 sandalye elde etti.

önce 2000 yılında İsrail'in çıkarılmış olması da bu yoğun talebin bir sebebi sayılabilir. Ülkeler arası meselelere bakıldığında ise Suriye'nin Lübnan'dan çıkışı büyük ölçüde iktidara yeni gelen ABD ve İsrail liderlerinin uzlaşmacı olmayan tavırları olmuştur. 2000 yılında ABD Başkanı Clinton ile Suriye Devlet Başkanı Esad görüşmesinin başarısızlıkla sonuçlanması barış sürecini sona erdirmiştir. Bu kritik noktada Suriye'de de lider değişimi yaşanmış, Hafız Esad'ın yerini oğlu Beşar Esad almıştır. 2001 yılında yaşanan kule saldırıları sonucu ABD'nin değişen Ortadoğu politikasında Suriye de hedef ülkelerden biri haline gelmiştir (Altunışık, 2007: 9). Bu geçiş ve değişim süreçleri Suriye'nin aleyhine işlemiş, neticede Suriye'nin bölgedeki konumu önemli ölçüde değişime uğramıştır. Suriye vesayeti altındaki Lübnan da etkilerini yoğun bir şekilde hissetmiştir.

Suriye'nin Lübnan'dan çıkarılmasına yönelik sert tepki 14 Şubat 2005'te eski Başbakanlardan Refik Hariri suikastı ile hız kazanmıştır. Suikastten yaklaşık iki ay sonra, Suriye askerlerini ve istihbarat görevlilerini Lübnan'dan çekmiştir. Suriye'nin çekilmesinden kısa bir süre sonra yapılan parlamento seçimlerinde Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri önderliğindeki Suriye karşıtı koalisyon yüksek oyu almıştır. Bu durum, Suriye'nin Lübnan'a hakimken seçimleri manipüle ettiğine yönelik iddiaları daha da şiddetlendirmiştir (Altunışık, 2007: 21).

2.1.4. 2005 Hariri Süikasti: Yeni Siyasal Cepheleşmeye Doğru

Lübnan'ın iç savaşı 1991'de bitirdiği ve kendini görece istikrara kavuşturduğu düşünülmüş; ancak 14 Şubat 2005 tarihinde Lübnan'ın eski Başbakanı Refik Hariri'ye düzenlenen suikast ile Lübnan halkı bir kez daha kendini karmaşanın içinde bulmuştur. Hariri Suikastı bugün bile hala aydınlatılamamış olmasıyla birlikte olayların asıl sorumlusunun Suriye olduğu ileri sürülmektedir. Suriye'nin bu suikaste fail olma

sebebinin ise, Hariri'nin Suriye'nin ÷lkedeki askeri ve siyasi varlığına muhalif politikaları olduğu iddia edilmektedir.¹⁸

Suikast sonucu, Dürziler, Sünni Müslümanlar ve Hristiyanların yoğun tepkileri sonucu Suriye yanlısı Başbakan Ömer Karami istifa etmiştir. Ancak Hizbullah bu istifayı hazmedemeyerek Şiileri protesto etmeye çağırması, Suriye'ye destek gösterilerinde bulunmuşlardır. 13 Mart'ta başlayan Hizbullah öncülüğündeki bu protesto hareketlerine karşılık olarak da, 14 Mart'ta toplanan muhalif kesim Suriye'ye ve Hizbullah'a karşı tepkisini göstermiştir. Bu hareket daha sonra '14 Mart Hareketi' olarak adlandırılmıştır. Böylece ÷lkedeki ayrışma, Hariri suikastı sonrası cepheleşmeye doğru evrilmeye başlamıştır. Ancak bu cepheleşme bu kez dini kimlikler üzerinden değil, Suriye karşıtları ve Suriye yanlıları olarak kurulmuştur. Bu yeni denebilecek cepheleşme, karşı görüşleri savunan Hizbullah ve Suriye yanlısı Maruni Hristiyanları bir araya getirmesi bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca, daha önce Hizbullah'ı destekleyen Dürziler de bu kez Suriye karşıtı tarafta yer almıştır. Bu durum, aslında Lübnan'da oluşmuş bloklaşmanın kemikleşmediğini, farklı durumlar karşısında ne kadar değişken olduğunu da göstermesi açısından oldukça ilginçtir.

Hariri Suikastı sonrası Suriye'nin konumu ile ilgili oluşan bloklaşma ve bu bloklar arasında yaşanan protesto hareketleri Lübnan'daki farklı kimliklerin görülmemiş bir birlik gösterdiği argümanını doğurmuştur. Bu da, Lübnan'da demokratikleşme ve özgürlük hareketi olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple de adına devrim denmiştir (Sedr Devrimi). Ancak, Lübnan'da vuku bulan bu sıra dışı durum toplumsal bir devrim niteliği taşımaktan oldukça uzaktı. Nitekim sadece yönetime karşıt grupları bir araya getirmede başarılı

18 BM Komisyonunun yürüttüğü soruşturmalar kapsamında bugün suikastle ilgili kesin bir sonuca ulaşamamıştır.

olabilmıştır. Dolayısıyla, bu protesto hareketlerini ‘ulusal’ bir hareket olarak ifade etmek yerine yeni bir ayrışma alanı olarak tanımlamak daha uygun bir bakış açısı doğuracaktır.

2.1.5. 2006 Lübnan Savaşı: Hizbullah-İsrail Çatışıyor

12 Temmuz 2006’da Hizbullah’ın İsrail’in askeri mevzilerini ve sınıra yakın köylerini Katyuşya füzeleri ve havan topu ateşine tutması ve bu arada bir Hizbullah timinin sınırı geçerek iki İsrailli askeri kaçırması ile başlamış, aynı yılın 14 Ağustos’una kadar devam etmiştir. Hizbullah düzenlediği bu operasyona ‘Gerçek Vaat Operasyonu’ (Operation Truthful Promise) adını vermiştir. İsrail bunun bir savaş sebebi sayılacağını söylemiş, kaçırılan askerlerini kurtarmaya çalışırken beş İsrail askeri daha ölmesi üzerine, Hizbullah’a cevabı topyekün savaş açmak olmuştur. İsrail ilk operasyonunu 13 Temmuz’da ‘İstikamet Değişimi Operasyonu’ (Operation Change of Direction) adı altında Lübnan’a yönelik olarak başlatmıştır. Bu operasyon sırasında hava saldırıları ve top ateşi ile Lübnan’ı havadan ve denizden ablukaya almış ve ülkenin güneyini karadan işgal etmiştir (Köse, 2006: 20).

Lübnan-İsrail sınırının istikrarsızlığı daha önce yaşanan kısa süreli çatışmalardan anlaşılmaktaydı. Ancak böylesine bir savaşın patlak vermesini açıklayıcı etmenler, önceki çatışmaları tetikleyen olaylardan ne açıdan farklılaştığını görmek açısından önemlidir. Savaşı tetikleyen etmenlerin hem iki ülke içindeki yerel siyasi faktörler, hem de bölgesel ve uluslararası konjonktürün iki aktör tarafından nasıl algılanıyor oluşu, savaşın ortaya çıkmasındanki en önemli nedenler olarak görülebilir. Bununla birlikte, Lübnan siyasetinde etki gösteren ve dışarıdan önemli ölçüde nemalanan bölge ve uluslararası aktörlerin de politikaları ve savaşa yönelik tutumları, Lübnan Savaşını çözümlemede önem arz etmektedir. Savaşan taraflar ve dolaylı yoldan savaşa müdahil olan aktörlerin politika ve tutumları ilerleyen bölümlerde s ele alınmaktadır.

34 gün devam eden savaş sürecinde, Lübnan Hükümeti tarafından Birleşmiş Milletler’in ateşkes çağrısı yapması talebi gelmiştir. Birleşmiş Milletler konuya dair olağanüstü bir toplantı yapmış ancak ABD’nin ateşkese karşı olumsuz yaklaşımı

nedeniyle savaşın başlarında ateşkes sağlanamamıştır. Ateşkesi durdurmanın yanısıra ABD'nin İsrail'e verdiği askeri destek de sert eleştiri almıştır. Diğer taraftan, Hizbullah'ın ağır silahlarla İsrail'e karşı koyması, oldukça büyük bir başarı olarak karşılanmıştır. Hizbullah'ın iki İsrail askerini kaçırması Lübnan halkını riske sokması açısından eleştirilirken, İsrail'in böyle bir olarak topyekün savaş işe karşılık vermesi savaş için bir gerekçe mi yaratıldı veya fırsata çevrildi sorusunu akla getirmiştir. Kimin böyle bir gerekçeye ne açıdan ihtiyacı vardı, çatışmaların ve karmaşanın mevcudiyeti kimin çıkarlarına hizmet ediyordu sorusu Lübnan karmaşasının yerel ve bölgesel aktörlerinin konumu başlığı altında ilerleyen bölümlerde incelenmektedir. Ancak, olan yine Lübnan'a olmuştur. Savaşta binlerce insan hayatını kaybetmiş, binlercesi yaralanmış ve çok daha fazla insan evsiz kalmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1071 sayılı kararla ateşkes sağlanmıştır.¹⁹ İsrail bölgeden çıkarılırken Lübnan'ın kontrolünün Lübnan Hükümeti'ne verilmesi ateşkes süreci ile önerilmiştir.

Yarım asrı aşkın çatışmaların ve kaosu göbeğinden çıkamamış Lübnan'ın tarihi arkaplanı, siyasi yapısının ne kadar karmaşık ve kırılğan olduğunu göstermektedir. Bugün dahi Lübnan'ın bir istikrara kavuştuğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Geleceğe dair öngörülerde bulunmak için ise içerideki hasmane algılar ile dış güçlere kapısı açık oldukça olumlu bir bakış açısı sunmak epey zordur. Yine de ülkenin hassas dengesinin değişken dinamiklerini kavramadan öngörülerde bulunmak mümkün değildir. Dolayısıyla, iç savaşın, Taif düzeninin ve Hariri Suikastı ile alevlenen ve İsrail Hizbullah savaşı ile zirve noktasını yaşayan şiddet eylemlerinin, iç ve dış aktörler açısından ne ifade ettiğine

19 1701 (2006) sayılı karar, Tarafların 14 Ağustos 2006 tarihi itibarıyla uyacaklarını açıkladıkları çatışmaların durdurulmasını, kalıcı bir ateşkesin sağlanmasını ve ihtilafa uzun dönemli bir çözüm bulunmasını amaçlamaktadır. Silahlı çatışma kesin bir şekilde sona erdikten sonra, Lübnan hükümeti ve UNIFIL'in Güney hattı boyunca güçlerini konuşlandırması, UNIFIL ve Lübnan askerlerinin yerleşmesine paralel olarak İsrail güçlerinin Güney Lübnan'dan geri çekilmesi çağrısında bulunur. Bölgede Lübnan Hükümeti'nden başka bir otoritenin bulunmaması ve bölgede Lübnan Hükümeti'nin izni olmadan hiçbir gücün silah bulundurmamasının önemini vurgular.

bakmak gerekmektedir. Zira iç ve dış aktörleri tanımak, aktörlerin temel konumları ve argümanlarının ne olduğu, niçin bu stratejileri izlediği ve birbirleriyle ilişkilerinin boyutunu anlamada yardımcı olacaktır. Bununla birlikte, ilerleyen bölümde Lübnan üzerinde vekalet ilişkilerini anlamlandırmada İsrail ve Hizbullah savaşını İran-Suriye-Hizbullah ekseninde değerlendirmeden önce hepsinin temel argümanlarına iç aktörleri de göz önünde bulundurarak bakmakta fayda vardır.

2.2. Lübnan Siyasetinin Temel Aktörleri

Lübnan siyasetinde, içerideki etnik ve dini grupların birbirleri ile mücadelesinin etkinliliği kadar, bölge ve bölge dışı aktörlerin de Lübnan siyasetinde doğrudan veya dolaylı etkilerinin olduğu bir gerçektir. Bu bağlamda, Lübnan siyasetinin aktörlerini iç aktörler, dış aktörler ve dış aktörlerin iç aktörlerle ilişkisi şeklinde ele almak faydalıdır.

2.2.1. Lübnan Siyasetinin İç Aktörleri

Lübnan siyasetinde etkili olan iç aktörler özellikle etnik ve dini kimliksel bazda ayrılmış azınlık gruplarıdır. Hristiyan Maruniler ile Sünni gruplar bu kimlik azınlıklarının içinde çoğunluğu oluşturan gruplardır. Tüm iç gruplar belli ölçüde siyaset sahnesinde yerini almayı başarmış ve hem kendileri arasında hem de en az bir dış aktör ile çeşitli işbirliği ilişkisine girmişlerdir.

2.2.1.1. EMEL Hareketi

Başta FKÖ olmak üzere başka örgütlenmelerde yer alan binlerce Şii'in örgüte katılmasıyla 1975 yılının Temmuz ayında kurulan EMEL (Lübnan Direniş Tugayı) (AMAL: Afwaj Al-Muqawmat al Lubnaniyya) bir milis gücü olarak yaratılmış ve Lübnan ordusunun Güney Lübnan'daki Şii nüfusu İsrail saldırılarına karşı korumakta başarısız kaldığı düşüncesiyle dış ülkelere en çok Suriye'nin desteğini almıştır. Kurucusu İran medreselerinde eğitim görmüş din adamı Musa Sadr'dır. Lübnan tarihinin ilk Şii milis örgütlenmesini teşkil eder. Kurulma amacının en büyük faktörü Lübnan Ordusu'nun Güney Lübnan'daki Şii nüfusunun İsrail saldırıları karşısında yeterli güce sahip olmadığı

düşüncesi olmuştur. Hatta EMEL, İsrail'i kendine tehdit gören tüm Lübnan halklarının askeri gücü olarak kendine bir rol biçmiştir (Alagha, 2007; 37). Suriye, EMEL'i İsrail'e karşı tüm Lübnan halkının korunmasına yardımcı olacak bir askeri güç olarak da görmekteydi. Böylece Lübnan tarihinde yüzyıllar sonra ilk defa Şii unsur Suriye'nin ve FKÖ'nün desteğiyle askeri bir örgütlenmeye sahip olmuştur. 1978 yılında gerçekleşen İsrail işgali karşısında da gücünü pekiştirmeye başlamıştır. Lübnan'daki Şii muhalefet EMEL hareketinin çatısı altında toplanmış, ancak zamanla özellikle ülkedeki Filistin Kurtuluş Örgütü'nün varlığı üzerinden iç anlaşmazlıklara sürüklenmiştir. Neticesi de Filistinlilerin bağımsızlığını ve Kudüsü önemseyen İslami EMEL ile, Filistin bağımsızlığını merkeze koymayan, bunun yerine Lübnan'daki İsrail işgaline son vermeyi amaç edinmiş EMEL örgütünün ayrılması olmuştur. İslami EMEL daha sonra İran Şiiliğine yakınlığı ile Hizbullah milis gücüne dönüşmüştür.

2.2.1.2. Maruniler

Maruniler Lübnan'daki Hristiyan birliği oluştururlar. Tarihin uzun dönemlerinden beri de kimliksel bağlarından ötürü Batılı devletler ve özellikle Vatikan ve Fransa ile iyi ilişkiler yürütmüşlerdir. 1921 yılındaki resmi siyasi düzenlemeye göre nüfus çoğunluğunu ellerinde tuttuklarından Lübnan hükümetinde en güçlü pozisyona sahip olan toplumsal grup olmuşlardır. Ancak son on yıllarda ülkedeki Şii nüfusun da kayda değer oranda artmaya başlamasıyla Maruniler ellerindeki güçlü pozisyon için mücadele etme ihtiyacı içine girmişlerdir. Bugün ise nüfusun %20sini oluşturmaktadırlar. Lübnan içinde coğrafi dağılımlarına bakıldığında daha ziyade Başkent Beyrut ve Cebeli Lübnan'da yoğunlaştıkları söylenebilir. Batılı ülkelerle iyi ilişkiler içinde olmaları, onları bölgede de özellikle ticaret alanında geliştirmiştir (Brumberg 2008). Marunilere siyasi şemsiye olan örgüt Falanjistlerdir. Falanjist Hareketi 1936 yılında Pierre Cemayel tarafından kurulmuş, milliyetçi bir partidir. Lübnan İç Savaşı sırasında en etkili güçlerden biri olan Lübnan Güçleri ise Falanjistlerin askeri kanadını oluşturur. Falanjistler, Sunni Müslüman, Dürzi ve Hristiyan Partilerle zaman zaman koalisyonlar kurmuşlardır.

2.2.1.3. Rum Ortodokslar

Rum Ortodoks halkı ülkenin Marunilerden sonra gelen ikinci büyük Hristiyan topluluğunu teşkil eder. Batılı ülkeler ile iyi ilişkileri bulunsa da Maruniler ile karşılaştırıldığında nispeten daha zayıf kalmaktadır. Bununla birlikte Rum Ortodoksların Pan-Arap eğilimli bir politika izledikleri söylenebilir (Brumberg 2008). Kendileri ve Maruniler dışında nüfusun toplam yüzde 10'luk bir kısmına karşılık gelen diğer Hristiyan gruplara da öncülük etme gayesi içindedirler. Siyasi sahnede de çoğunlukla Maruniler ile birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Rum Ortodoksların askeri kanadını ise Güney Lübnan Ordusu oluşturmaktadır.

2.2.1.4. Dürziler

Dürzilik İslamda İsmaili mezhebinin bir koludur. Fakat, Sünni Müslümanlar tarafından Müslüman olarak görülmezler. Dürziler de kendilerini Tanrı'nın birliğine inananlar anlamına gelen Muvahhadin olarak tanımlarlar. Bununla birlikte, 1958 yılında Suriye ve Mısır'ın Pan-Arabizm politikasının destekçisi olarak Lübnan içinde Sünni gruplarla birlikte hareket etmişlerdir. Lübnan nüfusuna oranla sayıları az görünse de, Lübnan siyasetinde muhalif kimlikleriyle oldukça güçlü bir yer kaplamışlardır. Lübnan'da Dürzi topluluk Canbolad ve Yazbak aileleri tarafından temsil edilmiştir. Arap-İsrail Savaşı sonrası Lübnan'a göçen Filistinliler için Canbolad ailesi Filistinli gerillaların İsrail'e karşı desteklenmesi yönünde hükümete baskı yapmıştır. İlerleyen yıllarda İlerici Sosyalist Parti'nin başkanlığını yürütmüşlerdir. Ancak muhalif kanatta yer almalarına rağmen, Hizbullah'ın silahsızlandırılması için çalışmalar yapmışlar, Hizbullah'ın Lübnan için değil İran ve Suriye için savaştığını öne sürmüşlerdir (Betts 2003). Dürzi liderler hem ülke içindeki sayılarının azlığı, hem de ülke dışında başka ortak kimliksel aidiyete sahip Dürzi müttefiklerin olmamasını daha güçlü topluluklarla ittifak kurarak kapatmaya çalışmışlardır.

2.2.1.5. Ermeniler

Ermeniler nüfusun yaklaşık yüzde 6'sını oluşturmakta ve çoğunlukla Beyrut ve Suriye sınırındaki Anjar'da ikamet etmektedirler. Sayının diğer gruplara nazaran azlığına rağmen Lübnan Ermenileri, Ermeni Diaspora'sının önemli bir ayağını oluştururlar (Brumberg 2008). Özellikle ekonomik ve kültürel alanda oldukça etkin konumdadırlar. Bu durum siyasetteki etkinliklerine de tesir edebilmektedir. Ancak Lübnan siyasetinin karmaşıklığı içinde, diğer toplumsal gruplara nazaran daha dengeli bir pozisyon izlemektedirler. Yine de bu denge unsuru, tarafsızlık politikası izlendiği manası taşımamaktadır. Hükümete destek verirken, ilgi alanlarını Lübnan içindeki karışıklığa dahil olmaktan çok dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Ermeni toplumlarına ulaşmak, diasporayı güçlü kılmak gibi bir gaye ile hareket ederler. Nitekim sözde Ermeni soykırımının kabulü için Beyrut merkezli çalışmalar yapmışlar, Lübnan siyasetinde de soykırımın tanınması için parlamentoda 1997 yılında bir tasarı geçirmede başarı kaydetmişlerdir. Ek olarak, çeşitli bölgelerde eylemlerini sürdürmüş olan ASALA silahlı örgütünün de kuruluşu Beyrut merkezli olmuştur (Brumberg 2008). Lübnan siyasetindeki en etkin siyasi parti Taşnak Partisi (Lübnan Devrimci Ermeni Federasyonu) olmuştur. 128 kişilik Lübnan parlamentosunda 6 kişilik temsiliyet hakları bulunmaktadır.

2.2.1.6. Hizbullah

Doğuşu, gelişimi ve ideolojisi

Hizbullah'ın ortaya çıkışının iki önemli ayağı mevcuttur. İlki İsrail'in Lübnan'ı işgaline bir refleks olarak yansıyan ve doğrudan Filistin sorunu ile bağlantılı olan cihat hareketidir. Nitekim EMEL Hareketi'nden de Filistinliler konusundaki görüş ayrılıkları neticesi İslami Kanat olarak ayrılmıştır. İdeolojisini ise İran'da şah rejimine karşı gelişen devrimci hareketler ve bu hareketleri yetiştiren fikir alt yapıları olmuştur.

Hem Filistin Kurtuluş Örgütünün Güney Lübnan'da yükselen hakimiyeti, hem de Filistinlilerle yürütülen ortak mücadele ülküsü Lübnan Şii siyasi hareketinin temsilcisi

olan EMEL mensuplarının bir kısmını rahatsız etmeye başlamıştır. Bununla birlikte, İsrail'in Lübnan'a yönelik sertleşen tavrı ve akabinde gelen işgal hadisesi Filistin Kurtuluş Örgütünün Lübnan için büyük bir istikrarsızlık unsuru yarattığı düşüncesine zemin hazırlamıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü ile yaşanan gerilim, Filistin meselesi ve İsrail'e karşı mücadeleyi kendine temel hedef bilmiş olan EMEL'in İslami kanadında endişe ile karşılanmıştır. EMEL yönetiminin kendisi ise Filistin meselesini Lübnan'ın istikrarının sağlanmasından sonra gelen ikincil bir mesele olarak tanımlıyordu. Bununla birlikte, EMEL örgütünün İsrail ile işbirliği içinde olan Maruniler tarafından kurulmuş hükümet içinde yer alması, yine İslamcı EMEL mensuplarının eleştirisini toplamıştır. Bu fikir ayrılıkları siyasal zeminde de kopukluğa sebep olmuştur. 1985 yılına gelindiğinde, İslami EMEL, Hizbullah örgütüne dönüşmüştür. Çeşitli kaynaklar Hizbullah örgütünün ne zaman doğduğuna yönelik farklı tahminlerde bulunmaktadır, nitekim 1980li yılların başından beri aynı mantaliteye sahip birden fazla silahlı örgütün Hizbullah adı altında eylem yaptığı görülmüştür. Ancak 1985 yılından sonra, Hüseyin Muavi önderliğinde kurulan ve İslami EMEL'e dayanan tek ve teşkilatlanmış bir Hizbullah örgütünden bahsetmek mümkün olabilmıştır. Şiilerin en önemli iki grubundan EMEL yıllarca daha ılımlı olup Suriye çizgisinde siyaset yaparken Hizbullah EMEL'den koparak daha radikalci bir profille İran çizgisinde kalmayı tercih etmiştir.

Bu radikalci çizginin arkasında 1970'li yılların getirdiği Soğuk Savaş konjonktürü çerçevesindeki Batı Bloğunun Sovyet desteğine sahip Nasırcılık, Baasçılık gibi anti-emparyalist sol rejimlere karşı mücadelesindeki katılmasından söz edilebilmektedir. Bu bağlamda, Ortadoğu'daki sol rejimlere ve sosyalist akımlara karşı mücadelede radikal İslamcı grupların kışkırtılmasını tavsiye eden ve 1978 yılında ortaya konan Carter Doktrini'nin önemli yanlarından birini oluşturan “Yeşil Kuşak” politikası oluşturmaktadır. EMEL gibi sol bir programa sahip örgüt, sol akımlara karşı geliştirilen sert politikaların kurbanı olmaya adayken, Hizbullah da bu radikalleşmenin Lübnan Şiiliği üzerindeki yansıması olarak gelişim göstermiştir (Erdem, 2018: 48).

Hizbullah'ın gelişimine en büyük destekçisi olan İran açısından bakıldığında ise, 1979 Devrimi ile birlikte siyasetinin merkezine Şii retoriği oturtan ve “devrim ihracı” politikalarına yönelen Tahran'ın ilk el attığı yerlerden biri Lübnan olmuştur. Zira devrim öncesinde de Şah yönetimine karşı muhaliflerin toplandığı ve devrim sırasında çeşitli çevreler ile yakın temaslar kurulan yer yine Lübnan olmuştur. Kurulan ilk temas ise EMEL hareketi ileldir. Devrim sonrasında İran, EMEL içindeki İran yanlısı ekibi güçlendirerek örgütü kendi çizgisine döndürmeye çalışmış, ancak bunda istediği başarıyı yakalayamamıştır. Bu da EMEL hareketinin bölünmesi ve İslamcı kanat olan Hizbullah'ın kurulmasında elindeki tüm olanaklarla desteklemesine kadar götürmüştür (Erdem, 2018: 49). Hatta 1982'de Suriye yönetiminin yönetiminin göz yummasıyla yüzlerce devrim muhafızı Suriye üzerinden Bekaa'ya giderek, İslamcı Şii unsurları eğitmeye başlamıştır (Alagha, 2007: 37).

Hizbullah'ın tam olarak ne zaman ortaya çıktığına dair net bir bilgi bulunmamakla birlikte, kuruluş ilkesinin, Parti Genel Sekreteri Hasan Nasrallah'ın hocası, Abbas Musevi'nin Bekaa'da davasına başladığı 1978 yılı olarak not düşülmektedir (Bozkurt,

Önceleri Lübnan'da yaşamış olan ve 1980'li yılların başında İran'ın Şam'a atadığı Büyükelçi Ali Ekber Muhteşemi'nin de Hizbullah'ın doğuşunda ve gelişimde etkin bir isim olduğu bilinmektedir. Lübnan'ı iyi tanıyan Muhteşemi'nin Lübnan'daki mevcut karışıklığı fırsat bilerek İran, Suriye ve Lübnan'da Şiiler arasında temasları kurduğu ileri sürülmektedir. Kendisi daha sonra İran'da İçişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir. Hizbullah'ın Lübnan'daki etkinliğini diğer İslami grupların da izlemesi gerektiğine inanmaktadır (Alagha, 2007: 37). İran ile Hizbullah iletişimini artıran bir diğer önemli isim ise Şii cemaatinin etkin isimlerini bir araya getirerek cemaatleşmesine katkıda bulunan ve Suriye'den aldığı destekle EMEL üyelerini eğitmeye başlamıştır. Mustafa Şamran olmuştur. Kum ve Nəcəf gibi yerlerde verilen çeşitli eğitimlerle Hizbullah'a militan devşirilmiştir. Ancak bundan çok daha önce, İran ile işbirliği içinde olan Şamran 1979'da İslam Devrimi'ne doğru giden süreçte bir örgüt olarak İslam Devrimini Destekleme Komitesi'ni kurmuştur. Bu örgüt milis olmaktan ziyade kültürel çalışmalar

bir örgüttür. Bu örgütün kadrosu, bir nevi Hizbullah'ın çekirdek kadrosunu oluşturmaları bakımından önemlidir. Bu da, partinin kuruluşunun aslında İran İslam Devrimi'nden daha önce olduğu kanaatini doğurmakta ve Hizbullah'ın temellerinin 1970'lere hatta 1960'lı yıllara dayanabileceğini göstermektedir (Alagha, 2007: 37–38). Bununla birlikte, 1960'lardan itibaren Şah yönetimine muhalif sağdan sola tüm akımların faaliyet gösterdiği yerlerden biri de Lübnan olmuştur. Humeyni liderliğindeki muhalif İran Uleması da uzun bir zamandır Lübnan'da faaliyetlerini sürdürmüştür. Hatta, Humeyni'nin yakın çevresinden birçok kişinin devrim öncesi Lübnan Şii hareketiyle temas kurduğu, hem EMEL'in örgütlenmesinde hemde Hizbullah'ın doğuşunda rol aldığı bilinmektedir (Chebabi, 2006: 180-198). Buradan hareketle, Hizbullah'ın doğuşunda gördüğü desteğin en önemli sebeplerinden birini din, hatta mezhep olgusunun oluşturduğu görülmektedir. Devrim sonrası İran, bölgede diğer ülkelerde yaşayan yüksek Şii nüfusu bölgesel politikalarında kullanmak üzere bir fırsat bilerek, İslam dünyasının liderliğine oynamayı arzu ettiği bir gerçektir. Bu da Hizbullah gibi örgütlere ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Hizbullah'ın İran'ın Devrim ihracı modelini benimsemesi 1990'lı yıllarda bir nebze değişim göstermiştir. Nitekim Hizbullah, belli bir İslam çatısı altında birleşme amacından daha çok mezhebin çıkarlarını önceleme yoluna gitmiştir. Bu durumun bir neticesi olarak da ülke içinde Hizbullah'ın taraftarlarının ilgisini kaybetmeye başlamıştır. Nitekim, Hizbullah için dost kabul edilen, mezhebi konular gündeme geldiğinde kolaylıkla düşmana dönüşebilmektedir. Filistin davasını benimsemesi mezhebi açıdan Sünnilerle her daim iyi anlaşacağını garantiye hiç bir zaman olmamıştır. Bu da halktan aldığı desteğin de aslında İslam Dünyası adına yürütülen bir cihat hareketi olmaktan ziyade mezhepsel ayağının güçlü olduğu bir örgüt olduğunu göstermektedir.²⁰

20 Lübnan, Ortadoğu'daki birçok ülkeden siyasi ideolojiler açısından farklılık göstermektedir. Lübnan'da Hristiyanlar sağcı Müslümanlar ise solcu ya da liberaldir. Özellikle Sünni Müslümanların büyük çoğunluğu liberaldir. Şii'ler ise Müslümanlar arasında ülkedeki en muhafazakar gruptur. Bu anlamda Hizbullah'a verilen destek, aslında muhafazakar olmayan diğer Müslümanlara da bir tepki olarak okunabilir. Detaylı

Siyasi alanda yeri

Hizbullah örgütünün ideolojisi İran devletinin devrim sonrası genel çizgisine dayanmış, İran Lideri Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin söylemleri Hizbullah'ın siyasi kimliğini çizmede oldukça etkili olmuştur. Bu da İran'dan fazlasıyla yardım almasının birincil nedeni olmuştur. Ancak, kuruluşundan 2000'li yıllara kadar temel ideoloji ve söylemlerini değişime ve dönüşüme uğrattığı da görülmüştür. Bunun sebepleri, 1989 yılına gelindiğinde ise Suriye'nin vesayeti altında bir Lübnan bırakan Taif Anlaşması Hizbullah'ı dışlamaya başlamasıyla gündeme gelmiştir. 1991'de başlayan Ortadoğu barış sürecinde de Hizbullah meşruiyetini kaybetme tehlikesine düşmüştür. 1990'lardan sonra ise Lübnan siyasetinde daha etkili rol sahibi olmuş, gelişmiş örgütsel yapısıyla siyasi-askeri bir oluşuma dönüşmüştür (Hamzeh, 1993). Lübnan'ın mevcut siyasi yapısına muhalif olan Hizbullah siyasette etkin yer alabilmek adına siyasi koalisyonların da parçası haline gelmiş, böylece yer yer yumuşak tavrından ötürü halkın desteğini alma konusunda da nispeten başarılı olabilmektedir. Hizbullah Lübnan halkından aldığı destek ise kavuştuğu siyasi temsil hakkını dış politikada da kullanma yoluna gitmiştir. Nitekim 2000 yılında İsrail'in Güney Lübnan'dan çekilmesi Hizbullah'ın başarılı politikası olarak lanse edilmiş, bu da Ortadoğu'da Hizbullah'a bir prestij kazandırmıştır. Suriye ve İran çizgisinde hareket eden örgüt, ABD ve İsrail eksenine karşılık olarak Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmış, bu da ona ayrıca bir meşruiyet zemini kazandırmıştır. Nitekim, 2006 yılında yaşanan Lübnan-İsrail savaşının asıl çatışan tarafı olan Hizbullah yine bu savaş sonucu doğrudan kazananı olmasa bile, hanesine artı yazdırabilmiştir. İsrail ile anlaşmazlığın nedenlerinden biri olan Şebaa Çiftlikleri meselesine dört elden sarılması kendi toplumunda itibar kazanmasına da neden olmuştur. Zira Şebaa Çiftlikleri mevzusu Lübnan'ın iç siyasi gruplarının üzerinde anlaştıkları neredeyse tek faktör olma niteliği

okuma için bkz: Bozkurt, A. (2014). Hizbullah'ın Lübnan'da Kuruluşu ve Popülaritesinin Sebepleri. Tarih Okulu Dergisi, 7 (17), ss. 599-627.

açısından oldukça önemlidir. Hizbullah'ın Lübnanlaşması ve Lübnan'ın Hizbullahlaşması gibi tabirler de kendini bu şekilde pekiştirmesine fayda sağlamıştır. Bugün uluslararası arenada bazı devletler Hizbullah'ı meşru siyasi ve askeri bir aktör olarak kabul etmektedir.

Yönetim yapısı

Hizbullah'ın yönetim yapısına dair net ve somut bilgilerin olmaması, özellikle ilk yıllarına dair idari şekli ile ilgili değerlendirme yapılmasını kısıtlamaktadır. Ancak, kuruluşu bir siyasi parti formatında baş gösterse de 1989'a kadar daha ziyade bir cemaat şeklinde çalışmalarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Diğer İslami gruplarla karşılaştırıldığında, dikey bir hiyerarşik yapının yerine, yatay bir yapılanma arz ettiği görülmüştür. Taif Anlaşması sonrası ise cemaat görüntüsünden çıkarak bir siyasi parti seviyesinde temsil edilmeye başlamıştır. Benimsediği İran İslam Modeli ile Cihatçı kimliği çerçevesinde siyaset yerini almıştır. Hiyerarşik yapısını kurmasının ardından örgütsel modeli rayına oturtmuştur. Partinin Genel Sekreteri, 1992'den beri görevde olan Hasan Nasrallah'dır.

Aldığı toplumsal ve siyasal destek

Hizbullah, kökeni Fransızların 1921 yılında Lübnan siyasetinin nüfus sayımına göre yapılması kararının bugün neden olduğu adaletsiz seçim sistemini işaret ederek mücadelesine başlamıştır. 1921 yılında Fransa, istemediği bir sonuçla karşılaşma ihtimaline karşı Lübnan'da seçimi, altı bölgeye ayırarak yapmış ve her mezhebin seçebileceği aday sayısını da 1921 nüfus sayımı esas alarak belirlemiştir. Nüfus sayımına göre Hristiyanlardan 16 Müslümanlardan 14 temsilci olacaktı. Mecliste 10 Maruni, 6 Sünni, 6 Şii, 4 Rum Ortodoks, 2 Dürzi, 1 Rum Katolik ve 1 diğer azınlıklardan temsilci bulunacaktı (Fieldhouse, 2006:314). Bu sistem yalnızca 3 yıl aynı rakamlarla hayatta kalabildiyse de yaklaşık bir asır sonrasında bile method aynı şekilde Lübnan siyasetinde yer almaktadır. Bu da Hizbullah'ı adaletsizliğin hakim olduğu bir seçim sisteminde daha fazla demokrasi talebiyle mücadeleye götürmüştür. Nitekim, Zira nüfusun yaklaşık %20'sini oluşturmalarına rağmen Maruniler 34 vekil hakkına sahipken %40'a yaklaşan

nüfusları ile Şiiler 27 vekile ancak sahip olabilmektedirler. Nüfusuna göre oldukça az etkili olan Şiilerin, demokrasi talebi yerine gelmeyince Hizbullah bu hakları zorla almak yoluna gitmiştir.

Nitekim nüfusun yaklaşık %40'a yaklaşan nüfusları ile Şiiler, nüfusunun %20'sini oluşturan Marunilerin 34 vekil hakkına karşılık, 27 vekile sahiptirler (Prados, 2007; 3). Bu durum Hizbullah tarafından bir adaletsizlik göstergesi olarak kabul edilmekte ve hak arayışını da zora başvurarak dile getirmeyi tercih etmektedirler. Ancak zora başvurmaları ülke içinde Şii nüfustan destek almasına engel teşkil etmemekte, bilakis Şiiler, Hizbullah'ı siyasi taleplerinin tercümanı olarak kabul etmişlerdir. Şii nüfus sadece ülke içinde değil, bölge genelinde de Hizbullah'ın can ve mal güvenliklerinin hamisi olarak benimsemiştir. Özellikle, 15 yıl süren iç savaş ve 10 yıl süren İsrail işgali sırasındaki güvensizlik ortamı ile 2000 yılında İsrail'in Lübnan'dan çekilmesini sağlayan ve 2006 yılında Lübnanlılar ve İsrail'e karşı tüm ezilenler adına savaşarak İsrail'e ciddi bir şekilde prestij kaybettiren Hizbullah'ın varlığı 'ezilen Şii halkının' desteğini almaya yetmiştir. Hizbullah'ın Şiilerin hakları ile can ve mal güvenliklerini koruyan bir örgüt olmasının yanında Şiilerin mezhepsel olarak Hizbullah'la olan yakınlığı da bölgedeki Şia ve türevleri ile Hizbullah arasında organik bir bağın kurulmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Hizbullah'ın gördüğü desteğin arkasındaki en önemli saiklerden biri mezhepsel inanç birliğidir.

Ancak Hizbullah'ın aldığı sosyal ve siyasal desteği yalnızca kimlik mücadelesi üzerinden okumak eksik bir bakış açısı doğurmaktadır. Lübnan'da özellikle 1975 yılında başlayan ve 15 yıl süren, İsrail'in Lübnan'ı işgali ile perçinlenen bir güvenlik zafiyetinden bahsetmek mümkündür. Lübnan siyasetine açtığı şiddet ortamı ile 1980li yıllarda dahil olan Hizbullah da bu güvenlik açığının hakim olduğu ortamda Lübnan halkının büyük kısmına güvenlik götürmeye başlamıştır. Zira 2006 yılında İsrail'e karşı savaşta üstlendiği rol ile de Lübnan halının temsilcisi sıfatını üstüne almada nispeten başarılı olmuştur. Bu

tarihten sonra özellikle, Hizbullah'ın bir terör örgütünden Lübnanlaşan bir siyasi ayağa döndüğüne dair çeşitli tezler ortaya atılmaya başlanmıştır.²¹

Hizbullah'ın Şiiilerin Lübnan'da sosyal ve siyasal alanda adaletsizlikle karşı karşıya bırakılmaları, Lübnan'da hükümet ve ordunun zayıflığından ileri gelen güvenlik açığı, Hizbullah'ın parti ve direniş örgütü olmanın yanında bir sivil toplum kuruluşu gibi yardıma muhtaç olan bazı kesimlere devletten daha çok el uzaması, toplumdan gördüğü desteği açıklamada birer faktör olarak tanımlanabilir. Ancak, Hizbullah'ın gelişmesinin ve radikalleşmesinin muhatabı iç aktörler olarak görünse de büyük ölçüde dış aktörlerdir. Dış aktörlerin bölgesel stratejileri bağlamında Hizbullah ile doğrudan kimliksel bağ oluşturanlar ile sadece ortak bir ideolojiyi veya amacı belirlemiş olan aktörler tarafından davasından desteklendiği görülmektedir. Hizbullah'ın Lübnan'da ve bölgede aldığı desteğin en temel nedenini İsrail'e karşı direnişte elde ettiği başarı ve Filistin davası üzerindeki sahiplenici etkisi olarak açıklamak mümkündür. Diğer taraftan, Hizbullah'ı EMEL'den ayıran önemli bir faktör olan İran çizgisinde siyaset yürütmesi de İran tarafından gelen büyük desteğin kaynağı olmuştur.

Mali kaynağı

Bir silahlı örgütün mali varlığının net miktarı ve bu varlığın kaynağına dair veri elde etmek oldukça güçtür. Hizbullah'ın da bu bağlamda mali kaynağına ulaşmak ancak açık kaynaklardan elde edilen verilerin derlenmesi sonucu oluşturulabilmiştir. Örgüt, fonlarının çoğunu sağlayan İran'ın desteğiyle, Lübnan diasporasındaki unsurlardan gelen bağışlarla ve dünya çapındaki kaçakçılık ve uyuşturucu kokain ağları aracılığıyla yılda

21 Örnek araştırmalar için bkz: Alagha, J. E. (2006). The Shifts in Hizbullah's Ideology. Amsterdam University Press. ve Harb, M. ve Leenders, R. (2005). Know the Enemy: Hizbullah, Terrorism and the Politics of Perception. Third World Quarterly, Vol.26, No:1, ss: 173-197

yaklaşık bir milyar dolar kazandığı ileri sürülmektedir. Güney Amerika'daki birçok ülkenin de insan ticareti ağlarına güvenli liman sağladığı bilinmektedir.

Fanusie ve Entz yaptığı araştırmalarında Hizbullahın elde ettiği finansal gelirine dair çarpıcı veriler ortaya koymaktadır. İran 1990'lı yılların başından itibaren Hizbullah'a yıllık 100 milyon dolarlık bir teminat vererek 10 yıl sonra 200 milyon dolara çıkarmıştır. İran'ın özellikle 2006-2009 yılları arasındaki Hizbullah'a yıllık yardımları ise, yüksek petrol fiyatlarındaki fazlalık sayesinde yılda 300 milyon doları aşmaktadır. Ancak, 2009 yılında düşen petrol fiyatları ve uluslararası yaptırımlar karşısında Hizbullah için fonlamayı yüzde 40 oranında azaltmıştır.(Lewitt, 2010; 371). Ancak, yine de bölgede gelişen son dönem olaylar ve özellikle Hizbullah'ın 2012 senesinde Suriye içinde etkinliğini artırmaya başladığı dönemlerde İran'ın mali desteğini artırdığına tanık olunmuştur (Humud vd., 2015; 5). Bugün ise Hizbullah'ın İran'dan yılda yaklaşık 800 milyon dolarlık mali kaynak aldığı bilinmektedir (Lewitt, 2012; 7).

Bununla birlikte, özellikle Hizbullah'ın Latin Amerika uyuşturucu kartelleriyle bağlantısı üzerinden uyuşturucu kaçakçılığından fayda sağladığı, hatta bu kaçakçılıkta Venezuela Hükümetinin bile Hizbullah'ın önünü açtığı iddiasına yer verilmektedir. Dolayısıyla örgüt, uyuşturucunun yetiştirilmesi ve Lübnan çevrelerine dağıtılmasından kar elde etmektedir. Bununla birlikte, ABD'deki sigara kaçakçılığı çemberinden 1990'ların ortalarından 2005'e kadar fayda sağladığı ileri sürülmektedir.

Bu bağlamda özellikle Güney Amerika'daki kartel ağları ile kurulan ilişkiler örgütün kaçakçılık alanına erişimini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, Hizbullah'a yönelik fonların yönetimini sağlayan diasporalar da başta ABD olmak üzere çeşitli ülkelerde etkinliklerini sürdürmektedir. Lübnan diasporası üyeleri tarafından işletilen işletmelerden yıllık bağış toplanmaktadır. Bu bağışlar nezdinde, Avrupa Birliği'nden de doğrudan bir yaptırım ile karşı karşıya kalmadığı için her yıl Avrupa'dan milyon dolarları kasasına koyduğu öne sürülmektedir. Bağışların yanı sıra örgüt destekçilerinin Hizbullah'a para aklamak için bir dizi ön şirket işlettikleri de bilinmektedir. Hizbullah'ın finansal gelirinin

de ABD Bankalarında tutulduğu düşünülmektedir. Tüm bu iddialar Hizbullah'ın geniş bir küresel yatırım ağı olduğunun göstergesidir (Fanusie ve Entz, 2017; 3).

2.2.2. Lübnan Siyasetinin Dış Aktörleri ve İç Aktörlerle İlişkileri

Lübnan'a yapılan dış müdahaleler 1900'lü yılların başlarına kadar dayanır. Bu yıllardaki Fransız işgali sonrası, 1956 yılında ABD'nin ülkeye girmesiyle dış müdahaleler devam etmiştir. İç savaş akabindeki 1976 yılında Suriye, 1982 yılında ise Filistinli militanların ülkede varlık gösterdikleri görülmektedir. Bu dönemde Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ve Filistinli mültecilerin sığınma yeri olmuştur. Bu da Filistin sorununda Lübnan'ın yerinin önemini göstermesi açısından önemlidir. Arap-İsrail Savaşlarında ise çatışma merkezi olmuştur. Dış devletlerin niçin müdahil olduklarını ve içerideki paramiliter gruplara destek verdiklerini anlamak için öncelikle kendi politik çıkarlarının ve stratejilerinin özünü idrak etmek gerekmektedir.

Lübnan'daki kaotik ortamın ilk aşamasından sonuna kadar milis güçlere sponsorluk yapan Lübnan'ın komşuları, çoğunlukla Suriye ve İsrail olmuştur. İran, 1970'li yılların sonuna doğru kendi içinde devrim hazırlıkları ve akabinde devrim ihracı politikası için ilişki ağını kurmak için ve 1982'de İsrail'in işgalini ve İran-Irak savaşının dinamiklerini değiştirmeyi takiben Hizbullah'a yoğun bir şekilde yatırım yapmıştır. Dönemin süper güçleri ABD ve Sovyetler Birliği'nin ise milislere daha belirli ve görece daha küçük bir derecede destek verdiği görülmektedir. Bununla birlikte, Libya, Irak, Filistin ve Arap Rejimlerinin de etkisi yadsınamaz, ancak Lübnan üzerindeki asıl güç mücadelesinin ve bir Vekalet Savaşına yaraşır örneğin İran, İsrail ve Suriye arasında verildiği söylenebilir. Bu çalışmada da asıl üzerinde durulacak aktörler Lübnan hükümeti

ve içerideki devlet dışı silahlı örgütler ile dışarıdan yürüttükleri sponsorluk desteği ile İsrail, Suriye ve İran olacaktır.²²

2.2.2.1. İsrail

Dini kimlikler bazında değerlendirildiğinde, İsrail dünya devletleri arasında tek Yahudi devletidir. Bu da İsrail'in bekasını kendi halkları nezdinde her türlü düşünce ve hareketin üzerinde tutmaktadır. Ulusal sınırlarını iyi koruyabilmek, bölgedeki su kaynaklarını kontrol edebilmek ve böylece ihtiyaç duyduğu jeopolitik bütünlüğü sağlayabilmek adına stratejilerini geliştirmektedir. Bu kapsamda Suriye'nin Golan Tepelerini, Kudüs'ü, batı Şeria'yı işgal etmiş, Filistin sorununun temel aktörü konumuna sahip olmuştur.

İsrail kuruluşundan bu yana bölgedeki komşularına karşı yürüttüğü rekabette tansiyonu neredeyse hiç düşürmemiştir. Özellikle Suriye, Irak ve devrim sonrası İran ile bu rekabet farklı boyutlarıyla kendini hep var etmiştir. Lübnan üzerinde yürütülen emelleri açısından bakıldığında ise hedefinde genel olarak Lübnan'a yerleşen ve özellikle Suriye desteği ile orada örgütlenmelerini konsolide eden FKÖ olduğu söylenebilir. Bu açıdan da İsrail'in ortak çıkarları paylaştığı bir vekile verdiği önem oldukça büyüktür. FKÖ'yü Lübnan toprakları dışına itmek isteyen Lübnan Cephesi de İsrail Devleti ile benzer bir politik amacı paylaşıyordu. Ayrıca Irak tarafından desteklenen bazı sol milis gruplarına karşı da savaşan ve Lübnan İç Savaşı sırasında çatışma mücadelesini FKÖ'ye karşı yürütmekte olan Lübnan Kuvveleri İsrail açısından olası bir vekil kuvvet profili de oluşturmaktaydı. Hristiyanların korunması ve güneyde Hristiyan hakimiyetinin Filistin,

22 Vekalet Savaşı konusu Lübnan üzerinden söz konusu olduğunda FKÖ, bir istisnai durum olarak Lübnan iç savaşında hem vekil hem de destekçi olarak yer aldığı görülmüştür (Sozer, 2016; 638). Ancak bu çalışmanın boyutun dışına çıktığından FKÖ ile ilişkilere odaklanılmayacaktır. FKÖ'nün rolü için bkz. Michalak, T (2013). The Palastinians and the Outbreak of Civil War in Lebanon (1975), Asian and African Studies, 22(1)., ve Hudson, M. (1997). Palestiniens and Lebanon:The Common Story, Journal of Refugee Studies 10(3).

müslüman ve diğer Solcu güçlere karşı korunmasını hedefine koyan Güney Lübnan Ordusu da İsrail için iyi bir vekil görüntüsü oluşturmaktaydı. Lübnanlı Baasçılar ve Lübnan Komünist Partisi'nin Popüler muhafızları gibi diğer milis güçler ise İsrail'in hesaplarında fazla zayıf birer aktör olarak kalmaktaydı (Sozer, 2006; 649).

Lübnan iç çatışmalarına İsrail'in etkisi bir hayli büyüktür. Ancak bununla birlikte Lübnan nüfusunun geniş etnik ve dini kimlik yelpazesi göz önünde tutulduğunda, Lübnan'daki Yahudi nüfusunun ancak yüzde birlik kısmını oluşturmaması ve Lübnan İç Savaşı sırasında aktif görünür milisleri bulunmaması da ilgi çekicidir. Doğrudan kimliksel bağ kurduğu bir milis gücün içeride aktif bulunmadığı için de, Maruniler ve diğer Hristiyan tarikatlarından oluşan Lübnan Cephesi ve Güney Lübnan Ordusuna destek vermesi çok büyük bir sürprizle karşılanmamaktadır. Ancak, her iki milis güç de İsrail'in Yahudi ve İbranice konuşan liderlerinin aksine etnik olarak Araptı ve Arapça konuşmaktaydılar. İdeolojik olarak, Lübnan Cephesi ve Güney Lübnan Ordusu muhafazakar sağ kanat ideolojileri taşıyorlardı ve her ikisinin de gayesi ülkede siyasal açıdan Hristiyan hakimiyetinin kurulmasıydı. Bu durum, İsrail ideolojisine karşı bir nebze çelişki göstermektedir. İsrail hükümeti, Lübnan İç Savaşı'nın karşılık geldiği dönemde kendi iç politikasında merkez sağ bir çizgide yer alan Likud Partisi tarafından yönetilse de, Lübnan'da vekalet ilişkilerini geliştirdiği dönem genel olarak merkez sol olarak kabul edilen Başbakan İzak Rabin'in hükümeti sırasında kurulmuştur (Sozer, 2016; 647). Ancak İsrail Hükümetinin Marunilerle ilişkisi aslen daha geri bir tarihe, İsrail'in bir devlet olarak kuruluş yıllarına dayanmaktadır. Güney Lübnan'daki köylerden gelen Maruniler, Arap-İsrail Savaşı'nın sonuna doğru askeri açıdan eğitime ve çatışmalarda aktif yer almaya gönüllü olmuştur (Hamizrachi, 1988; 14). Dolayısıyla, İsrail'in Lübnan Cephesi üyeleriyle olan ilişkisi de, 1975'de Maruni topluluğunun liderlerinin İsrailli diplomatlardan ve siyasi liderlerden destek almaya çalıştıkları 1975'teki savaşın başlamasından önce başladığını iddia etmek güç değildir. Marunilerle ve diğer Hristiyan güçlerle vekalet ilişkisinin resmen başlaması ise Hristiyan milis güçlerin liderlerinden biri olan Joseph Abu Khalil'in, 1976'da FKÖ'ye karşı mücadelede askeri destek talep etmek amacıyla yaptığı İsrail ziyareti gösterilebilir (Bregman, 2000; 149).

İsrail'in desteğindeki silahlı örgütlerin siyasi arenadaki gücü askeri alan ile paralellik göstermiyordu. Askeri açıdan daha orta düzeyde bir kapasiteye sahip olan Lübnan güçleri ve Güney Lübnan Ordusu, özellikle en büyük şiddet eylemlerini iç savaşın başladığı yıllarda, solcu ve Filistin yanlısı gruplara karşı oldukça zayıf bir mücadele sergileyerek göstermiştir. İsrail'in bu kanadı güçlendirmek adına Lübnan Cephesine yatırım yaptığı bilinmektedir. Nitekim Lübnan Cephesinin kuruluşu da kayıtlara 1976 olarak düşülmüştür. Kurulduğu yıllarda da milis gücü sayısı 25 bin olduğu bilinmektedir. Bu sayı, mücadelesini yürüttüğü gruplar karşısında oldukça azdır. Bununla birlikte, Falanjist Hareketin silahlı kanadının komuta yetkisi de oldukça zayıf başladığı söylenebilir. Lübnan Cephesi komutanlarının çoğunluğu resmi bir askeri eğitim almamış ve birimleri geleneksel askeri taktikler anlayışından yoksun kalmıştır (Sozer, 2006: 650). Ayrıca, başlarda silahları tedarik etme sürecinde dahi, Batılı silah üreticilerinden ve zamanla İsrail'den elde ettikleri silahları da kullanabilecek beceriden nispeten mahrumdular. Ancak 1980li yıllarda belli bir çatı altında toplanabilmişler ve örgütsel yapılarını iyileştirerek emir komuta zincirini sağlamlaştırabilmişlerdir. Bu disiplini kazanmada aldıkları askeri eğitimden, tavsiyelere kadar çeşitli destek türleri yardımcı olmuştur (Sozer, 2006; 651).²³

Güney Lübnan Ordusu ise Lübnan Cephesinden çok daha küçük yapıli bir örgüttü. Lübnan Ordusundan ayrıldığını ilan ettiğı sırada sahip olduğu milis sayısı sadece gönüllülerden oluşan 500 kişilik bir gruptu. Zamanla Lübnan'ın Güney kısmında bulunan Hristiyan ve Dürzi gönüllüler tarafından desteklenmişlerdir. Güney Lübnan Ordusu üyelerinin büyük çoğunluğu daha önce Lübnan Ordusunda askerler olduğundan, eğitim seviyeleri milislere kıyasla daha yüksekti. Bununla birlikte, geleneksel bir askeri güçle

23 Bilgi, Lübnan Merkez İstihbarat Birimi'nden Brendon Sozer tarafından elde edilmiştir. Bkz. Central Intelligence Agency. Directorate of Intelligence. Lebanon: The Lebanese Forces Militia. CIA-rDP06T00412r000201120001-4. College Park, mD: CIA records Search Tool (CrEST), national Archives and records Administration. november 17, 1982.

aynı düzeyde bir uyum ve tekdüze yapıya sahip olduğunu iddia etmek yine de güçtür (Sozer, 2006; 652).

Tüm bu ilişkilerin kurulmasının ana nedeni olan İsrail'in bölge ve Lübnan üzerindeki stratejilerine gelinirse, Lübnan, İsrail açısından bir kenara konulamayacak kadar kritik bir önemdedir. Bunun sebebi, bölge aktörlerinin bu ülkede etkin olması ve İsrail'le mücadelelerinde bu ülkeyi neredeyse bir üs olarak kullanmalarından ileri gelmiştir. Filistinlilerin Lübnan'a göçü sonrası Filistinli milis güçlerin buradaki etkinliği artmış ve İsrail'e yönelik çatışmalara başlamıştır. Bu sebeple İsrail 1978 ve 1982 yıllarında Lübnan'a iki kez saldırı düzenlemiş ve Lübnan topraklarını işgal etmiştir. Özellikle 1982 yılındaki işgal bir öncekine nazaran daha kapsamlı olmuştur. Bu kez işgal, Güney Lübnan ile sınırlı kalmamış, İsrail askerleri Beyrut'a yerleşmiş ve 3 yıl kadar başkentte varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu süre zarfında, ülkenin güneyinde yaklaşık 9 km'lik bir 'Güvenlik Kuşağı' oluşturmuşlardır. Bölge, İsrail askerleri ve İsrail tarafından kurulan, eğitilen ve Lübnanlılar'dan oluşan Güney Lübnan Ordusu tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. İsrail'in 2000 yılında ülkeden tamamen çekilmesine kadar bölge Lübnan Ordusu kontrolünde kalmış, eğitim ve silahlanmaları bu bölgede sürdürülmüştür. 1990lı yıllarda Hizbullah ile çoğu zaman bu bölgede karşı karşıya gelinmiştir.

Ancak 2006 yılında vuku bulan çatışmalar, yönetilebilecek türden olmamış, bilakis Hizbullah'ın iki askerini kaçırmaması ve akabinde yaşanan gelişmelerde 5 askerini kaybetmesi sonucu İsrail, savaş sebebi sayarak Lübnan Hükümetine topyekün savaş cevabı vermiştir. İsrail'in bu savaşı başlatması her ne kadar Hizbullah'ın asker kaçırmaya operasyonu ile başladıysa da, İsrail bu operasyonu milis bir grubun şiddet içerikli terör eylemi olarak değil, kendi güvenliğine yöneltilmiş bir tehdit unsuru olarak algılamış ve cevabını da ona göre vermiştir. Burada, yürüttüğü mücadelenin sadece Hizbullah ile sınırlı kalmadığı, asıl tehditin Hizbullah vasıtasıyla İran ve Suriye'den geldiği düşüncesi ağır basmıştır.

2.2.2.2. İran

İran, 1979 devrimi sonrası hem iç hem de dış siyasetinin merkezini Şii teori ve retoriği üzerine oturtmuş ve politikalarını ‘devrim ihracı’ ekseninde yürütmeye odaklanmıştır. Devrim sonrası politikasını pratiğe döktüğü ilk yerlerden birisi ise bu bağlamda Lübnan olmuştur. Nitekim, devrimden önce de Şah yönetimine muhalif grupların ve hatta İran Ulemasının da ana barınma merkezi Lübnan’dır. Devrim öncesi ve sırasında Lübnan çevreleri ve hareketleri ile yakın ilişkiler kurulmuştur. Bu hareketlerden biri de EMEL Hareketidir. İran, her ne kadar EMEL’in kurucusu El- Sard’ın çizgisini tamamiyle onaylamıyor olsa da bu örgütün kuruluşu ve gelişiminde etkisini epey hissettirmiştir. Devrim sonrasında İran EMEL içindeki İran yanlısı grubu ayırarak, Hizbullah’ın ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Hizbullah’ı elindeki tüm imkanlarla destekleyen İran 1982 yılında Suriye’nin yaktığı yeşil ışık ile yüzlerce devrim muhafızını Suriye üzerinden Bekaa bölgesine geçirmiş ve İslamcı Şii unsurları eğitmeye başlamıştır (Axworthy 2013, 223).

Lübnan İç Savaşı nezdinde başladığı kabul edilen İran’ın Lübnan’daki aktivitesi ise bölgedeki Irak, İsrail ve Suudi Arabistan ile yürüttüğü rekabetin izleri olarak görülebilir. İçeride zaten İsrail’e karşı duydukları nefreti dile getiren gruplar ve milis güçler mevcuttu. Bunların İran tarafından doğrudan destek alan ikisi Hizbullah ve İslami Birlik Hareketidir.

İran’la ilişkilerini geliştiren Hizbullah’ın ilk zamanlarda oldukça zayıf olduğu söylenebilir. Sonraki yıllarda Hizbullah, ağına giren diğer milisler ve örgütler ile gelişimini sürdürmüş ve Lübnan siyasetinde çok daha etkin bir konum elde edebilmiştir. Ancak örgüt, EMEL Hareketi’nden ayrıldığı dönemlerde hem kendisi açısından bir zayıflık teşkil ediyordu hem de ayrılma öncülüğü EMEL hareketini önemli ölçüde zayıflatmıştı. Nitekim daha sonra Hizbullah’a dönüşecek olan İslami EMEL’in kurucusu 1982 yılında sadece 800 savaşçı toplayabilmişti; Daha sonra bu rakam ilk bir yıl içinde 5 bini bulmuştur. İlk dönemlerde örgütün komuta ve kontrolün ne düzeyde olduğu

belirsizdir, ancak örgütün büyük bir bölümünün kuruluşundan birkaç yıl sonra, operasyonlar, lojistik, iletişim, istihbarat toplama, eğitim gibi desteklerle etkinliklerini ve kapasitelerini artırdığı görülmektedir. Bu süreçte eğitim seviyesi de belirleyici olmuştur. Zira eğitim amacıyla operasyonları desteklemek için Hizbullah'a eğitim verecek 700 kadar İran Silahlı güçleri görevlendirilmişti (Sozer, 2006; 653).

İran açısından örgütün temel hedefleri, İslami bir yönetim tarzının ana hatları boyunca bir Müslüman yönetimi kurulması ve İsrail'in ve Batı güçlerinin Lübnan'dan çıkartılmasına yönelik faaliyetler yürütmesiydi. Nitekim Hizbullah'ın da bu amaçtan sapmadan Sünni desteğe rakip tüm silahlı güçlerle çatışmaya girme potansiyeli sergilediği görülmüştür. Bu bağlamda da, Suriye'de muhalif grup olan Sosyal Milliyetçi Partisi ve Irak yanlısı komünist militanlar gibi solcu örgütlere yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. Ancak, Hizbullah için düzenli ve yoğun bir eğitim sistemi uygulandığını söylemek başlarda zordur. Bir komuta zincirinin bile sağlam kurulduğuna dair şüphe vardır. Yine de örgütün yürüttüğü düzensiz sokak hareketleri önemli derecede etkinlik sağlayabilmiştir. Bu da Lübnan hükümetinin yönetim ve güvenlik zafiyetinin sebep olduğu bir duruma işaret eder. 1982 ve 1983 yılları arasında askeri yardım ve finansman sağlama konusunda yoğun bir şekilde El-Fetih ve diğer Arafat yanlısı Filistinli grupların desteğini aldığı bilinmektedir. Ancak, El-Fetih'in 1983'de Lübnan'dan çıkarılması ile birincil kaynağını kaybetmiştir. İran'ın destek vermeye başladığı bu yıllar, İran'ın güçlü bir hareket ile yola çıkmadığının da bir göstergesiydi.

İran ile Hizbullah üyeleri arasında yürütülen işbirliği olgusu aralarında ortak bir zemine dayanan din ve politik ideolojiye dayanıyordu; özellikle İran'ın diğer ülkelerdeki din adamları ile olan ilişkisi sayesinde ideolojilerini sınır ötesine taşımak nispeten kolaylaşıyordu. Ancak, Hizbullah'ın ideolojik gelişimi üzerine bu örgütü oluşturacak gruplara dikte edilen ideolojinin ne kadarının İran tarafından verildiği, ne kadarının İran ile ilişki kurmadan önce kendilerine ait olduğunu belirlemek oldukça zordur. Ancak sonrasında Lübnan'daki Şii din adamlarının, İran devriminden sonra Lübnan'da bir İslam cumhuriyeti kurma ideolojisini yaymak için camileri kullandığını iddia etmek zor değildir.

Benzer hareketi İran içindeki gruplar da yapmaya başlamıştır. Buna göre, İran’da devrim sonrası yeni geliştirilen dini yönetim modeline dayalı İslami bir toplum geliştirme anlayışı , oluşturulan algılarla kurulmaya çalışılmış, bu bağlamda Lübnan’da gelişim gösteren Hizbullah İran halkına aktarılmaya çalışılmıştır. İran arasında dini, siyasi ve ideolojik açılardan net bir ortak zeminde bulunduğu iddiasını ortaya atmak kolay olmasa da, İran ile Hizbullah arasındaki işbirliği çerçevesinde organik bağ unsurunun rolü büyük ölçüde mevcut koşulların bir parçası gibi gözükmemektedir.

İran’ın Hizbullah ile ilişkisi başlarda Suriye ile ilişkisinin de bir hediyesi olarak kabul edilebilir. İran’ın Lübnan’a ulaşmak için Suriye’ye ihtiyacı olmuştur. İran ile Suriye yakınlaşması da Hizbullah’ın doğduğu yıllara tekabül eden 1980’li yıllarda başlamıştır. O dönemde Suriye ve İran’ı bir araya getiren faktörlerin başında bölgede Batı hegemonyasından duyulan ortak kaygı ve İsrail ile Irak’a karşı duydukları ortak düşmanlık algısı gelmektedir. İki ülke rejiminin daha detaylı stratejik hedeflerine bakılacak olunursa, Suriye açısından Arap rejimlerinin politikaları üzerindeki etkinliğini artırma, İsrail ve ABD ile müzakerelerinde elini güçlendirme ve Lübnan’daki çıkarlarını koruma üzerinden; İran açısından ise bölgede Arap-İsrail uyuşmazlığında yalnızlık politikası yerine Suriye ile hareket etmenin faydalı olacağı düşüncesi, etki alanını genişletme ve bu sayede de Doğu Akdeniz’e açılmakta, bölgesel güç olma iddiasını gerçekleştirme üzerinden okunabilir. İran ile Suriye arasındaki mihenk taşı ise Hizbullah oluşturmaktadır. Suriye, İran’ın Hizbullah’a erişiminde aracı görevi görmüş, İran da Hizbullah’ın kuruluşunda ve eğitilmesinde başat rol oynamıştır. Kimliksel ve stratejik hesaplara dayalı bu işbirlikleri ise uzun yıllarca devam etmiştir.

2.2.2.3. Suriye

Lübnan esasen İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Suriye’nin toprakları üzerine kurulmuş ve dolayısıyla birçok Ortadoğu ülkesi gibi sonradan inşa edilmiş bir ülkedir. Bu yüzden, ekonomik ve siyasi açıdan birbirini besleyen ülkeler ve süreçlere sahip Suriye-Lübnan ilişkileri kolaylıkla koparılacak bir ilişki değildir. Suriye’nin bağımsızlaşan

Lübnan politikasında yer alması ise 1950’li yıllara uzanmaktadır ve o yıllardan bu yana Lübnan’da kurumsallaşan bir yapı haline gelmiştir. O yıllarda Suriye, Irak ile birlikte Baasçı Hareket bünyesinde ülkede artan etkinliklere dahil olmuş, böylece liderliğini Hristiyanların teşkil ettiği ve Filistinliler ile Müslümanlar arasında yükselen Milliyetçi Arap teşkilatlanmasında önemli roller oynamıştır. Baas ideolojileri bu dönem İslama dayalı ideolojilerden ziyade, seküler alternatifler sunma gayesi içinde hareket etmekteydi. Lübnan’ın farklı etnik ve dini kimlikleri bir arada barındıran yapısı da Baas hareketlerinin seküler dalgalanmayı başlatması açısından ülkeyi önemli kılmaktaydı. Zira bu etkinlikler sayesinde Pan-Arabizm’in ilerlemeci zihniyeti Lübnan’a girebilmiş ve burada gelişme kaydedebilmişti. Ancak 1960’ların sonlarına doğru, Baas Hareketi mensupları Suriye çizgisinden çok Irak çizgisini benimsemiş, bu da Suriye’ye ülkede tutunabileceği alternatif yollar arayışına itmiştir.

1970’lerde Suriye’nin Lübnan üzerindeki politikası Lübnanlı savaşçı güçlere karşı tutumunu da belirlemiştir. Burada Lübnanlı Şiilere yönelik Suriye politikası, ziyadesiyle mezhep temeli üzerine yürütüldüğünü göz önüne almak gerekmektedir. Ancak bu mezhepsel ortaklık üzerinden yürütülen politika, bölgesel stratejik hesabından öte bir gerçeklik yansıtmaktan uzaktır. Suriye’nin Lübnan içindeki Şii gruplarla yakın ilişkisi, İran’ın ideolojik temelini aksine, stratejisinde işe yarayacak bir araç olarak ele alınmaktadır. Nitekim, Suriye bu yıllarda Lübnan içinde yükselen bir Şii hareketi olan EMEL ile ilişkisini kendi iç politikalarının gelişimi doğrultusunda kurmuştur. Dönemin Suriye Başkanı Hafız Esad, Alevi kimliği ile çoğunluğu Sünni olan Suriye’yi yönetmekteydi. Bu da kendisini İslami kimliğini sürekli olarak ispatlamak zorunda bırakıyordu. Zira Suriye’nin Sünni hassasiyeti, öteden beri iktidarın Alevi olmasını içine sindiremiyordu.²⁴ 1982 yılında Hizbullah’ın doğuşu ile birlikte zayıflayana kadar

24 Suriye üzerine detaylı okuma için Bkz.: Syria: A Country Study, Washington DC: Federal Research of the Division of the Library of Congress (Area Handbook Series), 1988

Suriye'nin Lübnan'daki Şii nüfus arasında birincil militan gücü EMEL Hareketi olmuştur. Burada Esad'ın Alevi kimliğinin de büyük etkisinin olduğu düşünülmektedir. Bu kimliksel bağ EMEL ile Suriye arasında güçlü bir ilişkinin kurulmasına hizmet etmiştir. Nitekim, 1970'lerde EMEL'in lideri Musa Sadr, Aleviliği Şii Müslümanlar olarak tanımlamış, Suriye ile kendileri arasındaki kimliksel bağı politik bağlamda geliştirme teşebbüsünde bulunmuştur. Benzer şekilde, Dürzi lider Veli Canbolat da Suriye ile ilişkileri, Dürzi-Şii-Alevi ittifakının bir parçası olarak tanımlamıştır. Kısacası, Hafız Esad'ın ülkesinde iyiden iyiye büyüyen mezhebi gerilimlerle yüz yüze geldiği bir dönemde, EMEL Hareketi de kendi zayıf teşkilatına güçlü bir patron arayışı içindeydi. Bu da Sadr ve Esad'ın kendi politik hedefleri doğrultusunda birbirlerine ihtiyaç duyduğu bir anda ilişkilerinin mezhepsel görüntü temelinde başladığını göstermektedir. Yine de mezhepsel politikalar doğrultusunda açıklanması gerekirse, Alevi rejimi ile Lübnan Şiiilerinin dayanışması aynı zamanda anti-Sünni terminoloji içerisinde bir anlamı olduğunu iddia etmek çok da yanlış bir bakış açısı ortaya koymayacaktır.

İç Savaşın başladığı yıl olan 1975'te EMEL Hareketi Suriye tarafından desteklenmeye, askeri açıdan eğitime ve silahlanmaya başlamıştır ve bu tarihten sonra da Suriye rejimine bağlılıkta istikrarsızlık göstermemiştir. Ancak Suriye'nin EMEL'e yönelik destekçi rolü, Lübnan'daki Şii Hareketi güçlendirmesi hesabıyla değil, o dönem Sünni blok içinde bölünmüşlüğü yüksek olmasından, EMEL kozunun ise, yükselen Şii Hareketinden dolayı daha faydalı olacağı inancından ileri gelmiştir. Ancak, Suriye'nin Lübnan'da Suriye'nin Lübnan'da asker bulundurmasına meşru zemin hazırlanması, 1976 yılında imzalanan Riyad Anlaşması ile mümkün olmuştur. Yine de, Suriye'nin Lübnan krizine dahil oluşu, dönemin Cumhurbaşkanı Franjiye'nin doğrudan Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'dan destek talep etmesiyle başlamıştır. 1 Nisan 1976 yılından itibaren Suriye askerleri Lübnan topraklarına girmiş, Lübnan siyasetinde kontrolü büyük çoğunlukla ele almıştır. Nitekim aynı yıl 8 Mayıs'ta yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini Esad'ın destek verdiği Elias Serkis kazanmıştır. Bu andan itibaren, Cemayel dışındaki Hristiyan gruplar Suriye'nin varlığını desteklerken, Suriye LUH ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak Suriye'nin bu hareketi İsrail ile birlikte değil, bilakis İsrail'e karşı bir

hamle olarak okunmalıdır. Zira Suriye'nin amacı LUH'un kontrolsüz artan kuvvetini frenleyerek, İsrail destekli güçlere karşı mücadelesinin önünü açmaktır. Ancak Suriye'nin LUH'a karşı hareketi, ileride LUH içinde çözümlere kapı aralayacaktır. Suriye yanlısı Şiiiler, diğer Müslüman gruplar ve Filistinliler ile çatışmaya başlayacaktır.

Savaşta herhangi bir grubun üstünlük sağlaması sonucu bunun Lübnan'daki Suriye iktidarını sonlandıracağı endişesi Suriye'nin çeşitli tarafları savaşmaya devam etmeleri konusunda motive etmeye itmekteydi. Zira, Lübnan'daki herhangi bir tarafın kesin askeri zafer kazanması Suriye'nin Lübnan'daki etkinliklerini ve birliklerini burada konuşlandırmasını oldukça zor bir duruma sokabilecekti. Bu bağlamda, bir taraftan Hristiyan grupları Beyrut'un Doğusunu işgal etme tehdidiyle baş başa bırakırken, diğer taraftan Suriye yanlısı grupları da ülkedeki varlığı ile konsolide ettiği güç sayesinde kendisine bağımlı kılmaya çabalıyordu. Başka bir deyişle, Suriye ülkedeki karşıt gruplar arasındaki savaşın devam etmesine yönelik hareketlerde bulunarak kendi varlığını pekiştirme gayesi içindeydi. Aksi halde, güçlü bir Lübnan'ın kurulması, Suriye'nin Lübnan üzerinden yürüteceği politikaları zayıflatacaktı. Diğer taraftan Suriye, Arap-İsrail savaşı ile alakalı olan planları dahilinde de Lübnan'ı oldukça kullanılabilir bir araç olarak gördüğünden, gerektiğinde askeri husumetleri körüklemek yoluyla uluslararası dikkatleri istediği gibi üzerine çekebilmekteydi. Böylelikle, gelecekteki olası Ortadoğu barış görüşmelerinde kendi rejimini vazgeçilmez bir hale getirmeyi arzulamaktaydı. Suriye'nin Arap Birliği kararı ile Lübnan'a girmesinin bir diğer nedeni ise doğrudan İsrail'e karşı bir denge oluşturmaktır. İsrail, Suriye ile aralarındaki husumetin somut sebebi sayılan Golan Tepeleri'ni işgal edince Suriye de İsrail'i başta EMEL ve akabinde Hizbullah olmak üzere diğer örgütlerle Güney Lübnan'dan rahatsız etme yoluna gitmiştir. Bu minvalde Suriye, savaşan gruplar arasındaki istikrarsız dengeyi korumak için gerek konvansiyonel, gerekse konvansiyonel olmayan yöntemleri bir arada kullanmıştır. Nitekim, Suriye'ye bölgeyi kontrol etme gücü ve imkanı veren bu dengenin korunmasının bizatihi kendisidir.

Bu bağlamda, 1990'lı yıllarda Suriye iki müttefiki, yani Lübnan rejimi ve Hizbullah arasında da denge politikası uygulamış, bu politika zaman zaman krize girse de

büyük ölçüde başarılı olmuştur. Suriye Lübnan'daki çıkarları korumak ve İsrail'e karşı elini güçlendirmek için EMEL'in İslami Kanadı olarak 1980lerin başında ortaya çıkan Hizbullah'ı palazlandırmasında İran'ı Lübnan'a çekmiş, kendi toprakları üzerinde İran'ın Hizbullah'a erişimini kolaylaştırmıştır (Axworthy, 2013; 223). Hizbullah'ın doğuşunda kendisinin de payı olan Suriye'nin bu grupla ittifak yapması da oldukça önemliydi. Nitekim Suriye, Hizbullah'ı son tahlilde hem İsrail, hem ABD, hem de Lübnanlı müttefiklerine karşı gerektiğinde kullanılabilecek bir kalkan olarak kullanabileceğini düşünmüştür. Gerçekten de, 1980'li yıllarda kurulan İran-Suriye- Hizbullah eksenini bu aktörlerin her birine kendi stratejik hedeflerini gerçekleştirmeleri açısından fayda getiren bir adım olmuştur.

Suriye-İran-Hizbullah İlişki Üçgeni

Suriye'nin Lübnan'a karşı takındığı siyasi tutum beraberinde bazı stratejik hesapları da getirmiştir. Bu stratejik hesap İsrail karşısında bir savaş cephesi konumunda olan Lübnan'ı elden çıkarmama gayretidir. Suriye, Lübnan'ı, İsrail'le olası bir savaşa sürükleyebilecek grupların kontrolü altına bırakmayı istememektedir. Ancak kendi güdümündeki EMEL örgütünün 1980'lerin başında bölünme tehlikesi ile karşı karşıya kalması, Suriye'yi yeni ince hesaplar yapmaya sevk etmiştir. Suriye bu sıralarda İran rejimiyle de dayanışmanın temellerini atıyordu. İran, İsrail'in Lübnan'ı 1982-1983 yıllarındaki işgali sonrası, Suriye'nin yaktığı yeşil ışıqla Lübnan'da Şiilerin desteğini alarak Lübnan'da yerini almıştır. Böylece EMEL'in bölünen kısmı olan İslami EMEL (Hizbullah) Suriye çizgisinden çıkmış, ancak gittiği çizgi İran olmuştur.

Dolayısıyla Suriye, İran ile bir bakıma ittifak ilişkisi kurmuş, bu bağlamda Hizbullah'a İran tarafından akacak kaynakların da kendi coğrafyası olması konusuna göz yummuştur. Bu ittifak daha sonra Irak-İran savaşı sırasında Arap dünyasında İran'la girişilen yegane ilişki haline gelebilmiş, bu da Körfez Savaşı sırasında İran ile diyaloga sahip olduğundan Suriye'ye ABD karşısında artı puan kazandırmıştır. Diğer bir ifade ile, Suriye, Körfez Krizi sırasında Batı ve Körfez ülkeleri ile yakınlaşması sayesinde,

Lübnan'daki kontrolünü arttırmıştır. Nitekim, Körfez Savaşı'ndaki askeri ve diplomatik desteği karşılığında ABD, Suriye'nin Lübnan'daki hegemonyasını kabul etmiş ve İsrail'in müdahale etmemesini sağlamıştır. Bu anlamda, Lübnan'ın pasifleştirilmesi Suriye'nin İsrail'e ve Arap ülkelerine karşı konumunu da güçlendirmiştir (Nasrallah, 1996; 135-136). Bu durum Suriye'nin Lübnan üzerindeki siyasetinde ve o döneme paralel düşen Taif Anlaşmasında elini güçlendirmiştir. Nitekim, Taif Anlaşması da Suriye'nin lehine sonuçlanmış, anlaşma ile sona eren iç savaş sonrası Suriye Lübnan'da vesayet kurabilmiştir.

Ancak Suriye'nin Lübnan üzerinden yürüttüğü İran ile ittifak ilişkisi uzun vadeli bir ittifak ilişkisi olmaktan uzaktır. Zira iki ülke farklı ideolojik zeminde seyir etmekteydi ve Lübnan'da kontrolü paylaşma konusunda ortak bir anlaşma zeminleri bulunmuyordu. Bununla birlikte, Suriye'nin Hizbullah'la ilişkisi de ayrı bir sorunsaldır. Hizbullah, Suriye'nin bir numaralı desteklediği örgüt olan EMEL için doğrudan bir tehdit olmasına rağmen, Suriye rejimi Hizbullah'ın doğum aşamasında karşısında yer almayı tercih etmemiştir. Bunun önemli bir sebebi, Hizbullah'ın yabancı güçleri Lübnan dışına atmayı ve Güney Lübnan'ı İsrail baskısından kurtarmayı hedeflediğinden ötürü, Suriye rejimine çok büyük katkılarda bulunacağı inancından ileri gelmekteydi. Diğer taraftan, Taif Anlaşmasının Suriye'ye getirdiği ayrıcalıklı konum da Suriye'nin İran ve Hizbullah'tan ayrılışını temsil eder nitelikte olmuştur. Nitekim, Suriye Lübnan'a yerleşme garantisini elde ederken, İran anlaşmayı sert bir şekilde eleştirmiş; Hizbullah da ülke içinde karşıt gruplar arasında yerini almıştır. Ancak, yine de hala İran'la Suriye'nin ilişkilerinin kötüye gittiğine dair bir bakış açısı geliştirmek çok da gerçekçi olamamıştır. Dolayısıyla, Suriye-Hizbullah ilişkisi, istikrarsız Suriye-İran ilişkileriyle Suriye'nin Lübnan'daki çıkarları ve planları arasında bir noktada gidip gelmekte olduğu söylenebilir. Öyleyse, bu ilişkiler ağını bir tarafın diğerlerini mutlak kontrolü altına aldığı bir ilişki biçiminden çok, tarafların karşılıklı çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik, herkesin kazandığı karmaşık bir ilişkiler bütünü olarak görmek gerekir.

2006 Lübnan Savaşında Hizbullah, İsrail, İran ve Suriye'nin Tutumu

2000'li yıllar hem bölge politikasında hem de Lübnan'da önemli değişikliklerin ortaya çıktığı yeni bir dönem olmuştur. Taif Anlaşmasının verdiği yetki ile 1990'lı yıllarda Lübnan'da barış sürecinin içinde olan Suriye, zamanla bu yetkinliğini yitirmiş; İsrail ve ABD, içeride gerçekleşen yönetim değişiklikleri ile Suriye'ye yönelik politikalarında farklılaşmaya gitmiş; özellikle 11 Eylül saldırıları sonucu ABD'nin Ortadoğu Politikasında Suriye de hedef ülkelerden biri haline gelmiştir. Lübnan içinde büyüyen Suriye karşıtı hareket de etkisini iyice artırmış, 2005 yılının Nisan ayına gelindiğinde Suriye askerlerini ve istihbarat yetkililerini Lübnan'dan çekmiştir. Suriye'nin Lübnan'dan çıkması, Lübnan iç politikasında başka parametreleri de etkiler mahiyette olmuştur. Örneğin aynı yıl yapılan seçimlerde Suriye karşıtı blok galip gelmiş, 2006 yılının Mayıs ayında Ulusal Diyalog Süreci başlamıştır. Bu gelişmelerin Hizbullah üzerinde etkisi ise karmaşık olmuştur. Ulusal Diyalog Süreci şüphesiz ki Hizbullah'ın silahsızlandırılması mevzusunu gündeme getirecekti. Hizbullah'ın ise silah bırakma konusuna olumlu yaklaşım sergilemesi oldukça güç görünmekteydi. Nitekim, İsrail'in 2000 yılında Lübnan'dan çıkması Hizbullah'ın tanınırlığını iyice artırmış, hatta Hizbullah siyaset sahnesine devlet yetkilileri ile katılım fırsatı yakalamıştı. Lübnan iç siyasetinde etkinliğini artırmak açısından da silahları elinde tutmayı gerekli görmekteydi. Bunun meşru zeminini ise o dönem iki somut konu üzerinden öne sürmüştür: İsrail'in Şebaa Çiftlikleri'nden çekilmesi ve İsrail hapishanelerindeki Lübnanlı mahkumların serbest bırakılması. Hizbullah'ın bu konuları gündemde sıcak tutuşu içeride direniş gücü olarak, silahsızlandırılması konusunu bertaraf etmesine yardımcı olmaktaydı. Zira İsrail'in Lübnan'dan çıkmasının ardından bile Şebaa Çiftliklerini hala elinde tutuyor oluşunu Hizbullah, İsrail işgalinin devam ettiği hususu etrafında yorumlamıştır. Diğer taraftan, İran'ın katalizör etkisi ile Lübnan'da Şii hareketlenmesi, Hizbullah'ın etkinliğini sürdürmesine yaramış, bu durum Hizbullah'ın sadece Suriye nüfuzu dönemine ait değil, yeni dinamikler etrafında da Lübnan'da ve bölgede etkin bir aktör olmaya devam edeceğini göstermiştir. Hatta büyüttüğü gücüyle, bir silahlı aktör olma niteliğiyle, uluslararası egemen bir devlete karşı savaş açmayı göze alacak boyuta ulaşmıştır.

Böyle bir ortamda, Hizbullah'ın İsrail'in askeri mevzilerini ve sınıra yakın bölgeleri havan topu ateşine tutması ve sınırı geçerek iki İsrailli askeri kaçırmayı ile başlayan, İsrail'in iki askeri kurtarma teşebbüsü sonucu beş askerini daha kaybetmesiyle devam eden olaylar, İsrail'in topyekün bir savaşla karşılık vermesine sebep olmuştur. İsrail'in bir devlet dışı silahlı örgüte, tıpkı devletin kendisiyle savaşa girdiği niteliğinde olacağı gibi hava saldırıları ve top ateşi eşliğinde ülkeyi havadan ve karadan ablukaya alarak ve Lübnan'ın güney kısmını işgal ederek cevap vermesi, Hizbullah'a yönelik 'orantısız' olarak nitelendirilecek bir hamle olmuştur. Niteliksel açıdan konvansiyonel bir savaşın sergilendiği ortamda İsrail, devlet dışı bir silahlı örgüte bu denli ağır cevap verse de, savaşın sonucunda beklediği galibiyeti göstermede başarılı olduğu iddiası gerçekçi değildir. Fakat konu açısından önemli bir husus, neden yıllarca devam eden istikrarsızlık ortamında, bu anlaşmazlık kısa süreli çatışmaların dışına çıkarak bir anda sıcak çatışmaya dönüştüğüdür. Bu bağlamda ülke içi çekişmelerin geldiği nokta kadar, hem bölgesel hem de uluslararası konjonktürün, ve bu konjonktürün özellikle savaşın pratikte tarafları olan İsrail ve Hizbullah tarafından algılanışının savaşı tetiklediği iddiası gerçekçi görünmektedir. Başka bir deyişle, 2006 savaşının patlak vermesindeki tehdit ve fırsat algılamalarının, hem İsrail hem Lübnan'daki iç siyasi gelişmelere bağlıdır, hem de İsrail ve Hizbullah arkasındaki destekçi aktörlerin kendi stratejik hesaplamalarının dolaylı bir sonucudur.

İsrail açısından bakıldığında, dönemin iç politikasındaki gelişmeler, Ehud Olmert hükümetinin asker kaçırmaya eylemine neden orantısız güçle karşılık verdiğini gösterir mahiyettedir. Özellikle, kendi iç politikasında zor durumda olan ve güvenlik konularında yetkinliğinden kuşkulanan Olmert hükümetinin, kararlılığını ve gücünü göstermek zorunda hissetmesinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Nitekim, İsrail'in Gazze'den çekilme fikrinin İsrail içinde ağırlıklı olarak tartışıldığı bir dönemde, bu fikre karşıt grupların tepkisi sert olmakta, çekilme fikri tek taraflı gibi düşünülerek İsrail hükümetinin başarısızlığı olarak adlandırılmaktaydı. Böyle bir ortamda, Hizbullah'ın İsrail askerlerini kaçırmaya, İsrail hükümeti kendi kararlılık ve gücünü sınavan bir meydan okuma olarak yaklaşmış; sonucu da 'orantısız bir güçle karşılık verme' olarak nitelendirilmiştir.

Hizbullah açısından bakıldığında ise, özellikle Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi sonucu Suriye karşıtlarının Lübnan'a nüfuzunu artırmasıyla kendi gücünü kaybetmeme mücadelesi ana etken olmuştur. Gelişmeler ışığında da niçin İsrail ile böyle bir operasyona girileceğine dair nedenlerin sinyali öncesinden verilmekteydi. Ancak bu nedenler, Hizbullah açısından kendi bekasını koruma adına büyük düşman ile husumeti tırmandırıcı etmenlerin ötesine geçmekten bir hayli uzaktır. Örneğin, Şebaa Çiftliklerinin statüsü hakkında tırmanma hususunu ileri taşıyamayan Hizbullah için bir başka konu da İsrail hapisanelerinde tutulan Lübnanlı mahkumların serbest bırakılması üzerinden başlamıştır. Mahkumların serbest bırakılmasına yönelik baskı, Hizbullah'ın stratejik açıdan sorunun tırmanmasında duyduğu fırsat algısından fazla birşey ortaya koyamamaktadır.

Tarafların iç politikalarındaki gelişmeler, savaşın niçin başladığına dair ipuçlarını ortaya koysa da, sonucu tam olarak kestirilemeyecek bu boyutta bir savaşın çıkmasının nedenlerini, uluslararası konjonktürün nasıl olduğu ve bölge güçlerinin etkisinin savaşan taraflarca nasıl algılandığına bakmak da oldukça önemlidir. Taraflar, savaşı beka meselesi olarak görmüş; bunun da birincil faktörleri ABD'nin 2000'li yılların başında değişim gösteren Ortadoğu politikasına bağlı olan, İsrail ile doğrudan ilintili ABD-Suriye ilişkileri ve İran'ın nükleerleşmesi bağlamında ABD-İran ilişkileri olmuştur. Bu açıdan, her iki savaşan aktör açısından da, birbirlerine karşı yaptıkları hamleler Orta Doğu'da daha büyük bir mücadelenin parçası olarak algılanmıştır.

İsrail açısından bakıldığında bu mücadelenin temel aktörleri Suriye ve İran'dır; Hizbullah ise bu iki büyük gücün, özellikle İran'ın, piyonu konumundadır. İsrail'e göre bu aktörler, kendisini ABD'nin politikalarını bölgede geliştiren bir maşa durumunda gördükleri gerekçesi ile, ABD'ye karşı kendi kozlarını büyütmek amacıyla Hizbullah'ı geliştirmişler ve İsrail'in üzerine salmışlardır. Bu meydan okumaya ise İsrail'in kayıtsız kalması beklenemez. Dahası Hizbullah'ın silahlanmasını geliştirmesi, İsrail açısından daha da tehlikeli boyutlara ulaşması kaçınılmazdır. Bu açıdan, 'orantısız' olarak nitenlendirilen bir savaşa teşebbüsü, hem Hizbullah'ın gücünü tamamen kırmak hem de İran ve Suriye elinden önmeli bir kozu almak açısından önemlidir. Bu açıdan İsrail'in bir

devlet dışı silahlı aktör olan Hizbullah'a yönelik 'savaş' açması bir bakıma Suriye ve İran'a verdiği mesajdır. Zira, İsrail için bu savaşta hedef Hizbullah olduğu kadar, ve belki de daha fazla, Suriye ve İran olmuştur.

İsrail'in algılamasının tersine, Hizbullah için ABD'nin 2000 yılı sonrası politikaları bölgede kurmaya çalıştığı nüfuzunun Lübnan'a yansıyan halidir. Suriye'nin Lübnan'dan çıkarılması ve Suriye karşıtı grupların Lübnan siyasetinde büyük ölçüde yer ediniyor oluşu ABD'nin özellikle İsrail eliyle yürüttüğü hamlelerinin bir uzantısıdır (Saad-Ghorayeb, 2006). Bu da, Hizbullah'a ABD'nin bölgede kurmaya çalıştığı 'yeni düzen'ini kırmak için mücadelesine nedensellik vermektedir. Nitekim, Hizbullah'ın temel algısında ABD, Ortadoğu bölgesini ve hatta tüm İslam alemini esaret altına almayı hedeflemektedir. Bu açıdan bakıldığında, Hizbullah açısından bu savaşta hedef İsrail olduğu kadar, ABD olmuştur.

Tarafların kendi tehdit ve fırsat algılamalarının politik analizini en doğru şekilde yapmak ve hangi algılamaların gerçeği daha da yansıttığını ortaya koymak uluslararası politik entrikanın bir gereği olarak oldukça zordur. Yine de, Hizbullah'ın görece daha basit nedenlerle İsrail ile bir savaşa girme teşebbüsü, anlaşmazlığı tırmandırmanın hem Lübnan içinde hem de bölgede kendi gücünü pekiştirme ve meşruiyetini koruma açısından anlamlı görüldüğü yadsınamaz. Bununla birlikte,

Hizbullah'ın İsrail'e karşı varlığının İran ve Suriye'nin bölge politikalarına faydası ve kendilerine yönelik tehditleri bertaraf etme gayreti de inkar edilemez mahiyettedir. Diğer taraftan İsrail'in Hizbullah'a yönelik 'orantısız' olarak adlandırılan hamlesi, gerçekten de bu örgütü ortadan kaldırmaya yönelik bir teşebbüs ise, bu durum ABD açısından da oldukça yarar sağlanan bir durum olmaktadır. Ayrıca yine İsrail açısından, Hizbullah'a yönelik her türlü hamlenin ileride olası bir İran karşılaşmasında İran'ın kozunu yıkma gayreti teşkil ettiği de kenara atılmayacak kadar önemli bir husustur.

Dolayısıyla, savaşın tüm doğrudan ve dolaylı aktörlerinin kendi stratejik hesapları doğrultusunda böyle bir savaşı çıkarmaya yönelik kişisel nedenlerinin mevcut olduğu

aşıkardır. Ancak savaşın sonucunda kimin galip kimin mağlup olduğu hala tartışılan bir konudur ve temel aktörlerin savaş sonrası konumları oldukça karmaşık bir zeminde kalmıştır. İsrail açısından, bir silahlı örgütle mücadelede gösterdiği topyekün saldırıda, örgütü tamamen yok edebilme başarısını gösterememiştir. Ancak, yine de hedeflerine ancak bir ölçüde ulaştığını söylemek mümkündür. Söz konusu savaş nedeniyle Hizbullah ve Lübnan sorunu daha da uluslararası bir sorun haline gelmiş, böylece Lübnan’da varolan Barış Gücü Hareketleri genişlemiş, bu da İsrail’in çıkarlarına uygun bir hal sergilemeye başlamış, fakat diğer taraftan, İsrail’in de Lübnan’a müdahale şansını kısıtlamıştır. Benzer durum Hizbullah açısından da geçerli olmuştur. Hizbullah bölgede, özellikle İslam toplumları önünde İsrail’e karşı kafa tutabilen, korkusuz bir örgüt olarak popülerlik kazanmış, öte yandan iç politikada Lübnan’ı bir savaş felaketine sürüklediği için tepkiler almaya başlamıştır.

Sonuç olarak, savaşan taraflar birbirlerinin hareketlerini daha geniş uluslararası güç mücadelelerinin bir parçası olarak görmüş, bu da karşılıklı anlaşmazlığı tırmandırarak daha da içinden çıkılmaz güç bir hale sokmuş ve nitekim bir savaş ile sonuçlandırmıştır. Ancak savaşın sonuçlanmış olması, savaş tehdidinin ortadan kalktığı anlamı taşımamaktadır. Çatışmanın doğrudan savaşan tarafları kadar, dolaylı savaşan aktörlerinin de politikaları ve stratejik hesaplarının Lübnan nezdinde doğurduğu sonuçlar ortadadır. Bu hesaplar değişmeden devam ettiği ölçüde de, anlaşmazlık sorunlarının daha da çözümsüz kalacağına şüphe yoktur.

2.2.2.4. Amerika Birleşik Devletleri’nin Bölge Politikasının Lübnan’a

Etkisi

Soğuk Savaş döneminde Lübnan, 1957’deki Eisenhower Doktrini çerçevesinde, ABD’den yardım isteyen ilk Orta Doğu ülkesiydi. Zamanla diplomatik ilişkiler, istihbarat desteği ve ticari faaliyetler açısından ABD’nin bölge üssü haline geldi. 1967 yılındaki Arap-İsrail savaşı sırasında İsrail’e verdiği destek ile, Arap rejimleri ile gergin bir döneme girdiğinde bile, Lübnan ABD’ye en yakın Ortadoğu ülkesi olma özelliğini korumuştur.

Ancak bu destek ABD'nin Sovyetler'e karşı yürüttüğü mücadelenin Orta Doğu'ya yansıyan bir parçasından başka birşey değildi.

Amerika Birleşik Devletleri, Orta Doğu'yu kendi politikaları çerçevesinde yeniden yapılandırma amacıyla kendi çıkarlarıyla yakinen örtüşen İsrail ile, İsrail'in kuruluşundan bu yana yakın ilişkiler içinde olmuştur. Bu amacına yönelik olarak İsrail'in yayılmacı politikalarına destek vermiş, bölgenin diğer devletlerini de gerektiği durumlarda çatışmanın içerisine çekmeye çalışmıştır. Lübnan İç Savaşı sırasında da diğer aktörler gibi sahada yerini alan ABD, ülkedeki Müslüman grubun tepkisini başından beri çekmiştir. Ancak İsrail ve Fransa ile Marunilere yönelik desteğini sürdürmüş, hatta Hristiyanların kuşatılabileceği endişesi ile 1983 yılında, Fransa ile birlikte Dürzi ve FKÖ güçlerini bombalamış, Beyrut'a asker yerleştirmiştir. Aynı yıl FKÖ tarafından bomba yüklü bir kamyonla Amerikan ve Fransız karargahına yapılan saldırıda 241 Amerikan ve 58 Fransız askeri öldürülmüş, bu olayın ardında ABD Müslüman kuvvetleri bombalamak üzere harekete geçmiştir. Amerikan müdahalesi ise Müslümanlar nezdinde, özellikle EMEL militanlarını cesaretlendirmiş, ABD askerlerini Beyrut dışına itici hamleler yapmış ve başarılı olmuştur.

Amerikan askerlerinin ayrılışı ve İsrail'in desteğini alan Hristiyan hükümetinin mağlubiyeti, Lübnan-İsrail barış görüşmelerinin kuruma zeminine yönelik bakış açıları doğurmuştur. Bu bakış açısını masaya getiren ise Suriye olmuştur. Ancak, bu öneri yine Suriye'nin özellikle, Güney Beyrut'taki gii militanları güçlendirmek amacıyla, İran'dan askeri ve mali yardım alması ve İran'ın Hizbullah'a desteğinde yolunu açması ile sekteye uğramıştır. ABD'nin bölgedeki birinci düşmanı olan İran'a yönelik politikaları nezdinde de, ABD Lübnan'da her hangi bir uzlaşmanın tarafı olmayacağını göstermiştir.

2006 Lübnan Savaşı dahilinde, yine İsrail'in en büyük destekçisi olmuş, Hizbullah'a maddi yardım ve silah yardımı yaptığı gerekçesiyle de İran'ı suçlamıştır. Bu ithamda bulunurken kendisinin de İsrail'e diplomatik desteğin yanı sıra askeri destek ve silah satışına ara vermeden devam ettiği hususunu göz ardı etmiştir. İsrail'e 2006 yılı için

füze yardımı yapmış, ayrıca msket bombaları ile 2 Milyar dolardan fazla askeri yardım yapmayı planlamıştır. Ayrıca, İsrail'e 210 Milyon dolarlık jet yakıtı satılması için Kongre'nin onayı sorulmuş, bu yakıtın da bölgede barış ve güvenliğin korunmasına yönelik kullanılacağını beyan etmiştir. Nitekim, bir silahlı örgüte karşı mücadelesinde, ABD İsrail'in yaptığı işte haklı olduğunu defalarca vurgulamıştır.

ABD, 2006 Lübnan Savaşı boyunca İsrail'in en büyük destekçisi olmuş, İsrail'in orantısız güç kullanması ve de bölgedeki sivil halkı da hedef almasına göz yumduğu için eleştirilmiştir. Hatta, ateşkes kararının, Barış Gücü dahilinde ülkeye giren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, ateşkes kararını almasını engellediği yönünde iddialar ortaya atılmıştır. Bu bağlamda, ateşkes kararının gecikmesindeki temel aktörün ve ülkede yaşanan kaosun sorumlusunun ABD olduğu algısı hakim olmuştur.

2.2.2.5. Arap Rejimlerinin Lübnan'a Dair Tutumu

Arap rejimlerinin Lübnan'a yönelik en büyük kaygısını yükselmekte olan Şii etkisi oluşturmaktadır. İç Savaş sırasında başlarda Emel'in ve akabinde artan etkinliği ve popülerliği ile Hizbullah'ın Şii ideolojisinde birer direniş örgütü haline gelmelerinin kendilerini de sarsabileceğine yönelik senaryoları Arap rejimlerinde kaygı ile karşılanmıştır. Lübnan İç Savaşı'nın sorumlusu olarak başlarda Emel ve akabinde Hizbullah'ı kabul etmişler ve bu güçlere destek verdiği iddiasıyla İran'ı savaşın sorumlusu ilan ettiler. BAE, Katar, Mısır, Ürdün, Kuveyt, Bahreyn ve Irak, İran'ı hedefe alarak Hizbullah'ı sorumlu tutmuşlardır. Suriye ise, sürecin başından beri İran'ın Hizbullah'a desteğinde ana eksenin parçasını oluşturmuş, Lübnan İç Savaşı'nın neden olduğu bölgesel bloklaşma içinde İran'ın yanında yer almıştır. Suriye ve İran'a Güney Irak da eşlik etmiştir.

Daha geniş perspektiften bölge politikalarına bakıldığında, Arap devletleri İsrail'in kuruluşundan beri İsrail'e karşı rekabet güttükleri iddiası en gerçekçi noktayı oluşturmaktadır. Bu tutum, özellikle İsrail-Filistin çatışmasında daha da kuvvetlenmiştir.

Bu sebeple, Arap devletleri hem ABD'nin Orta Doğu politikalarına hem de İsrail'in yayılmacı politikalarına başından beri karşı çıkmışlardır.

2006 Lübnan Savaşı sırasında Kahire'de bir araya gelen Arap Ligi temsilcileri, ekseriyetle saldırıların durdurulması için adım atması gerektiğini vurgulayarak, Lübnan'ın desteklenmesini önermişlerdir. Suudi Arabistan 'Maceraya kalkışan sorumluluğu üstlenir' bakış açısıyla, savaşın başlamasında İsrail'i değil Hizbullah'ı sorumlu tutmuştur, ancak ateşkes için önerilerde bulunmayı ihmal etmemiştir. İsrail'in savaş sırasında orantısı bir güç kullanması ve sivilleri hedef almasıyla Suudi Arabistan Hizbullah karşıtı duruşunu değiştirmeye başlamıştır. Yine de, Hizbullah'ın değil de İsrail'in yanında yer alması yıllardır süregelen Arap-İsrail çatışmasında önemli bir unsur olmuş, ilk defa bir Arap Devleti İsrail'in yanında yer almıştır. Mısır ve Ürdün de benzer şekilde başlarda Hizbullah'ı saldırıların başlamasına etken olarak görmüş, bölge halkını maceraya çekmekle suçlamıştır. Ancak tavır değişiklikleri, İsrail'in aşırı sert üslubu sonucu değişmiştir. Mısır, savaş boyunca ilk defa savaşı sürdüren İsrail'i ve ABD'yi kınamıştır.

2.3. Uluslararası Çözümü Zor Sorunlara Dair Lübnan'ın Açmazları

Lübnan'ın zayıf siyasi yapısı ve toplumsal bütünlüğü üzerinden bir dilin geliştirilmiş olduğu görülmektedir: Etnik, dinsel ve mezhepsel ayrımlar. Lübnan halkının toplumsal kırılganlık sorunları uzun yıllarca devam etmektedir. Bu da halkın güvenliğe dair psikolojik kaygılarının oluşmasına ve toplumsal bütünlüğün bir türlü sağlanamıyor oluşuna neden olmaktadır. Güvenliğe yönelik kaygılar direniş örgütlerinin geleceği hakkında da sorular silsilesine sebebiyet vermektedir. Ancak sosyal bölünmüşlüğü ve bu sebeple gelen güvenlik kaygılarının yanında Lübnan'ın uluslararası alanda da çeşitli aktörler üzerinden açmazları bulunmaktadır.

2.3.1. İç Karmaşa ve Dış Güçlerin Lübnan'da Hareket Zemini

İç tehdit unsuru dendiğinde Lübnan için başat faktör, ülke içinde yaşayan farklı kimliklerin çatışmalı mücadele sahasını neredeyse hiç terketmemesinden ileri

gelmektedir. Bu kimlikler etnik, ve özellikle mezhepsel ayrımlarıyla bir türlü ortak bir Lübnanlı çatısı altına girmeyi ve birlikte yaşamayı başaramamışlardır. Ancak bu durum, özellikle 1920’li yıllarda Fransız mandasından çıkan Lübnan’da siyasi sistemin kimliksel bazda nüfus dağılımına dayalı kurulmasından sonra başlamıştır. Başlarda ülkenin çoğunluğunu oluşturan Hristiyan gruplar siyasi sistemde gücü ellerinde tutarlarken, 1950’lerde Filistinli göçmenlerin ülkeye girmeye başlaması ile, 120 bin Filistin ülkeye girmiş, zaman içinde sayının daha da artmasıyla Hristiyan- Müslüman nüfus dengesi değişmiştir. Ancak bu değişim, anayasada verilen hali ile nüfus dağılımına göre yönetim sistemindeki kadroların oluşturulacağı hükmüne uyarlanamamış, ülke Hristiyan grubun elindeki nüfuz ile yönetilmeye devam etmiştir. Bu durum diğer kimlikleri rahatsız etmiş, aralarındaki mücadele siyaset sahnesinden çatışma sahasına kadar uzanmıştır. Diğer taraftan, ülkedeki Filistinlilerin varlığını kendilerine tehdit gören Maruniler ve Şiiler, bu grupları destekleyen Sünniler ve Dürzilerin karşısında yer almış, Filistin sorunu da Lübnan’ın iç siyasi dengelerini bozmada çok mühim bir dinamik halini almıştır. Bu dönemlerde, Lübnan Ordusu da gitgide güç kaybetmekte ve dağılma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Nitekim, ordu, kendi içinde kendi kimliksel gruplaşmalarını oluşturan küçük küçük milis gruplara bölünmeye başlamıştı. Böyle bir ordunun ne iç savaşı önleyebilme ne de çıkan çatışmaları yatıştırabilme kapasitesi vardı. Ülke, böylece önce iç savaş tehdidiyle karşı karşıya kalmış, sonrasında da yaralarını kapayıcı yöntemleri güçlü bir barış tesisi altında yapma konusunda başarısız olmuştur. Özellikle İsrail’in ve akabinde Suriye’nin Lübnan’dan çekilmesiyle nasıl bir güçler dengesi olacağına yönelik kafa karışıklığı sonucu Ulusal Diyalog süreci de başarılı olamamış, bu süreçte belirginleşen saflar Lübnan’ın siyasi arenasını iki hasmane blokun mücadelesine bırakmıştır. Temelde güç paylaşımı konusundaki krizin tarafları olan bu iki bloğun mücadelesi 2000li yıllardaki Hariri suikastı, Suriye’nin Lübnan’dan çıkması, sorunlu geçen seçim süreçleri ile daha da alevlenmiştir. 2006 yılındaki savaşla dahi bloklaşmalar devam etmiş. Zira Hizbullah’ın hem Lübnan içinden, hem de dışından gelen çeşitli güçleri kaybolmamış, tam tersine savaşla birlikte yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır, bu da içerideki Lübnan karşıtı gruplarca hoş karşılanmamış, böylece mücadelenin bitmediği anlaşılmıştır. Dolayısıyla, Lübnan’ın

kuruluşundan bu yana devam eden kimlik çatışmasına dayalı sorunlar ve yaşanan iç savaşın getirdiği sancılar ile beraberinde oluşan yeni dinamikler sonucu, ülke bugün bile iç sorunlar odaklı olarak hala kanayan bir yaradır.

Lübnan'ın çok kimlikli ve kırılgan yapısı ile buna bağlı olarak bir türlü kurulamayan ortak Lübnanlılık çatısı, bölge ve bölge dışı aktörlerin de oldukça ilgisini çeken bir noktaya taşımaktadır. Ülke, jeopolitik konumu gereği Batı'nın Orta Doğu'ya açılan kapısı ve Batı değerlerinin bölgeye giriş limanı olarak görülmüştür. Ülkedeki yoğun Hristiyan nüfusu da Batı'nın dikkatini vermesine sebep olmuştur. Uzun yıllardır, Hristiyan ağırlıklı kimliğinden ötürü Lübnan özellikle ABD ve Fransa açısından bölge içindeki bir denge unsurudur. Fransızların 1900'lü yıllarda başlayan işgali, ülkeyi kimliksel bazda Hristiyanlar lehinde daha da ayrıştırıcı niteliğe büründürmüştür. 1976 yılında iç savaş fırsat bilerek müdahaleye girişen Suriye de Lübnan sahasında hem Batı güçlere karşı safını tutmuş hem de bölgede diğer Arap ülkelerine karşı elini güçlendirmede Lübnan siyasetine dahil olmayı bir fırsat bilmiştir. 1982 yılında ise ülkede bulunan Filistinli militan grupların bahanesiyle gelen İsrail'in işgali sonucu, İran da Suriye'nin ön ayak olmasıyla Lübnan'a girmiş, Lübnan böylece dış güçlerin daha da cirit attığı bir ülke haline gelmiştir. Ancak, dış güçler mutlaka içeride bir veya birden fazla grupla çeşitli yollar ve seviyelerde ortaklık kurmuş, bu ortaklıklar sonucu ise Lübnan siyasetinde daha fazla etkin olabilme imkanı yakalamışlardır. Lübnan'da etkin olabilmek de, bu güçlere bölgesel ve hatta uluslararası bazda stratejik kabiliyetlerini artırma konusunda yardımcı olmuştur.

Dolayısıyla, Lübnan'daki uzun yıllardır devam eden iç karmaşa ortamı bu haliyle sadece kendi iç politika unsurundan ibaret değildir. Aynı zamanda zamanda bölgedeki güç dengesini kendi lehine çevirmek isteyen ülkeler için, bölgesel bir güç mücadelesi alanıdır. Ancak, bu durum yine de, Lübnan'da yaşanan trajedilerin birincil sorumlusunu Lübnan halklarının kendisi olmasından geri koymamaktadır. İç karmaşa ortamının hala varlığı ve bir türlü toplumsal barışının getirilemediği sürece Lübnan, daha geniş perspektifte dış

güçlerin kendi stratejik hesaplarını yürüttüğü bir satranç tahtası ve daha da önemlisi çatışma alanı olmaktan çıkamayacaktır.

2.3.2. Teritoryal Sorunlar

Lübnan’da çözümü zor sorunlara dair bir diğer faktör, içinde barındırdığı bölgesel alan anlaşmazlığıdır. Bölgesel alan veya diğer bir deyişle teritoryal anlaşmazlık konusu olarak Lübnan nezdinde iki unsurdan söz etmek mümkündür. Birisi İsrail’in Filistin topraklarında kuruluşuyla birlikte Filistinliler ile yaşanan ve akabinde tüm Arap dünyasını ve bölgeyi ilgilendiren, zamanla daha da çetrefil hal alan Filistin-İsrail arasındaki topraksal anlaşmazlıktır. İkincisi ise İsrail ile Lübnan arasındaki Şebaa Çiftliklerinin statüsü üzerinde yaşanan anlaşmazlık meselesidir.

2.3.2.1. Filistin Meselesinin Lübnan’a Yansımaları

Filistin meselesi, Filistinliler ve İsrail arasında özünde bir teritoryal anlaşmazlıktır. Ancak bu bölgesel alan anlaşmazlığı, her iki taraf için de tarihi ve dini ‘vatan’ meselesi ve ulusal kimliğin oluşturulmasında stratejik bir değerdir. Bu bağlamda, Filistin meselesi, tarafların egemenliğini temsil eden bir mahiyete sahiptir. Fakat mesele sadece Filistinliler ile İsrail arasında sınırlı kalmamış, bulundukları coğrafyadaki diğer ülkeleri de fazlasıyla etkilemiş ve hatta üzerine kompleks politikalar geliştirilmiştir. Filistin meselesi, Arap-İsrail çekişmesinin somut yaşandığı mecraya dönüşmüştür. Böylece, bölgedeki bir çok aktör kendi iç politika konuları doğrultusunda güvenlikleştirmeye başvurarak, kendi iktidarlarını meşrulaştırmak; bölgesel politikalarında da elini güçlendirmek ve İsrail’i zayıflatmak amacıyla Filistin meselesinin yakın takipçisi olmuşlardır. Lübnan gibi Filistinli göçmenleri almış ülkeler ise iç problemlerle karşılaşmışlardır. Filistin-İsrail meselesinin Lübnan’a yansımalarını ise yine hem iç dinamikler hem de bölge dinamikleri açısından okumak gerekmektedir. Nitekim, 20. yüzyılın ikinci yarısında Lübnan’da yaşanan istikrarsızlık ve çatışmalara yol açan sebeplerden biri de Filistinli mülteciler meselesi olmuştur.

1967 yılındaki Altı Yıl Savaşları'nda Golan Tepeleri, Sina Yarımadası, Gazze ve Batı Yaka'yı işgal eden İsrail'in Arap güçlerini yenilgiye uğratıp, sınırlarının ötesindeki topraklara konuşlanması, birçok Filistinli'yi güvenlik endişesi dolayısıyla yer değiştirmesi durumunda bırakmış; birçoğu Ürdün ve Lübnan'a sığınmıştır. Ancak Ürdün Kralı Hüseyin, Filistinlilerin silahlı kollarının gün geçtikçe palazlanmasından endişe duyarak bu grupları ülkeden atma yoluna küçük bir savaş başlatmıştır. Ürdün'den de kaçan Filistinliler daha çok Lübnan'a akın etmeye başlamıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) militanları da bu sayede Lübnan içinde örgütlenme yapısını güçlendirme fırsatı yakalamıştır. Sayısı hızla artan Filistinli mültecilerin silahlanmaları ile birlikte İsrail'e yönelik saldırılarında Lübnan'ı bir üs olarak kullanmaya başlamış, bu da Lübnan'ı doğrudan meselenin içine çekmiştir. Zira gelen Filistinli göçmenlerin silahlanarak örgütlenmeleri kaçınılmaz olmuştur. Nitekim 1967 yılındaki savaşta Arap düzenli ordularının yenilgiye uğraması, İsrail ile savaşmaya yönelik gerilla hareketinin nispeten etkinliğini daha da ön plana çıkarmıştır (Bağlıoğlu, 2008; 17). Gerilla hareketi ile Lübnan'ı üs kullanarak İsrail'e saldırılar yapmaya başlayan FKÖ, Lübnan'ı da İsrail saldırılarına açık bir hale getirmiştir.

Filistinlilerin Lübnan'a girişi geri dönülemeyen bir demografik sorunu da beraberinde getirmiştir. Maruniler, gelen Filistinlilerin hepsinin Arap ve çoğunun Sünni Müslüman oluşuna vurgu yaparak, bu durumun Lübnan'ın demografik yapısına karşı bir tehdit oluşturduğunu ileri sürmeye başlamışlardır. İçerideki Müslüman kesimin hem İslami hassasiyetlerle hem de Araplık bilinciyle Filistinlileri desteklemesi ise Lübnanlı Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki öteden beri dinmeyen kimlik mücadelesine bir yenisini daha eklemiştir. Ulusal Paktta verildiği üzere demografik yapının siyasal sisteme dağılımı artan Müslüman nüfus ile değişime uğramış, ancak Hristiyan kesim ellerinde tuttukları yönetimin büyük porsiyonunu iade edecek pozisyonu hiç bir zaman almamıştır. Yaşanan anlaşmazlık zamanla ülke içinde çatışmalara dönüşmüştür. 1975 yılında 27 Filistinli'nin Falanjistler tarafından katledilmesiyle ülke resmen iç savaşa girmiştir. Bu çatışmalar giderek bir Maruni- Filistinli çatışması kimliğine bürünmeye başlamıştır. Yaşanan Maruni-Filistinli çatışması ise Filistin sorununu, İsrail boyutunun yanında, artık

Lübnan'ın da bir iç sorunu haline getirmiştir. Nitekim sorun bölge aktörlerini de içine çeker bir hal almaya başlamış, Lübnan, Arap-İsrail çekişmesinin milis güçlerin çatıştığı bir mücadele alanına dönüşmeye başlamıştır.

İç politikada, Lübnan hükümeti uyguladığı politikalarla Filistinli mültecilere karşı sert tutum takınmış, bu durum da ülke içinde Filistin yanlısı ve karşıtı gruplar arasında iyice belirginleşen saflaşmalar ve husumetler doğurmuştur. Sünniler ve Dürziler Filistinlilerin ülke içinde mevcudiyetlerini ve İsrail'e yönelik mücadelesini desteklerken, Maruniler ve Şiiler, Filistinlileri zaten hassas olan nüfus dengesini Sünni Araplar lehine değiştirmelerinden duyduğu rahatsızlıkla birlikte, Lübnan'ı İsrail'le savaşa sürükleyen ve Arap ülkelerinin Lübnan siyasetine müdahale etmelerine yol açan bir etken olarak görmüşlerdir.

Filistinli grupların gelişi ile birlikte, Lübnanlı sağcı Hristiyan olan Falanjistler FKÖ'nün Lübnan'da barınmasını istemeyen İsrail ile yakınlaşmış, bu durum Müslümanları rahatsız etmiştir. Müslüman ise Arap çatısı altında Suriye'nin desteğini almaya başlamışlardır. Her iki taraf da birbirlerine karşı silahlanmaya başlamış, çatışmalar daha da alevlenmiştir. 1976 yılında Arap Barış Gücü adıyla ülkeye giren Suriye'yi, 1978 ve 1982 yıllarındaki işgaliyle İsrail izlemiştir. Böylece Lübnan'da devlet otoritesi tamamen çökmüş, parçalı yapısı sebebiyle tarafsız kalamayan ordu dağılma noktasına gelmiştir. 1980li yıllarda ise tablo daha da karmaşıklaşmış, Müslüman kesim arasında Filistinlilere yönelik farklı bakış açıları doğmuştur. İktidar paylaşımı konusunda Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında yaşanan kadim uyuşmazlıklar kadar Filistinliler meselesi de Sünniler ile Şiiler arasında da giderek baş gösteren siyasi bir gerilim halini almıştır. Hizbullah bu süreçte doğmuş, EMEL'den İslami EMEL kanadı olarak Filistinlilere yönelik farklı bakış açısıyla Suriye'nin tersine İran desteğiyle büyüyen silahlı bir aktör durumuna gelmiştir. Dolayısıyla, Hizbullah'ın doğuşunda bile mevcut Filistin meselesinin rolü başattır. Bununla birlikte, Filistinliler de Arafat yanlısı ve Suriye yanlısı olarak ayrıştıklarından birbirleriyle çatışma içine girmişlerdir. Böylece çatışan taraflar

iyice artmış, ülke iç savaş kaosundan çıkabilme çabalarının çok gerisinde, bölgesel bir sorun olan Filistin meselesinin ülke içine yerleşmesiyle daha da karmaşık bir hal almıştır.

Görüldüğü üzere, 1950'lerde ülkeye giren Filistinli sayısı yüz bini aşarken, Altı Gün Savaşları ve Ürdün Kralının Filistinlileri ülkeden tasfiye hamlesi ile Lübnan, Filistinlilerin mücadelelerini yürütecek temel kalesi haline gelmiştir. Bu da Lübnan'ı toplumsal açıdan da geri dönüşü zor bir şekilde etkilemiştir. O yıllara kadar Lübnan'da yaşanan gerilimler, Filistin sorunuyla beraber boyut değiştirerek önce iç savaşa yol açmış, ardından uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bundan sonrası Lübnan için de yeni bir dönemin başlangıcı sayılmıştır. Sağcı Hristiyan milisler, Müslümanlar, FKÖ'nün başı çektiği Filistinliler, Suriye, İsrail ve onların uzantılarının dahil olduğu savaş süresince ülke, pek çok dış müdahaleye maruz kalmıştır.

Filistin meselesi bir taraftan iç aktörlere kendi geleceklerine yönelik bir tehdit oluştururken, dış aktörleri de içine çeken çözümü daha da zor bir sorun haline gelmiştir. Zira Müslüman dünyası için Filistin meselesi İsrail'e karşı yönetilen düşmanlık algısının birincil ayağını oluşturuyordu. İsrail açısından ise Araplara yönelik direnişinin mücadele ve güç gösteri sahası olması açısından önemliydi. Böylece, Filistin sorunu Lübnan'ın iç karmaşa ortamında yüz yüze geldiği en büyük sorunlardan biri olma mahiyeti taşımaktadır. Ancak, Filistin ile İsrail arasındaki bölgesel alan anlaşmazlığı Lübnan'ın yüz yüze geldiği en büyük sorunlardan biri olsa da, teritoryal açıdan görünür önemli sebep, Şebaa Çiftliklerinin statü anlaşmazlığı olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

2.3.2.2. Şebaa Çiftlikleri Meselesi

Lübnan üzerinde etkisinin dozunu hiç azaltmayan İsrail, kendi güvenliği ve bekasına karşı olan diğer bölge aktörleri ile sahada savaşırken, aynı zamanda Şebaa Çiftliklerinin statüsünü bir hayli önemli görmektedir. 1967'ye kadar bu bölge statüsü açısından netlik kazanmamıştır, zira bu sınıra ilişkin bir uluslararası antlaşma mevcut değildir. Suriye'ye ait görünen Şebaa Çiftlikleri'ni uzun süredir fiilen Lübnanlılar

kullanmaktaydı. Ancak İsrail, 1967’de Golan Tepelerini işgal ettiği sırada, Lübnanlı çiftçilerin kullandığı fakat Suriye askerlerinin konuşlandığı bu bölgeyi de işgal etmiştir.

Şebaa Çiftlikleri kapladığı alan olarak küçük bir bölgedir. Golan Tepeleri ile karşılaştırıldığında Şebaa Çiftlikleri bu tarz stratejik öneme sahip bir teritoryal meselenin uzağındadır. Ancak, İsrail’in bölgedeki su kaynaklarını denetleyip kullanabilmesi açısından oldukça stratejik öneme sahiptir. Ayrıca, Şebaa Çiftliklerinin durumu İsrail için haklı savaşın nedenselleştirilmesinin ardında yatan birincil öneme sahiptir. Altı Gün Savaşları sırasında Suriye kontrolü altında olan bölge İsrail tarafından alınmıştır. Lübnan bu toprakların kendisine ait olduğunu, dolayısıyla İsrail’in Lübnan topraklarında halen işgalci konumunda olduğunu iddia etmektedir. İsrail ise alanın Lübnan sınırlarına girmediğini ileri sürerek Altı Gün savaşında İsrail bölgeyi ele geçirdiğine inanmaktadır. Hizbullah, Lübnan topraklarında İsrail’in işgali devam ettiği sürece İsrail’e karşı silahlı mücadeleye devam edeceğini söylemekte ve bu sayede Lübnan’daki diğer grupların da desteğini görmektedir. İsrail’in Lübnan topraklarında halen işgalci konumunda olduğunu iddia eden Hizbullah bu sayede silahlı mücadelesini de meşru bir zemine oturttuğuna inanmaktadır (Smith, 2006). Dolayısıyla Şebaa Çiftlikleri, teritoryal açıdan muhtemel bir barış için önemli bir belirsizlik unsuru olarak varlığını korumaktadır.²⁵

İran açısından bakıldığında ise, Devrim sonrasında kuruluş aşamasında dahi Lübnan’da İran’dakine benzer İslamcı bir devlet kurulması için gereğinin yapılacağı İran lideri Humeyni tarafından zamanında dile getirilmişti (Byman ve Kreps, 2010; 5). Dolayısıyla, İran’ın birincil politik hedefinin yayılmacı dini siyaset anlayışı olduğu söylenebilir. Lübnan içindeki milis gruplar ile de nispeten kimliksel ve ideolojik zeminde buluşmaları İran açısından İsrail’e yönelik bölgesel rekabetinde de işini kolaylaştırdığı söylenebilir. Kurduğu ilişkiler ile Hizbullah ile İsrail destekli milis güçler arası çatışmalar

25 Şebaa Çiftlikleri bölge haritası için bkz: Ekler.

ile 2006 yılında vuku bulan doğrudan Hizbullah-İsrail arasındaki çatışmalarda İran Hizbullah'a verdiği destek üzerinde oldukça etkili olmuştur. Savaşın bitiminde ise geride galibin de mağlubun da bulunmamasına rağmen, bir silahlı örgüt karşısında hareketlerinde tam etkinlik sağlayamamış olan İsrail devleti başarısız addedilmiştir. Dolayısıyla İran'ın en önemli öncelikleri devrim transferi ile azılı rakibi İsrail'in bölgedeki nüfuzunu kırmak, onu olabildiğince yıpratma yoluna gitmektir.

Hizbullah açısından değerlendirildiğinde ise, Hizbullah en koyu kırmızı çizgisini İsrail'e çizdiği görülmektedir. Özellikle İsrail'in Şebaa Çiftlikleri'nin statüsü üzerindeki tezleri devam ettiği sürece silahlı mücadeleden vazgeçmeyeceklerini vurgulamaktadır.

İsrail açısından bakıldığında da, Şebaa Çiftlikleri Hizbullah tarafından meşruluk zeminine oturtulması açısından kullanılan bir meseledir. Fakat İsrail bu meseleyi çözmeye yanaşsa bile Hizbullah ile başka problemle çatışacağı bilincindedir. Dolayısıyla, Şebaa Çiftliklerinin Ürdün Nehrine yakınlığı açısından jeopolitik öneme sahip olduğu argümanı geliştirilmiştir. Diğer taraftan İsrail, Şebaa Çiftliklerinden vazgeçerek Hizbullah'a boyun eğdiği imajını verme niyetinde olmadığından aradaki çözülmez sorunlara Filistin toprakları yanında bir yenisini eklemiştir.

Şebaa Çiftlikleri mevzusu Suriye açısından da önem arz etmektedir. Suriye her ne kadar Şeba Çiftlikleri'nin Lübnan'a ait olduğunu kabul etse de aralarında bir sınır anlaşması imzalanmamıştır. Dolayısıyla Şeba çiftliklerinden çekilmenin sağlanabilmesi için aynı zamanda Suriye-Lübnan sınırının da belirlenmesi gerekmektedir. Bu da Golan Tepelerinin statüsü ile yakından ilgili bir konudur. Hizbullah ve Suriye bu sınırın belirlenebilmesi için, İsrail'in Golan Tepeleri'nden de çekilmesi gerektiğini öne sürmektedirler. Bu da durumu iyice karmaşıktırmakta, geçmişi çok da eskiye dayanmayan bir meseleyi, tüm Lübnan'ın meselesi haline getirme konusunda etkin bir adım olduğunu göstermektedir. Bu durum taraflar arasında bir koz olarak kullanılmaya devam edeceğe benzemektedir. Bu da bölge devletlerin savaşı sürdürmek için neden aradıkları bir anlaşmazlık noktasını önlerine getirmektedir.

2.4. Lübnan’da Çatışma Yönetimi ve Sonuçları

Lübnan’ın kaotik ortamına ilişkin olası bir çatışma yönetimi için hem içerideki sorunları çözücü hem de dışarıdaki bölgesel hesaplaşmaları dindirici iki yollu çözüm aşamasına girilmesi gerekmektedir. Çatışma çözümlerinde ya iç savaşa yönelik olarak iç aktörlerin temel taraflar kabul edildiği, ya da devletler arası savaşlarda uluslararası aktörlerin temel taraf kabul edildiği çatışma yönetimi ve çözümü aşamaları uygulanmaktadır. Ancak Lübnan her ikisini de içinde barındıran, kompleks bir örnek teşkil etmektedir. Bu kompleks durumun en büyük ayağını da bölge ve bölge dışı güçlerin kendi stratejik hesapları doğrultusunda içeride mevcut karmaşıklığı fırsat bilerek, iç aktörleri silahlandırmak suretiyle sorunları büyütmesi olarak okunabilir. Bu da çözümsüzlükten beslenen dış aktörlerin ne zaman ve ne açılardan çözümden bahsedebileceği veya onlara rağmen çözümün nasıl geleceği, onları çözüme nasıl dahil edileceği gibi daha da komplike durumlara kapı açmaktadır. Bu bölümde, kısaca Lübnan’da bugüne dair çatışma yönetimi ve çözümü konusunda ne olduğuna değinilmektedir.

Çatışma çözümü ve çatışma yönetimi iki farklı alanın konusudur. Çatışma çözümü, çatışmanın altında yatan politik, ekonomik, sosyal ve psikolojik nedenleri tamamen ortadan kaldırmayı hedefleyerek taraflar arasında güvene dayanan barışçı ilişkilerin kurulmasını öngörürken; Çatışma yönetimi, sıcak çatışmalarda şiddetin düzeyini kontrol altına almayı, oluşabilecek zayıyatı asgari düzeye indirmeyi ve çatışan tarafları ateşkese davet etmeyi hedefler. Çatışma yönetiminde anlaşmazlıklarının altında yatan nedenleri bulmak ve bunları gidermek gibi gaye bulunmamaktadır. Sürdürülebilir bir barış süreci ise ancak çatışmanın tüm taraflarını sürece dahil ederek, toplumlar nezdinde husumeti ortadan kaldırarak, tarihi yaraları el birliği ile sararak mümkündür (Darby & Ginty, 2000: 8).

Lübnan’da bugüne kadar sürdürülebilir barışı tesis etmek, imkanı güç bir konu olagelmıştır. İstikrarın tesisi için elzem olan yapısal dönüşümlere dair çalışmaların

başlaması aşamasına bir türlü tam olarak geçilememiş, Lübnan'a dair çatışma yönetimi konusu çoğunlukla çatışmayı önleyici tedbirler etrafında sınırlı kalmıştır. İlk somut adım olarak Taif Anlaşması 1989 yılında imzalanmış, bu anlaşma 15 yıllık yıkıcı ve kanlı bir süreçten oldukça yorgun düşmüş Lübnan'ı iç savaştan çıkarmış, ancak temelde var olan sorunları çözmeye yetmemiştir. Üstelik Taif Anlaşması ile Lübnan'ın vesayetinin Suriye'ye bırakılması, içerideki Suriye yanlısı grupları tatmin etmiş olsa da, Lübnan toplumlarının geniş kesimlerince hoş karşılanmamıştır. Zira bu anlaşma ile Maruniler Lübnan'da başat rollerini kaybetmiş, Şiiilerin dışlanma sorunları son bulmamış, Sünniler artan Şii etkisinden daha fazla şikayet eder olmuş, Dürziler özerk konumlarını kaybetme endişesine kapılmışlardır (Altunışık, 2007: 7). Böylece, Lübnan yine, siyasi düzeni dini kimliklere bağlı olan, ve kimlik mücadelelerine dayalı olarak büyük sosyo-ekonomik eşitsizliklere sahip yapısını sürdürmüştür. 2005 yılındaki Hariri suikastı ardından, 2006 yılının Mayıs ayında Ulusal Diyalog Süreci farklı gruplar arasında başlamış, ancak buradan da istenen sonuç elde edilememiştir. Ulusal diyalog süreci, Hizbullah'ın İsrail ile savaşının başlamasına kadar önemli bir proje olarak mecliste tartışılmayı beklerken, savaştan sonra bu öneri ne iktidar ne de muhalefet tarafından dikkate alınmıştır. Oysa toplumun geniş katılımıyla hazırlanan ve Suriye vesayeti sonrası sistemini yeniden oluşturmaya çalışan Lübnan için bu öneri önemli bir başlangıç olabilirdi.

Bu açıdan, Taif Anlaşması ile sadece Lübnan içinde yaşanan çatışmaların yoğunluğunun değiştiği söylenebilir. Öyle ki, milis güçlerin yürüttüğü şiddet eylemleri, siyasi suikastler ve bombalamalar ile kendini göstermeye devam etmiştir. Bununla birlikte palazlanan milis güçler silah bırakma konusuna yaklaşmamaktadır. Silahlı bir güç olarak serüvenine başlayan Hizbullah'ın ise bugün Lübnan siyasetinde edindiği rol beklenmedik ve alışılmadık bir durumdur. Hizbullah'ın edindiği konum, ülke içindeki diğer silahlı güçleri de harekete geçirmektedir. Nitekim, 2006 yılında patlak veren Lübnan-İsrail savaşı da aslen devletler arası bir savaş olmaktan ziyade İsrail ile Hizbullah arasında gerçekleşmiş, devlet ve bir devlet dışı silahlı güç arasında vuku bulmuştur. 12 Temmuz 2006 tarihinde Hizbullah militanlarının sınırı geçerek, üç İsrailli askeri öldürmesi ve ikisini rehin alması sonucu İsrail'in askeri operasyon başlatması üzerine patlak veren

savaş, 14 Ağustos 2006 tarihinde ilan edilen ateşkes ile son bulmuştur. Dolayısıyla, bir diğer çatışma yönetimine dair somut adım olarak ise, özellikle 2006 Hizbullah-İsrail savaşı sırasında Birleşmiş Milletler ve arabulucu ülkeler nezdinde çatışma yönetimi gelişmelerinin yaşandığından söz edilebilir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1701 sayılı kararının ve genişletilmiş UNIFIL'in Lübnan'daki sorunları çözüme yaklaşımı, UNDOF ve UNTSO'dan oluşan gözlem misyonları ve Barış Gücü Müdahalesi bu çerçevede değerlendirilebilir. 1701 sayılı karar, hem milis güçlerin tasfiyesi hem de İran ve Suriye gibi bölge ülkelerinin Lübnan üzerindeki etkinliğinin azaltılmasını sağlamak amacıyla, Lübnan ordusunun ve devletinin Lübnan'ın tümü üzerinde egemenlik sağlamasını önermekte ve bu konuda adımlar getirmektedir.

İsrail ile Lübnan arasında oluşturulan 121 kilometrelik Mavi Hat ile Litani Nehri arasında kalan bölgede görev yapan UNIFIL, barış gücü müdahalesi ve çatışma sonrası barış inşası için çeşitli adımlar atma yoluna gitmiştir. Çatışmayı önleyici tedbirler doğrultusunda, öncelikli olarak Hizbullah'ın aşamalı olarak silahsızlandırılması, sınırların kontrolü, ateşkes ihlalinin denetlenmesi ve silah giriş çıkışlarının kontrol altına alınması hususlarına yönelik çalışmalar yapılması planlanmıştır. Toplumsal ve bölgesel barış inşası ve istikrarı sağlama tedbirleri açısından ise, farklı kimliklerin diyalogunun başlatılması, siyasal reformaların yapılması, güç dengesini korumak amacıyla seçim ve yönetim sistemlerinin iyileştirilmesi, silahlı grupların Lübnan ordusu çatısı altında birleştirilmesi, dış güçlerin Lübnan iç siyasetindeki etkisinin azaltılması, Filistin, İran, Suriye, İsrail, ABD'yi içine alarak barış görüşmelerinin başlatılması olarak öngörülmüştür. Ancak, 2006 yılındaki savaşa dair, Yabancı misyonların çatışmayı engelleme konusunda başarısız kaldıkları görülmüştür. Hatta siyasetin ve diplomasinin devredışı kaldığı böyle bir ortamda şiddetin dili daha da illegal boyutlara ulaşmış, BM mensuplarının hayatlarını kaybetmelerinin önüne geçilememiştir.²⁶ Lübnan'da sorunların karmaşık olduğu kadar

²⁶ İşgal sırasında UNIFIL karargahını bombalayan İsrail, dört BM Barış Gücü askerinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bkz. Robert Fisk, It is 10 years since UN peacekeepers were killed in

çatışma yönetimi de oldukça kompleks bir konudur. Nitekim hem Taif Anlaşması sonrası yaşanan olaylar silsilesi hem de BM Barış güçlerinin karşılaştığı diğer sıkıntılı konular Lübnan'da iç savaşın esintilerinin ve yarattığı karışıklığın devam ediyor olduğunu göstermektedir.

Çatışmada ateşkesin sürecine ilişkin üç önemli sorun, ateşkesi önleme konusunda sorunlu kalmaktadır. Birisi Hizbullah'ın silahsızlandırılması konusu iken, diğeri ise Lübnan'ın sınır güvenliğinin korunmasına yönelik oluşan sorundur. Üçüncü unsur ise, bölge aktörlerinin Lübnan'ın istikrarsızlığı konusundaki etkileri ve iç aktörlerin kendi dış politika düşünce sistemleri ve bağlantıları doğrultusunda hareket ediyor oluşundan ileri gelmektedir.

Hizbullah'ın silahsızlandırılması oldukça çetrefil hale gelmiş bir unsurdur. Hizbullah kendi politik hedefleri doğrultusunda somut kazanımlar görmeden silah bırakmaya yaklaşmamaktadır. Özellikle Şebaa Çiftlikleri meselesinde bu bölgenin halen İsrail'in işgali altında olduğu gerekçesi ile silahlı direnişini meşru bir zemin üzerine kurmaya çalışmaktadır. Bu durum UNIFIL'in Hizbullah'ı silahsızlandırma yetkisinin olup olmadığı tartışmasını doğurmuştur. Ayrıca UNIFIL'in Hizbullah'ı silahsızlandırma kapasitesi ve akabinde doğabilecek sonuçlar da bu konuda daha fazla istikrarsızlığa yol açabilecektir. Hizbullah'ın silahsızlandırılması konusundaki bir diğer mesele de Hizbullah'ı kimin silahsızlandıracağı konusudur. Zira Hizbullah kendi gücünü fazlasıyla pekiştirmiş ve Lübnan Ordusu'nun onun durdurucu kapasitesini çoktan aşmıştır. Hatta Lübnan ordusu yarıya yakın Şii mensubuyla Hizbullah'a sempati duyan bir orana sahiptir. Silah bıraktırmaya yönelik bir diğer sorun, Hizbullah'ın kendisinin somut kazanımlar elde etmeden silah bırakmaya yaklaşmasının yanı sıra, aynı zamanda bölgesel politik ve askeri

çatışmalarla da doğrudan ilişkili olduğundan bu sorun genel bölge meselelerinin çözümü ve İsrail- Suriye-İran ilişkileri ile de alakalıdır. Bu durum, sorunu iyice karmaşıktırmaktadır. Zira Lübnan'daki siyasi krizin zamanla iyice gerilmesi, devletler arası bloklaşmaların ve tansiyonun yükseldiği bölgesel ve uluslararası konjonktürde yer almasından da ileri gelmektedir. Dolayısıyla, Lübnan'daki çatışmanın her ne kadar kendine özgü siyasi, sosyal, iktisadi ve tarihi temelleri olsa da, bu temeller uluslararası politik çıkar ve çatışmalarla kesişerek yeni boyutlar kazanmakta ve içinde bulunduğu durumu daha da karmaşık hale sokmaktadır.

Hizbullah'a yönelik kaynak transferini engellemek amacıyla Lübnan'ın sınır güvenliğinin korunması bir diğer hususu teşkil etmektedir. Bu husus aynı zamanda, İsrail'in de sınır ihlalinin önlemeye yöneliktir. UNIFIL bünyesinde kurulan donanma gücü Lübnan'ın deniz sınırını büyük ölçüde kontrol altına almada etkili olmuştur. Ancak Suriye sınırı geçirgen ve bu özelliği ile oldukça problemlidir. Bu sınırdan silah ve kaynak geçişi yapılabilmektedir. Nitekim, Suriye'nin İran-Hizbullah arasında iletişimi ve koordinasyonu sağladığı nokta da bu noktadır. Bu sebepten ötürü, Suriye UNIFIL'in sınıra konuşlanmasına karşı çıkmıştır.

Görüldüğü üzere, Lübnan'ın bugün hala devam eden tartışmalı konuları arasında Şebaa Çiftliklerinin statüsü konusunda herhangi bir planın kurulamamış olması, sınır ve hava sahası ihlallerine yönelik yaptırımlar konusunda bir netliğin oluşturulamış olması ve Hizbullah'ın kimin tarafından silahsızlandırılmasına yönelik net öngörülerin geliştirilememiş olmasından söz edilebilir. Ancak, Lübnan sorunu temelde yine bir teritoryal anlaşmazlığa işaret etmekte, Filistin-İsrail sorunu çözülmeden Lübnan'da da barış ve istikrarın mümkün olamayacağı argümanı hakim olmaktadır. Buna bir de Lübnan'ın çok kimlikli güç mücadelesinin dinamik yapısı eklenince, bölge güçlerinin stratejik hesaplarının yürütüldüğü bir satranç tahtası görünümü sergilemektedir. Bu da, Lübnan içindeki farklı gruplar, birbirlerini sadece ulusal provizyonlar bünyesinde değil, bölge faktörlerinin siyasi amaçlarına hizmet eden bağlatıları sayesinde de değerlendirmesiyle sonuçlanmaktadır. Başka bir deyişle, dış politika konuları etkili

olmaktadır. Nitekim bölge ülkelerinin birbirleri ile tamamen ilişkisi, Lübnan'ı çatışma yönetimi konusunda oldukça olumsuz etkilediği ortadadır. ABD'nin Ortadoğu politikası, İran Krizi, ABD-Suriye ilişkileri ve en önemlisi İsrail- Suriye-İran ilişkilerindeki tırmanma Lübnan'a doğrudan yansımaktadır. Örneğin, Hizbullah'a göre, Lübnan'da 2006 yılının bahara aylarında başlayan Ulusal Diyalog sürecinin başarıya ulaşamamasının sebebi, İsrail'e karşı stratejik hedefinin ve kendi bölgesel ittifaklarının içerideki diğer gruplarca hoş karşılanmamasından ileri gelmiş, yani temelde anlaşmazlık noktası dış politika konuları olmuştur. Bölge ihtiyaçlarına bakıldığında ise İran ve Suriye kendilerini ABD'nin ve doğrudan İsrail'in hedefinde gördükleri sürece, ABD'nin bölgesel planlarını ve İsrail'in gücünü kırmak için mücadelelerine dolaylı yoldan devam etmek isteyeceklerdir. Bu bağlamda, mücadelenin alanlarından biri de Lübnan olmaya devam edeceğe benzemektedir. Bu kısır döngüden çıkmanın bir yolu, bu ülkelerle anlamlı bir diyaloga gitmek olabilir.

Hala kimlik siyasetinin, kutuplaşmanın ve ayrımcılığın hakim olduğu Lübnan siyasetinde bölgenin aktörleri Lübnan'ın kırılgan yapısını iyi okuyarak ateşe körükle yaklaşımları sonucu Lübnan hiç bitmeyen yerel sancılarının merkezi olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Nitekim görülmektedir ki, Hizbullah ile İsrail arasındaki gerilim neredeyse hiç durmamış, bugün hala temel anlaşmazlık konuları devam etmektedir. 2018 senesinde İsrail, İran'ın kullandığı silah koridorunu ortadan kaldırmak üzere Lübnan sınırında 'Kuzey Kalkanı' (Operation Northern Shield) adıyla bir operasyon başlatmıştır.²⁷ Çatışma çözümleri konusunda taraflar arası karşılıklı güven tesisini sağlamak için en azından tarafların birbirlerini iyi tanıması, ne talep ettiklerini iyi aktarması ve samimi bir diyalog sürecinin başlamasının gerekli olduğu bilinir. Ayrıca, bu

27 'Israel announces operation to destroy Hezbollah tunnels under its northern border': https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/israel-announces-operation-to-destroy-hezbollah-tunnels-in-its-territory/2018/12/04/f9e74058-f7cb-11e8-8642-c9718a256cbd_story.html?utm_term=.503585b9ce69 Erişim Tarihi: 23.02.2019

gibi durumlarda uluslararası aktörlerin daha etkin müdahalesine ihtiyaç olduğu savunulur. Ancak, tarafların kim olduğu, aslında kimin savaştığı sorunsal çatışmayı çözememe ve barışı inşa edememenin başındaki en büyük etkidir. Lübnan’da ise sorunun çözümüne dair tarafların kim olduğuna dair hem iç süreçte hem de dış süreçte iki etmenli bir yol haritasının izlenmesi gereklidir. Lübnan’ın iç tehdit unsurunu bertaraf edebilmesi için önce farklı gruplar arasında güven ve diyalog kurulması ile ortak bir Lübnanlılık bilinci ve kimliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Zira Lübnan’da mevcut iç koşulları değiştirmeden barış ve istikrar tesisini beklemek çok da akılcı değildir. Lübnan ile İsrail arasındaki potansiyel barış süreci konusuna dair ise, ne Suriye ne de İran’ın denklem dışında bırakılarak sürecin gerçekleştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Tüm çatışma yönetimine dair atılan adımlar kendi çerçeveleri doğrultusunda önemli adımlardır, ancak uluslararası kurum ve normların bilinçli olarak yıpratılması, barış süreçlerinin kasten delinmesi, silahlandırma süreçlerinin çatışma çözümü süreçlerinde devam etmesi, kaotik ortamdan daha fazla çıkar sağlayabilecek aktörlerin işine yarayacaktır. Nitekim, Lübnan’da da vekalet savaşlarının kavramsal çerçevesi dahilinde düşünülecek olunursa, ulusal birlikteliğin kurulamaması sonucu tetiklenen etnik, dini ve mezhepsel açıdan toplumsal bölünmüşlüğü bir fayda aracı gibi kullanan, bu toplumsal bölünmüşlüğü sürekli yeniden üreten uluslararası rekabet sisteminden kaynaklandığı söylenebilir. Oysa ki Lübnan’daki kaotik ortamın tarihsel olarak en önemli sebeplerinden biri olan dış aktörlerin etkisini durdurması bu ülkede istikrar ve normalleşmenin sağlanması açısından oldukça önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİTMEYEN KRİZ: LÜBNAN ÜZERİNDE VEKALET SAVAŞLARININ İZLERİ

“Devletler, büyük ve pahalı konvansiyonel askeri birlikler yerine küçük, ekonomik ve politik açıdan az maliyetli çözümlerle arzu ettikleri sonuçlara ulaşabiliyorsa, savaş bir başka formda yeniden doğar ve bildiğimiz paradigmlar kökünden değişir.”

Qiao Liang ve Wang Xiangsui

Jeopolitik konumuna bağlı olarak, Lübnan hem Doğu Akdeniz ile olan bağlantısı hem de İsrail-Filistin anlaşmazlığındaki tampon bölge olması özelliğinden ötürü stratejik bir öneme sahiptir. Bu önem, stratejilerini geliştirme yarışına giren bölge ve bölge dışı aktörlerin Lübnan’a daha fazla ilgi duymasına neden olmaktadır. 1975’de başlayan iç savaş da aslında iç etmenlerin yanısıra dış dinamiklerin etkisiyle patlamıştır. Bir tarafta içeride değişen demografik yapı ülkenin kuruluş yıllarındaki haliyle yürütülen yönetim yapısına ters düşmeye başlamıştır. Özellikle 1970’de Ürdün’den çıkartılmaları sonucu Lübnan’a yerleşen FKÖ siyaset sahnesinden önemli bir yere taşınmış, FKÖ’nin etkisi de ülke içindeki bölünmeleri tetiklemeye yetmiştir. Böylece siyasi dinamiklere karşı yetersiz kalan siyasal sistem tamamen çökmüştür. Ana hatlarıyla iç aktörlerin siyasi statükoyu değiştirme-koruma mücadelesi üzerinden yürüyen iç savaşa bölge ve bölge dışı devletler de müdahil olmuşlardır. Bu devletler savaş sürecinde farklı grupları destekleyerek, aslında Lübnan üzerinden birbirleriyle stratejik hesaplaşmalara girmişlerdir. Dolayısıyla, Lübnan’daki gelişmeleri iç politikadaki güç dağılımının kimlik mücadelelerine yansımaları olarak ele almanın yanısıra, bölgesel güç ve kimlik mücadelesinin iç içe geçtiğini görmeye çalışan bir bakış açısıyla okumak faydalı olacaktır. Diğer taraftan, Lübnan’ın siyasi tarihi çoğunlukla dış müdahaleler ve krizlerden oluşmaktadır. Yakın tarihi göz önüne alındığında, başlarda Fransa ve ABD, son yıllarda ise İsrail ve Suriye’nin doğrudan müdahalesine maruz kalmış olan Lübnan, aynı zamanda İran ve Suudi Arabistan gibi bölgesel aktörlerin de dolaylı müdahale alanı olmuştur. Bu müdahalelerle karşılaşması,

coğrafi konumu ve iç karmaşası kadar, söz konusu devletlerin Lübnan'ı nasıl gördüğü ve ona nasıl bir rol yüklendiği ile de yakından ilgilidir.

Fransa için, Lübnan başından beri Akdeniz ve Ortadoğu'ya açılan kapı olmuştur. Bu açıdan da Lübnan'ın Hristiyan Marunilerin vatanı kabul edilmesi kendisi açısından fayda sağlamaktadır. İsrail açısından ise Filistinli direniş örgütlerini içinde barındırdığı için bir tehdit niteliğindedir. Özellikle 1980'li yıllarda Hizbullah'ın sahneye çıkmasıyla bu tehdit kendisi için daha da görünür olmuştur. Suriye açısından Lübnan, sömürge döneminde batılı güçler tarafından koparılmıştır kendi geleneksel topraklarıdır. Bu sebepten ötürü Lübnan, Arap-İsrail savaşlarında Lübnan çoğunlukla Suriye tarafından girdaba çekilmiştir. Lübnan'ın İran açısından mahiyeti, etkinliğini özellikle ülkedeki radikal Şiiler üzerinden Akdeniz kıyılarına taşımada ve Batılı hasımlarına karşı gücünü sergilemede bir çatışma ve rekabet alanıdır. ABD için, Ortadoğu bölgesinde emellerine ulaşmada engelleyici rol oynayan İran'ın nüfuzunu kırma, İsrail'in güvenliğine yönelik önlemleri alma mecrası olmuştur. Suudi Arabistan için, İran ve Şii tehdidine karşı korunması gereken bir bölge ve ABD ile ortak çalışma sahasıdır.

Öyleyse Lübnan'a ilişkin kriz alanları aslında Lübnan'a has olmaktan çıkarak büyük oranda uluslararasılaşmıştır. Örneğin, uluslararası çözümü zor bir sorun olarak Filistin meselesinde barışın sağlanması, Lübnan'ı doğrudan ilgilendiren mahiyettedir. Bu bağlamda, yerel gibi görünen sorunların çözümü yerelde çözülebilmek imkanına sahip olmaktan çıkmış, bölgesel ve uluslararası alanda kapsamlı ortak adımlar atılabilmesine bağlı hale gelmiştir. Ancak, kısa ve orta vadede kapsamlı çözüm adımlarının atılabilmesi mümkün görünmemektedir. Zira ortada bunu mümkün kılacak ne ulusal ne bölgesel ne de uluslararası bir siyasal sistem ve işleyiş bulunmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde özellikle Lübnan'ın sahip olduğu çözümsüzlük ortamının vekalet savaşları olgusu ile kesişen yanlarına odaklanılacaktır. Lübnan'daki çatışmaların taraflarının yalnızca yerel aktörler olmaması, her bir aktörün bir uluslararası ya da bölgesel güçle işbirliğinin söz konusu olması, Lübnan'da vekalet savaşlarının

yürütülüyor olduğu tezini daha da kuvvetlendirmektedir. Bu işbirliğinde yerel güçlerin, aldıkları mali ve askeri desteğe karşılık, bölge ve bölge dışı aktörlerin etkinlik alanlarını genişletmek üzere stratejiler izlediği görülmektedir. Bu işbirliği sayesinde, yerel güçler iktidar mücadelesinde avantaj elde etmeye çalışırken, onların destekçileri olan dış güçler ise etkinlik alanlarını genişletme ve rakiplerini zayıflatma stratejisi izlemektedirler. Lübnan söz konusu olduğunda bu çıkarsamanın geçerli olduğu görülmektedir.

Bu bölümde öncelikle, Lübnan’da yaşanan kriz ortamlarının yeni savaşlar kavramı altında tartışılabilirliği üzerine düşünülmektedir. 2006 yılı Hizbullah ile İsrail arasındaki savaştan bu yana cephenin açılmamış oluşu, ülkenin sıcak çatışmalardan çıktığı argümanını doğurmayacaktır. Bununla birlikte, gerginliğin başka araçlarla sürdürülüyor oluşu, savaş ve kaos halinin hala devam ettiğini göstermektedir. Bu açıdan Lübnan’daki kriz ortamını yeni savaş kavramı olarak ele almak çok da sorunlu bir bakış açısı yaratmamaktadır.

İkinci olarak, vekalet savaşlarının bu çalışma genelinde ele alınan temel değişkenlerinin Lübnan özelinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Soğuk Savaş dönemi ve sonrası için bir karşılaştırma zemini olarak Lübnan’ın ele alınması, çok da komplike bir durum doğurmamaktadır. Zira hem Soğuk Savaş döneminde 15 yıl süren bir iç savaş serüveni yaşamın, hem de 2000’li yılların ortalarında İsrail’in savaş ilanı ile birlikte bir ayı biraz aşkın süren bir savaşın tam ortasına düşmesi bakımından, yapılacak karşılaştırmanın hakkını verecek nitelikte bir örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte, iç ve dış temel aktörlerinin birbirlerine yönelik ilişkilerinde ve sorunlarının temelinde coğrafi yakınlık unsuru; Lübnan’ın kendi iç karmaşasının neden olduğu iç tehdit algısıyla dış güçlerin etkinlik artırmak adına Lübnan krizine müdahilleri; dış güçlerin kendi mücadelesini bölgesel ve uluslararası rakiplerine karşı yürütmesindeki Lübnan’ı tercih etme sebebi; niçin böylesine bir mücadele tarzına başvurdıkları ve aralarında çatışmalı geçmişe sahip olup olmadıkları durumu üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü olarak, vekalet savaşlarının ilişki mekanizmasının Lübnan özelinde nasıl yansıdığı değerlendirmeye alınmaktadır. İsrail-İran-Suriye arasındaki rekabet ilişkisi, İran-Suriye-Hizbullah arasında işbirliği ilişkisi ve Hizbullah-İsrail çatışma ilişkisine odaklanılmaktadır. Nitekim, vekalet savaşlarının çözümü zor sorunları nasıl daha komplike hale getirdiği sorunsalına, bu çalışmanın ana çerçevesini oluşturan vekalet ilişkileri çevresinde yanıt aranmaya çalışılmaktadır. Lübnan'ın yakın geçmişine sirayet eden olaylar ve vekalet savaşlarını yürütmek adına kurulan temel ilişkiler çözümsüzlüğü ne ölçüde tetiklemektedir sorusuna cevap, bu bölümün son kısmı olan Lübnan'da vekalet savaşlarının çatışmaların ömrü üzerine etkisinden bahseden kısımda ele alınmaktadır.

Çalışmanın geldiği nokta bağlamında, Lübnan özelinde konu ele alındığında, çatışmaların basit bir iktidar mücadelesi ya da iç savaş değil, uluslararası ve bölgesel aktörlerin yerel aktörlerle işbirliği yaptığı bir vekalet savaşına dönüşmüş olduğu argümanı netlik kazanmıştır. Zira, Lübnan'daki hemen hemen her büyük milis grubunun bir dış güçle vekalet ilişkisi geliştirdiği görülmektedir. Bölge ve bölge dışı güçler birbirleriyle mücadelesini kendi askerlerini sahaya sürmek yerine, iç dinamikleri harekete geçirerek sürdürmekten vazgeçemedikleri sürece, mevcut çözümsüzlükler çözümsüz kalmaya mahkumdur. Nitekim, vekiller aracılığıyla mücadele çözümsüzlükten beslenen bir süreçtir. Lübnan, kendi iç sorunları ve bölgenin temel problemlerini iç içe geçirmiş bir ülke olarak vekalet savaşlarının yürütüldüğü bir alan haline gelmiştir. Ancak, Lübnan'da olanlar sadece Lübnan'la ilgili değildir, bir anlamda bölgesel jeopolitiğin Lübnan'a yansımasıdır. Ancak bu yine de ülkenin başına gelen trajediden ülke halkının sorumlu olduğu gerçeğini yadsımamaktadır.

3.1. Lübnan'da Olanlar Yeni Savaşlara Örnek mi?

Önceki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alındığı üzere Kaldor ve Münkler gibi *yeni savaş* kuramcılarının görüşlerinden hareketle, yeni savaşlar savaşan tarafların düşmanı askeri yenilgiye uğratmayı değil, ekonomik, asker ve psikolojik yıpratmayı hedeflediği bir strateji olarak olarak ele alındığı görülmektedir. Bu sebeple, hızlı ve etkin bir askeri

özüm beklemek yerine karşı tarafı tüketme hedefi, savaşları da olduğundan uzun süreli bir hale getirmektedir. Bu tüketme stratejisini uzun vadeli yürütebilmek için de devletler doğrudan savaşa girmek yerine, isyancı grupları destekleyerek rakipleri ile savaşmalarının önünü açmaktadır. Bu da cephe savaşlarının, ortak düşmana karşı savaşan milis gruplarla işbirliği sonucu vekalet savaşlarına evrilmesi gibi bir netice ile karşılaşılmasını sağlamaktadır. Milis gruplara dışarıdan kaynak akışının sağlanması da, içerideki grupların daha da palazlanmasına, bu sayede savaşı yürütücü mekanizmanın çalışmasına vesile olmaktadır. Burada, devletler arası klasik cephe savaşlarından ayrı olarak aktör çeşitliliğinin de bulunması önemli bir etken olarak durmaktadır. Lübnan’da da uzun yıllardır devam eden kaotik ortam çoğunlukla şiddeti içinde barındırmıştır. Nitekim, Lübnan 1975’de patlak veren ve 15 yıl süren bir iç savaş deneyimi yaşamış; akabinde yapılan barış anlaşmaları da ülkeye tam bir istikrar getirmede başarı sağlayamamıştır. Şiddet hali kendini kısa aralıklarla tekrarlamış, sonunda Lübnan’da 1,191 kişinin ölmesine, binlercesinin yaralanmasına, yaklaşık bir milyon kişinin evsiz-yurtsuz kalmasına, ülkenin alt yapısının ve ekonomisinin ağır hasar almasına neden olan olayla ise 2006 yılında karşılaşmıştır.²⁸

Savaşan taraflar göz önüne alındığında, savaşlarda yalnızca devlet yapı ve kurumlarının değil, örgütlerin ve organizatörlerin de önemli olduğu bir gerçektir. Genellikle, savaş yürütmek için gereken kurum ve örgütlerin önce oluşturulması gereken devlet içi savaşlarda, devletlerarası savaşlarda olduğundan daha önemli bile olabilmektedirler (Münkler, 2002: 85). 2006 Lübnan Savaşına da bakıldığında, her ne kadar İsrail Lübnan Devleti’ne karşı savaş açmış olsa da, savaş sırasındaki muhatabı

28 Savaşın bilançosu ile ilgili ayrıntılı bilgiye Uluslararası Kriz Grubu’nun raporundan bakılabilir: International Crisis Group, Israel, Hizbullah, Lebanon: Avoiding Renewed Conflict, Middle East Report No 59, 1 Kasım 2006.

Hizbullah örgüt militanları olmuştur. Nitekim bu sebepten ötürü Hizbullah-İsrail Savaşı adı da verilmiştir. 2006 savaşında bir devlet ile bir devlet dışı silahlı aktörün çatışmasına tanık olunmuştur. Yine yeni savaşlarda fazlasıyla geçen bir faktör olarak savaşın asimetrikleşmeye başlamış olduğu tezi de burada gün yüzüne çıkmıştır. Ancak, asimetrik savaş, nispeten güçlü tarafın göreceli olarak güçsüz addedilen tarafa karşı üstünlük sağlayacağını katiliğini vermemektedir.

Nitekim, Hizbullah ile İsrail arasında vuku bulan bu savaşta sonucun ne olduğu, kimin galip, kimin mağlup geldiği konusu bugün bile hala tartışılmaktadır. Her iki tarafın da bu savaştan kayıpları ve kazançları olduğu rahatlıkla söylenebilir. İsrail açısından bakıldığında askeri hedeflerinin yalnızca bir kısmına ulaşmış olduğu ileri sürülebilir. Hizbullah'ın özellikle askeri altyapısını bir nebze zaafa uğrattığı görülmüştür ancak Büyük bir askeri güce sahip olan İsrail'in Hizbullah'ı açık bir askeri yenilgiye uğratamaması, Hizbullah'ın birçok kez İsrail'i vurma kapasitesi olduğunu göstermesi, kaçırılan askerlerin kurtarılamaması İsrail'in askeri açıdan başarılı olmadığının göstergeleridir. Siyasi olarak ele alındığında da aynı şekilde hedeflerinin bir kısmına ulaştığının saptaması yapılabilmektedir. Bir taraftan, savaş nedeniyle Hizbullah sorununun uluslararasılaşması, Lübnan'da varolan barış gücünün genişletilmesi ve Lübnan ordusunun güneyde konuşlanmasının önünün açılması İsrail'in çıkarlarına uygun düşmüştür. Diğer yandan Lübnan'a yerleşen barış gücü, İsrail'in de Lübnan'a müdahale yeteneklerini kısıtlamıştır. Bununla birlikte, savaştan önce İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in Hizbullah'ın savaş ile birlikte kökünün kazınacağı söylemi, savaş sonunda gerçekleşmemiş, bu da Olmert'i istifa ettirmeye çağırıcı protestolara dönüşmüştür. Nitekim savaşın ardından da ortaya çıkan durum, İsrail'in bir nevi kendi Vietnam'ını yaratması olduğu ileri sürülebilir. Öyle ki, İsrail 2010 yılına gelindiğinde Batı Şeria'dan çıkma görüşmelerini askıya aldığını açıklamıştır. Bu durum Lübnan ekseninde gerçekleştiği düşünülerek, Lübnan'ın İsrail'in bataklığı olarak düşünülebilmesine neden olmuştur.

Savaşın diğer temel aktörü olan Hizbullah açısından da savaşın sonuçları oldukça karmaşık olmuştur. Hizbullah güçlü İsrail ordusuna karşı direnerek, yenilmeyerek ve yok olmayarak kendini savaşın galibi olarak ilan edebilmiş, bu da hem ülkede hem de bölgedeki konumunun değişmesine fırsat vermiştir. Savaşın şiddeti arttıkça Hizbullah'a destek veren vermeyen hemen hemen herkesin desteğini almaya başlamıştır. Bu durum Hizbullah'ın 'vatan savunması' yaptığına dair bir algı oluşturmuştur. Hizbullah'ın Lübnanlaşması tabiri de buradan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, özellikle savaş sırasında Hizbullah'ın hem Lübnan'da hem de genel olarak İslam aleminde popülerliğini arttırmıştır, bu devletler nezdinde 'terör' örgütü olmaktan çıkmıştır. Ancak savaşın ardından Hizbullah'ın Lübnan'daki popülerliği ve etkinliği özellikle Şiiler arasında büyük ölçüde artmasına rağmen, Lübnan'ın diğer kesimleri için aynı tablo savaş sırasındakine nazaran değişmiştir. Bu kesimlerde Lübnan'ı bir kez daha böyle bir felakete sürüklediği için Hizbullah aleyhine bir hava oluşmaya başlamıştır. Hizbullah'ın savaştan hemen sonra savaşta kazandığı popülerliğini siyasi kazanca dönüştürme çabaları da direnişle karşılaşmıştır. Yine de, İsrail Devleti'ne karşı gösterdiği dirençle, kendisine yönelik tepkilerin artacağı ve Lübnan'ın bölünme riskiyle karşı karşıya kalınacağı düşüncesi meyve vermemiş, bilakis Hizbullah Lübnan'ın koruyucu olma sıfatını alabilmiştir.

Lübnan Savaşı'nın sonucu hala tartışılırken nedenleri bile hala netlik kazanmamıştır. Bu savaşın doğrudan ve dolaylı aktörlerinin hepsinin bu savaşı başlatmak için nedenleri olduğu aşikardır. Ancak daha önce bu istikrarsız sınırdaki çıkan ve kısa süreli çatışmalara yol açan etmenlerin dışında savaşı tetikleyen neydi sorusu cevabını hala aramaktadır.

İç savaş şeklinde yaşanan ve içine dış aktörleri dahil eden haliyle çatışmaların sadece iç aktörler içinde olmadığı, bölgesel ve hatta uluslararası niteliğe kolayca dönüşebildiği hususu da yeni savaşlar kavramı altında tartışılan bir konudur. İç savaş sırasında farklı kimliklerin destek aldığı dış aktörlerin varlığı ve bu dış aktörlerin çatışmaları azmettirici tutumları, bir devlet içi çatışmayı kolayca uluslararasılaştırabilmiştir. 12 Temmuz 2006 tarihinde, İsrail'in Hizbullah militanlarının

iki askerini kaçırmaya misilleme olarak Lübnan Devleti'ne karşı başlattığı savaş Filistin-İsrail sorunu bağlamında düğümlenen çözümsüzlüğün bir parçası olduğu kadar, temel olaylar dışında dış aktörlerin kendi politikalarının bölgeye yansımalarıyla başlayan süreçten bağımsız olarak değerlendirilmesi doğru bir bakış açısı sunmamaktadır. Dolayısıyla, Lübnan savaşının vebalinin sadece Hizbullah'ın kendisi olmadığı da açıktır. Bu da çok devletten, devlet dışı silahlı aktöre kadar bir çok kurumu içine alan yeni savaşlar kavramında Lübnan olayında da dolaylı aktörlerin varlığına işaret etmesi açısından önemlidir.

ABD zaten mevcut politikaları nezdinde çatışmadan en fazla yarar sağlayan ülke olma özelliğini korumaktadır. Coğrafi olarak uzak oluşu, çatışmanın göbeğine düşme riskini azaltırken, hasmane ilişkiler içinde olduğu diğer aktörlerin politikalarını, onların sahada savaştırdığı güçlerle kendininkileri savaştırarak etkilemeye çalışmaktadır. Hem iç savaş sırasında İsrail ile olan ilişkileri üzerinden Lübnan'a içeride asker bulundurmadağı zamanlarda dahi müdahil oluşu, kendisini Lübnan'ın dolaylı bir aktörü haline getirmektedir. Özellikle, 21. yüzyılın başında yaşanan İkiz Kule Saldırıları sonucu değişime uğrattığı Ortadoğu stratejisi, yaşanan çatışmaların kendisine artı getireceğı hesaplar üzerine kurulduğu görölmüştür. Lübnan da bu hesabın bir parçasıdır. Bu açıdan ABD hegemonyasına ve bölgede İsrail'in güvenliğine yönelik muhalefeti simgeleyen Hizbullah-İran-Suriye arasındaki bağlantılara paralel olarak yıllardır devam eden bölgesel düzeydeki problemler, kendi iç kaotik yapısını onaramamış Lübnan'ı da başından beri sarmalamıştır. 2006 yılındaki savaşın da mirasçısı hem 1975 yılına dayanan iç savaş serüveni hem de bölge aktörlerinin kendi hesaplarının kendisi olmuştur.

Sonuç olarak, Lübnan, hem yaşadığı uzun soluklu ve yıkıcı iç savaş deneyimi hem de 2006 yılında İsrail'e karşı yürüttüğü savaş bağlamında ele alındığında, geleneksel bir savaş cephesinin ne tam anlamıyla göbeğinde ne tam anlamıyla dışında kalmıştır. Uzun yıllardır kendi iç kimlik çatışmalarının verdiği fırsatla dış aktörler içeri çekilmiş; ülke iç aktörlerin mücadelesinin dış aktörlerin kendi stratejik hesapları dahilinde yürütölüne bir çatışma alanı haline bürünmüştür. Lübnan'da 2006 yılında yaşanan savaşın temelleri de

bir yandan 2000'lerin ilk yıllarından itibaren başlayan dönüşümün, bir yandan da Filistin-İsrail sorunu bağlamında kökeni Lübnan İç Savaşı yıllarına dayanan gerginliğin parçası olarak ortaya çıkmıştır. Devlet dışı silahlı aktörlerin taraf olduğu, genellikle dış aktörlerin çatışan güçlere askeri ve ekonomik destek vererek dolaylı yoldan savaşa müdahil olduğu, çatışmayı terkederek muhalif gruplar arasında uzlaşma sağlanmasına yönelik dış aktörlerin tutumunun uzak olması gibi husular, Lübnan'da çatışmaların ve kaosu bölge devletlerinin kendi mücadelesini yürütmede işe yarar bir etmen olarak elde tutulmasına yol açmaktadır. Bu da yeni savaş kuramcılarının kavrama yönelik ortaya koyduğu argümanlara paralellik göstermektedir.

3.2. Temel Değişkenler Üzerinden Bir Değerlendirme

Lübnan üzerinde vekalet savaşlarının izleri aranırken, bu çalışmada vekalet savaşlarına yönelik ele alınan temel değişkenler etrafında kısa bir analiz yapılmasına ihtiyaç vardır. Önceki bölümlerde ele alındığı şekilde, temel değişkenler Soğuk Savaş dönemi ve sonrasının yarattığı değişim, coğrafi yakınlık unsurunun birimlerin ilişkisindeki etkisi, vekalet savaşının yürütüldüğü alanda iç tehdit algısı ve doğrudan ve dolaylı çatışan aktörlerin görece güç üstünlükleri ele alınmaktadır.

3.2.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Bir Karşılaştırma Zemini Olarak

Lübnan

Lübnan hem Soğuk Savaş döneminde yıkıcı bir iç savaş deneyimi yaşamış, hem de Soğuk Savaşın sona erdiği, üzerinde Kule Saldırılarının yaşandığı dönemden sonra İsrail'e karşı savaş vermiş bir ülkedir. Bu açıdan Lübnan yaşadığı şiddet unsurlarının uluslararası sistemin ve değişen genel siyaset yapısının izlerini karşılaştırmalı olarak mercek altına alma fırsatı vermektedir.

İlk olarak Soğuk Savaş Döneminde ve Sonrasında Lübnan nasıldı, Lübnan dış politikası nasıl bir zeminde seyir ediyordu konusuna odaklanmak gerekmektedir. Lübnan 1957'deki Eisenhower Doktrini çerçevesinde ABD'den yardım isteyen ilk Ortadoğu

ülkesiydi. Bu durum ABD'nin Lübnan'ın içine girmesine fırsat vermiştir. Lübnan, 1975 yılında başlayan ve 15 yıl süren iç savaş hadisesi öncesinde de bir de 1958 yılında daha kısa süreli bir gerilim halini ardında bırakmıştı. O sene ABD, Lübnan'ın yardım isteğini de fırsat bilerek, bir Amerikan denizaltısını Lübnan'a göndermiş ve mevcut hükümete desteğini bildirmişti. Özellikle bu noktadan sonra Lübnan, ABD'nin rahat bir üs olarak kullanmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Altı Gün Savaşları sırasında İsrail'e verdiği destek, hem Lübnan içinde tepki almış, hem de bölgede Arap Devletlerinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Ancak Lübnan halkından tepki almasına rağmen, Lübnan Hükümeti o dönem ABD'ye en yakın Arap Ülkesi olma özelliğini korumuştur. Bu da Lübnan'ın Soğuk Savaş döneminde Batı Bloğu altında olduğunun bir resmidir. Ancak ABD'nin bu desteğini Lübnan'ın kişisel gerilimini çözmede dostane bir yardımdan ziyade, Sovyetler ile yürüttüğü mücadelenin Ortadoğu'ya yansıyan parçalarından biri olarak okumak pekala mümkündür. Nitekim, Lübnan halkının da ABD'ye tepkisi içeride mevcut gerilimleri daha da artırmış, yeni bir iç savaşa giden etmenlerden biri haline getirmiştir.

İkinci olarak bu ülkelerin Lübnan'a yönelik politikalarında Soğuk Savaş sonrası bir değişim meydana geldi mi hususu daha geniş bir Ortadoğu perspektifinden bakılarak yorumlanmaya çalışılabilir. 1970'lerin sonlarında Soğuk Savaş'taki yumuşama döneminin sona ermesi ile iki blok arasındaki çatışma Ortadoğu nezdinde de tekrar ivme kazanmış, Batı Bloğu 1950'lerin ortalarında başlayan ve kendini Nasırcılık, Baasçılık ve diğer sosyalist akımlar şeklinde gösteren Sovyet desteğine sahip sol rejimlere karşı mücadelesini sertleştirmiştir. Bu durumun en önemli yansımalarından birini de Carter Doktrini'ne dayanan ve 1978 yılında hayata geçirilen 'Yeşil Kuşak' politikası oluşturmuştur. 'Yeşil Kuşak' politikası bu sosyalist akımlara karşı bir mücadele hattı oluşturmak amacıyla bölgede radikal İslamcı grupların desteklenmesini stratejisini izlemiştir. Bu sayede radikal İslamcı gruplar kısıktılmaya başlanmış ve yeni yeni örgütlerin doğmasına fırsat verilmiştir. Nitekim Lübnan'da Şiiliğin yansıması olan Hizbullah'ın da 1980li yılların başında Lübnan'da dünyaya gelmesinde bu dönemin politikalarının izlerinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Ortadoğu'daki sosyalist akımların bu dönem zayıflamaya gittiği bir dönemde EMEL gibi sol bir

programa sahip örgütün de içinde krizlerin çıkması da beklenen bir hadise olmuş, sonunda da radikal İslamcılık Şii yansımasıyla Hizbullah nezdinde Lübnan'da yerini bulmuştur.

Bu durum, daha uluslararası perspektiften Lübnan'a bir bakış sunmaktadır. Bölgesel açıdan bakıldığında ise tıpkı Soğuk Savaş döneminde iki büyük gücün kendi ideolojilerini yayma açısından yürüttüğü politikalar, bölgesel zeminde başka aktörler tarafından da yürütülmeye devam etmiştir. Özellikle 1979'da İran'da gerçekleşen İslam Devrimi Lübnan Şiiliği üzerinde derin bir etkide bulunmuş olması bu tarz bir ideoloji transferinin parçası olarak görülebilir. Hem iç hem de dış siyasetini Şii retoriği üstüne kuran İran'ın 'devrim ihracı' politikaları, kendini yansıtacak bir grup olarak Lübnan'da ikame eden Hizbullah'a yönelmesine sebep olmuştur. Zaten İran'da devrim taraftarları, EMEL döneminde de EMEL üyeleri ile yakın ilişkide bulunmuş, hatta kuruluşunda ve örgütlenmesinde de Hizbullah kadar olmasa da katkı vermişlerdir. Bu durum, Soğuk Savaş'ın sadece büyük güçlerinin vekalet savaşlarına başvurmadağı, bölgesel dinamikler göz önüne alındığında buralarda da benzer stratejilerin izlendiğı hususunu akla getirmektedir. Etkilerini ile Lübnan örneğinde görmek mümkündür.

Ortadoğı ve İslam Dünyasının etnik, dini ve mezhepsel ayrımlar üzerinden yeniden şekillendirilmesi, planlanan yeni Ortadoğı tasarımıının önemli bir unsurudur. Etnik ve mezhepsel kırılmalar üzerinden yapılacak tasarımların bölgeye istikrar getirmeyeceğı bariz bir gerçek olarak ortada dururken, bölgenin ekonomik ve siyasi kaynakları üzerinde etkinlik kurmak isteyen güçlerin işini kolaylaştırmaktadır. Orta Doğı'daki etnik, dini ve mezhepsel unsurları bünyesinde barındırması açısından oldukça zengin olan Lübnan, böyle bir operasyonda önemli bir kobay olma rolüne büründüğü görmektedir. Bölgedeki gerginliğı tırmandırıcı tüm meselelerin birbirleriyle bağlantılı olduğı ortadadır. Filistinli gruplar ile İsrail'in yaşadığı gerginliğın Lübnan'da savaşa dönüşmesi ve akabinde Lübnan'daki gerilimlere paralel olarak, başta Suriye ve EMEL Hareketi, 1980lerde ise Suriye'nin de bir nebze desteğıyle İran ve Hizbullah ilişkisinin etkilerinin de açtığı bir sonuç olarak Şii-Sünni gerginliğının şiddetlenmesi de bunun göstergeleridir. İçerideki etnik, dini ve mezhepsel bloklaşmanın mevcudiyeti ve

çoğunlukla şiddet hali ile dışa vurumu, dış aktörlerin şiddeti tetikleyici kaynak teminatını bile isteye sağlıyor olmasından ileri gelmektedir.

İçerideki bloklaşma, sadece içeride kalmamakta, bölgenin Lübnan üzerinden emellerini ve stratejileri yürütmek isteyen aktörler arasından da yer bulmaya başladığı söylenebilir. Bloklaşmanın Soğuk Savaş dönemi haliyle devam ettiğini söylemek yanlış bir iddia olmayacaktır. Özellikle 2000’li yıllardan bu yana Lübnan kriziyle Ortadoğu’da bir süredir oluşmaya başlayan cepheleşme daha da belirgin hale geldiği görülmektedir. ABD ve İsrail’e bir de ve Kuzey Irak Kürt bölgesi eklenmiş, ‘Yeni Ortadoğu Cephesi’ni oluşturmuşlardır. Bu cepheye karşı ise Suriye, İran, Hizbullah ve Hamas’ın oluşturduğu bir ‘Direniş Cephesi’ belirginleşmiştir. Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri de her iki cephenin de gerisinde nispeten ılımlı bir Sünni blok oluşturmuşlardır.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminde sembolik bir niteliğe sahip olan Vekalet Savaşları kavramının Soğuk Savaş sonrası döneme izdüşümünü aynen addetmek oldukça yanlış bir iddia olacaktır. Nitekim, Soğuk Savaş öncesi dönemde ülkeleri kendi lokomotiflerine bindirmeye çalışan iki süper gücün ideolojik hesaplaşması sonucu bölgede yaşanan şiddetli çatışmalara sahne olduğu görülmekte iken, Soğuk Savaş sonrası, ülkelerin bütünlüğünün bozularak, parçalanma tehditi ile baş başa bırakma, oluşan siyasi boşluk ve hengameden fayda sağlayan isyancı grupları da silahlandırıp palazlandırarak çatışma cephesine sürüklenme hali gözle görülebilir kadar açıktır. Böylece devletler, kendi bölgesel stratejilerini yürütmede, kaos ortamından beslenerek karşı rakiplerini yıpratma yoluna gitmeyi tercih eder görünmektedirler. Bu açıdan Soğuk Savaş sırasında yürütülen Vekalet Savaşları halinden farklılaşmadır. Ancak, bölgesel bloklaşma açısından bakıldığında Soğuk Savaş döneminin bir tezahürü niteliğine büründüğünü söylemek de yersiz bir iddia değildir. Nitekim, Lübnan’da son dönemde yaşanan gelişmeler doğrudan bölgesel ve uluslararası konjonktürde ile ilgilidir. Bu bağlamda bölgede yeni bir Soğuk Savaş’ın başladığından söz edilebilir. Bir tarafta İran-Suriye-Hizbullah -ve hatta Hamas-ekseni, bir tarafta batı yanlısı ancak nispeten ılımlı İslam politikaları izleyen görüntüleri ile Ürdün- Mısır-Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri gibi görülmektedir. İsrail-ABD

ekseni ise Lübnan nezdinde özellikle İran-Suriye-Hizbullah blokuna gerilimli ve zıt bir konumda durmaktadır. Buna paralel başka bir kutuplaşma da tüm bölgeye yaygınlaşan bir Şii- Sünni gerginliğidir. Lübnan'daki krizin de bu mezhepsel kutuplaşma çerçevesinde değerlendirilmesi de yanlış değildir. Zira Lübnan yıllarca hem dini olarak bir Hristiyan-Müslüman anlaşmazlığının hem de içeride Şii-Sünni anlaşmazlığının öznesi olma haline hapsolmuştur. Bu durum bölgedeki mezhepsel kırılmalarda da Lübnan'a tesirini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla, Lübnan'daki çatışmanın kendine özgü tarihsel, sosyal, ekonomik ve siyasi temelleri vardır ve bu temeller uluslararası politik çıkar ve çatışmalarla keşşerek yeni anlamlar kazanmaktadır. Bu çerçevede, Lübnan'da yaşananların Soğuk Savaş öncesi ve sonrası olarak yapısal özellikler bakımından farklılıkları olsa da, çatışma yine çatışma olarak devamlılığı sağlamakta, mevcut konular ve hasmane ilişkiler yaşamaya devam etmektedir.

3.2.2. Coğrafi Yakınlık

Coğrafi yakınlık unsurunu üç açıdan değerlendirmek mümkündür. Birincisi destekçi ile hedef birim arasındaki tehdit algısının ve akabinde gelen güvenlik meselesinin yakın coğrafyalarda daha fazla hissedilmesi unsurudur. İkincisi, coğrafi yakınlığın getirdiği bir avantaj olarak vekil ile destekçi koordinasyonunun nispeten daha kolay sağlanabilirliği üzerinedir. Bu açıdan, destekçi vekili kendisine yakın bir konumda tutmayı tercih edebilir. Son olarak da coğrafi yakınlığın hem hedef birim ile vekil birim arasındaki, hem de yine destekçi ile hedef birim arasında görülebilen bölgesel alan anlaşmazlığına daha fazla neden olduğu hususudur.

Vekalet savaşlarındaki coğrafi yakınlık unsuru, birbirlerine yakın coğrafyalarda ikamet eden devletlerin, birbirlerine daha fazla tehdit oluşturacağı düşüncesiyle önem kazandığı bir husustur. Sınır çatışmalarına kendi askerleri ile girmek istemeyen, bunun yıkıcı sonuçları ve telafi edilemez maliyetlerini göz önünde tutan devletler vekaleten isyancı grupları çatıştırmayı nispeten tercih ederler. İran- Suriye-İsrail ve Hizbullah ilişkileri bağlamında Lübnan denkleminden bakıldığında, tüm aktörlerin bölgesel çıkarları

peşinde hareket ettiği su götürmez bir gerçektir. Birbirlerinin varlıklarını tehdit eden aktörler, bir taraftan muharebe alanlarına birbirlerini çekerek doğrudan karşı karşıya gelmeyi çoğunlukla tercih etmezken, karşı tarafın bölgesel çıkarlarını baltalamayı, politikalarını bozguna uğratmayı ve gerektiğinde farklı tür çatışma alanlarına sokarak içten yıpratmayı politik araçları haline getirmişlerdir. Bu açıdan, tehdit unsuru savaşlar nispeten geleneksel haliyle yaşanıyor olmasa bile, kendini başka araçlarla sürdürmeye devam etmiştir. Devlet dışı silahlı aktörlerin siyasi arenaya getirilmedi ve çatışmalara dahil edilmesi bu aracın bir parçası olmuştur.

İsrail kuruluşundan bu yana kendisini her daim güvensiz hissetmiş, etrafı Arap devletleriyle çevrili bir coğrafyada kendi beka ve çıkarlarını korumak adına başvurduğu her türlü politik aracı kendisine mübah saymıştır. Rakipleri ile doğrudan karşı karşıya geldiği bir çok cephe savaşı yaşamış, bununla birlikte desteklediği gruplarla karşı devletlere karşı vekalet savaşı yürütmekten de geri durmamıştır. Lübnan bünyesinde bakıldığında, Arap Devletleri ile olan hasmane ilişkilerini Lübnan’da Hristiyan grupları destekleyerek ve Arap devletlerin desteklediği diğer gruplarla savaşlarında askeri ve ekonomik açıdan fayda vererek müdahalesini sürdürmüştür. İsrail’in Filistin meselesinin getirdikleri ve revizyonist politikasının bir yansıması olarak da Lübnan siyasetini okumak mümkündür.

Benzer şekilde revizyonist politikalara sahip olan bir diğer ülke ise İran’dır. İran, devrim sonrası İslamcı retoriğini hiç kaybetmemiş, ideolojisini bölgeye yayma girişiminden hiç vazgeçmemiştir. İran’ın tanımladığı ‘Büyük Şeytan’ ABD ve onun bölgedeki taşeronu olan İsrail ile cephesel bir savaşa girmemiş, ancak bulduğu ilk fırsatta bu aktörleri zayıflatmak ve yıpratmak adına milis güçlere destek vermekten geri durmamıştır. Lübnan nezdinde bakıldığında, İran’ın en büyük destek verdiği grup, kendi mücadelesinin yanında İran’ın da çıkarlarına hizmet eden Hizbullah olmuştur. İran ile Hizbullah’ın benimsediği yayılmacı İslam devleti politikaları ile ortak düşmanları birbirlerine hizmet eden tutumlara ve davranışlara dönüşmüştür. Ancak doğrudan birbirlerine ulaşabileceği bir bölgesel kanal bulunmadığından, burada da devreye yine

çıkarları örtüşen Suriye girmiştir. Nitekim, Suriye'nin Bekaa Vadisi İran ile Hizbullah üyelerinin buluştuğu, karşılıklı temasların ve alışverişin yapıldığı bölge olmuştur. Bu açıdan, vekalet savaşlarının yürütülmesinde verilen desteğin doğrudan bir temarla kurulabiliyor olması bakımından coğrafi yakınlık unsuru önemli bir mesele olarak öne çıkmaktadır.

Lübnan meselesinin dolaylı aktörlerinden bir diğeri olan ABD için, coğrafi yakınlık unsurundan ancak tersi bir şekilde bahsetmek mümkündür. ABD, Ortadoğu politikalarını sürdürmede bölgede üs ve etkinlik kazanma gayesi peşindedir. Kendisinin doğrudan bölgede konuşlanması oldukça kısıtlı olduğundan, kendisi ile çalışacak aktörler edinmeye çalışmaktadır. İsrail ile ilişkileri bu açıdan yakın yürümektedir. Bununla birlikte, bölgedeki gelişmeleri kendi lehine çevirmesi açısından hem İsrail Devleti'ni hırçın politikalarına yönelik destek vermekten, hem de yeri geldiğinde isyancı grupların milisleşmesi ve palazlanmasında rol sahibi olmaktan geri durmamaktadır. Bu da coğrafi yakınlık unsurunun olmadığı durumlarda vekalet savaşlarının yürütülebilmesinin ne kadar önünün açık olduğu hususuna da parmak basmaktadır.

Mevcut tehditlerin arkasında coğrafi açıdan yakınlığın getirdiği bir bölgesel anlaşmazlık hususundan bahsedilebilir. Lübnan'ın İsrail ve Arap devletlerinin çatışma sahası haline gelmesi, özellikle Filistinlilerin ülkede milisleşmesi ve İsrail'e dönük şiddete başvurmalarının bir uzantısı olmuştur. Filistin meselesi ise özünde yine bir teritoryal meseledir. Benzer şekilde, Suriye ile İsrail arasındaki ikili mesele de bir bölgesel alana anlaşmazlığı taşımaktadır. Aralarındaki uyuşmazlığa bakıldığında ilk göze çarpan ve en önemli olan konu Golan Tepeleri meselesidir. Öyle ki, bugüne kadar atılmış her türlü barış girişi de ziyadesiyle 'barış için toprak' prensibi etrafında dönmüştür.

Teritoryal bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda daha fazla müdahale etme imkanı doğmaktadır. Filistin meselesi tüm açıklığıyla teritoryal bir sorun olarak sahada durmaktadır. Nitekim bu mücadelenin yürütüldüğü alanlardan biri ve hatta en çatışmalı da Lübnan toprakları olmuştur. Filistinlilerin kendi yurtlarından çıkarak ulaşabildikleri

yakın coğrafyadaki ülkelerden biri Lübnan'dır. Zamanla aldığı göç sayısını artıran Lübnan, hedefinde Filistinlilerin olduğu İsrail'in de çatışma alanı haline gelmiştir. Ayrıca, stratejik hedeflere ulaşma açısından bazen mücadeleyi yürütmenin meşru zemine oturması açısından da teritoryal bir meselenin gündemde tutulması önem arz edebilmektedir. Şebaa Çiftleri konusu bu açıdan önem taşımaktadır. Şebaa Çiftleri meselesi esasında çok da eskiye dayanmayan, 2000li yılların başında ortaya çıkan bir sorundur ve kısa bir zaman içerisinde sembolik bir önem kazanması dolayısıyla konu çözülmesi zor bir konu haline almıştır. Hizbullah Şebaa Çiftlikleri'ndeki İsrail işgalini, Güney Lübnan'ın işgali çerçevesinde gündeme getirmeye ve bu konuda algı oluşturmaya başlamıştır. Hizbullah ilk askeri operasyonunu da 2000 yılının Mayıs ayında yapmıştır. Böylece Şebaa Çiftlikleri meselesi Lübnan, İsrail ve Suriye'de siyasetin merkezini işgal eden bir konu haline gelmiştir. Şebaa Çiftliklerinin çetrefil bir soruna dönüşmesi, Hizbullah açısından bakıldığında, İsrail'in Lübnan'dan çekildikten sonra dahi İsrail'e karşı mücadelesini sürdürmesinin bir nedeni olmuştur. Böylece Hizbullah Lübnan'ın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün koruyucusu olarak Lübnan içinde silahlı bir güç olarak kalmasını meşrulaştırmış ve Lübnan politikasında çeşitli grupların da desteğini almıştır. Bu konuda başarılı olduğu da açıktır. Zira 2006 yılının Mart ayında başlayan Ulusal Diyalog sürecinde Lübnan içinde ilk defa taraflar belli bir konu üzerinde hemfikir olmuşlardır. Çeşitli gruplar Hizbullah'ı Şebaa Çiftliklerinde başlattığı şiddete karşı çıkmış, gereksiz yere İsrail ile Lübnan arasında bir savaş ihtimalini beslediğini öne sürmüşlerdir. Ancak hiç bir taraf Şebaa Çiftliklerinin Lübnan'a ait olma iddiasını sorgulamamıştır (Kaufman 2002). Bu da bölgesel bir sorun anlaşmazlığının, uğruna çatışılacak meşru bir mesele olarak devamlılığına imkan vermektedir.

Sonuç olarak, coğrafi yakınlık unsuru aktörlerin birbirlerinden algıladığı tehdit açısından oldukça önemlidir. Özellikle aralarındaki mesele toprak meselesi olduğundan, çözümü iyice zorlanmaktadır. Ancak bu çözümü zor soru, uzun yıllar rafın uzak köşesinde beklemeye alınmayarak, isyancı grupların özellikle konuyu sıcak tutmasıyla çatışmaların nedeni haline gelebilmektedir. Lübnan meselesinde de böyle olmuştur. Bir bölgesel anlaşmazlık konusu olan Filistin meselesinden ileri gelerek çatışmaların merkezi haline

gelmiş Lübnan'ın bir de Şebaa Çiftliklerinin Statüsü üzerinden İsrail ile anlaşmazlığı özellikle Hizbullah'ın taviz vermez tutumuyla gerginliğin sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Yine aralarında yıllardır çözölemeyen Golan Tepeleri meselesi, İsrail ile Suriye arasında da mücadeleyi başka yollardan baki kılmış, Lübnan nezdinde dolaylı yoldan çatışmışlardır. ABD'nin ise Lübnan'a müdahil oluşu, temel Ortadoğu politikasının gerekliliklerinden gelmiştir. Bölgede bulundurabildiği asker ve üs sayısı sınırlı olduğundan, başka aktörlere destek vererek mücadelesini yürötmek için vekalet savaşları olgusunu coğrafi uzaklığından dolayı oldukça faydalı görmektedir.

3.2.3. İç Tehdit Algısı

Lübnan yüzyıllardır Hristiyanlar, Müslömanlar, Yahudiler, Sünniler, Dürziler, Maruniler, Rumlar gibi farklı etnik, din ve mezhep gruplarının bir arada yaşadığı bir bölge olmuştur. Bu farklılıklar ölkenin bağımsız bir devlet olarak kuruluşundan itibaren geleceğini daha fazla etkilemeye başlamış, hatta siyasi alanını biçimlendirmiştir. Ölkede her kimlik hemen hemen bir azınlığa mensuptur. Bu kimliksel karmaşa bir taraftan demokrasinin yerleşip korunmasında etkili olmuş, diğör taraftan siyasi kaosa sebep olmuştur. Demokrasi anlayışı, demografik açıdan sayıca üstün grupların siyasette iktidarda olması hükmünü koşturmuştur. Bu durum ölkö kurulduktan sonra anayasada da toplumdaki sayısal oranlarına göre temsiliyetlerin dağıtılması şeklinde yerini almıştır. O dönem Maruniler sayıca üstün olduğu için 6 Hristiyan 5 Müslöman temsilci oranıyla yönetim sistemi başlamıştır. İleri tarihlerde yaşanacak demografik değışimlerin sonunda yönetimin değışmemesi ise yeni sorunların habercisi olacaktır.

Mezheplere dayanan temsil sistemi bugün Lübnan'da halen sürmektedir ve bu durum ölkenin demokrasi anlayışının bir resmidir. Nitekim Lübnan'ın toplumsal yapısı resmi ve resmi olmayan gruplardan oluşmaktadır. Her ne kadar resmi grupların siyaset sahnesinde bir parlamentoları olsa da, siyasi eylem ve kararlarda temel merciler ölkenin büyük ve soylu aileleridir. Uzun yıllardır Marunilerin liderliğini üstlenen Cemayil Ailesi, Şiilerin liderliğini üstlenen Asad Ailesi ve Dürzilere öncölük eden Canbolat Ailesi

bunlardan sadece bir kaçıdır. Lübnan’da siyasi partiler de ideolojik temellere dayanmak yerine aile ve din bağılılıkları ile hareket ederler. Böylece ülkede siyasi ve iktisadi gidişatın bozulduğu dönemlerde aileler arasında -veya farklı topluluklar arasında- ülkenin siyasi denetimi ele geçirme çabaları büyük çatışmalara yol açmıştır.

İktisadi açıdan da Lübnan iç ortamda gerilimlerin beşiği olmuştur. Bu durum özellikle Arap-İsrail savaşlarının vuku bulduğu yıllara dayanmaktadır. Arap-İsrail Savaşı sonucu bölgede yaşanan ekonomik sarsıntı, iş çevrelerini öteki Arap ülkelerinden Lübnan’a çekmiştir. Bu da iktisadi reformları beraberinde getirmiştir. Ancak ekonomik alanda yaşanan modernleşme Lübnan toplumu nezdinde başka sorunlara da zemin hazırlamıştır. Zira Maruniler daha ziyadesiyle ekonomik kaynakları ellerinde tutan zenginler iken, Müslümanlar görece olarak toplumun yoksul tabakalarını oluşturuyordu. Kimliksel kırılmaya bir de sosyo-ekonomik nedenler zinciri ekleniyordu.

Lübnan dışında bölgede yaşanan gelişmelere bakıldığında yine Lübnan’ı yakinen ilgilendiren ve iç tehdit unsuru olma sıfatı yakalayan yakıcı bir sorun Lübnan’ı çevrelemiştir. Başladığından bu yana bölge devletlerinin çoğunun iç ve dış politikalarını etkileyen, hatta kimisininkini biçimlendiren, ve bölgedeki siyasi istikrarsızlığın önemli bir etmeni olan Filistin Sorunu Lübnan’ın da temel meselelerinden biri olmuştur. Ülkedeki demografik yapının değişmesi ve İsrail’in Filistinli gruplara yönelik saldırılarının ülke içinde yaşanması, hem güvenlik sorunu oluşturmuş, hem de kimlikleri karşı karşıya getirmeye yetmişti. Lübnan, bulunduğu coğrafya açısından Arap-İsrail çatışmalarının özünü oluşturan sorunların hakim olduğu bir bölgedir. Bu durum, Lübnan’ın karşılaştığı sorunların daha da içinden çıkılmaz bir niteliğe büründürmektedir. Böylece, dinsel topluluklar arasında zaten var olan çatışmalar daha da keskinleşmiş, ülkenin içeriden aldığı tehdit algısı daha da büyümüştür.

Dolayısıyla, kimliksel ayrılıklar ve bunun siyaset sahnesine yansıması Lübnan’da kökleri oldukça derine dayanan bir olgudur ve bir çok etmen bu olguyu konsolide etmektedir. Kitlelere dayalı siyasi partilerin kimliksel bazda aile gruplarına dayanıyor

oluşu da merkezi bir hükümetin varlığını oldukça zayıflatmıştır. Aralarındaki uzlaşma ve denge çeşitli etmenlerle bozulduğunda uzun yıllardır çatışmacı davranış kalıpları yeniden gün yüzüne çıkmaktadır. Ülkenin kanlı iç savaflara sürüklenmesi de bunun bir sonucu olmuştur. Ülkedeki farklı toplulukların Lübnan'da egemen duruma gelme veya bir dış güce gereğinden çok yaklaşma girişimleri de direnme ve çatışma ekseninde gelişim göstermiştir. Bu da Lübnan'ı bağımsızlığını aldığı günden bu yana bir siyasal birim olarak kendi içindeki toplulukların hakça bir uzlaşma zemininde hareket etmesini engellemeye yetmiştir.

Sonuç olarak, ülke kurulduktan kısa bir süre sonra başlayan kimlik mücadeleleriyle uzun yıllardır çalkantılı olan ve şiddetli gerilimlerin ortasında duran Lübnan'ın 15 yıl süren iç savaş deneyiminin yanısıra, 2006 yılındaki savaş ile iç sorunları daha da derinleşmiştir. Bu içeride kaynayan kazan dış müdahaleciler için de bir fırsat kapısı oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Bu açıdan Lübnan içinde barındırdığı iç tehdit algısı ile vekalet savaşlarına kapı aralayan önemli bir alandır.

3.2.4. Çatışmalı Geçmiş

Lübnan'ın uzun yıllardır devam eden kaotik iç meseleleri, dış aktörlerin de alana nüfuz etmesi ve kendi aralarındaki güç mücadelesini ülkeye yansıtmaları, dış aktörlerin de kendi aralarındaki politik yüzleşmelerinin kökenini sorgulatmaktadır. Nitekim, destekçi ile hedef birim arasındaki hasmane ilişkilerin dayanağı, özellikle destekçi birim açısından vekalet savaşlarını sürdürmedeki azim ve kararlılığı ortaya koyması bakımından oldukça mühimdir. Lübnan nezdinde konu mercek altına alındığında, iç aktörlerin temel meselesinin kimlik olduğu ve bu kimlik hususunun da siyasi zeminde temsiliyet probleminden kaynaklandığı görülmektedir. Kimlik konusunun mesele haline geldiği yerlerde özellikle dış aktörlerin de konuya müdahil olduklarını görmek sürpriz olmayacaktır. Nitekim Lübnan'da da uzun yıllardır devam eden siyasi temsiliyetteki kimlik sorununun tarafları, birbirleri ile mücadele hep dış aktörlerle ilişki içinde olmuşlardır. Hristiyan topluluğun daha ziyade İsrail ve Batı ile, Müslüman toplulukların

Arap ülkeleri ile, Şii grupların ise özellikle Suriye ve İran ile yakın ilişki içinde olduğu aşıkardır. İçerdeki grupların yürüttükleri mücadelenin sebebi belli iken, dışarıdaki ortaklarının soruna müdahil oluşlarında ve diğer grupların destekçileri ile dolaylı yoldan mücadele etmelerindeki temel sebeplerin ortaya konması önemlidir. Zira bu sebepler, dolaylı yoldan çatışmadaki azim ve kararlılıklarını gösterirken, nereye kadar sürdürebilecekleri açısından da bir ipucu sunabilmektedir.

Lübnan'ın iç meselesine dahil olan dış aktörlerin birincil çatışma konusunun Arap-İsrail anlaşmazlığı olduğu söylenebilir. Özellikle Arap-İsrail Savaşları'nda karşılaşılan cepheleşme Lübnan'daki iç aktörleri hareketlendirmiştir. Arap-İsrail mücadelesine kadar uzanan Lübnan meselesi, Arap-İsrail uyuşmazlığının kemikleşmiş yapısından nasibini de fazlasıyla almıştır. Geniş bir zaman dilimine yayılmış, şiddete meyilli, tutarlı bir gidişat izlemeyen ve çözümü çok mümkün görünmeyen bir uluslararası çözümü zor sorunu teşkil eden Arap-İsrail anlaşmazlığı Lübnan üzerinde seyrettiği sürece, Lübnan'da kaosun ülkeyi terketmeyeceği aşıkardır.

Ancak konu daha da öncesine İsrail'in bölgede bir devlet olarak kuruluşuna kadar dayanmaktadır. Zira İsrail'in kuruluşunun ardından filizlenen Filistinliler meselesi de, Arap-İsrail anlaşmazlığının bir sebebi olmakla birlikte, Filistinli grupların ve ülkede sayıca fazla olduklarından Lübnan'ın da meselesi haline gelmiştir. Filistinli grupların bir kısmının Lübnan'a akın etmesi ve akabinde Lübnan'da gördükleri siyasi boşluk ile İsrail'e karşı silahlanmaları içerde yeni bir kimlik mücadelesinin zeminini oluşturmuştur. İçeride İsrail yanlısı gruplar ile Arap Devletlerine yakın gruplar kendi mücadeleleri paralelinde, dolaylı olarak dış aktörlerin de mücadelesini yürütmüştür. Bu da kısa bir süre sonra patlak verecek olan iç savaşın ve kaosun habercisi olmuştur. İç savaş sırasında meseleler dinmemiş, dış aktörler içeride savaşılan milis grupları daha da palazlandırmış ve silahlandırmıştır.

Bu silahlandırmanın ana aktörleri başlarda Suriye ve İsrail; dolaylı açıdan ABD'dir. Ardından İran özellikle devrim sonrası Lübnan'ı bölgesel mücadelelerinin arka

bahçesi olarak kullanmaya başlamıştır. Suriye-İsrail çatışmasının kökenine bakıldığında yine oldukça çetrefil bir konu ile karşılaşmaktadır. Golan tepeleri meselesi teirtoryal bir sorun olarak ortada durmaktadır ve çözümünün tamamlanması bugüne kadar yaşanmadığı gibi, yakın gelecekte de olası görülmemektedir. Arap-İsrail uyuşmazlığı, Filistinliler sorunu bir de Golan Tepelesi meselesi ile Suriye ve İsrail arasında mücadelenin kaçınılmaz olduğu oldukça açıktır. Ancak görece güç üstünlüğü hususu tarafları birbirleriyle cepheye karşı karşıya getirmekten alıkoymaktadır. Yine de, Lübnan topraklarında karşı karşı geldikleri durumlardan söz etmek yersiz olmayacaktır. İsrail güdümündeki Lübnan Ordusu ile Suriye desteği altındaki EMEL Hareketi silahlı çatışmaların tarafları olmuşlardır.

İran-İsrail ilişkileri açısından bakıldığında ise, özellikle İran Devrimi sonrası ABD'ye yönelttiği 'Büyük Şeytan' tabirini İsrail'e de söylemekten geri durmamıştır. Nitekim İran, İsrail'i ABD'nin politikalarını bölgede uygulayan, ABD'nin taşeronluğunu yapan bir piyon devlet olarak görmektedir. İran için İsrail derhal zayıflatılmalı, ABD ile bağı kopartılmalıdır. İran'ın bölgedeki tek hasmı İsrail değildir. ABD ile yakın ilişkiye giren tüm bölge aktörlerini karşısına alma konusunda kararlılık göstermektedir. Devrim sonrası oturttuğu devrim ihracı retoriğinden vazgeçmiş değildir. Bu da kendisini bölgede yalnız bir konuma sürüklemektedir. Ancak, yalnızcılık politikası sınırları kapatıp kendi kendine yetme gibi bir stratejinin ürünü değildir. Bilakis İran, devrim ihracı politikasını uygulama, ABD'yi ve ABD'ye yakın tüm bölgesel güçleri zayıflatma, siyasetlerini bozma ve bölgesel nüfuzunu artırmak için bölgedeki isyancı grupları kendi güdümü altına almaya çalışmıştır. Şii kimiliği ve radikal islamcı retoriği ile Hizbullah bu açıdan İran'ın yakın müttefiki haline gelmiştir. İran, bölgesel politikalarını aynı zeminde yürütmeye devam ettiği sürece, bölge aktörleri ile ilişkileri çatışmalı haliyle kalacak ve yansıması da Lübnan'da hissedilmeye devam edecektir.

3.2.5. Görece Güç Üstünlüğü

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, özellikle 11 Eylül, Irak ve Afganistan'ın işgali gibi olaylarla birlikte klasik geleneksel savaş anlayışı yerini düşük şiddetli çatışmalara, istihbarat gücüne ve propaganda uygulamalarına bıraktığı görülmüştür. Yaşanan çatışmaların da asimetrik, orantısız ve önceden tahmin edilemeyen bir hal aldığı görülmüştür. Güç kavramı da bu zeminde yeniden tartışılmaya açılmıştır. Zira güç artık göreceli ve ölçülmesi neredeyse mümkün olmayan bir kavram halini almıştır. İsrail ve Suriye arasındaki geleneksel savaş olasılığı düşünüldüğünde İsrail'in askeri açıdan kapasite ve kabiliyetinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Ancak Lübnan üzerinde çatışmalarını dolaylı yoldan yürüten bu iki güçten İsrail daha güçlü görünse bile, Suriye'nin Hizbullah, İran -ve hatta Hamas gibi- bölgenin önemli aktörleriyle olan ilişkileri ve yürüttüğü vekalet savaşı politikalarıyla bu güç açısını bir nebze de olsa kapatabilecek nitelik kazandığı görülebilmektedir.

Bu sebeple, bu aktörler doğrudan karşı karşıya gelmekten ziyade, mevcut bir çatışma zeminini mücadele alanına dönüştürmeyi tercih etmişlerdir. Lübnan'da çatışmanın ana hali Arap-İsrail savaşlarının yansımasından başlayarak, İsrail-Suriye gerginliği, İran'ın bölgesel politikaları sonucu İsrail'e yönelik hasmane tavrı temel dinamikler olarak görülebilir. Kendi vekillerini birbirlerine karşı savaştırarak karşı tarafa zarar verme politikasının bir uzantısı olmuştur. Böylece savaşan gruplar arasında da bir güç dengesi dinamiği mevcut kılınmıştır. Bu durum ülkede kimsenin sisteme egemen olmasına fırsat vermemiştir, ancak diğer taraftan da çözümsüz meselelerin sürekli güç pompalayan dış aktörler tarafından daha da çözümsüzlüğe itilmesine neden olmuştur. Böylece, birbirleriyle doğrudan savaşma ihtimalinin getirdiği maliyet hesabı da göz önünde tutarak, birbirlerinin güçlerini isyancı gruplara verdikleri destek üzerinden zorlamışlar, çatışmanın dolaylı yoldan ve belki de muharebe alanında elde edilecek kazanım veya kayıptan çok daha etkili bir yola başvurmuşlardır. Dolayısıyla, birbirleri arasında görece güç üstünlüğü olması durumunda ve bunun da getireceği yüksek maliyeti hesaba katarak, devletler vekalet savaşlarını daha cazip görme eğilimine girmektedir. Bu

mücadele türü ile de çözümsüz sorunları daha da çözümsüzlüğe sürerek kendi avantajlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar.

3.3. Lübnan Üzerinde Vekalet İlişkileri

İran, İsrail ve Suriye gibi Ortadoğu'nun belirleyici aktörlerinin birbirleriyle ve Lübnan siyasetinde etkili olan Hizbullah ile ilişkileri düşünüldüğünde, aralarındaki rekabet, işbirliği ve çatışma ilişkilerinin yapısal özellikleri hem Lübnan'ın kaotik ortamının devamlılığı hem de Ortadoğu barış sürecini temelden etkileyecek mahiyettedir. Etnik ve mezhepsel siyasi kırılganlığın en yoğun yaşandığı ülkelerden biri olan Lübnan'ın iç savaş geçmişi ve özellikle sahiplendiği Filistin meselesi dolayısıyla maruz kaldığı İsrail saldırıları ile bu kırılganlık ve şiddet eylemleri içinde inşa edilen hassas dengeler Lübnan'ın çeşitli grupların dış bağlantılar kurmasıyla neticelenmiştir. Ancak kurulan bağlantıların vesayet ya da ideolojik örtüşme niteliğinde olup olmadığı vekalet savaşları üzerinden bir değerlendirme yapabilme açısından kritik bir noktadır. Lübnan örneğinde vekil ilişkilerinin nasıl oluştuğunu daha iyi anlamak adına bu araştırma için bağımlı değişken, destekçi devletlerden biri ile milis grubu arasında vekil bir ilişkinin bulunmasıdır. Bağımsız değişken ilişkilerin boyutunun anlaşmazlığın uzunluğunu etkileyip etkilemediğini saptamak üzere çatışmaların uzunluğu olarak belirlenmiştir. Buradaki ara bağımsız değişkenler ise yukarıdaki hipotezlerde ortaya konulduğu üzere: i) Destekçiler ile hedef birim arasındaki rekabet ilişkisinin boyutu, ii) Destekçiler ve vekiller arasındaki ulus-ötesi kimlik bağının boyutu, iii) Vekil ile Hedef birim arasındaki çatışmanın boyutu olarak saptanmıştır.

İran-İsrail-Suriye ilişkilerinin ele alındığı bölüm vekalet savaşlarının üçlü ilişki mekanizmasının rekabet boyutuna odaklanmaktadır. Önceki bölümlerde ayrı ayrı İsrail Suriye ve İran'ın dış politikalarının ana ayakları ve bu politikalarının Lübnan'da ne ifade ettiği ve oraya nasıl yansıdığı ayrı ayrı ele alınmıştı. Birbirleriyle rekabet ilişkileri bölümünde, birbirlerine karşı yürüttükleri hasmane politikaların nedenleri ile Lübnan'daki çatışmalardan ne kazançları olduğu, niçin Lübnan'da yaşanan kaosa taraf oldukları

üzerinde durulmaktadır. Sonuç olarak ise, İsrail ile İran ve İsrail ile Suriye arasındaki rekabet ilişkisinin çetrefil bir soruna mı, yoksa konjonktürel politikalara mı bağlı olduğu tartışması açılarak vekalet savaşına giden yolun mevcut ilişkiler üzerinden ana hatları ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Suriye-Hizbullah-İran ilişkilerinin ele alındığı kısım ise vekalet savaşlarının üçlü ilişki mekanizması içinde işbirliği boyutuna değinmektedir. Yine ikinci bölümde, İran'ın Suriye'nin ve Hizbullah'ın ne açılardan ve hangi sebeplerle bir araya geldikleri ele alınmıştır. Aralarındaki ilişkinin yönü ve niteliğine ise bu bölümde değinilmektedir. Ayrıca değerlendirilerek, her aktörün birbirleriyle ilişkilerinde kimlik, normlar ve/veya benimsenen ideolojilerin ortaklığı aranmaktadır. Böyle bir organik bağın olup olmadığı ilişkilerin devamlılığı açısından önemlidir. Organik bağın olmaması durumunda ise birbirleri arasındaki stratejik işbirliğinin doğası ve sürdürülebilirliği tartışmaya açılmaktadır.

İsrail ile Hizbullah arasındaki ilişki vekalet savaşlarının üçlü ilişki mekanizmasının çatışma ayağını teşkil etmekte ve son kısmın odak noktasını oluşturmaktadır. İkinci bölümde daha ayrıntılı verildiği şekilde İsrail ve Hizbullah'ın çatıma yönelik azim ve kararlılıkları bu bölümün tartışma konusudur. Bu kararlılıkta özellikle Hizbullah'ın kendine has politik hedefinin mevcudiyeti sorgulanmaktadır. Diğer taraftan, hedef ülke rolünde bulunan İsrail'in Hizbullah'a yönelik politikalarının temel niteliği ve boyutlarına değinilmekte, uluslararası bir mesele halini alan çatışma halinin doğasına değinilmektedir.

3.3.1. İran-İsrail-Suriye Ekseninde Rekabet İlişkisi

Ortadoğu'daki siyasal kırılma alanlarından biri olan Lübnan'da, İsrail'in ve İran'ın bölgesel rekabetleri bünyesindeki stratejik duruşlarına yakından bakmak gerekmektedir. Çünkü hem İran hem de İsrail Lübnan siyasetindeki gelişmelere karşı son derece duyarlıdır. İsrail açısından ikisi de birer teritoryal anlaşmazlık alanları olan Filistin meselesi ve Şebaa Çiftliklerinin statüsü yoğunluklu olarak Lübnan siyaseti üzerinden

yürütölmektedir. İran açısından ise kendisine ideolojik-örgütsel açıdan fazlasıyla yakın olan Hizbullah'ın Lübnan'da kendi rakibi İsrail'e karşı etkinliğı onu doğrudan Lübnan üzerine mesai yapmaya itmektedir. Ayrıca İran'ın Akdeniz'de oluşturulacak bir Şii koridor aracılığıyla devrim transferi gayesi de ideolojik partnerinin etkinliğı ölçüsünde Lübnan'da büyüeyebilecek ve daha geniş coğrafyalara sıçrayabilecektir. İsrail Lübnan'ı, Hizbullah ile yakın ilişkisinden dolayı İran'dan bağımsız düşünmemektedir. İsrail yönetimi, savaş sırasında Hizbullah'ın göstermiş olduğı direniş i çoğunlukla İran'ın askeri ve mali desteğıne bağlamıştır. Nitekim, 2006 yılındaki Lübnan Savaşı da İsrail kamuoyunda, Birinci İran-İsrail Savaşı olarak adlandırılmış tır. Dolayısıyla İsrail'e göre, Lübnan aynı zamanda İran'dır. Bugünkü konjonktürde ise İsrail yönetimine göre İran, Suriye'de aktif olan askeri üsleri aracılığıyla İsrail'i hedef alma kapasitesine sahiptir. Bu da kontrolü altında bulunan Golan tepelerine saldırı olabileceğı endişesini daha da artırmaktadır. Ayrıca İsrail, bölgesel hegemonya peşinde olduğunu iddia ettiğı İran'ı Şii-Sünni gerilimini daha da tırmandırmak ve bölgedeki şiddet içerikli eylemleri körüklemekle suçlamaktadır.

İsrail-İran rekabeti daha ziyade bölgesel stratejilerin çakışması ve ideolojik bir perspektiften okunabilirken, Suriye-İsrail rekabet ilişkisinin doğası ise bölgesel stratejik hesapların çakışması ve ideoloji kadar, egemenliğ e yönelik tehdit algılamaları, bölgesel alan anlaşmazlığı, doğal kaynakların paylaşımı ve güvenlik sorunu gibi birkaç farklı etmen üzerinde seyretmektedir.

Aralarındaki rekabet ilişkisi, İsrail'in kurulmasına dayanır. Kuruluşundan 19 yıl sonra vuku bulan Altı Gün Savaşları sırasında Golan Tepeleri'nin İsrail tarafından işgal edilmesiyle ivme kazanmış tır; 1973 Yom Kippur Savaşı ve 1982 Lübnan Savaşı da dahil olmak üzere bu güne kadar yapılmış bütün Arap-İsrail savaşlarında Suriye, İsrail'e karşı yer almıştır. Bu durumun birincil sebebini ise, İsrail'in yine diğ er çatışmalı ölkelerle arasındaki mesele olan Filistin sorunudur. Suriye rejimi de yine diğ er ölkeler gibi İsrail düşmanlığı ile iç politikasında kendi meşruiyetini pekiştirmeye çalışmış tır, içerideki yapısal ve idari sorunların temelini İsrail'in varlığı olarak göstermeye çalışmış tır.

Ancak özellikle 1967 Arap-İsrail Savaşından sonra iki ülke arasındaki anlaşmazlık ideolojik olmanın yanı sıra, Suriye'nin güney batı bölgesinde yer alan Golan Tepeleri'nin İsrail güçleri tarafından işgal edilmesiyle egemenlik ve güvenlik meselesi haline gelmiştir.²⁹ Ayrıca, doğal kaynakların paylaşım sorunu ile birleşen teritoryal anlaşmazlık alanını da oluşturmaktadır. Golan Tepeleri bu bağlamda stratejik öneme sahip olmasının ötesinde aynı zamanda her iki ülke için de sembolik birer anlam taşımaktadır. Golan Tepeleri Suriye'nin egemenlik perspektifinde 'ulusal gururu', İsrail'in ise dini kaidelerindeki 'vadedilmiş topraklarıdır' (Slater, 2002; 84). Fakat meselenin iç politikaya dair önemi de yine birbirleri üzerinde arzu ettikleri askeri üstünlüğün, kendi halkları nezdinde kaybolması riski ile karşı karşıya olan kredilerini güçlü tutma refleksi olmuştur. Nitekim böylece, arzu ettikleri bölgesel gücü de pekiştirme fırsatı yakalayabileceklerdir.

İsrail açısından ise, bir nevi negatif barış³⁰ üzerinden İsrail ile ilişkilerini yürüten Mısır ve Ürdün, uzun bir süredir kendi iç meselelerinden bölgesel stratejilerine ağırlık veremeyen Irak ve aslında askeri olmaktan ziyade siyasi bir tehdit oluşturduğu düşünülen Filistin göz önünde tutulursa, İsrail açısından asıl tehdit unsurlarını Suriye ve İran oluşturmaktadır (Ma'oz, 2002; 211). Bununla birlikte, İsrail, İran'a nazaran Lübnan toprakları içinde Suriye ile çok daha yakın mesafe çatışmaları deneyimlemiştir. Kaçırılan asker meseleleri ve çoğu kez yaşanan düşük şiddetli çatışmalar bu rekabet ilişkisinin konvansiyonel bir savaş ile neticelenmesine ramak bırakmıştır.

29 Bu savaş sırasında İsrail, Golan Tepeleri'nin neredeyse yüzde 65'lik bir kısmını işgal etmiş, işgal 1981 yılında ilhaka dönüşmüştür. Bu işgal, 17 Aralık 1981 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 497 nolu kararına göre 'hükümsüz ve uluslararası hukuka göre geçersiz' kabul edilmiştir.

30 Galtung'a göre pozitif barış, tesis edilen barışın toplumun her alanına ve kesimine nüfuz ederek yapısal ve kültürel bağlamda da olumlu olduğu duruma işaret ederken negatif barış sadece çatışmalı söylemlerin ve hasmane algıların nispeten yeniden üretiminin durması ve çatışma halinin olmadığı durumlara işaret eder. Detaylı okuma için bkz: Galtung, J. (1996), *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilisation*, Oslo: Prio.

Diğer bir mesele de, Suriye'nin Hamas ve Hizbullah gibi örgütlerle olan bağlantısı olmuştur. Hatta, bu bağlamda Suriye, İsrail tarafından diğer ülkeler arasında en agresif ülke ilan edilmiş; iki ülke arasında müzakerelerin ancak 'Suriye'nin teröre verdiği desteği kesmesiyle' başlayabileceği hususu not düşülmüştür. Bir devlete karşı savaşıması için bir silahlı örgütü desteklemek, iki devlet arasında hasmane ilişkilerin perçinlenmesine de neden olmaktadır. Nitekim, Suriye-İsrail ilişkilerinde de böyle olmuştur. Suriye'nin Hizbullah'a -ve Hamas'a- verdiği destekler İsrail hükümeti tarafından açıkça görülmüş, ancak bu durumun önüne geçilememiştir. Nitekim, Suriye de İsrail devletini ABD'nin bölge politikalarını sürdürmede kullandığı, gerektiğinde çatışmaların ortasına soktuğu, Arap milliyetçiliğine karşı büyütülüp geliştirilen bir maşa olduğu argümanını taze tutmaktadır. Bu durum, mevcut rekabet ilişkisindeki temel anlaşmazlık sorunlarında bir de kendisine karşı savaşıması için desteklenen isyancı grup üzerinden bir uyuşmazlık konusunu çıkarmıştır. Bu da bakıldığında çetrefil bir soruna, konjonktürel gelişmelerin eklendiği, çatışmanın daha da karmaşık hal aldığı bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak, Arap-İsrail anlaşmazlığı geniş zaman dilimine yayılmış, kemikleşmiş, çoğunlukla şiddete meyilli, ancak şiddetin yoğunluğu ve sıklığı açısından tutarlı bir gidişat izlemeyen ve bu bağlamda da çözümü çok mümkün görünmeyen bir uyuşmazlık halidir. Lübnan üzerinde bir taraftan Arap-İsrail anlaşmazlığının, diğer taraftan İsrail açısından bölgenin en uzlaşmaz aktörlerinden İran'ın hamlelerinin izleri Lübnan'daki kaotik yapıyı daha da alevlenmesinde ve bir çözümden uzaklaşmasında etkilerinin olduğu aşikardır. Meseleye bir de devlet dışı silahlı örgütün dışarıdan desteklenerek dahil edilmesi, Lübnan içindeki sorunun çözümüne dair iyice karmaşık bir hal yaratmaktadır. Bu karmaşıklığın etkisini ise İran ile İsrail ve İsrail ile Suriye arasındaki meselelerin özellikle İsrail ile Suriye perspektifinden çetrefil sorunlar oluşturmaktadır.

3.3.2. Suriye-İran-Hizbullah Ekseninde İşbirliği İlişkisi

Bu bölümde vekalet savaşına başvuran bir devletin niçin kendine belli bir vekili seçtiği hususundan ileri gelerek vekili ile kendisi arasındaki ulus-aşırı kimliksel bağlar, ortak ideoloji ve stratejik çıkar odaklılık noktaları ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Birbirlerinden tam olarak ne aldıkları ve birbirlerine nasıl fayda sağladıkları, ortak hedef ve sürdürülebilir ilişkiler zemininde değerlendirmeye alınmalıdır. Ayrıca, bu ilişkiyi nasıl kurdukları gibi sorunsallar vekalet ilişkilerindeki işbirliği unsurunu açıklamakta oldukça önemlidir.

İran ile Hizbullah arasındaki ilişkiye bakarken, önce Hizbullah'ın gerçekleştirdiği şiddet eylemlerinde İran'ın etkisini saptamak önemlidir. Ancak, özellikle 1982 ile 1995 yılları arasına tekabül eden kuruluş ve gelişim yıllarında şiddet eylemlerini önemli bir araç olarak kullanan bu devlet dışı silahlı örgüt ile İran arasındaki ilişkilerde vekalet savaşının yürütüldüğü iddiasını ortaya koymak oldukça güçtür. Dahası, kuruluş aşamasında yoğun şiddet eğilimi içinde olan Hizbullah'ın, özellikle 1990'lı yılların ortasından itibaren bir dereceye kadar meşru siyasi-askeri oluşuma dönüştüğüne tanık olunmuştur. Öyle ki, Lübnan parlamentosundaki milletvekilleri ve kabinede bakanlıkları bulunan Hizbullah, Lübnan devletini dış işgale karşı korumayı temel prensip benimsemiştir. Bu da onu kendi davası konusunda şiddete başvurmak hususunda geri durmayan bir silahlı örgüt ile beraber kendi ülkesinin güvenliği ve toplumunun huzuru için savaşan meşru-siyasi bir aktör konumuna getirmektedir. Ancak, Hizbullah'ın İran'ın bölgesel ve uluslararası çıkarlarını dikkate alarak şiddet eylemlerini gerçekleştirmesi ve bu devletten gelen fon ile askeri ekipmanları kullanması belirli oranda vekalet savaşları unsurlarının varlığına işaret etmektedir. Bu iki aktör arasındaki yoğun ilişkileri vekalet savaşları çerçevesinden değerlendirmek için İran ile Hizbullah'ın yürüttüğü işbirliğinin yönünün iyi saptanması ve Hizbullah'ın yürüttüğü şiddet eylemlerinin ne derece İran tarafından şekillendirildiğini iyi saptamak gerekmektedir. İran ile Hizbullah arasındaki yoğun ideolojik, siyasal ve ekonomik ilişkileri inceleyen fazlasıyla çalışma mevcuttur, ancak söz konusu yoğun ilişkilerin Hizbullah'ın şiddet içerikli eylemlerine ne derece katkı yaptığı ve Hizbullah'ı

nasıl yönlendirdiği konusunda çalışma oldukça kısıtlıdır. Bununla birlikte, Hizbullah'ın İran'dan aldığı örgütsel-ideolojik fikir birliği kendini yeterince belli etmektedir.

Lübnan'da siyasi denklemin diğer ucunda bulunan ve Tahran yönetimi ile ortak bölgesel bir perspektifi paylaşan Hizbullah'ı İran'ın vesayeti altında bir siyasal grup olarak tanımlamak oldukça zordur. Nitekim Hizbullah, İran devrimine sempati duyan ve destekleyen ancak İran'ın bölgede kurmaya çalıştığı hiyerarşiyi reddeden bir bakış açısına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, siyasal açıdan da kendisini İran uzantısı bir grup olarak değil, bölgenin reel politik gerçeklerine uyum sağlamış bir aktör olarak gücünü pekiştirmiştir. Öyle ki, bir devlet dışı silahlı örgütün siyaset sahnesinde bu denli etkin konuma gelebilmesi Hizbullah örneğinde yeterince açıktır. Bu başarının arkasında kuruluş aşamasında Filistin davasını özümsemesi ve Filistinli mültecilerin yanında Hıristiyan gruplardan da destek almış olması da yer almaktadır. Bununla birlikte, Hizbullah'ın Kudüs'ü İsrail'den kurtarma retoriği, mezhepsel fay hatlarını belli ölçüde aşabilmesine de katkı sağlamıştır. Diğer taraftan ise, özellikle Suriye ve Yemen'de yaşanan krizlerde bir taraf olarak adını geçirmesi ve gerektiğinde üstlendiği konum neticesinde salt mezhepçi bir örgüt olarak nitelendirilmiştir. Bu durum, askeri kapasitesini geliştirmesini kolaylaştırması bakımından hem Şii-Sünni geriliminin beslenmesine hem de Sünni gruplar ile dayanışma kapasitesini zaafa uğratmasına sebebiyet vermiştir. Ancak Hizbullah'ın dış bağlantılarını ve mezhepsel kimliğini, İsrail'e karşı mücadele eden bir güç olarak dengede tutmayı başarmış olması her zaman önemli bir etken olmuştur. İran'ın da özellikle Lübnan siyasetinde İran'ın aktif konumunun göz ardı edilmemesi gerektiğine yönelik söylemleri Hizbullah üzerinden vesayet kurma çabası olarak değerlendirilmiştir.

Tahran yönetimi de Hizbullah'a destek verdiği iddialarını hiçbir zaman kabul etmemiştir. Diğer taraftan Hizbullah'ın gerçekleştirdiği şiddet ve terör eylemlerinde İran'ın bölgesel ve uluslararası çıkarlarını dikkate alması ve bu devletten gelen askeri ekipmanları kullanması belirli oranda devlet destekli terörizm ve vekalet savaşları

olgusunun unsurlarının varlığına işaret etmektedir. İran'ın, Hizbullah'ın Ortadoğu ve uluslararası alanda gerçekleştirdiği şiddet eylemlerini şekillendirdiği söylenebilir.

Devletlerin devlet dışı silahlı oluşumlara destek vermesinin önemli bir ayağını ideolojik unsurların varlığı teşkil eder (Sozer, 2016). Her ne kadar işbirliği ilişkisinin temel parametresi ortak bir ideolojinin benimsenmesi olmasa da ikili ilişkilerin sağlam bir zemin üzerine kurulmasında ideoloji faktörü önemlidir. İran ile Hizbullah arasında da böyle bir birlikten söz edilebilir. Kuruluşu sırasında Lübnan'da İran'dakine benzer İslamcı devlet kuracaklarını açıklayan ve İran Lideri Ayetullah Ruhullah Humeyni'yi kendilerinin de dini lideri olarak tanıyan Hizbullah 1979 İran devrimi sonrasında kurulan hükümet ile ilişkilerini geliştirmiştir (Byman ve Kreps, 2010; 5). Bu gelişmenin arkasında Şiilik mezhebinde dini açıdan önem atfedilen İmami Caferi (12 imam inancı)'ye duyulan ortak tutumun da etkisi olmuştur (Caudill, 2008; 7).

Şiilerin, siyasal olarak bilinçlenmek ve hem politik, hem de dini hedeflerine ulaşmak üzere organize olmaları EMEL Hareketi'ne yönelik Suriye'nin desteği ile mümkün olabilmıştır. Ancak 1982 İsrail saldırıları sonucu EMEL içindeki kopma, Suriye'yi endişeye sevk etmiş, böylece Suriye EMEL içinden doğan İslami kanat olan Hizbullah'ın doğuşunu ve gelişini kendi kontrolü altına alma politikaları izlemeye başlamıştır. Suriye'nin Hizbullah ile ilişkisi İran ile Hizbullah ilişkisindeki nispeten yakın organik bağdan daha uzaktır. Öyle ki EMEL'den ayrılan Hizbullah'ın bu kopmadaki nedenlerinden biri de Suriye çizgisinde seküler bir dünya görüşü değil, İran çizgisinde dini temellere bağlı bir dünya görüşünü benimsemiş olmalarından ileri gelmiştir. Yine de mezhebi açıdan Sünni blok karşısında duruşları birbirleri ile yakınlaşmalarının önünü açabilmıştır.

Bu açıdan Suriye ile Hizbullah arasındaki ilişkinin, organik açıdan İran- Hizbullah ilişkisinde ile olduğu kadar açıklanması zor olan işbirliği ilişkisinin, stratejik zeminde ele alınması çok daha doğrudur. Yine de, Suriye'nin Hizbullah'a verdiği desteğin arkasındaki kimlikselel sebebinin hem ülke içinde hem bölgede Şii kimliği altında azınlık oldukları için,

bölgede çoğunluk arz eden Sünni tehlikesine karşı milis kuvvetleri güçlü tutma çabası olduğu söylenebilir (Quilliam, 1999; 142). Bu işbirliği ilişkisi sayesinde Hizbullah, Suriye ve İran Ortadoğu'nun Şii kanadının en önemli aktörleri haline gelmişlerdir. Suriye'de Şii nüfusu azınlıkta olsa bile iktidarını bölgesel ittifakları ile elinde tutabilmeyi başarmaktadır. Suriye'nin stratejik sebebi ise İsrail ile arasındaki orantısız gücün, İsrail'e yönelik doğrudan konvansiyonel bir güç kullanmak yerine saldırmak yerine silahlı örgütlere destek vererek İsrail'i dolaylı yoldan yıpratmayı ve çatışma alanına sokmayı tercih etmesi olarak okunabilir.

İran ile Suriye ilişkisi için ise, iki devletin stratejik ortaklık yürüttüğü ve Hizbullah ile benzer ilişki tarzı kurdukları şeklinde bir değerlendirme yapmak doğru olmayacaktır. Tarihsel süreçleri ile kimliksel çözümlemeleri farklı olan bu iki ülke dünya görüşü ve ideolojileri itibariyle birbirlerinden ayrılmaktadır. Ancak ideolojik farklılık bu ülkeleri birbirlerine daha da itmiştir. *Pan-Arabist* söylem geliştiren Suriye'ye karşı Arap olmayan İran'ın Suriye'ye rakip bir Arap söyleminin olmaması; aynı şekilde seküler yapıya sahip Suriye'nin Pan-Islamist söylem kullanan İran'a rekabet yürütecek bir iletişiminin olmaması birbirleri arasındaki yakınlaşmayı kolaylaştırmıştır (Godarzi, 2013; 36).

Kimliksel açıdan yapılan değerlendirmeler, özellikle dini anlamda ortak paydada değerlendirilen Şiilik ve Nusayrilik konusuna açıklık getirmektedir. Suriye'nin Şiilik çatısı altında İran'a yakın durması Şii dünyasına stratejik ve fikri bir yaklaşma olarak okunabilmektedir. Siyasi tarihte bakıldığında Suriye'nin İran ile yakın ilişkisi 'Camp David dünyasını çevreleme' politikasının bir parçası olarak görülmüştür.

Genel anlamda bakıldığında, iki ülkenin karakteristiği uluslararası ve bölgesel siyasetlerini belirlemede benzer olduğu göze çarpmaktadır. Her iki ülke de yapıcılıktan ziyade revizyonist ve muhalif söylem geliştiren bir üsluba bürünmüşlerdir. İran devrim sonrası kendini bölgenin en haklısı konumuna getirip diğer aktörlerden soyutlarken, Suriye de benzer şekilde kendini Araplardan daha farklı bir konuma sokmaya çalışma fikri gelişmiştir. Bu benzerlik, iki ülkeyi birbirleri ile son derece karlı bir tür stratejik ittifak

yapma sürecine itmiştir. Bu stratejik ilişki, özellikle Körfez ve Levant bölgelerindeki kendi konumlarına yönelik tahayyülleri üzerine kurulmuştur. Levant'ta nüfuz sahibi bir Suriye, kendini İran'ın hakim olduğu Körfez'de güvende hissetmek zorundadır; aynı şekilde İran da Levant'ta benzer güvenliği sağlama gayesi içinde olmuştur.

Bu durum Körfez Savaşları sırasında da İran-Suriye yakınlaşmasını kuvvetlendirmiştir. Suriye'nin savaş süresince İran'ın yanında durması, bir taraftan İran-Irak savaşını bir Arap-Acem savaşı görüntüsünden kurtarmış, bir taraftan da İran'a stratejik olarak katkı sağlamıştır. Irak petrolünün Suriye üzerinden Akdeniz limanlarına taşınamaması, Irak'ın Suriye'nin Akdeniz limanlarından mahrum olması İran'a verilen stratejik katkının bir parçası olarak görülmüştür. Nitekim, bu savaş sırasında birbirleri için ortak tehdit unsuru teşkil eden Irak yara almış, savaş sonunda ortak tehdit unsuru zayıfladığı için birbirleri arasındaki yakınlaşmanın da azalacağı düşüncesi hakim olmuştur. Akabinde gelişen olaylarda ise, ikili arasında bir topyekün çözülme değil, bölgesel ölçekte siyasi farklılaşmalar sonucu seyredabilmektedir. Ancak, Lübnan siyasetine İran'ın Hizbullah üzerinden eklemelenmesi ilişkileri yeniden yakınlaşma noktasına getirmiştir. Bugün bile, Suriye'nin İran-Irak savaşı sırasında arkasında olduğu İran'dan adeta bir minnet borcu alır gibi içinde bulunduğu kriz halinde İran'dan destek görmesi bölgesel politikalarının bekası için oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Ancak iki ülkenin bölgesel çıkarları birbirleri ile yakınlaşmayı yararlı kılsa ve bu durum Lübnan'da pratiğe dönse de, iki ülkenin stratejik ittifakı, EMEL Hareketinin zamanla artan etkisiyle Suriye'nin Lübnan'ın gerçek sahibi olduğu iddiasıyla yara almaya başlamıştır. Zira, ne İran ne de Suriye Şii hareket üzerindeki hakimiyeti paylaşmak istemektedir. Yine de Lübnan iç savaşı boyunca ve sonrasında Pax- Syriana'dan bahsedilirken, İran bu duruma siyasi olgunlukla karşılık verdiği gözlenmiştir. Nitekim, Lübnan ve İsrail denkleminde Lübnanlı Şiilerin milis örgütü olan EMEL Hareketi'nin Suriye nezdinde, Hizbullah'ın varlığının ile ise çoğunlukla İran nezdinde önemli bir stratejik kilit noktası oluşturduğu ortadadır. Bunu yaparlarken de mümkün olduğu kadar Lübnan üzerinde karşı karşıya gelmemeye çalışmaktadırlar. Özetle, Lübnan örneğinde

ortak düşman unsuru sadece destekçi ile vekil arasında değil, iki destekçi arasında da bir tür ittifak ve işbirliği ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Ancak bu ilişki kadim dost ilişkisi olmanın dışında, stratejik hesapların uyuşması neticesinde gelişim gösteren bir ilişki türü olmuştur.

Sonuç olarak, İran-Suriye ve Hizbullah denkleminde işbirliğinin yönü her haliyle birbirinden ayrılmaktadır. Ne tam anlamıyla bir organik bağdan söz etmek, ne de topyekün çıkar odaklı stratejilerin sonucu olarak okumak doğrudur. Bununla birlikte kimliksel örtüşmenin nispeten görüldüğü bu üçlü aktör arasındaki stratejik çıkar uyumluluğu oldukça ağır basmakta ve bu da ilişkilerinin sürdürülebilir olacağına yönelik önemli bir sinyal vermektedir. Suriye ile İran arasındaki ilişkinin de stratejik karı epey yüksek ittifak ilişkisi olarak okumak mümkündür. Ancak, bu durum iki ülkenin benzer ideoloji, kimlik politikası ve düşünce yapısına sahip olduğunu göstermemektedir. Yine de, mevcut sorunlar devam ettikçe ve bu sorunlara yönelik aktörlerin milis güçleri destekleme stratejileri fayda sağladıkça, İran-Suriye ve Hizbullah ilişkisinin Lübnan siyasetini etkileme noktasından sürdürülebilir bir yanının olduğu aşıkardır. Bu durum, aktörlerin şiddeti körükleme noktasında enerjilerinin hala yerinde olduğu potansiyel bir duruma işaret etmektedir.

3.3.3. İsrail-Hizbullah Çatışma İlişkisi

İki aktör arasındaki çatışma ilişkisi, ilki genel çerçevesi bağlamında tarihi bir perspektiften birbirlerine yönelik politikaları açısından, diğeri ise 2006 Lübnan Savaşı'nın özelinde olmak üzere iki yönlü değerlendirilebilir. Vekalet Savaşları perspektifinden ele alındığında ise, vekalet ilişkilerinin üçüncü ayağını oluşturan çatışma ilişkisinin iki çatışan iki aktörü Lübnan örneği üzerinde zaman zaman Hizbullah ve İsrail olmuştur. İsrail uluslararası politikalarının ve bölgesel çıkarlarının çakıştığı komşu ülkeleri ile kuruluşundan bu yana rekabet içindedir. Ancak Arap-İsrail savaşlarından sonra yürüttüğü çatışma alanları bu ülkelerle dolaylı mücadele yönteminin parçası olmuştur. Lübnan ise İsrail'in dolaylı ve doğrudan çatıştığı bir merkez halindedir. Bu merkezde ise İsrail'in

karşısındaki aktör başlarda yönetimin büyük kısmının Hristiyanların elinde olduğu dönemler muhalif kanat olmuştur. Arap- İsrail Savaşları sonrası ülkedeki Müslüman nüfusun sert tepkisini toplamış, Filistinlilerle savaşırken aynı zamanda ülkede Filistinlilere destek veren grupları da karşısında bulmuştur.

Lübnan'a işgal sonucu girdiği dönemlerde doğma evresini tamamlayan Hizbullah ile de 1980li yıllarda tanışmıştır. İsrail için Hizbullah, Lübnan'da dini kimlik farklılığının siyasi zemine yansımalarıyla silahlanan Şii grup içinden, özellikle İran'ın ortaya çıkararak palazlandığı şiddet eğilimli radikal bir dinci gruptur. Temel düşmanı bölgede varlığını sürdürme mücadelesi içinde olan İsrail'dir. Diğer bir deyişle, İsrail için Hizbullah, İran'ın ve bir nebze Suriye'nin İsrail'in üstüne salmak için ortaya çıkardıkları, eğittikleri ve silahlandıkları bir milis örgüttür. Bu sebeple, İsrail açısından Hizbullah'a vurulmuş her darbe, bölgede İran ve Suriye'ye atılmış bir yumruk görevi görmektedir. Yine bu sebeple, 2006 yılında doğrudan karşı karşıya gelinen Hizbullah'a yönelik İsrail'in saldırısının 'orantısız güç' olarak tanımlanmasının kaynağı İsrail'in Hizbullah'ı bitirmeye yönelik hamleleri olarak yorumlanabilir. Zira, İsrail ne kadar gücünü sahada gösterirse o kadar İran ve Suriye'ye dersini vermiş olacaktı. Ancak, savaşın sonucu İsrail'in beklediği gibi bir Hizbullah yokluğu ile sonuçlanmamıştır veya İsrail'in politikasında Hizbullah'ı bitirme hamlesinden çok, kendi iç kamuoyuna ve bölge rakiplerine yapabileceklerinin sinyalini vermek istemiştir

Önceki bölümlerde İsrail'in niçin iki askerinin kaçırılması sonucu fazla tepkisel bir cevap verdiği ve iç politikasındaki şartların bu savaş için değerlendirilmesi yapılmıştır. Netice itibarıyla İsrail, Hizbullah'ı bölge rakiplerinin maşası, kendi üzerine salınan piyonu ve Lübnan'da kendi çıkarlarını koruyup kollayan taşeronu olarak görmektedir. Bu örgütle de, örgüt doğduğundan bu yana bir çok kez karşı karşıya gelmiş, ancak çoğunlukla bu çatışmalar, İsrail güdümündeki Lübnan Ordusu vasıtasıyla yürümüştür. 2006 yılındaki savaş ise doğrudan bir karşılaşma olması bakımından oldukça önemlidir. Uluslararası ilişkilerin bir egemen devletinin, başka bir egemen devlete savaş açması, uluslararası savaş hukuku kurallarınca belli bir çerçeveye alınmıştır. Nitekim, İsrail de, Hizbullah'ın

asker kaçıрма operasyonunu kendi güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılayarak savaş sebebi ilan etmiş ve Lübnan Devleti'ne savaş açmıştır. Ancak pratikte savaştığı aktör, bir devlet dışı silahlı aktör, yani Hizbullah olmuştur. Yani İsrail Hükümeti, Hizbullah'ın hamlesini bir terör operasyonu olarak görmenin dışına çıkarak, Lübnan Devletine savaş açmıştır. Hizbullah'ı İran ve Suriye ile eşdeğer tutarak cevap vermiş olması bu savaşın bir vekalet savaşı yürütüldüğüne ayna tutmaktadır.

Vekalet ilişkilerinin çatışma boyutu, vekil ile hedef birimin çatışma ilişkisine odaklanmaktadır. Ancak bir çatışmanın süresinin analizinde özellikle vekil birimin çatışmadaki heves ve motivasyonu önemli bir değişkendir. Vekil birimin motivasyonunu ise, destekçi birimden devraldığı politik hedefler dışında kendisinin bir politik hedef yürütüp yürütmediği hususu önemlidir. Bir vekil kendi hedefine ulaşma hevesi ile hareket ediyorsa, destekçiden gelen teşvik ve azmettirmeye ihtiyaç bile duymadan, edindiği kaynakları doğru şekilde kullanmaya ve amacına ulaşmaya odaklanmaktadır. Nitekim Hizbullah'ı bundan farklı bir çerçevede değerlendirmek doğru olmayacaktır. Yukarıdaki bölümlerde Hizbullah'ın karakteri, hedefleri, hamleleri onu bir siyasi aktör konumuna getirmiştir. Bu hem Lübnan içindeki fiili etkinliği, hem parlamentoda etkisini gösterebilirliği, hem de Lübnan-İsrail savaşı sırasında birincil özne olmasıyla daha da mümkün kılınabilmektedir.

Hizbullah'a göre Ortadoğu'nun birincil düşmanları ABD ve İsrail'dir. İsrail'in yenilgiye uğratılması, Hizbullah'ın varlık sebeplerinden biridir. Ancak baş düşman, İran tarafından da kullanılan aynı ifade ile 'Büyük Şeytan' ABD'dir. İsrail ise meşru olmayan bir devlet ve ABD'nin bölgedeki ileri taşeron gücü olarak görülmektedir. Bu sebeple de Filistin topraklarından sökülüp atılması gerektiğine inanılmaktadır. ABD ve İsrail ile yakın ilişki kuran tüm diğer bölge aktörleri sert biçimde eleştiren Hizbullah üyeleri, her türlü uzlaşma alanına uzak olduklarını vurgulamaktadırlar. Bu da Hizbullah'a kendi politik hedeflerinin varlığı ve ne olduğuna yönelik bir ipucu sağlamakta ve kendisine bir aktör olma niteliği kazandırmaktadır. Ancak 2006 Lübnan Savaşı hadisesi özelinde bakıldığında, Hizbullah'ı özerk bir aktör konumuna getirdiğini söylemek mümkündür. İlk

defa uluslararası ilişkilerin egemen aktörü olan bir devlet ile, bu devlete kafa tutabilecek ölçüde kendisini örgütlenerek ve silahlanarak geliştirmiş bir silahlı örgütün ‘savaş’ olgusu altındaki mücadelesine tanık olunmuştur. Nitekim 2006 Lübnan Savaşı, çoğunlukla İsrail-Hizbullah Savaşı olarak adlandırılır.

Dolayısıyla, Hizbullah-İsrail çatışma ilişkisine bakıldığında, Hizbullah’ın da en az İsrail kadar kendi politikaları doğrultusunda bu çatışmadan fayda sağlayan bir aktör olduğunu söylemek mümkündür. Yine de çatışma motivasyonunun ihtiyaç duyduğu temel askeri ve ekonomik kaynakların İsrail’in rakip güçleri tarafından temin ediliyor oluşu onu bölgesel dinamikler içinde vekil konumuna sokmaktan alıkoyamamaktadır.

3.4. Lübnan’da Vekalet Savaşlarının Çatışmaların Ömrü Üzerine Etkisi

Bölge ve bölge dışı aktörlerin Lübnan üzerindeki güç mücadelesinin kökenleri oldukça eskiye dayanmaktadır. 1975 yılında patlak veren iç savaş döneminde siyasi iktidarı paylaşma sorunu üzerine farklı kimlikler arasında yaşanan çatışmalara Suriye ve İsrail’in doğrudan müdahale etmesi, Lübnan üzerinde yürüyen vekalet savaşının başlangıcı sayılabilir. 1980’li yıllarda daha sonra bölgesel bir güç haline gelecek olan Hizbullah silahlı örgütünün doğmasıyla dış güçlerin mücadele alanı genişlemiş, İran’ın Hizbullah üzerinden bölgede daha da aktifleşmesiyle vekalet savaşı derinleşmiştir. Bu durumun Lübnan’da yaşanan gelişmeler açısından sonuçları da oldukça önemli olmuştur.

Lübnan’daki krizin vekalet savaşına evrilmesi hem ülkenin kendi nezdinde, hem Ortadoğu bölgesinde, hem de uluslararası düzeyde çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Vekalet savaşlarının yaşandığı yerlerde siyasi bütünlüğün yeniden sağlanması uzun bir zaman alabilmektedir. Afganistan ve Irak örnekleri oldukça dikkat çeken örneklerdir. Sovyetlerin Afganistandan çekildiği 1989 yılı, ülkede kaosun sonlanmasına yardımcı olamamıştır. ABD’nin Irak müdahalesi sonrası da, Irak bugün bile karmaşanın göbeğinden kendini kurtaramamıştır. Benzer bir şekilde, krizin sürekliliği Lübnan için de pekala mümkün olabilmektedir. Zira Lübnan çeyrek asırdan fazladır bir krizin içinde savrulmakta, halkına kan ve göz yaşından öte yeni birşey sunamamaktadır. İç savaş sürecinden bu yana

çatışmaların izlerinin hala duruyor olması, taraflardan ne iç aktörlerin, ne de dış aktörlerin birbirine karşı üstünlük sağlayamamaları ve bugüne kadar yapılmış uzlaşma girişimlerinde çok kısıtlı ilerleme kaydedilebildiği gibi hususlar göz önüne alındığında ülkedeki düğümlenmiş sorunları daha komplike bir düzeye taşımıştır. Bu durum, yeni çatışma ihtimallerinin de azımsanmaması gerektiğini göstermektedir.

Öncelikle, vekalet savaşının çok boyutlu ve çok aktörlü bir düzleme sahip olması çözümü de zorlaştırmaktadır. İçerideki dini ve mezhepsel kırılmaların yol açtığı kaos ortamı, dış aktörlerin de müdahil olmasıyla bölgesel bir soruna dönüşmüştür. Zira mesele sadece yerel aktörlerin çatışması etrafında değil, dış destekçi güçlerin de kendi mücadeleleri etrafında şekillenmeye başlamıştır. En başat faktörlerden biri olan Filistin meselesinin Lübnan üzerine yansması, Arap-İsrail gerginliğinin bir sonucudur. Suriye ve İsrail'in mücadele alanı da, hem Suriye'nin Lübnan'a uzak kalamayacak kadar yakın oluşu hem de İsrail'in içerideki Müslüman olmayan grupları kendine yakın hissederek Lübnan siyasetine girişiyle Lübnan topraklarında yaşanmıştır. İçerideki muhalif grupları silahlandırarak, palazlandırarak ve yeri geldiğinde çatışmaya azmettirerek, Lübnan içindeki kaos ortamını daha da körüklemişlerdir. Bunu yaparkenki en büyük hedefleri ise bölgesel rekabetlerini sürdürmede, karşılıklı sıcak bir savaşın getireceği fazla maliyetten kaçınmak olmuştur. Öyleyse, maliyeti düşük tutarken mücadeleyi sürdürmek, ancak Lübnan içindeki kaosu devam ettirilebilmesine bağlı olacaktır. Bu durum, çözümsüz sorunları daha da çözümsüz kılma konusunda en temel unsuru teşkil etmektedir.

Bu tez çalışmasında, uluslararası çözümü zor sorunlarda vekalet savaşlarının nasıl ve hangi etmenlerle çözümsüzlüğü daha da körüklediği sorusu, vekalet ilişkilerinin temel düzlemine yoğunlaşarak aranmaktadır. Vekil, destekçi ve hedef birimden olmak üzere en az üç aktörü içeren vekalet savaşlarının ilişki mekanizmasının birincil ayağı destekçi birim ile hedef birim arasındaki rekabet ilişkisinin boyutudur. Uluslararası ilişkilerde tüm devletler birbirleriyle bir şekilde rekabet hali içindedir. Bununla birlikte, iki devlet arasında bölgesel alan anlaşmazlığı gibi somut çözülememiş sorunlar veya ideolojik uyumsuzluklar gibi sert rekabet ilişkisinin varlığı vekalet savaşlarının uygulanabilir alanını

genişletmektedir. Eğer destekęi ve hedef birim, uzun vadeli bir anlaşmazlığa dayanan bir m¼cadele tarihine sahipse, her iki tarafın da m¼cadele zeminini sıcak tutma arzusundan bahsedilebilir. Nitekim, birbirlerine karşı ¼st¼nl¼k sağlayamamış taraflar, sıcak çatışmaya girmektense, m¼cadelelerini daha az maliyetle s¼rd¼rmek isteyebilirler. Bu durumda, vekalet ilişkilerini daha uzun vadede canlı tutmak isteyeceklerdir. Bu da vekilleri çatıştırmaya devam etmenin kendileri açısından faydalı olacağı bir duruma işaret etmektedir. Bir destekęi ile rakibi arasında yapısal bir sorun söz konusu değilde, vekalet ilişkilerini diri tutmak yerine, destekęi birim kendi işine yaradığı kadar bir vekili desteklemeyi tercih edecektir. B¼yle bir durumda ise, vekalet savaşının s¼rd¼r¼lebilir olduğundan söz etmek bir nebze daha zorlaşacaktır. L¼bnan'daki durum g¼z ¼n¼ne alındığında, destekęi birimler arasındaki ¼z¼m¼ zor sorunların varlığı vekalet savaşlarını daha uzun vadede s¼rd¼r¼lebilir kılacağı anlaşılmaktadır. Nitekim, başta b¼lgesel anlaşmazlığın en ¼nemlilerinden Arap-İsrail anlaşmazlığına dayanan ve aynı zamanda bir teritoryal lolan Filistin sorunu ile İsrail-Suriye arasındaki bir başka b¼lgesel alan anlaşmazlığı olan Golan Tepeleri meselesi, rakipler arasında oldukęa ęetrefil sorunlardır. Diğer taraftan, İran'ın ideolojisinin ve b¼lgesel politikalarının yansıması olan ve 'B¼y¼k şeytan'ın b¼lge taşeronu' İsrail retoriği ile dile getirilen İran-İsrail anlaşmazlığı, aradaki rekabetin ciddi boyutunu g¼stermektedir. Bu sorunlar, rakip devletleri birbirleri ile m¼cadeleden alıkoyamayacak kadar ¼nemli meselelerdir. Ancak, bu rakip devletlerin sıcak bir çatışmaya girmelerinin getireceği y¼ksek maliyet g¼z ¼n¼nde tutulduğunda, hem m¼cadelenin devamlılığına imkan verecek, hem de m¼cadelenin getireceği yıkıcı sonuğlardan olabildiğinde uzak durulabilecek bir ortam faydalı olacaktır. L¼bnan nezdinde, içerideki karmaşık ortamdan faydalanan dış akt¼rler çatışmalı geğmişe ve sert rekabet ilişkisine sahip oldukları için vekalet savaşlarını s¼rd¼rme konusunda kararlı olacakları s¼ylenebilir. Bunun da, ¼z¼ms¼z sorunları daha da komplike hale getirmekten başka bir işe yaramayacağı aşıkardır.

Vekalet ilişki mekanizmasının ikincil ayağını destekęi ile vekil birim arasındaki işbirliği ilişkisinin boyutları oluşturmaktadır. Aralarındaki işbirliği ise stratejik ęıkar odaklı bir işbirliğidir. Ancak kimi zaman bu ęıkar ilişkisinin arkasında organik bir bağ

yatabilir. Aynı kimlik ve/veya ideolojiyi paylaşmak organik bir bağ kurulduğunu söylemek için mümkün olacaktır. İçeride bir muhalif grubu silahlandırmak, çatışmaya azmettirmek sadece stratejik bir çıkara dayanıyorsa, bu işbirliğinin devamlılığı, aralarında organik bir bağın mevcudiyeti durumu ile kıyaslandığında, nispeten düşük olacaktır. Zira, yapılan stratejik hesapların yönü değiştiğinde, artık vekalet savaşlarının kendisi adına bir fayda getirmediği anlaşıldığında, destekçi birim işbirliği kesebilir ve yürüttüğü vekalet savaşını durdurabilir. Ancak, destekçi birim ile vekil birim arasında bir kimliksel veya ideolojik bağdan söz ediliyorsa, aralarındaki işbirliğinin görece olarak daha kararlı ve kalıcı olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Lübnan'da yürütülen vekalet savaşlarının aktörlerine bakıldığında özellikle İran ile Hizbullah arasındaki kimlik ve ideoloji bazlı ortak zemin dikkat çekmektedir. Öyle ki, silahlı eylemleri üzerinde olduğu Hizbullah'ın doğuşunda dahi İran'ın fikirsel-örgütsel yapısı üzerinde etkili olduğu söylenebilir. İran ve Hizbullah arasındaki ulus-aşırı ilişkilerin, İran'ın yayılmacı İslam devrimi anlayışının Hizbullah tarafından da benimsendiği ve bu çerçevede şiddet eylemlerini şekillendirdiği söylenebilir. Bir diğer taraftan ise Hizbullah ile Suriye hükümeti arasındaki mezhepsel ortaklık yine bir organik bağın varlığına işaret etmektedir. İsrail'in vekilleri ile ilişkilerine bakıldığında ise, Arap- İsrail çekişmesinin getirdiği bir sonuç olarak Lübnan'da Hristiyanlar ile işbirliği içine girmesi çok da sürpriz olmamaktadır. İsrail'in vekilleri ile doğrudan organik bir bağ kuramaması ise, onu vekillerden kolayca vazgeçebilir bir duruma sokmamaktadır. Zira İsrail için bir iç aktör ile işbirliğine girmesi, mücadelesini yürütmek açısından oldukça elzemdir. İran ve Suriye'nin kurdukları işbirliği ilişkisi içindeki çıkar odaklı zeminin bir organik bağ ile tamamlanıyor oluşu, vekilleri ile ilişkileri nispeten sürdürülebilir kılmaktadır. İsrail'in ise buna ihtiyacı göz önüne alındığında, Lübnan üzerinde karşılıklı mücadeleyi dolaylı yoldan sürdürebilmenin daha olası olduğu göze çarpmaktadır.

Vekalet ilişki mekanizmasının üçüncül ayağını vekil ile hedef birim arasındaki çatışmanın boyutları teşkil etmektedir. Buradaki önemli husus daha ziyadesiyle çatışmayı yürüten, devlet dışı silahlı örgütün kendi kimliği oluşturmaktadır. Vekil birim, içinde bulunduğu çatışma ortamına kendine ait bir siyasi hedef ile giriyorsa, destekçi birim

kendisine desteğini çekse dahi mücadelesini sürdürmek için yeni kaynak arayışlarına girecektir. Ancak, vekil birim, güçlü bir politik hedefe sahip olmak yerine destekçisinin politik amacı doğrultusunda hareket etmesi, uzun süreli bir vekalet ilişkisinin kurulma olasılığını düşürebilmektedir. Zira kendi politik hedefi doğrultusunda hareket etmeyen bir örgütün zamanla çözülmesi ve yürüttüğü mücadeleden vazgeçmesi daha mümkün olabilmektedir. Lübnan örneğinde bakıldığında, içeride çatışan her grubun kendine ait politik hedeflerinin olduğu görülmektedir. Nitekim, başından beri yaşanan çatışmalar, her toplumsal grubun siyasi iktidarda pay sahibi olma iddiasından ileri gelmektedir. İran ve Suriye destekli Hizbullah göz önünde tutulduğunda, hedef birim olan İsrail'e karşı mücadelesinde oldukça kararlı olduğu dikkat çekmektedir. Çünkü Hizbullah'ın varoluş nedenlerinden birisi İsrail ve İsrail'in işgal ettiği topraklardır; Hizbullah itici gücünü buradan almaktadır. Bunun yanı sıra, Hizbullah kendisini bölgesel güç denkleminde statüko karşıtı ve direniş cephesinin parçası olarak konumlandırmıştır. Kendisini Şii gücün öncüsü olarak tanımlar ve belli bir ideoloji ile hareket eder. İdeolojisini İran'dan devşirdiğini değil, İran ile yakın görüşler paylaştığını ileri sürer. Bugün en büyük destekçisi İran, Hizbullah ile ortak düşmanları olan İsrail ile direkt olarak karşı karşıya gelmeden daha az maliyetli ve riskli bir yöntemi kendisi aracılığıyla yürütmektedir. Bu durum, Hizbullah açısından da karlı bir durum teşkil etmektedir. Hizbullah'ın kendine has politik hedefi ve çizgisinin varlığı, İsrail'e yönelik mücadele ve çatışmalarında kararlılığını ortaya koymaktadır. Bu da, vekalet savaşlarının sürdüğü ortamda Hizbullah'ın görevini, kendi emelleri doğrultusunda imkanlarını yükselterek devam ettirmesine zemin teşkil etmektedir.

Vekalet ilişkileri mekanizmasının değerlendirilmesi dışında, çatışmanın süresi üzerine gergin giden ilişkilerin seyrini sıcak tutma önünde de bir takım dinamikler bulunmaktadır. Şebaa Çiftlikleri meselesi bu açıdan önemli bir etkidir. Hizbullah, İsrail'in 2000 yılında Lübnan'dan çekilmesine rağmen Şeba Çiftlikleri'ni elinde tutmasını işgalin sürdüğü şeklinde yorumlamaya devam etmektedir. Bunu özellikle 2006 yılında yaşanan savaş sonucunda Lübnan'daki diğer aktörlere de kabul ettirmiş olan Hizbullah, İsrail işgaline karşı direniş örgütü olma özelliği kazanmıştır. Bunun ötesinde Lübnan'daki

Şii uyanışı ve bu toplumun Taif sonrası sisteme ilişkin tatmin edilmemiş istekleri, İran'ın katalizör etkisi ve genel olarak bölgede İslami yükseliş Hizbullah'ın etkinliğini sürdürmesine yarayan dinamikler olmuştur. Dolayısıyla Hizbullah sadece Suriye hegemonyası dönemine ait bir güç olmadığını, Suriye'nin çekilmesinden sonra da yeni dinamikler çerçevesinde Lübnan'da ve bölgede etkin bir aktör olmaya devam edeceğini ortaya koymuştur. Hizbullah'ın varlığı, siyasi tutumu ve eylemleri ise Lübnan'ın geçmişini ve geleceğini biçimlendirir vaziyettir.

Bir diğer çatışmaları büyütücü etki ise, bu savaş tarzının destekçi ülkelere geri dönüş maliyeti üzerinden okunabilir. Örneğin, Suriye'nin Lübnan üzerinde 1950'lerden beri yürüttüğü ince stratejik hesap, Lübnan'ın Suriye'nin elinden kolayca kurtulamayacağını görüntüsünü çizmektedir. Ancak, Lübnan'ın müslüman bölgesindeki bu karmaşık durum Suriye halkının üzerinde de etkisini gösterebileceği gerçeği hep bir köşede durmuştur. Nitekim bugün derinleşen Suriye krizi içinde de geçmiş Lübnan hesaplarının izlerini görmek mümkün olacaktır. Suriye'nin Lübnan'daki düşmanları da, Suriye'deki muhalefeti desteklemektedir ve Suriye rejimi kendi iktidarına karşı olan muhalefeti pasifize etmek için de yine Lübnan'ı kullanabilmektedir. Bu da konvansiyonel bir savaşa girmeden, devlet dışı silahlı aktörleri kullanarak nasıl da bölgesel hesaplaşmaların yaşandığının bir göstergesidir. Bu bağlamda vekalet savaşlarının çözümsüz sorunları sevdiği ve kısır döngü haline getirdiğinin açık bir sebebini teşkil etmesi açısından önemlidir.

Bugün Lübnan

Lübnan'ın mezhepsel dengeler üzerine inşa edilen kırılğan siyasal sisteminin yeni bir istikrarsızlık sürecine girme ihtimali oldukça yüksektir. Özellikle ateşi hala sönmemiş toplumsal gerilimler, silahlı iç çatışmalar ve devam eden dış müdahaleler Lübnan'da gerginlik kazanının hala kaynadığının habercisidir. Buna bir de İsrail'den gelebilecek askeri saldırı tehditleri eklendiğinde krizin hala canlı durduğunu görmeye şüphe yoktur.

Son gelişmeler göz önüne alındığında, ülkede ortaya çıkmış olan hükümet kuramama krizinin de ülke tarihinde daha önce birçok kez yaşanmış ve doğrudan ülkenin mevcut siyasal sisteminden kaynaklanan bir durum olduğu açıktır. Bu krizden çıkılmasında en büyük sorumluluk elbette ulusal siyasetçilere düşmektedir. Ancak, ülke siyasetinde ulusal çıkarlardan çok mezhepsel, hatta kişisel çıkarları bağlamında hareket eden siyasi gruplar, krizin daha da derinleşmesine neden olmaktan öteye bir adım atamamaktadırlar. Bununla birlikte, Lübnan'ın huzuru için önem teşkil eden temel konularda ne Batılı devletlerden ne de bölgesel aktörlerden de yeterince destek gelmemektedir.

Krizin bu şartlar altında daha uzun bir süre devam etmesi de şaşırtıcı olmayacaktır. Krizin etkileri ise bugün Lübnan'da ekonomik sorunların derinleşmesi, devletin temel kamusal hizmetleri yerine getirememesi, toplumsal huzursuzluğun dinmemesi gibi devletin iflasına götürecek biçimlerde yaşanma potansiyeline sahip görünmektedir. Buna bir de İsrail'in son dönem söylemlerinden ileri gelen, saldırma hamlesi geldiğinde Lübnan artık açık ve derin bir yaraya dönüşecektir.

Lübnan'ın bugün öncelikli sorunlardan birisi ülkenin ekonomisinde yaşadığı çöküştür. 2011'den beri siyasi istikrarsızlıklar ve bölgesel çatışmaların gölgesinde varlığını sürdüren Lübnan, bugün dünyanın en borçlu devletleri arasında yer almaktadır. Yüklü kamu borcu da ülkenin zaten zayıf olan iktisadi yapısını doğrudan tehdit etmektedir. Ayrıca yakın bir gelecekte Lübnan Lirası'nda yaşanabilecek hızlı bir değer kaybının ülkeyi büyük bir felakete sürüklemesi ihtimali de bir kenarda durmaktadır. Bununla yanı sıra, dış ticaret ve bütçe konusunda sürekli olarak açık veren Lübnan'ın en önemli gelir kaynakları olan bankacılık, ticaret ve turizm sektörlerinde de yapısal sorunlar meydana geldiği görülmektedir. Özellikle Suriye'de yaşanan derin kaos Lübnan'a da para ve turist akışını kesmede etken olmuştur.

Suriye'deki iç savaş ve yarattığı bölgesel gerilimler, Lübnan'ı yoğun bir mülteci kitlesinin yükü ile de karşı karşıya bırakmıştır. Nitekim ülkedeki mültecilerin durumu,

Lübnan'ın geleceğini tehdit eden diğer bir sorun alanını teşkil etmektedir. Suriyeli mülteciler Lübnan'ın toplam nüfusunun yaklaşık yüzde 25'i gibi oldukça büyük bir orana sahiptirler ve bu sebeple kendi vatandaşlarına bile temel kamusal hizmetleri sağlamakta yetersiz kalan Lübnan için siyasal olduğu kadar ekonomik ve toplumsal bir yük oluşturmaktadırlar. Filistin meselesi ortaya çıktığından beri ülkedeki Filistinli mülteci varlığının Lübnan'a getirileri göz önüne alındığında, mülteci sorununun ne kadar hayati olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır. Ancak buna rağmen, Lübnan'da Suriyeli mültecilere yönelik herhangi düzenli bir sistem ve uygulama görülememektedir. Mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamada eksik kalan ülke, bir de toplumsal huzursuzluk ortamı içine girmiştir. Ülkedeki sorunların kaynağını mültecilere yükleyen toplumsal kesimler artmaya başlamıştır. Bu bağlamda, tıpkı Filistinli mültecilerde yaşanan deneyim gibi, Suriyeli mültecilerden kaynaklanan toplumsal huzursuzluğun bir iç çatışmaya dönüşme riski oldukça sıcak bir şekilde Lübnan gündeminde durmaktadır. Bu da mültecilerin geri gönderilmesine dair girişimleri beraberinde getirmektedir. Nitekim, Lübnan'ın yakın geleceği açısından oldukça önemli bir mesele olan mülteci meselesi, yine sadece yerel aktörleri değil, dış aktörleri de ilgilendiren bir mesele haline gelmektedir.

Mültecilerin geri gönderilmesine dair plan ve girişimlerle ilgilenen Rusya, bu konu dahilinde Lübnan'da nüfuz alanı oluşturmaya başladığı söylenebilir.³¹ Rusya'nın son dönemlerde Lübnan'a müdahil oluşu özellikle Suriye krizi içindeki etkinliğinden kaynaklanmaktadır. Rusya ile Lübnan ilişkileri açısından gelişme olarak kaydedilebilecek bir diğer husus ise, aralarında artan diplomatik görüşmelerdir. Özellikle Dürzi lider Canbolat'ın 2014 yılında Rusya'ya düzenlediği sık ziyaretler ilgi çekmektedir.

31 Rusya 2011'de beri Lübnan'la olan ticaret hacmini yaklaşık iki katına çıkarması, Rus doğal gaz şirketi Novatek de 2018 yılı başında Fransız Total ve İtalyan ENI şirketleri ile birlikte Lübnan hükümetiyle Doğu Akdeniz'de petrol ve doğal gaz aramak için bir sözleşme imzalaması Rusya'nın Ortadoğu'daki rolünü genişletme bağlamında Lübnan'a yönelik yeni bir siyaset oluşturmaya hedeflediğine dair atılan adımlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Rusya, Lübnan Silahlı Kuvvetleri'nin geliştirilmesi için teçhizat ve eğitim desteği vermeyi öngören bir anlaşma teklif etmiştir. Ancak Lübnan, bu teklifin ABD ve Avrupa'dan gelen askeri yardımların kesilmesine neden olacağı gerekçesi ile reddetmiştir.

Görüşmelerin dayanağı yine Suriye krizine dayandığı ileri sürülmektedir.³² Ancak Rusya, özellikle mülteci sorunun bir krize evrilmemesi için Lübnan siyasetine etkin ve çözücü rol oynayacağını iddia etmektedir. Dürzi grupların da teşviği ile Lübnan’da etkinlik kurmak isteyecek bir diğer dış gücün daha Lübnan sahnesinde yerini alacağı görünmektedir. Bu duruma Suriye ve İran memnun olurken, İsrail ve ABD mücadele alanında yeni bir aktörü daha karşılarında bulacaktır. Lübnan üzerinde gerçekleşecek yeni gelişmelerde, vekalet savaşlarının devam edeceğini ve hatta ivmesini artıracaklarını şimdiden söylemek yanlış bir bakış açısı olmayacaktır.

Son olarak, 2006 Temmuz ayında Lübnan’a saldıran ve kendisine karşı bölgedeki en tehditkar aktörü Hizbullah olarak kabul eden İsrail’in Lübnan’a yönelik söylemleri ülkenin ciddi bir dış saldırı riskiyle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Bunun bir sebebini, Hizbullah’ın gittikçe artan gücü ve bölgedeki etkinliğinin İsrail’de yarattığı endişe hali oluşturmaktadır. Bu tehdit algısı ve endişe hali ise İsrail’i Lübnan’a yönelik bir saldırı planını hazır tutmasını gerekli kılmaktadır. 2018 Aralık ayında İsrail’in Lübnan sınırındaki tünellere yönelik yaptığı operasyonlar bu riski daha da somutlaştırmaktadır.

Lübnan’da yaşanan geçmiş çatışmalı deneyimler, bugün devam eden ve yeni eklenen sorunlarla birleştiğinde, ülkenin geleceğinin yeniden sıcak krizlere evrileceğine yönelik iddialar taşımaktadır. Özellikle mülteci akını ve olası İsrail saldırıları karşısında, bütünlüğünü hala sağlayamamış bir Lübnan’ın direnme gücü oldukça zayıf kalacaktır. Bu

32 Karşılıklı ziyaretler devam etmiş, Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Mikhail Bogdanov Beyrut’a gelmiştir. Bogdanov’un Beyrut’ta görüştüğü siyasi liderler arasında Hizbullah lideri Nasrallah da vardı. Rusya bu ziyaretle Lübnan içindeki siyasi gerilimlerde arabulucu bir rol oynamak istediğini göstermiştir. Ziyaretler sonraki yıllarda da sürdürülmüştür. Dürzi Lider Rusya’nın Lübnan nezdinde edinmeye çalıştığı rolün batılı devletler tarafından hoş karşılanmadığını söylemekteydi. Saad Hariri de Mart 2016 ve 2017 yıllarında Rusya’ya ziyaret gerçekleştirmiştir. Hükümet kurma görüşmelerin başladığı Haziran 2018’den sonra Lübnanlı siyasetçilerin Rusya’ya yaptığı ziyaretler tüm hızıyla sürdü. Bu süreçte Moskova’yı ziyaret eden Lübnanlı siyasetçiler arasında Saad Hariri, Cibran Bassil, Teymur Canbulat, Talal Arslan, Sami Cemayel ve Süleyman Faranciyyeh gibi önemli isimler vardı.

da, ÷lke içinde gerilimlere ve yeni bir i çatışmanın patlak vermesine bile yol açabileceği düşüncesini beraberinde getirmektedir. Bu tür bir i atışmanın Lübnan’da başlamasını ve genişlemesini kışkırtacak veya buna destek verecek İsrail dışında bölgede çok sayıda aktör olduğu da aşıkardır.

SONUÇ

Tarihin her evresinde olduğu gibi bugün de devletlerin ulusal çıkar ve güvenliklerini en üst seviyeye taşımada hasımlarını sürekli olarak gözlemlemeleri ve hassas politik güç dengelerindeki değişimleri iyi analiz etmeleri gerekmektedir. Askeri alanda kendi kendilerine yetebilme gayeleri, daha güçlü silahlara sahip olanın düşmanlarına karşı etkin konumlarını güçlendireceği iddiasını pekiştirmiş, dış politika davranışlarını da bu saik çerçevesinde geliştirmiştir. Ancak özellikle Soğuk Savaş döneminden itibaren görülmüştür ki, neredeyse eşit tür ve kapasitedeki silahları kullanan ve nitelik ile nicelik açısından birbirine denk güçteki tarafların savaşlarında silahlar zamanla bir etki aracı olmaktan nispeten uzaklaşmıştır.

Artık silahların varlığından çok, eldeki imkanları stratejik hedefler doğrultusunda daha iyi kullanabilme arayışı başlamıştır. Bu bağlamda, birbirine denk güçler arasındaki savaşta daha iyi bir fikri olan ve bu fikri rekabet alanında kendi stratejileri doğrultusunda iyi kullanan galip gelmeye başlayacaktır. Bu da devletlerin karar mercilerini daha iyi doktrin ve strateji üretmeye zorlamıştır. Maliyetli, zor, yıkım içeren geleneksel savaşın yerine ikame edici başka politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Böylece kendi imkanlarını savaşın maliyetli yükünü sırtlanmadan başka bir birimle paylaşma yolu devletlerin stratejilerine dahil olmaya başlamıştır. Bu da, devletlerin rakip bir devlete karşı bir silahlı örgütü destekleyerek rakip devlete zarar verme, yıpratma, gündemini çatışmalar yoluyla meşgul etme, zarara uğramasını sağlama amacıyla çoğunlukla askeri ve mali etmenlerle destekleme gibi bir alternatifi değerlendirmelerinin önünü açmıştır. Bu da savaş alanında belli dönüşümler mi yaşandığı sorusunu gündeme taşımaya yetmiştir. Öyle ki, uluslararası sistemin devletleri arasında dolaylı yoldan savaşmaya işaret eden vekalet savaşı kavramını devletin başvurduğu bir mücadele şekli olarak gün yüzüne çıkarmıştır.

Uluslararası ilişkilerin savaş olgusuna dair baz aldığı devletler arası savaşların devletler tarafından geleneksel haliyle artık nispeten tercih edilmiyor oluşu, şiddet ediminden uzaklaşıldığı, dünyanın bir barış hali içinde yaşamaya başladığı imajını

doğurmaktan oldukça uzaktır. Bunun sebebi de şiddetin devletler arası değil, daha ziyade devlet içi çatışmalar yoluyla devam ediyor oluşunda yatmaktadır. İç dinamikler arasında hasmane tavırların uluslararası ortamda nasıl bu derece yaygın ve belirleyici konuma geldiği sorusu kendini göstermektedir. Vekalet savaşlarının bu hususla ilintisi ise iç dinamiklerde ortaya çıkan çatışma halinin dış bir güç tarafından desteği ile konsolide edilmesinin açıklanabilirliği üzerinden mümkün görünmektedir. Zira devlet içi çatışmaların özellikle sürdürülmesindeki ana besin kaynağı, çatışmaların faili olan isyancı grupların aldığı dış destek unsuru üzerinden okunmaktadır. Nitekim dış destek, isyancı grupların çatışmalarda ihtiyaç duydukları kaynak akışının sağlanması ile devlet güçlerine karşı mücadeleyi mümkün ve sürdürülebilir kılmaktadır.

Dış destek unsuru üzerinden çatışmaların sürdürülmesinde vekalet savaşlarının etkilerinin hangi etmenler ışığında olabileceği sorusundan hareketle, bu çalışmada vekalet savaşları olgusu bir savaş türü olmanın yanı sıra bir ilişki türü olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda da, destekçi, vekil ve hedef birimler arasındaki ilişkilerin boyutları ve niteliğine yapılacak değerlendirmelerde kullanılabilecek bir model önerisi sunulurken alan yazınına ve uygulamaya katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla, vekalet savaşları, belli bir ortak düşmana karşı dışarıdan askeri veya ekonomik destek sağlayan üçüncü taraf ile bu desteği alan ve hedef birim ile doğrudan çatışan bir isyancı silahlı birim arasındaki ilişkinin bir çıktısı olarak ele alınmaktadır. Bu çalışma, sadece destekçi ile vekil arasındaki işbirliği ilişkisine odaklanmanın ötesine geçerek, destekçi ile hedef birim arasındaki rekabet ilişkisi ile vekil ile hedef birim arasındaki çatışma ilişkisini de kapsayan üçlü mekanizma içinde birbirleri ile ilintili olan çeşitli değişkenler geliştirme teşebbüsü içine girmiştir. Vekalet savaşları kavramına yönelik yapılan çalışmaların yanı sıra devlet içi çatışmaların konu edildiği genel literatürde belirtilen bulgulardan faydalanılarak ilişkilerin niteliğine yönelik değişkenler belirlenmiş, birbirleri ile ilişkilerini gösteren bütüncül bir model içerisinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu model vasıtasıyla vekalet ilişkilerinin rekabet, işbirliği ve çatışmadan oluşan üç temel ilişki boyutu etrafında altı değişkenin analiz edildiği bir hipotezler serisi ortaya koymuştur.

Bu değişkenlerden destekçi ile hedef birim arasındaki rekabet ilişkisi, kronikleşmiş ve tarihi hassasiyet taşıyan bir sorundan mı ileri geldiği, yoksa yapısı açısından daha akut görülebilecek ve gidişatı genellikleri rejimlerin son dönem değişken politikalarına dayanan yapısallaşmamış sorunlara mı dayandığı zemininde tartışılmıştır. Destekçi ile hedef birim arasındaki sorunun bölgesel alan anlaşmazlığı, ideolojik etmenler gibi daha kronikleşmeye yatkın sorunlar etrafında şekillenmiş olması, birbirleri nezdinde rekabet politikalarını mümkün olduğunca sürdürmek isteyecekleri argümanını geliştirmektedir. Bu da vekalet savaşı sürdüren bir destekçinin, rakibine yönelik neden olduğu mevcut çözümsüzlük halinden yarar sağlamayı sürdüreceği oranda devam ettireceğinin göstergesi olarak ele alınabilirliğini göstermektedir. Destekçi ile vekil birim arasındaki ilişkinin salt stratejik çıkar odaklı olmayıp belli bir organik bağ içeriyor oluşunun yürütülen işbirliğinin ömründe etkisinin olup olmadığı sorusundan hareket edilmiştir. Zira Taraflar birbirlerinin amaçlarını ne derece önemsiyor, birbirlerinin politik hedeflerini ne derece diğerinin politik hedefine ortak koşuyor sorusuna aralarındaki ilişki boyutuna bakılarak cevap verilmesi önemli görölmüştür. Elde edilen bulgu, kimliksel veya paylaşılan bir ideoloji zemininde organik bir bağın mevcudiyetinin vekalet ilişkilerin devamlılığında bir etkiye sahip olduğunu gösterir niteliktedir. Ancak, var olan organik bağın, çıkarlar sona erdiğinde etkisini kaybetmesi veya çıkar odaklı başlayan bir ilişkinin de zamanla organik bağa dönüşmesi unsurları göz ardı edilmelidir.

Vekil ile hedef birim arasında icra eden aktif çatışma hali ise silahlı örgütün öncelikli olarak politik veya maddi teşvikler veya paylaşılan kimlikler üzerinde hareket edip etmediği, grubun çatışmadaki kararlılığı üzerinden analize konu edilmiştir. Bu bağlamda, silahlı örgütlerin temel çıkarlarının sadece mevcut çatışma ortamından ekonomik fayda sağlama gayesi ile sınırlandığı durumlarda, bu örgütlerin davranışları genellikle kendi politik hedefinden yoksun olmakla eş değerdedir ve ekonomik faydanın kesildiği anda parçası oldupu vekalet savaşını kesme hakkını elinde tutar. Öte yandan, kendi politik hedefleri doğrultusunda hareket eden, toplumsal bir vizyonla karakterize edilen ve üyelerini geniş bir ideolojik ilişki temelinde toplayan silahlı örgütlerin daha fazla güç kullanımı içinde olma eğiliminde olduğu görölmüştür.

Bu hipotezler, destekçi, vekil ve hedef birim arasındaki üçlü ilişki mekanizmasından ortaya çıkan rekabet-işbirliği-çatışma hali etrafında, vekalet ilişkilerinin sürelerinin çatışma sürelerini ne ölçüde etkilendiğine yönelik olarak inşa edilmiştir. Öyle ki, karşılıklı ilişkilerin niteliğinin mevcut bir devletler içi sorunu çözümsüz bıraktığı argümanı ile ilintili olup olmadığı irdelenmeye çalışılmıştır.

Öne sürülen model çerçevesinde, 1975 yılında iç savaşın ortasına düşen, on beş yıllık bir süreçten sonra bir anlaşma ile iç savaşı sona erdiren ancak devlet içi çatışmaların ve çözümsüzlük ortamının hem ülke nezdinde hem de bölgeye yansımaları açısından sürdüğü görülen Lübnan'ın bir örnek olarak değerlendirmesi yapılmıştır. İsrail, Suriye, İran, ABD ve diğer bölge ülkelerinin birbirleri üzerindeki politikalarını uygulama platformu görüntüsü çizen Lübnan'ın vekalet savaşları nezdinde yansımalarına odaklanılarak, aktörlerin birbirleri ile ilişkileri ve temel anlaşmazlık alanları saptanmaya çalışılmıştır. Bu sayede, Lübnan siyasetinde mevcut çözümsüzlük ortamının yürütülen vekalet savaşlarına dair bir ilişkisinin olup olmadığı, ne açıdan çözümsüzlüğün bir türlü çözüme kavuşmadığı hususu analize konu edilmiştir. Lübnan'da yaşanan geçmiş çatışmalı deneyimler, bugün devam eden ve yeni eklenen sorunlarla birleştiğinde ülkenin geleceğinin yeniden sıcak krizlere evrileceğine yönelik iddialar yersiz değildir. Özellikle mülteci akını ve olası İsrail saldırıları karşısında, bütünlüğünü hala sağlayamamış bir Lübnan'ın direnme gücü oldukça zayıf kalacağı tehlikesi söz konusudur. Bu da, ülke içinde gerilimlere ve yeni bir iç çatışmanın patlak vermesine bile yol açabileceği düşüncesini beraberinde getirmektedir. Bu tür bir iç çatışmanın Lübnan'da başlamasını ve genişlemesini kışkırtacak veya buna destek verecek İsrail dışında bölgede çok sayıda aktör olduğu da aşıkardır.

Lübnan, vekalet savaşlarının sürdüğü gözlemlenen örnek ülkelerden sadece biridir. Bugün hala Yemen, Libya, Suriye gibi ülkelerin dış aktörlerin nüfuz alanlarını genişletmede bir alan olarak kullanıldığı görülmektedir. Bugün devletler arası savaşlara sık rastlanılmıyor oluşu, bu ülkelerdeki çatışmaların izleri görüldüğünde sevinilecek bir durum olmadığını göstermektedir. Nitekim, vekalet savaşlarının en çirkin şekilde devam

ediyor olduğu aşıkardır. Çatışmaların sürdürölmesine yönelik etkisinin yanı sıra, vekalet savaşlarının potansiyel tehlikelerinin ve öngörölmesi zor sonuçlarının da farkında olmak gerekmektedir.

Her şeyden önce vekalet savaşlarına dış politikada başvuru olan bir araç olarak ilginin artması, cephe savaşlarını eskiye nazaran ortadan kaldırdığı için belli bir alana hapsolmadığı, daha geniş alanlara yayılabildiği düşüncesi yersiz değildir. Ancak vekalet savaşındaki savaş iki rakip devlet arasında konvansiyonel halde olmasa da hedef birim ile vekil birim arasında yine konvansiyonel hali ile yaşanmaktadır. Bu açıdan vekalet savaşlarını bir savaş türü olarak konvansiyonel olmayan grubuna koymak, yalnızca devletlerin karar mekanizmalarının ürünü olan dış politika aracı olarak ele alındığında mümkündür. Bu da sahada yürütölen reel çatışmaların göz ardı edildiği riskine yol açmaktadır. Başka bir ifadeyle, vekalet savaşları her ne kadar bir dış politika aracı olarak doğrudan çatışma getirmeyen olgu olsa da, savaş cephede en somut ve reel haliyle devam etmekte, yani bir nevi geleneksel savaş devam etmektedir. Farklı olan ise öznelerinin iki egemen devlet olmaması, topçu tüfeklerinin kullanılmamasıdır. Ancak cephe de vardır, şiddet de.

Bu şiddet halinin potansiyel tehlikelerinin ve öngörölmemeyen sonuçlarının olabileceği ihtimali devlet içi çatışmalar önümüzdeki günlerde daha ciddi süreçlere girebileceğine de dikkat çekmektedir; herhangi bir tarafın zafer kazanması ya da bir anlaşmaya varılması ihtimali olmadan on yıllarca sürebilir. Bu durum Kolombiya, Keşmir, Angola, Sri Lanka gibi örneklerde oldukça açıktır. Hatta kimi durumlarda devletin yetkinliği tamamen ortadan kalkabilir ve kendi toprakları üstünde güç kullanma kapasitesini kaybedebilir. Nitekim. çok güçlü ve istikrarlı devletlerde bile isyancı gruplarla mücadele etmek oldukça güç gelebilir ve bu devlet dışı silahlı grupların şiddet eylemlerine son verdirme müdahaleleri çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanabilir. Örneğin, Britanya Hükümeti'nin IRA'ya, İspanya Hükümeti'nin ise ETA'ya verdiği mücadele on yıllarca sürmüştür. Öyleyse, devletler birbirlerine savaş açmayı tercih etmiyor diye genel bir barış halinin hüküm sürdüğü iddiası geçerli olmamakla birlikte, asıl savaş tehlikesi

yabancı devletlerin bu ihtilaflara karışmasıyla yerel çatışmaların konsolide edilmesi ihtimalinde aranmalıdır.

Bugün korku ve tehdit ile nereden, ne zaman geleceği belli olmayan sınırsız şiddet ve yasa dışılık gib unsuları barındıran vekalet savaşları olgusunun terörizm kavramı bağlamında uluslararası arenaya izdüşümü daha da muğlaklaşmaktadır. Bu kavram üzerine belli bir tanım koymak zorlaşırken, devletlerin bu tanımlamayı pratik alanda kendi çıkarlarına göre yapması sorunu iyice komplike hale getirmektedir. Örneğin, Hizbullah ABD için bir terörist örgüt iken, İran bu örgütü bir ‘küçük ortak’ olarak tanımlayabilmektedir. Öyleyse güvenlik nedir, kimin güvenliği önemlidir? Buradaki politik uyuşmazlık, şiddete karşı bir mücadeleyi ortadan kaldırmaktadır. Şiddet ortamı, çözümsüzlüğe, çözümsüzlük de birilerinin çıkarlarına dayanıyorsa bugün barış süreci, müzakereler, toplumsal barış gibi kavramların yeri ancak konferanslarda anılmaya devam edecektir.

Bu tür çatışmaları denetim altında tutmak ve bir çözüme bağlamak açısından mekanizmaların yoksunluğu problemin özünü teşkil etmektedir. Savaş ile barış arasında bugüne kadar net bir çizgi aramak oldukça komplike bir konu haline gelmiştir. Savaş resmi olarak ilan edildiği andan itibaren başlar ve ateşkes ile sona ermektedir. Ancak, vekalet savaşlarında belli savaş ilanları olmadığı gibi, barış görüşmeleri sonucu savaşın sonlanacağını bir garantisi de söz konusu değildir. Doğasının getirdiği örtük yapı, devletlerin anlaşma imzalamanın çok daha ötesinde, çatışan taraf olarak muhatap bile alınmaması sorunu ile baş başa bırakmaktadır. Bu da devletler arası savaş ve barış arasındaki dengeyi değiştirmesi bakımında oldukça ilgi çekicidir. Burada, çatışan taraf olan devlet dışı silahlı aktörler, güvenlik sorunsalının ana nedeni olarak görülebilmektedir. Ancak, asıl güvenlik sorunu yaratan devlet dışı silahlı gruplar mı yoksa yine devletlerin kendisi midir? Zira, bu gruplar yoktan var olsalar bile aldıkları destek ile palazlanmaktadır ve çatışmalarını sürdürmektedirler. Öyleyse, çatışmaların sonlanması ve barış sürecine geçilmesi, çatışan taraf olan vekil aktörlerden ziyade, onları dışarıdan kaynak saplayarak destekleyen destekçi birimlerin de onayını gerektirmektedir.

Çatışmalardan fayda sağlayan dış destekçi aktörün ise kaynak vermeye devam edebildiği sürece çatışmayı sürdürmeyi durdurması çok da yakın bir ihtimal olarak görülmemektedir.

Ayrıca barış anlaşmaları sonucu olası uzlaşmaların da önünün kolaylıkla tıkanabileceği engeli her zaman ortada durmaktadır. Çatışmayı bitirmenin hiç bir garantisi yoktur. Hatta bazı durumlarda dolaylı yoldan mücadelesini sürdüren devletler, ihtilafları ile karşılıklı bir araya gelmezler. Örneğin, Suriye iç savaşına dair devletler krize bir çözüm üretebilmek adına çeşitli zirveler düzenlemiş ve karşılıklı öneri ve tezlerini sunmuşlardır. Ancak Suriye için çözüm önerileri Soçi ve Cenevre zirveleri olmak üzere iki koldan ayrı ayrı yürümüş, müdahil devletlerin hepsi bir araya gelmemiştir. Bu durum çözüm süreci aşamasında asıl tarafların kim olduğunun bile unutulduğu ya da vekalet savaşının doğasından ileri gelen örtüklüğünden asıl tarafların kendini görünmez kılarak aslında çözümsüzlüğün devamına sebep olduğu gerçeğinin geri planda tutulmasına yol açmaktadır.

Bununla birlikte, bir taraftan savaş teknolojilerinde yaşanan teknolojik gelişmeler, savaş araçlarının doğrudan hedefe odaklanan, daha az can kaybı verdiren ve özellikle kimin savaşçı kimin sivil olduğunu daha kolay ayırt edebilen teçhizatların kullanıldığı bilinmektedir. Bu araçlar doğrudan hedefe kilitlenerek nispeten ağır kayıpları önleyebilme potansiyeline sahiptir. Ancak, savaşların asıl kurbanlarının yine yakın ve orta vadede siviller olacağına dair şüphe etmek için her hangi bir sebep yoktur. Nitekim sivillerin yaşadığı trajedi sadece ölümle sonuçlanması açısından değil, savaş kurbanlarının yerinden yurdundan olmaları, zorunlu yer değiştirmeleri ve akabinde doğacak göç sorununa da paralel düşmektedir.

Çatışmaların uzun yıllar sürmesi, bölgelerin de tahrip edilmesine, yağmalanmasına neden olmaktadır. Bu da kapsamlı bir restorasyon çalışmasını gerektirmektedir. Ancak bu yeniden ayağa kaldırma çabası sonsuz bir umutsuzluğun çırpınışları olarak görülebilir. Nitekim, son dönem kültürel mirasa verilen zararlar insanoğlunun yaşadığı dünyaya ne uğurda zarar verdiğinin anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Bu çalışma göstermektedir ki, bugün yaşanan savaşlar ‘yeni tür savaş’ olarak ele alınsa da savaş savaştır. Devletler stratejilerini muharebe alanalarına kendi askerlerini sokmadan gizli, el altından geliştirirken, bir çok çatışmanın, yaşanan kaybın hala birincil faili durumundadırlar. Bu çatışma halinin temeli olan vekalet savaşları olgusunun da doğrudan çatışan birimler arasında potansiyel çözüm yollarını ne derece karmaşıktırdığı görülmektedir. Bu sebeple, ileride yapılacak analizlerde, geleneksel savaşlardan farklı olarak yeni çatışma ihtimalleri ile tehdit algılamalarındaki değişimlerin etkilerini inceleyebilmek, bugün yaşanan ve gelecekte öngörülen çatışmaların karakterini çözümleyebilmek, devletlerin dış politika yapımındaki düşünce sistemlerindeki temel dinamikleri ortaya koyabilmeye yönelik adımlar atılmasına fazlasıyla ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alagha J. E. (2007). Silahlı Mücadeleden İktidar Partisine Hizbullah, Çev: Kadriye Göksel, Doğan Kitap, İstanbul
- Axworthy, M. (2013). Revolutionary Iran: A History of the Islamic Republic, New York, Oxford University Press.
- Betts R.B. (2003). The Druze, Yale University Press.
- Black, J. (2009). Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000. Çev: Yeliz Özkan, Ankara, Dost Yayınları.
- Bregman, A. Brittain, V. (2000). Israel's Wars: A History Since 1947. New York, NY: Routledge.
- Brittain, V. (1998). Death of Dignity. Angola's Civil War, Londra/Chicago.
- Buzan, B., Waever, O. (2003) Regions and Powers: The Structure of International Security Cambridge, MA: Cambridge University Press. 299 Clausewitz, C. (1999). Savaş Üzerine. (H. F. Çeliker, Trans.)
- Colaresi, M.P; Rasler, K. ve Thompson, W.R. (2007). Strategic Rivalries in World Politics: Position, Space and Conflict Escalation, Cambridge University Press.

- Creveld, M. V. (1991). *The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*. New York: The Free Press.
- Creveld, M. V (1999). *The Rise and Decline of the State*, Cambridge University Press, Cambridge
- Darby J. ve Ginty, R. M. (2000). *The Management of Peace Processes*. London: Macmillan.
- Deutsch, K. W (1980). "External Involvement in Internal War", in Harry Eckstein (Ed), *Internal War: Problems and Approaches*, West Port: Praeger.
- Duner, B. (1985). *Military Intervention in Civil Wars: The 1970s*. New York: St. Martin's Press.
- Fieldhouse, D. (2006), *Western Imperialism in the Middle East 1914–1958*, New York: Oxford University Press. 300
- Fukuyama, F. (1989). 'The End of History', *The National Interest*.
- Gaddis, J.L. (2004). *Surprise, Security, and the American Experience*. Harvard University Press.
- Giddens, A. (2008). *Ulus, Devlet ve Şiddet*. Çev: Cumhuriyet Atay, 2. Basım. İstanbul, Kalkedon Yayınları

- Hamizrachi, B. (1988). The Emergence of the South Lebanon Security Belt: Major Saad Haddad and the Ties with Israel, 1975-1978. Praeger, New York.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2004). Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi. Çev: Barış Yoldaş, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawn, E. (2007). Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm. Çev: Osman Akınhay. Agorakitaplığı, 190, İstanbul, 2008.
- Holsti, K. J. (1974). International Politics, A Frameworkflow Analysis, 2. Basım. Londra, Prentice-Hall
- Hudson, M. C. (1985). The Precarious Republic: Political Modernization in Lebanon, Harward University. 301
- Hughes, G. (2014). My Enemy's Enemy: Proxy Warfare in International Politics. Sussex: Sussex Academic Press.
- Huntington, S. (1996). The Clash of Civilisations and the Remarking of World Order, New York: Simon & Schuster.
- Innes, Michael A. (2012). Making Sense of Proxy Wars: States, Surrogates & the Use of Force, Washington D.C., Potomac Books
- Kaldor, M. (2012). New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era (3 ed.). California: Stanford University Press.

- Kalyvas, S.N. ve Balcells, L. (2008). International System and Technologies of Rebellion: How the Cold War Shaped Internal Conflict. Unpublished Manuscript, Yale University.
- Keane, J. (1996). Şiddetin Uzun Yüzyılı. Çev: Bülent Peker, Ankara. Dost Yayınları.
- Liang Q. ve Xiangsui, W. (1999) Unrestricted Warfare, çev. FBIS, PLA Publishing House. 302
- Long, A. (2018). Intelligence and Coercion: A Neglected Connection, Kelly M. Greenhill and Peter Krause (eds.), Coercion: The Power to Hurt in International Politics, Oxford, Oxford University Press.
- Ma`oz, M. (2002). Syrian-Israeli Relations on the Eve of the Peace Process, The Middle East Peace Process: Vision Versus Reality, Joseph Ginat, Edward Joseph Perkins ve Edwin G. Corr (ed.) Brighton: Sussex
- More, T. (2000). Ütopya. İnc. Mine Urgan. Kaynak Yayınları, 2. Basım.
- Mumford, A. (2013a). Proxy Warfare: Warfare and Conflict in the Modern World, Cambridge Polity Press.
- Münkler, H. (2002). Yeni Savaşlar. Çev: Zehra Aksu Yılmaz. İletişim Yayınları, 2010.

- Nasrallah, F. (1994). 'Syria after Ta'if: Lebanon and the Lebanese in Syrian Politics' içinde E. Kienle (der) Contemporary Syria: Liberalization Between Cold War and Cold Peace, Londra: British Academic Press. 303
- Organski, A.F.K. vd. (2000). Power Transitions Strategies for the 21st Century. New York, N.Y.: Chatham House Publishers.
- Quilliam, N. (1999). Syria and the New World Order, UK: Itacha.
- Paker, E. B. (2012). Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik. İletişim Yayınları.
- Picard, E. (2002). Lebanon: A Shattered Country: Myths and Realities of the Wars in Lebanon, Holmes & Meier Publishers
- Rauta, V. ve Mumford, A. (2017). "Proxy Warfare and Contemporary Security Environment", Robert Dover, Huw Dylan and Michael S. Goodman (eds.), The Palgrave Handbook of Security, Risk and Intelligence, London, Palgrave Mcmillan.
- Salibi, K. (1990). A House of Many Mansions: The History of Lebanon Reconsidered, University of California Press. 304
- San-Akca, B. (2016). States in Disguise: Causes of State Support for Rebel Groups. New York: Oxford University Press.

- Sun Tzu. (2016). Savaş Sanatı. Çev: Pulat Otkan, Güray Fidan. İş Bankası Kültür Yayınları, Hasan Ali Yücel Klasikler Serisi, 2. Baskı.
- Theodor R. (2000). War in the Modern World, John Hopkins University Press.
- Toffler, A. (1993). War and Anti-war: Survival at the dawn of the 21st Century. Boston: Little Brown Company.
- Turse, N. (2012). The Changing Face of Empire: Special Ops, Drones, Spies, Proxy Fighters, Secret Bases, and Cyber warfare, Chicago, Haymarket Books.
- Winslow, C (1996). Lebanon. War and Politics in a Fragmented Society. Routledge.
- Young, N. (1999). War Resistance, State and Society. War, State and Society. Der: Martin Shaw, New York: St. Martin's Yayınları.

Makale ve Dergiler

- Bağlıoğlu, A. (2008). Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1).
- Balch-Lindsay, D.; Enterline, A.J. & Joyce, K.A (2008) Third-Party Intervention and the Civil War Process. *Journal of Peace Research* 45(3): 345–363.
- Bapat, N. (2012). Understanding State Sponsorship of Militant Groups. *British Journal of Political Science* 42(1): 1-29.
- Bar-Siman-Tov, Y. (1984). The Strategy Of War By Proxy and Conflict (19), 263-273.
- Barak, O. (2007). Don't Mention the War? The Politics of Remembrance and Forgetfulness in Postwar Lebanon, *Middle East Journal*, Vol. 61, No.1
- Walter, F. Barbara. (1997). The Critical Barrier to Civil War Settlement. *International Organization* 51(3), s. 335–64; 306
- Walter, F. Barbara. (2004). Does Conflict Beget Conflict? Explaining Recurring Civil War. *Journal of Peace Research*, 41(3), s. 371-388.;
- Bercovitch, J. (1991). Some Conceptual Issues and Empirical Trends in the Study of Successful Mediation in International Relations, *Journal of Peace Research* (28), 7-17.

- Berdal, M. & Keen D. (1997) Violence and Economic Agendas in Civil Wars: Some Policy Implications. *Millennium Journal of International Studies*. 3: 795-818
- Botea, R. & Taylor, B.D. (2008). Tilly Tally: War Making and state Making in Third World,” *International Studies Review* 10.
- Bozkurt, A. (2014). Hizbullah’ın Lübnan’da Kuruluşu ve Popülaritesinin Sebepleri. *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (17), ss. 599-627.
- Byman, D. ve Kreps. S. (2010). Agents of Destruction? Applying Principle-Agent Analysis to State-Sponsored Terrorism. *International Studies Perspective* 2(1):1-18. 307
- Campell, J. (1993). The State and Fiscal Sociology. *Annual Review of Sociology*, cilt 19, 163-185.
- Caudill, S. W. (2008). Hizballah Rising Iran’s Proxy Warriors. *Joint Force Quarterly*, 49 (2): 128-134.
- Coleman P.T. (2010) Rethinking Intractable Conflict: The Perspective of Dynamical Systems *American Psychologist* Vol. 65, No. 4, 262–278
- Collier, P. (2004). On the Duration of Civil War, *Journal of Peace Research*, 41(3) s:253-273.
- Collier, P. (2007). Ethnic Civil Wars Securing the Post-Conflict Peace. *Harvard International Review*, Winter, 56-60.

- Conrad, J. (2011). Interstate Rivalry and Terrorism: An Unprobed Link. *Journal of Conflict Resolution*, 27 (1), 1-27.
- Cunningham, David E. (2010) Blocking Resolution: How External States Can Prolong Civil Wars. *Journal of Peace Research* 47(2): 115–127.
- Duner, B. (1981). Proxy Intervention in Civil Wars. *Journal of Peace Research*, 18, 353- 361.
- 308 Ekmekçi, F. (2011). Terrorism As War by Other Means: National Security and State Support for Terrorism, *Revista Brasileira de Política Internacional*, 54 (1): 125-141.
- Eck, K. (2009). From Armed Conflict to War: Ethnic Mobilization and Conflict Intensification. *International Studies Quarterly*, 53, 369-388.
- Erdem, G. (2018). Lübnan’da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: Emel’den Hizbullah’a. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 49(1): 21-55.
- Farnham, B. (2003). The Theory of Democratic Peace and Threat Perception, *International Studies Quarterly* 47, 395-415.
- Fearon, J and Laitin, D. (2003). “Ethnicity, Insurgency and Civil War,” *The American Political Science Review*, 97(1), 74-90.
- Gaddis, J. L. (1986). The Long Peace: Elements of Stability in the Postwar International System. *International Security*. 10(4): 99-142. 309

- Goldstone, J. (2011). "Understanding the Revolutions of 2011: Weakness and Resilience in Middle Eastern Autocracies" *Foreign Affairs*, 90/3, 8-16
- Hamzeh, A.N. (1993), Lebanon's Hizbullah: From Islamic Revolution to Parliamentary Accommodation, *Third World Quarterly*, 14 (2), 321–337.
- Heupel, M. (2007). "Adapting to Transnational Terrorism: The UN Security Council's Evolving Approach to Terrorism". *Security Dialogue*, 38 (4): 476- 497.
- Jervis, R. (1980). The Impact of the Korean War on Cold War. *The Journal of Conflict Resolution*, 24(4). s:563-592
- Kaufman, A. (2002). Who Owns the Shebaa Farms? Chronicle of a Territorial Dispute. *Middle East Journal*, Cilt: 56 (4), s. 576–596.
- Lacina, B. (2006) Explaining the Severity of Civil Wars. *Journal of Conflict Resolution* 50(2): 276–289.
- Lantham, A. (2002). Warfare Transformed: A Braudelian Perspective on the 'Revolution in Military Affairs'. *European Journal of International Relations*, 8(2).
- Lind, W.S. (1998). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, *Marine Corps Gazette*, Ekim, s. 22-26.
- Loveman, C. (2006). Assessing The Phenomenon of Proxy Intervention. *Conflict, Security & Development*, 2(3), s. 29-48
- Mann, J. (2007). The Conflict with Israel according to Neo Baath Doctrine. *Israel Affairs* 13(1): 116- 130.

- Marsh, N. (2007). Conflict Specific Capital: The Role of Weapons Acquisition in Civil War. *International Studies Perspectives*, 8, s.54-72.
- Marshall, Alex (2016). From Civil War to Proxy War: Past History and Current Dilemmas, *Small Wars and Insurgencies*, 27 (2), s. 183-195
- Mason, T.D. ve Fett, P.J. (1996) How Civil Wars End: A Rational Choice Approach, *The Journal of Conflict Resolution*, 40(4) s: 546-568 311
- Mehler, A. (2004): Oligopolies of violence in Africa south of the Sahara, in: Nord-Südaktuell 18 (3), 539-48
- Mello, P. (2010). In Search of New Wars: The Debate About a Transformation of War. *European Journal of International Relations*, 20 (2), 1-13.
- Mumford, A. (2013b). "Proxy Warfare and the Future of Conflict", *The RUSI Journal*, 158(2), Nisan/Mayıs 2013, s.40-46.
- Norton, A.R. (1991). Lebanon After Taif: Is the Civil War Over? *Middle East Journal*, 45 (3), s. 457-473.
- Nowak, A. & Priitt, D. (2014) Attractor Landscapes and Reaction Functions in Escalation and De- escalation, *International Journal of Conflict Management*, 25 (4), s.387-406,
- Orhan, O. (2009), Lübnan Seçim Sonuçları Ne Anlam İfade Ediyor, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 1 (7-8), s.52-63.

- Patrick, S. M. (2006). Weak States and Global Threats: Fact of Fiction? *Washington Quarterly* 29(2): 27-53
- Prunier, G. (2004). Rebel Movements and Proxy Warfare: Uganda, Sudan and the Congo (1986-99) *African Affairs*, Vol. 103, No. 412 (Jul., 2004), pp. 359-383
- Record, J. (2006) External assistance: Enabler of insurgent success. *Parameters* 36(3): 36–49.
- Regan, P. M. (2002) Third-Party Interventions and the Duration of Intrastate Conflicts. *Journal of Conflict Resolution* 46(1): 55–73.
- Reagan, P. (2010). Interventions into Civil Wars: A Retrospective Survey with Prospective Ideas. *Journal of Civil War*. 12(4) s.456-466.
- Rotberg, R. I. (2002). The New Nature of Nation-State Failure. *Washington Quarterly* 25(3): 85-96.
- Salehyan, I. (2010). The Delegation of War to Rebel Organisation. *Journal of Conflict Resolution*. 54(3): 493-515.
- Salehyan, I. (2011). Explaining External Support for Insurgent Groups. *International Organisation*. 65(4): 709-744.
- Sander, O. (1982). Lübnan'daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 37(3): 219-229.

- Shaw, M. (2000). The contemporary mode of warfare?. *International Political Economy* , 7 (1), s.171-180.
- Slater, J. (2002). Lost Opportunities for Peace in the Arab-Israeli Conflict: Israel and Syria, 1948-2001', *International Security*, 27 s.79-106
- Sozer, B. (2016). Development of Proxy Relationships: A Case Study of the Lebanese Civil War. *Small Wars & Insurgencies*, 27(4): 636-658.
- Stringberg, A. (2000). The-Damascus Based Alliance of Palestine Force: A Primer. *Journal of Palestinian Studies*. 29(3): 60-76.
- Tertrais, B. (2012). The Demise of Ares: The End of War as We Know It?, *The Washington Quarterly*, 35(3), 7-22.
- Varlık, A. B. (2013). Savaş Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, (1)2: 114-129
- Vinci, A. (2008) "Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis", *International Studies Quarterly*, 52 : 295-314

Diğer Kaynaklar

- Altunışık, M. (2007). Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları. Tesev Yayınları, Dış Politika Analiz Serisi No:5
- Arquilla, J. ve Ronfeld, D. (1997). In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age, Santa Monica, CA: Rand.
- Bercovitch, J. (2007). Mediation in the Most Resistant Cases in Pamela Aall, Chester A. Crocker, and Fen Osler Hampson, Grasping the Nettle: Analysing Cases of Intractable Conflict, Washington, D.C., United States Institute of Peace Press.
- Booth, K. (1991). New Thinking About Strategy and International Security, Harper Coolins Academic
- Brumberg D. (2008). Lebanese Civil War. Microsoft Student, Redmond WA, Microsoft Cooperation
- Buzan, B. (2008). The Changing Agenda of Military Security. In Brauch, Globalisation and Environmental Challenges (pp. 553-560). New York: Springer.
- Byman, D. (2005). Going to War with the Allies You Have: Allies, Counterinsurgency and the War on Terrorism. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War Collage.
- Chebabi, H. E. (2006). The Anti-Shah Opposition and Lebanon, Distant Relations, Iran and Lebanon in the Last 500, London, I. B. Tauris, ss. 180-198.

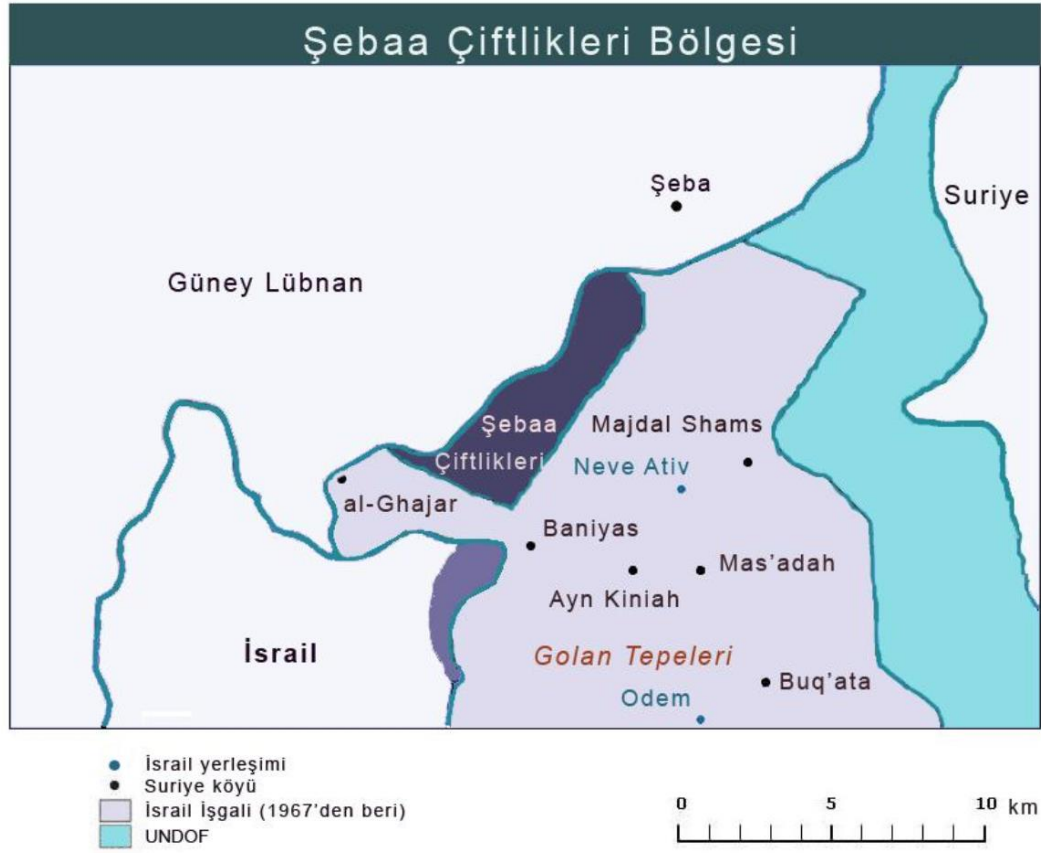
- Coleman P.T. (2007) Intractable Conflict as as Attractor: Dynamical Systems Approach to Conflict Escalation and Intractability, American Behavioral Scientist Vol. 50, No: 11, 1454-1475
- Crawford, N.C. (2016). Update on the Human Costs of War for Afghanistan and Pakistan, 2001 to mid-2016. Watson Institute, International & Public Affairs, Brown Univeristy, August 2016.
- Elbadawi, I. ve Sambanis, N. (2000) External interventions and the duration of civil wars. World Bank Policy Research Working Paper 2433.
- Estrin, M. ve Shapiro, J. (2014), Proxy War Problem in Syria, Foreign Policy, 04.02.2014, <http://foreignpolicy.com/2014/02/04/the-proxywar-problem-in-syria/>
- Fearon J.D. ve Laitin, D.D. (2001). Ethnicity, Insurgency, And Civil War. Annual Meetings of the American Political Science Association, San Francisco: CA, 1-40.
- Fanusie, Y. J ve Entz, A. (2017). Hezbollah: Financial Assessment, Terror Finance Briefing Book, Center on Sanctions and Illicit Finance, Foundation for Defence of Democracies.
- Feierstein, G. M. (2019). Yemen: The 60-Year War. Middle East Institute, Policy Paper, No:2
- Goodarzi, J.M (2013). Syria and Iran: Alliance Cooperation in a Changing Regional Environment, Ortadoğu Etütleri, 4(2), 31-54.
- Gravingholt, J., Hofmann C., ve Klingebiel S. (2007) Development Cooperation and Non-State Armed Groups, Studies / German Development Institute, 29.

- Groh, T. L. (2010). War on the Cheap? Assessing the Cost and Benefits of Proxy War, Doktora Tezi, Georgetown University, Washington D.C. 23 Şubat 2010.
- Haddad, S. (2002). The Relevance of Political Trust in Postwar Lebanon. *Citizenship Studies*, 6(2).
- Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies.
- Humud, C.; Blanchard, C.; Sharp, C. and Zanotti, J. (2015). Iranian Assistance to Groups in Yemen, Iraq, Syria, and the Palestinian Territories, Congressional Research Service, July 31, 2015, page 5. (<http://freebeacon.com/wpcontent/uploads/2015/09/20150731-CRS-Memo-to-Senator-KirkIran-Financial-Support-to-Terrorists-and-Militants1.pdf>)
- Levitt, M. (2010) Hezbollah: e Global Footprint of Lebanon's Party of God, (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2013), pages 371-2; Yaakov Katz, "Iran said to have cut Hizbullah aid by 40%," e Jerusalem Post (Israel), December 16, 2010. (<http://www.jpost.com/Defense/Iran-said-to-have-cutHizbullah-aid-by-40-percent>).
- Levitt, M. (2012). "Iran's Support for Terrorism in the Middle East," Testimony before the Senate Committee on Foreign Relations Subcommittee on Near Eastern and South and Central Asian Affairs, July 25, 2012. (https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/REVISED_Matthew_Levitt_Testimony.pdf)
- Prados, A. (2007), Lebanon, Congressional Research Service, Washington: The Library of Congress.

- Köse, T. (2006). Lübnan’da İstikrar Arayışları, Seta Lübnan Raporu, Aralık
- Kurth, J. (1991). Things to Come : The Shape of the New World Order, The National Interest, No:24.
- Saad-Ghorayeb, A. (2006). Hizbollah’s Outlook in the Current Conflict, Carnegie Endowment for 319 International Peace, Policy Outlook, 1. ve 2. Kısım, Ağustos.
- Salehyan, I. (2005). Transnational Rebels: Neighboring States as Sanctuary for Rebel Groups, Midwest Political Science Association Annual Conference Chicago, IL. 7-10 Nisan 2005.
- Schneckener, U. “Armed Non-State Actors and the Monopoly of Force”, Bailes, Alyson, Ulrich Schneckener ve Herbert Wulf, Rewisisting the state monopoly on the legitimate use of force, (içinde), <http://www.wulfherbert.de/DCAFPP24Wulf.pdf>
- Smith, C. S. (2006). Lebanon’s Three-Sided Postwar Game: Who Gets Shabaa Farms?, New York Times, September 24.

EKLER

EK-1: ŞEBAA ÇİFTLİKLERİ HARİTASI

**EK-2: TAİF ÖNCESİ ve SONRASI PARLAMENTODA MEZHEPLERE GÖRE
TEMSİLİYET DAĞILIMI**

MEZHEP	ÖNCE (KİŞİ)	SONRA (KİŞİ)
<i>Maruni</i>	30	34
<i>Sünni</i>	20	27
<i>Şii</i>	19	27
<i>Rum Ortodoks</i>	11	14
<i>Rum Katolik</i>	6	8
<i>Dürzi</i>	6	8
<i>Ermeni Ortodoks</i>	4	5
<i>Ermeni Katolik</i>	1	1
<i>Evanjelik</i>	1	1
<i>Hristiyan Azınlıklar</i>	1	1
<i>Alevi</i>	0	2
Toplam	94	128

Dinlere göre sınıflandırma yapıldığı takdirde, parlamentodaki toplam Hristiyan nüfus, Taif anlaşması öncesi 54, Müslüman nüfus 45 iken; Anlaşma sonrası Müslümanların sayısı artarak 64'e ulaşmış ve Hristiyanlarla aynı oranda buluşma sağlanmıştır. Ancak toplam kota sayısı da artmış, bu durum Hristiyanlar açısından memnuniyetle karşılanmamıştır.³³

33 Orhan, O. (2009), Lübnan Seçim Sonuçları Ne Anlam İfade Ediyor, Ortadoğu Analiz Dergisi, 1 (7– 8), 52–63.

ÖZGEÇMİŞ

Selmin Seda Coşkun

Adres : Kadıköy-İstanbul
E-Posta : selminseda.coskun@gmail.com

Eğitim

- 2014 – 2019 Doktora – Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- 2012 – 2014 Yüksek Lisans – Küresel İlişkiler
Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul
- 2010 – 2011 Değişim Programı – Uluslararası İlişkiler
Malmö Üniversitesi, İsveç
- 2007 – 2012 Lisans – Uluslararası İlişkiler
Bilkent Üniversitesi, Ankara
- 2003 – 2007 Yabancı Dil Ağırlıklı Süper Lise
Deneme Lisesi, Ankara

İş Deneyimi

- 2017 – ... Başkonsolos Asistanı
Çek Cumhuriyeti Başkonsoloslugu, İstanbul
- 2014 – 2014 Yaz Kampı Koordinatörü
Amerikan Robert Koleji, İstanbul

Yayınlar

Coskun, S.S., and Dolun, D., (2016) ‘International Relations in the Middle East: Regionalism, Sectarianism and Inequality’ in World Congress of Political Science by International Political Science Association (IPSA), Poznan, Polonya, 27 Temmuz.

Konferans Sunumları

- 10.2017 'The Role of Non-State Armed Groups in Changing Nature of Conflict: A View over External Supporter-Proxy Relations' '7th Annual Geographical Conference', Charles Üniversitesi, Prag, Çek Cumhuriyeti

- 08.2016 'Legitimized Violence: LGBT Identity and Rights in the Traditional-Patriarchal Structure' 'Proud In Europe? LGBTI Emancipation in Comparative Perspective', Amsterdam Üniversitesi, Hollanda
- 07.2016 'International Relations in the Middle East: Regionalism, Sectarianism and Inequality' 'World Congress of Political Science' by International Political Science Association (IPSA), Poznan, Polonya
- 06.2012 'Multinational Companies as a New Actor of International Relations' ISHA Summer Seminars, by International Students of History Association (ISHA), Bükreş, Romanya

Araştırma Deneyimi

- 2015 Academic Peace Orchestra; Regional Order, Arms Control and Disarmament in the Middle East, Peace Research Institute, Friedrich Ebert Stiftung, Frankfurt, Almanya
- 2013 Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Diplomatik İlişkiler ve Amerikan Devlet Yapısı, Siyaset Okulu, Bahçeşehir Üniversitesi, Washington D.C Kampüs, ABD.
- 2012 Çokuluslu Şirketlerin Uluslararası İlişkilerdeki Rolü, Bükreş Üniversitesi, Romanya
- 2010 Çağdaş Türk Dış Politikası, TURKSAM Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara

Akademik Ödüller

- 2015 Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk konulu makale yarışmasında İkincilik Ödülü 'Normal Şiddet: Türkiye'de Cinsel Özerklik', İstanbul Üniversitesi, Kadın Araştırmaları Merkezi.
- 2008 – 2012 Şeref Belgesi, Bilkent Üniversitesi, her sömestr için ayrı ayrı.

Sertifikalar

- 10.2018 Çek Dili Başlangıç Seviyesi Sertifikası, Charles Üniversitesi, Yabancı Diller Programı, Prag, Çek Cumhuriyeti
- 05.2016 Güvenlik Okulu, BILGESAM, İstanbul.

- 02.2013 Amerikan Dış Politikası ve Devlet Teşkilatlanması, Hükümet ve Liderlik Okulu, Bahcesehir Üniversitesi, İstanbul
- 03.2013 Finansal Yönetim Programı, BilgeAdam Bilgi Teknolojileri Akademisi, İstanbul
- 07.2011 Dış Ticaret Uzmanlık Sertifikası, Milli Eğitim Bakanlığı Dış Ticaret Vakfı (TDV), Ankara
- 07.2010 İleri Seviye İtalyanca Dili Sertifikası, TOMER Yabancı Diller Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara Üniversitesi